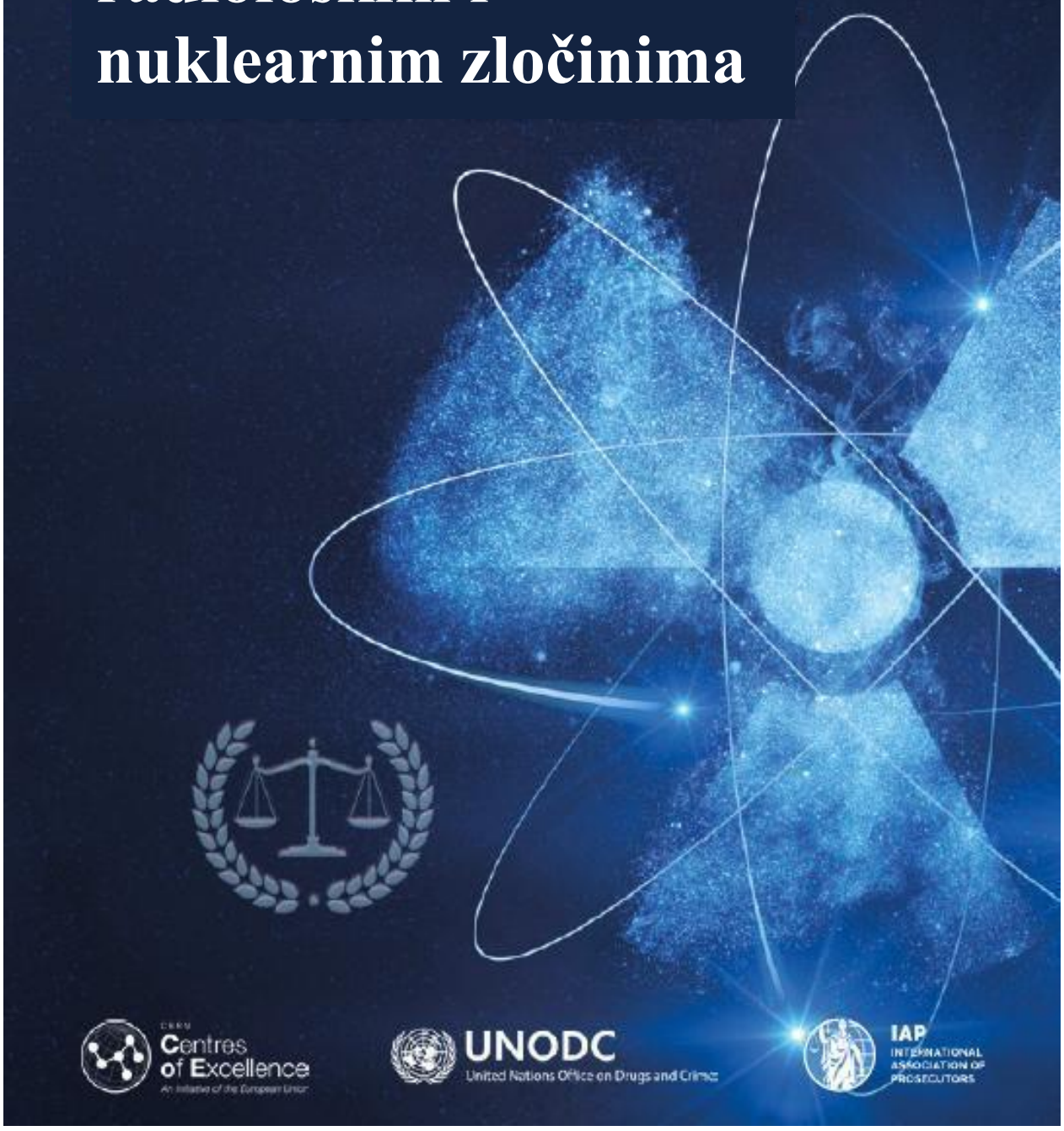
Finansira
Evropska unija

unicri
United Nations
Interregional Crime and Justice
Research Institute

Vodič za tužioce o **radiološkim i nuklearnim zločinima**

Centres
of Excellence
An initiative of the European Union

UNODC
United Nations Office on Drugs and Crime

IAP
INTERNATIONAL
ASSOCIATION OF
PROSECUTORS

© Maj 2024, Međuregionalni institut za istraživanje u oblasti kriminaliteta i rada pravosuđa (UNICRI)

Tel: + 39 011-6537 111 / Faks: + 39 011-6313 368

Veb-sajt: www.unicri.org

E-pošta: unicri.publicinfo@un.org

Vodič za tužioce o radiološkim i nuklearnim zločinima

Mišljenja, nalazi, zaključci i preporuke izraženi u ovom dokumentu su mišljenja autora i ne odražavaju nužno stavove Sekretarijata Ujedinjenih nacija (UN) i Međuregionalnog instituta UN za istraživanje u oblasti kriminaliteta i rada pravosuđa (UNICRI), ili bilo kog drugog obuhvaćenog nacionalnog, regionalnog ili međunarodnog tijela.

Sadržaj ovog dokumenta je strogo povjerljiv i ne smije se reprodukovati bez izričite dozvole UNICRI.

Korišćene oznake i način prezentacije materijala u ovoj publikaciji, uključujući njihove odgovarajuće citate, mape i bibliografiju, ne podrazumijevaju izražavanje bilo kakvog mišljenja Sekretarijata Ujedinjenih nacija i UNICRI u vezi sa pravnim statusom bilo koje zemlje, teritorije, grada ili područja ili njihove nadležnosti ili u vezi sa razgraničenjem njihovih granica.

Uz to, prikazane granice i nazivi i oznake korišćene u ovoj publikaciji ne podrazumijevaju zvanično odobrenje ili prihvatanje od strane Sekretarijata Ujedinjenih nacija ili UNICRI.
Konkretno pominjanje država članica ne podrazumijeva bilo kakvu vrstu odobrenja od strane UNICRI ili Sekretarijata UN. Bilo koja informacija sadržana u ovoj publikaciji, a koja proističe iz radnji i odluka koje donose države, ne podrazumijeva priznavanje validnosti predmetnih radnji i odluka od strane UNICRI ili Sekretarijata UN i uključena je bez ugrožavanja stavova bilo koje države članice Ujedinjenih nacija. Slično tome, pominjanje određenih institucija ili kompanija ili proizvoda određenih proizvođača ne podrazumijeva da ih Sekretarijat UN ili UNICRI podržava ili preporučuje u odnosu na druge slične prirode koji nisu pomenuti.

UNICRI ne prihvata nikakvu odgovornost, uključujući potraživanja, zahtjeve, tužbe, presude, štete ili gubitke, kao i bilo kakve troškove, izdatke ili sudske troškove koji mogu nastati protiv UNICRI ili povezanih partnera uslijed korišćenja ovog dokumenta od strane bilo koje strane.

o

Ovu publikaciju je finansirala Evropska unija. Njen sadržaj je isključiva odgovornost UNICRI i ne odražava nužno stavove Evropske unije.

Zahvalnica

UNICRI želi da oda priznanje pojedincima i organizacijama koji su doprinijeli osmišljavanju, dizajnu i izradi ovog Vodiča.

Tim stručnjaka uključenih u izradu ovog dokumenta činili su:

- G. Talgat Toleubayev, regionalni koordinator, UNICRI
- G. Mitchell Stern, konsultant, UNICRI
- G. Simon Minks, konsultant, UNICRI
- G. Guy Collyer, konsultant, UNICRI
- G. Klaus Mayer, šef odjeljenja, Zajednički istraživački centar, Evropska komisija
- G-đa Maria Wallenius, službenik za projekte u oblasti nauke, Zajednički istraživački centar, Evropska komisija
- G-đa Eva Szeles, šef odjeljenja za upravljanje mjestom zločina i nuklearnu forenziku, IAEA
- G. Gary Eppich, službenik za nuklearnu bezbjednost, IAEA
- G. Frank Wong, viši naučni saradnik, IAEA
- G-đa Maria Lorenzo Sobrado, šef Programa za prevenciju terorizma povezanog sa korišćenjem hemijskog, biološkog, nuklearnog i radioaktivnog (eng. CBRN) materijala, UNODC
- G-đa Shenaz Muzaffer, glavni pravni savjetnik, Međunarodno udruženje tužilaca

- G. Benjamin Garrett, ekspert, tehnička pomoć na terenu Centrima izvrsnosti EU u okviru inicijative za ublažavanje rizika od CBRN materijala - P94, AESA
- G-đa Jovana Nikolov, ekspert, tehnička pomoć na terenu Centrima izvrsnosti EU u okviru inicijative za ublažavanje rizika od CBRN materijala - P94, AESA
- G-đa Elena Dinu, ekspert, tehnička pomoć na terenu Centrima izvrsnosti EU u okviru inicijative za ublažavanje rizika od CBRN materijala - P94, AESA
- G. Marian Kolencik, ekspert, tehnička pomoć na terenu Centrima izvrsnosti EU u okviru inicijative za ublažavanje rizika od CBRN materijala - P94, AESA
- G. Günter Povoden, ekspert, tehnička pomoć na terenu Centrima izvrsnosti EU u okviru inicijative za ublažavanje rizika od CBRN materijala - P94, AESA
- G. Andrei Apostol, ekspert, tehnička pomoć na terenu Centrima izvrsnosti EU u okviru inicijative za ublažavanje rizika od CBRN materijala - P94, AESA
- G-đa Elena Paladi, vođa tima, Centri izvrsnosti EU za ublažavanje rizika od CBRN materijala
- G-đa Maia Silagadze, ekspert, tehnička pomoć na terenu Centrima izvrsnosti EU u okviru inicijative za ublažavanje rizika od CBRN materijala - P94, AESA
- G. Dumitru Obada, ekspert, tehnička pomoć na terenu Centrima izvrsnosti EU u okviru inicijative za ublažavanje rizika od CBRN materijala - P94, AESA
- G. David Cora, tužilac u postupku, Ministarstvo pravde SAD
- G. Joseph Kaster, tužilac u postupku, Ministarstvo pravde SAD
- G-đa Linda Tashbook, vanredni profesor prava, Pravni fakultet Univerziteta u Pitsburg
- G. William J. Petoskey, viši predavač, Northfield Global

Pod opštim nadzorom tima u sastavu:

- G. Francesco Marelli, šef odjeljenja za ublažavanje rizika od CBRN materijala i upravljanje bezbjednošću, UNICRI
- G-đa Marian De Bruijn, službenik za upravljanje programom, UNICRI
- G. Sorin Popa, rukovodilac programa, Služba za instrumente spoljne politike, Evropska komisija
- G-đa Silvia Bottone, rukovodilac programa, Služba za instrumente spoljne politike, Evropska komisija

Uz regionalnu podršku tima u sastavu:

- G-đa Mari Lursmanashvili, šef regionalnog sekretarijata, region Jugoistočne i Istočne Evrope, Centri izvrsnosti EU u okviru inicijative za ublažavanje rizika od CBRN materijala
- G. Jumber Mamasakhlisi, ekspert, tehnička pomoć na terenu Centrima izvrsnosti EU u okviru inicijative za ublažavanje rizika od CBRN materijala - P94, AESA

Uz podršku u uređivanju i grafičkom dizajnu:

- Odjeljenje UNICRI za informisanje javnosti

Sadržaj

Strana

Uvod 13

Predgovor 15

01

Izazovi povezani sa nuklearnim i drugim radioaktivnim materijalima

Strana

1.1 Nuklearni i drugi radioaktivni materijali 22

1.2 Zdravlje i bezbjednost 22

1.3 Roba dvostruke namjene, industrije i nove tehnologije 39

1.4 Metode izvršenja krivičnih djela 46

1.5 Životni ciklus krivičnih djela koja obuhvataju nuklearne i druge radioaktivne materijale 51

1.6 Kategorije krivičnih djela koja obuhvataju nuklearne I druge radioaktivne materijale 58

1.7 Primjeri slučaja 66

1.8 Literatura 70

02

Istražni obavještajni podaci

Strana

2.1 Praćenje postojećih prijetnji 78

2.2 Vrste obavještajnih podataka 80

2.3 Ciklus obavještajnih podataka 85

2.4 Sporazumi o razmjeni podataka 91

2.5 Razmjena obavještajnih podataka 93

2.6 Podaci o ličnosti 100

03 Istraga

04 Nuklearna forenzika

		Strana
3.1	Prije istrage: Priprema za krivično djelo korišćenjem nuklearnih i drugih radioaktivnih materijala	105
3.2	Upotreba RN vještaka u istrazi	113
3.3	Sprječavanje krivičnih djela korišćenjem RN materijala	116
3.4	Istražne operacije koje obuhvataju RN materijale	119
	Literatura	130

		Strana
4.1	Nuklearna forenzika	136
4.2	Izazovi prikupljanja i obrade dokaza	139
4.3	Nuklearna forenzika i zakonski uslovi za forenzičko vještačenje	148
4.4	Laboratorijska ispitivanja i objekti	151
4.5	Primjeri slučaja	156
	Literatura	159

05

Tehnologije za podršku u istrazi radioloških i nuklearnih zločina

Strana

5.1 Detekcija zračenja, procjena ozbiljnosti alarma i obezbjeđenje mjesta zločina 163

5.2 Nedestruktivne tehnike koje se primjenjuju na mjestu radiološkog zločina 167

5.3 Laboratorijska tehnologija koja se koristi za forenzičku analizu nuklearnog ili drugog radioaktivnog materijala 170

5.4 Forenzičke tehnike koje se primjenjuju na predmete kontaminirane radionuklidima 172

5.5 Upotreba analitičkih podataka za donošenje zaključka o istrazi 175

5.6 Osiguranje kvaliteta i kontrola kvaliteta 177

5.7 Primjer slučaja 180

06

Priprema slučaja za tužilaštvo

Strana

189

6.1 Komponente pripreme slučaja

6.2 Prihvatljivost dokaza: upravljanje mjestom zločina za potrebe tužilaštva 198

6.3 Prihvatljivost dokaza: kompetentno skladištenje i lanac čuvanja 199

6.4 Validacija dokaza: Upotreba izvještaja RN forenzike 200

6.5 Validacija dokaza: procjena i angažovanje vještaka 202

6.6 Tradicionalna forenzika u kontaminiranoj sredini 203

6.7 Međunarodna saradnja 204

6.8 Aspekti ljudskih prava 214

6.9 Komunikacija sa javnošću i upravljanje medijima u početnoj fazi 221

6.10 Primjeri slučaja 223

Literatura 234

07 Međunarodni zakonodavni okviri

		Strana
7.1	Međunarodni zakonodavni okviri	239
7.2	Sporazumi	246
7.3	Uključivanje u zakonodavne okvire	250
7.4	Krivična nadležnost i zakonodavstvo	252
7.5	Krivična djela prema međunarodnim pravnim instrumentima koja se odnose na radiološke i nuklearne zločine	256
7.6	Nadležnost prema međunarodnim instrumentima koji se odnose na radiološke i nuklearne zločine	272
	Literatura	283

08 Nacionalni okviri i uloga tužioca

		Strana
8.1	Zakonodavni okvir i razlike	287
8.2	Koordinacija i saradnja sa drugim akterima (domaćim i međunarodnim)	292
8.3	Kategorije radioloških i nuklearnih zločina	292
8.4	Primjeri slučaja	299
	Literatura	301

09

Suđenja i žalbe

		Strana
9.1	Komunikacija sa javnošću i upravljanje medijima	309
9.2	Priprema RN slučaja za suđenje	312
9.3	Izlaganje slučaja od strane RN vještaka	315
9.4	Izricanje kazne i žalbe	324
9.5	Primjer slučaja	327

10

Međunarodne organizacije

	Strana
Agencija Evropske unije za saradnju u sprovođenju zakona (eng. Europol)	333
Evropska Unija (EU)	334
Međunarodno udruženje tužilaca (eng. IAP)	335
Međunarodna agencija za atomsku energiju (eng. IAEA)	335
Međunarodna pomorska organizacija (eng. IMO)	326
Međunarodna tehnička radna grupa za nuklearnu forenziku (eng. ITWG)	338
Zajednički istraživački centar Evropske komisije (eng. JRC)	339
Inicijativa za sprječavanje nuklearnih prijetnji (NTI)	340
Međuregionalni institut UN za istraživanje u oblasti kriminaliteta i rada pravosuđa (eng. UNICRI)	341
Kancelarija Ujedinjenih nacija za borbu protiv droge i kriminala (eng. UNODC), Odjeljenje za borbu protiv terorizma (eng. TPB), Program za sprječavanje hemijskog, biološkog, radiološkog i nuklearnog terorizma (eng. CBRN)	343

Uvod

0 0 0

Vodič za tužioce o radiološkim i nuklearnim zločinima je drugi priručnik koji je izdao Međuregionalni institut Ujedinjenih nacija za istraživanje u oblasti kriminaliteta i rada pravosuđa (UNICRI) uz finansijsku podršku Evropske komisije u sklopu Centara izvrsnosti Evropske Unije u okviru inicijative za ublažavanje rizika od hemijskog, biološkog, nuklearnog i radioaktivnog (CBRN) materijala.

Ova publikacija nastavlja seriju UNICRI pod nazivom „From Crime Scene to Courtroom“, koja je započeta preliminarnim objavljivanjem dokumenta *A Prosecutor's Guide to Chemical and Biological Crimes in 2022*, dostupnog na 6 različitih jezika.

Vodič za tužioce o radiološkim i nuklearnim zločinima osmislio je UNICRI u bliskoj saradnji sa Međunarodnom agencijom za atomsku energiju (IAEA), Laboratorijom za nuklearnu forenziku Zajedničkog istraživačkog centra (JRC – Evropska komisija), Kancelarijom Ujedinjenih nacija za borbu protiv droge i kriminala (UNODC), Međunarodnim udruženjem tužilaca (IAP) i drugim međunarodnim partnerima i relevantnim stručnjacima iz Centara izvrsnosti Evropske Unije u okviru inicijative za ublažavanje rizika od hemijskog, biološkog, nuklearnog i radioaktivnog (CBRN) materijala.

Cilj vodiča je da pomogne tužiocima, istražiteljima i relevantnim organima za sprovođenje zakona i pravosudnim organima u uspješnoj istrazi, procesuiranju i donošenju sudskih odluka u slučajevima koji uključuju namjerno nabavljanje, skladištenje, proizvodnju, prijenos, upotrebu ili zloupotrebu radioloških i nuklearnih (RN) materijala. Iako nadležni organi mogu intervenisati u bilo kom trenutku, ovaj vodič je tu da im pomogne da sačuvaju mogućnost pokretanja krivičnog postupka. Takođe ističe važnost pravilnog rukovanja, transporta, skladištenja i odlaganja – što predstavlja poseban izazov kada su u pitanju nuklearni i drugi radioaktivni (RN) materijali – kako bi se osigurala prihvatljivost dokaza na suđenju.

Ovaj Vodič stavlja poseban naglasak na aspekte zaštite ljudskih prava, i naglašava da organi tužilaštva moraju da poštuju vladavinu prava čak i tokom istraga i procesuiranja postupaka pod velikim pritiskom. Tužioci snose značajnu odgovornost prema građanima, koja obuhvata sprovođenje zakona i procesuiranje krivičnih djela. Oni su dužni da poštuju i štite ljudska prava u svakoj fazi. Ove obaveze su utvrđene i istaknute u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima. Međunarodne organizacije su donijele priznate standarde za tužioce. Ovaj Vodič se opširno bavi ovim standardima kako bi dodatno pomogao tužiocima u zaštiti i poštovanju ljudskih prava.

Mnoge riječi i termini u ovom dokumentu biće novi čitaocima koji tek ulaze u svijet nuklearnih i drugih radioaktivnih materijala. Saradnici su se trudili da ih definišu u trenutku njihovog pojavljivanja u tekstu, ali čitaoci koji žele da saznaju više mogu da pogledaju dokumente *The 2022 (Interim) Edition of the IAEA Nuclear Safety and Security Glossary (IAEA 2022);* i Goulart De Medeiros, M., Lequarre, A., Geypens, B., Santopolo, D., Daoust-Maleval, I., Brzozowski, K. and Iatan, A., EU CBRN Glossary, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2022, JRC128863.

Predgovor

o

Organizovane kriminalne grupe, teroristi i nedržavni akteri teže da ostvare maksimalnu vidljivost svog razloga postojanja i namjeravaju da izazovu ekstremne nivoe panike među stanovništvom. Poznato je da im u tome posebnu pažnju privlače radioaktivni materijali kako bi postigli ove ciljeve. Radioaktivni i nuklearni materijali mogu olakšati mnoge njihove planove, od ciljanih operacija izlaganja koje izazivaju radioaktivnu bolest kod jedne ili više žrtava do stvaranja uređaja čiji je cilj da ubiju ili nanesu ozbiljne povrede. Na kraju krajeva, ove aktivnosti mogu izazvati strah, paniku i masovne nemire.

Uprkos mnoštvu strogih zakonskih režima kontrole koje sprovode različite države, pristup RN materijalima u zlonamjerne svrhe i dalje predstavlja značajan rizik. Ova stalna prijetnja je posljedica široko rasprostranjenog prisustva RN materijala u društvu, a pogoršavaju je negativni faktori kao što su rastuća veza između kriminala i terorizma, regionalne nestabilnosti, nekontrolisane teritorije i obilje materijala utemeljenih u istorijskom nasleđu nekih država. Tekući regionalni sukobi i ratovi oživeli su stare terminologije poput „nuklearne ucjene“, koje su neko vrijeme izblijedjele iz javne svijesti.

Kada RN materijal nezakonito zaobiđe zakonsku kontrolu i transportuje se do odredišta radi zloupotrebe, on postaje predmet mjere zabrane. Danas zemlje ulažu milione dolara kako bi poboljšale svoje nacionalne bezbjednosne kapacitete kupovinom skupe opreme za otkrivanje hemijskih, bioloških, radioloških i nuklearnih (CBRN) rizika i forenzičku analizu. Države troše ogromne količine novca svojih poreskih obveznika na izgradnju i održavanje strogih sistema za zaštitu nacionalne

bezbjednosti u cilju osujećivanja svake takve nezakonite šeme. Ali, bez obzira na to, trgovci ljudima i dalje bilježe uspjeh u ilegalnom prelasku nacionalnih granica bez otkrivanja.

Ovaj Vodič je tu da bi podržao državne organe u istragama usmjerenim na prevenciju i zakonito procesuiranje onih koji bi pokušali takve šeme. Pošto je vjerovatnoća da će se ovi zločini dogoditi mala (iako predstavljaju potencijalno veliki uticaj), sljedeći RN slučaj nekog tužioca može za njih da bude prvi. Ovaj vodič je posebno izrađen da podrži svaki korak procesa istrage i procesuiranja. Tužioci moraju da pripreme veoma jak slučaj pred sudom kako bi ubijedili pravosudne organe u namjeru izvršenja takvog krivičnog djela, a za to su neophodni besprijekorno prikupljeni dokazi. Ovi slučajevi su složeni i rijetki, te je Vodič osmišljen da pruži podršku tužiocu koji se suočava s relevantnim izazovima, čak i kada cijeli proces, od trenutka izvršenja djela do suđenja, traje mnogo godina.

Naposljetku, počinioce krivičnih djela i teroriste će braniti kompetentni advokati. Državni organi mogu očekivati pitanja o svakom koraku. Forenzičari, istražitelji, tehničari koji rade na terenu i naučni saradnici mogu očekivati provjeru svake radnje i svakog zaključka. Svaki uočen ili stvaran propust mogao bi da ugrozi slučaj, što bi dovelo do oslobađajuće presude za počinioca koji je zapravo kriv. Ovaj Vodič je osmišljen kao sveobuhvatan resurs za tužioce kako bi postigli predvidljive i uspješne ishode u slučajevima koji uključuju radiološke i nuklearne zločine.

Vodič za tužioce o radiološkim i nuklearnim zločinima sadrži praktične savjete, naučene lekcije i najbolje prakse izvedene iz stvarnih primjera krivičnih slučajeva, koji služe kao korisni modeli. Detaljne preporuke za uspješnu istragu i procesuiranje krivičnih djela vezanih za RN zločine čine sastavni dio Vodiča.

UNICRI je izradio sveobuhvatni paket za izgradnju kapaciteta i obuku kako bi integrisao odredbe Vodiča u dostupan katalog obuke. Komponente paketa obuke obuhvataju vježbe za stolom, module kao što su „Priprema slučaja za procesuiranje CBRN krivičnih djela“, radionica o kriminalizaciji CBRN krivičnih djela, simulacija suđenja i obuke trenera.

Paket obuke omogućava učesnicima učenje o cijelom procesu istrage slučaja, počev od mjesta zločina kontaminiranog CBRN materijalima do konačnog procesuiranja i donošenja odluke o zločinu u sudnici. Iako je obuka prvenstveno namijenjena tužiocima, dostupna je i sudskim vještacima i istražiteljima zbog međusektorske prirode tužilačkog rada. Ovo obuhvata odgovarajuće organe za sprovođenje zakona, koji često vode istragu od mjesta zločina do sudnice.

Dugoročni cilj ove inicijative je da se i ovaj Vodič i odgovarajući paket obuke integrišu u nastavne planove i programe nacionalnih institucija za obuku i akademija za tužioce i organe za sprovođenje zakona. Institucije za obuku biće uključene u ovu inicijativu od samog početka. Kursevi su osmišljeni tako da se lako sprovode na regionalnom ili nacionalnom nivou kako bi se zadovoljili zahtjevi svih uključenih strana i promovisala razmjena dobrih praksi i stručnih znanja. U krajnjoj liniji, cilj ove inicijative je da podstakne dijalog i saradnju, i tako značajno poboljša bezbjednost i sigurnost globalne porodice naroda.

DANGER
RADIATION
DANGER

Izazovi povezani sa nuklearnim i drugim radioaktivnim materijalima

01

PRVO POGLAVLJE

POGLAVLJE 1

1.1 Karakteristike nuklearnih i drugih radioaktivnih materijala

1.2 Zdravlje i bezbjednost

1.3 Roba dvostruke namjene, industrija i nove tehnologije

1.4 Metode izvršenja krivičnih djela

1.5 Životni ciklus krivičnih djela koja obuhvataju nuklearne i druge radioaktivne materijale

1.6 Kategorije krivičnih djela koja obuhvataju nuklearne i druge radioaktivne materijale

1.7 Primjeri slučaja

Literatura

Ruda uranijuma (lijevo) i koncentrat uranijuma u obliku uranil-nitrata (desno)

Cilj ovog poglavlja je da pruži osnovni pregled jedinstvenih karakteristika i ponašanja povezanih sa nuklearnim i drugim radioaktivnim materijalima i faktora koji mogu uticati na istragu i procesuiranje krivičnih djela koja uključuju takve materijale.

1.1

Karakteristike nuklearnih i drugih radioaktivnih materijala

Radioaktivni materijali mogu biti prirodnog porekla ili mogu nastati tehničkim procesima, kao što su fisija ili hvatanje neutrona. Hemijski element može postojati u obliku različitih izotopa. Ovi izotopi imaju isti broj protona, što znači da je hemijski element isti sa istim hemijskim karakteristikama, ali je masa atoma različita kako se broj neutrona mijenja. Prirodni, neradioaktivni cezijum koji je prisutan svugdje na zemlji (^{133}Cs), na primjer, ima iste hemijske karakteristike kao i njegov radioaktivni oblik (^{137}Cs). Na primjer, kao so cezijum hlorid, oba oblika se lako rastvaraju u vodi ili kiselini i reagovaće identično u hemijskim reakcijama.

Neki od prirodnih izotopa hemijskih elemenata su radioaktivni, kao što je kalijum-40 (^{40}K). Radioaktivni elementi nisu stabilni i vremenom se raspadaju emitovanjem zračenja, proizvodeći različite hemijske elemente; to se naziva radioaktivni raspad. Raspad znači da se jezgro (sa brojem protona) mijenja; stoga se hemijski elementi mijenjaju, praćeni različitim vrstama zračenja. Na primjer, kobalt sa atomskom masom 59 (^{59}Co) je prirodan, stabilan element, dok je ^{60}Co radioaktivan i vještački proizveden. ^{60}Co je beta i gama emiter i razlaže se na nikl-60 sa vremenom poluraspada od 5,26 godina. Plutonijum-239 (^{239}Pu) je tipičan alfa emiter sa vremenom poluraspada od 24.200 godina. Vrijeme poluraspada se definiše kao period potreban da se određena količina radioaktivnog elementa koji se raspada smanji za polovinu. Ovo vrijeme poluraspada varira u zavisnosti od izotopa, u rasponu od djelića sekundi do miliona godina.

Ovo je tipična karakteristika radioaktivnih materijala: zbog razgradnje tokom vremena, hemijski sastav se mijenja. Shodno tome, ako se ponovo analizira uzorak uzet prije nekoliko godina, i hemijski sastav i aktivnost će se razlikovati. Ovaj proces raspada prati oslobađanje energije. U prirodi postoje različiti takozvani lanci raspada za različite prirodne izotope povezane sa vrstom nastalog zračenja. Na kraju svakog prirodnog lanca raspada, nakon prolaska kroz različite među-hemijske elemente, nalazi se stabilan izotop, kao što je olovo. Raspad uranijuma-235 (^{235}U) će, nakon nekoliko međukoraka, gde se proizvode drugi (takođe djelimično radioaktivni) elementi, dati konačan stabilni element olovo-207 (^{207}Pb) na kraju ovog alfa-lanca raspada. Stoga, analizom uzorka uranijuma mogu se pronaći tragovi različitih hemijskih jedinjenja uslijed proizvoda lanca raspada.

Radionuklidi koji se akumuliraju u tijelu predstavljaju značajnu prijetnju po ljudsko zdravlje. Stroncijum-90 je tipičan beta-emiter i zbog svoje hemijske sličnosti sa kalcijumom, može se taložiti u kostima i koštanoj srži, što dovodi do njegovog akumuliranja u tijelu. Još jedan primjer kako se radioaktivni materijal može akumulirati u ljudskom tijelu je jod-131 (^{131}I), koji se sakuplja u štitnoj žlijezdi. U normalnim okolnostima, neradioaktivni ^{127}I bi se tamo taložio, ali pošto ima iste hemijske karakteristike, radioaktivni jod će se takođe akumulirati u štitnoj žlijezdi. To je razlog zašto se, nakon nesreća u nuklearnim elektranama gde može doći do oslobađanja ^{131}I, stanovništvu daju tablete joda prije izlaganja radioaktivnom jodu. Tablete sprječavaju njegovu apsorpciju jer, kada se stabilniji jod apsorbuje nakon varenja, on blokira apsorpciju radioaktivnog joda u štitnoj žlijezdi.

Uopšte uzev, zračenje se definiše kao energija u obliku talasa, fotona ili čestica koje se šire kroz prostor. Postoji pet oblika jonizujućeg zračenja:

1. **Alfa zračenje** je čestično zračenje sa relativno velikom masom i energijom. Ima samo kratak domet u vazduhu (1–2 cm) i može se potpuno blokirati papirom ili kožom. Van tijela, alfa zračenje nije opasno; međutim, predstavlja rizik ako se emitovani materijal unese u tijelo, jer unutrašnje tkivo nema zaštitu od čestičnog zračenja.

2. **Beta zračenje** obuhvata elektron koji emituje jezgro atoma. Čestica ima veoma malu masu i veći domet od alfa zračenja. Plastika, staklo ili metal mogu efikasno zaštititi od beta zračenja. Ono može prodrijeti kroz kožu i apsorbovati se u živo tkivo, uzrokujući jonizaciju, što može biti štetno. Visoka izloženost beta česticama visoke energije može izazvati „opekotine“ kože. Beta emiteri su posebno opasni ako se unesu u tijelo.

3. **Gama zračenje** je foton visoke energije koji se emituje iz jezgra atoma. Foton ima zanemarljivu masu i značajan domet. Stupa u interakciju sa elektronima materijala u koji se apsorbuje. Može biti veoma prodorno i samo značajna debljina gustog materijala, kao što su beton, čelik ili olovo, može obezbijediti efikasnu zaštitu. Gama zračenje stoga može isporučiti značajne doze unutrašnjim organima bez unošenja materijala koji emituje u tijelo.

4. **Neutronsko zračenje** nastaje kada se neutron emituje iz

jezgra atoma. Neutroni nemaju neto električno naelektrisanje, relativno su mali i laki u atomskom smislu i ne mogu direktno izazvati jonizaciju. Neutroni lako putuju kroz vazduh stotinama metara bez interakcije, što ih čini veoma prodornim. Kada se sudaraju sa jezgrima atoma u apsorbujućem materijalu, mogu oštetiti materijal i učiniti ga nestabilnim, što znači da mogu biti veoma štetni za živo tkivo. Neutrone mogu zaštititi samo vodonični materijali, kao što su voda ili parafin. Na primjer, obično je potrebno nekoliko metara betona ili metala da se neutroni zaustave. Slobodni neutroni van jezgra su nestabilni i brzo se raspadaju. U kontekstu nuklearne bezbjednosti, ne postoji odgovarajuća neutronska pozadina; stoga detekcija neutrona portalnim ili ručnim detektorima nikada ne rezultira „lažnom uzbunom“. Lažna uzbuna je validna uzbuna, ali se naknadnom procjenom otkriva da li je predmetni radioaktivni materijal pod regulatornom kontrolom. Izvori neutrona se često koriste u fundamentalnim istraživanjima poput eksperimenata rasijanja i difrakcije, ali se takođe koriste u različitim oblastima kao što su analiza medija u velikim količinama, biomedicina, bušotine, neutronska radiografija, istraživanje oštećenja od zračenja, inženjerstvo, biologija, hemija, medicina, istraživanje nafte, nuklearna energija i oružje i još mnogo toga.

5. **Rendgenski zraci** su takođe jonizujuće zračenje, slično gama zracima, jer su fotoni visoke energije, ali niže energije od gama zraka. U rendgen aparatu nema radioaktivnog izvornog materijala. Samo rendgenska cijev u aparatu proizvodi rendgenske zrake, i to se dešava samo dok je aparat uključen. Kada se rendgen aparat isključi, više se ne proizvode rendgenski zraci.

Ukratko:

Alfa

- Male čestice
- Lako se transportuje
- Nema potrebe za teškom zaštitom (moguća je zaštita plastičnom kutijom ili tankim papirom)
- Ne prodire kroz kožu
- Kratka udaljenost jonizujućeg zračenja u vazduhu – nekoliko centimetara
- Simptomi se pojavljuju kasnije
- Može dovesti do ozbiljnih zdravstvenih opasnosti prilikom gutanja ili udisanja zbog ograničenih mogućnosti liječenja
- Podleže obaveznoj dozvoli za upotrebu uz ograničen pristup
- Dostupno u nekim industrijskim objektima, laboratorijama ili staroj industrijskoj opremi

Beta

- Veća sposobnost prodiranja materijala od alfa zračenja
- Lako se transportuje
- Nema potrebe za teškom zaštitom (moguća je zaštita malom plastičnom kutijom manjom od 2,5 cm)
- Može putovati mnogo centimetara ili čak metara u vazduhu
- Simptomi se pojavljuju kasnije
- Može prodrijeti kroz kožu, ali je manje jonizujuće od alfa zračenja
- Takođe može dovesti do ozbiljnih zdravstvenih opasnosti prilikom gutanja ili udisanja zbog ograničenih mogućnosti liječenja
- Podleže obaveznoj dozvoli za upotrebu uz ograničen pristup
- Dostupno u nekim industrijskim ili medicinskim objektima, laboratorijama ili staroj industrijskoj opremi

Gama

- Jaka sposobnost prodiranja u tkivo
- Teško se transportuje ako počinioci žele da budu zaštićeni od zračenja; za zaštitu su potrebni čelik, beton ili voda
- Potrebna je teška zaštita
- Smatra se spoljnom opasnošću
- Ograničene mogućnosti liječenja ako se proguta ili udiše ili kada dođe do izlaganja van tijela
- Podleže obaveznoj dozvoli za upotrebu uz ograničen pristup
- Dostupno u nekim industrijskim ili medicinskim ustanovama, laboratorijama, industrijskoj opremi i nuklearnim postrojenjima

Nejonizujuće zračenje je zračenje na donjem kraju (čitaj: manje energije) elektromagnetnog spektra, kao što su električna polja, magnetna polja, mikrotalasi i slično. Često se naziva radiofrekventna energija (RF energija). RF energija nije povezana sa materijalnim izvorom, već sa izvorom energije. Incident koji uključuje RF energiju izaziva zabrinutost u kontekstu ove knjige kada ponašanje počinioca može da izazove namjernu akutnu povredu kod jedne ili više žrtava, koja se često manifestuje u vidu opekotina. Incident sa RF energijom zahtjeva izvor koji proizvodi RF energiju, bilo modifikovan ili konstruisan, koji može usmjeriti energiju ka cilju. Maksimalni efektivni domet RF uređaja u velikoj mjeri zavisi od njegovog dizajna i raspoloživog izvora napajanja. Generalno se smatra da je u rangu sa maksimalnim efektivnim dometom borbenih pištolja. U ovim slučajevima nema nuklearnog ili drugog radioaktivnog materijala koji treba otkriti ili prikupiti; dokazi su prilično tradicionalne prirode. U slučaju *Sjedinjene Američke Države protiv Kroforda,* 714 Fed. Appx. 27 (2nd Cir. 2017), lica optužena za pokušaj zlonamjerne upotrebe rendgenskih zraka uspješno su procesuirana u odsustvu

dokaza koji se odnose na nuklearne ili druge radioaktivne materijale. Rezime slučaja Kroford nalazi se na kraju 9. poglavlja.

Kada zračenje prolazi kroz materiju, ono dio svoje energije taloži u apsorbujući materijal jonizacijom ili ekscitacijom atoma. Upravo jonizacija atoma u tkivu, praćena hemijskim promjenama, uzrokuje štetne biološke efekte zračenja. Još uvijek ne razumijemo u potpunosti sve načine na koje zračenje oštećuje ćelije, ali mnogi se odnose na promjene dezoksiribonukleinske kiseline (DNK). Ovo oštećenje može dovesti do bioloških efekata, uključujući ćelijsku smrt i abnormalni razvoj ćelija.

Prilikom rukovanja radioaktivnim materijalom ili rada sa zračenjem, uvijek treba primjenjivati princip „što je moguće niže“ (ALARA). Nivo ljudske izloženosti jonizujućem zračenju može se kontrolisati i ograničiti na tri načina: rastojanjem, vremenom i zaštitom. Rastojanje i vrijeme su najbolje metode za kontrolu i ograničavanje izloženosti zračenju. Za stručnjake civilnih organa, zaštita je dodatna metoda za smanjenje izloženosti.

Ako se identifikuje nekontrolisani izvor ili uređaj, javnost se može zaštititi od zračenja kombinacijom rastojanja i vremena. Opšte pravilo je da se intenzitet polja zračenja iz izvora smanjuje srazmjerno kvadratu rastojanja. Kada se identifikuju izvori ili uređaji, važno je odmah napustiti područje kako bi se minimiziralo vrijeme, a samim tim i izloženost zračenju. Zaštita izvora ili uređaja treba da se sprovede na osnovu procjena stručnjaka civilnih organa.

Uopšte uzev, nuklearni i drugi radioaktivni materijali se koriste u sljedećim oblastima: ciklus nuklearnog goriva, medicinske primjene,

nemedicinsko zračenje proizvoda, sistemi za mjerenje, sistemi za snimanje (radiografija), analiza materijala i druge razne upotrebe. Dodatni detalji o legitimnim upotrebama opisani su u nastavku.

Postoje dvije ključne oblasti potencijalne opasnosti povezane sa upotrebom radioaktivnih izvora:

1. Smrt ili povreda uslijed nesreća koje uključuju radioaktivne izvore.

2. Smrt ili povreda nastala uslijed zlonamjerne upotrebe radioaktivnih izvora.

Radioaktivni izvor koji nije pod zakonskom kontrolom, bilo zato što nikada nije bio pod takvom kontrolom ili zato što je napušten, izgubljen, pogrešno smješten, ukraden ili na drugi način prenesen bez odgovarajućeg ovlašćenja, poznat je kao „napušteni izvor“. Takvi izvori predstavljaju najveći rizik u slučaju nesreće ili zlonamjerne upotrebe.

Komercijalna upotreba radioaktivnih materijala je uglavnom u obliku zatvorenih izvora, što znači da su kapsulirani na takav način da se, pod normalnim uslovima, radioaktivni materijali ne oslobađaju. To znači da ne dolazi do kontaminacije, pri čemu se kontaminacija definiše kao neželjeno ili nenamjerno prisustvo radioaktivnih supstanci (za više informacija vidjeti (Privremeno) izdanje iz 2022. godine Rječnika nuklearne bezbjednosti i sigurnosti.

IAEA definiše nuklearni materijal kao uranijum, uključujući ^{233}U, ^{235}U i ^{238}U, torijum i plutonijum, uključujući ^{239}Pu, ^{240}Pu i ^{241}Pu. Nuklearna fisija je cijepanje atomskog jezgra, koje

oslobađa veliku količinu energije i zahtjeva nuklearni materijal. Neki nuklearni materijali su fisibilni, a neki su i fisibilni i fisilni. Razlika leži u energiji potrebnoj da se konkretan nuklearni materijal podvrgne fisiji. Nuklearni materijal se koristi u situacijama koje zahtijevaju reakciju fisije, kao što su nuklearne elektrane. Podskup nuklearnog materijala je nuklearni materijal upotrebljiv za oružje, a kategorija je sama po sebi razumljiva. Tužioci treba da imaju na umu da radioaktivni materijal koji nije nuklearni materijal nije upotrebljiv za gorivo nuklearnog oružja.

Nuklearna fuzija je spajanje određenih jezgara, formiranje težih jezgara i oslobađanje velike količine energije. Fuzija je proces koji pokreće zvijezde i čovječanstvo ga još uvijek nije iskoristilo za konstruktivne svrhe širokih razmjera. Nuklearna fuzija se obično pokreće deuterijumom i tricijumom, elementima koji nisu nuklearni materijal. Mnoga nuklearna oružja koriste kombinaciju reakcija fisije i fuzije.

Našim čulima ne možemo „registrovati“ jonizujuće zračenje, tako da je jedini način da postanemo svjesni prisustva jonizujućeg zračenja korišćenje opreme za njegovo detektovanje. Postoje različiti detektori za nuklearne i druge radioaktivne materijale. U zavisnosti od vrste zračenja, potrebni su različiti tipovi detektora. U većini slučajeva, koristi se gama detektor za detekciju radioaktivnih materijala. Međutim, u nekim slučajevima su potrebni i neutronski detektori. Neutroni se mogu proizvesti, na primjer, kada alfa-emiter pogodi berilijum, nezavisno od procesa fisije, u kojima se neutroni stvaraju radi održavanja samog procesa fisije.

1.2

Zdravlje i bezbjednost

Različite situacije, od nezakonitog posjedovanja malih količina radioaktivnog materijala do posjedovanja i trgovine nuklearnim materijalom za oružje, predstavljaju ozbiljnu prijetnju po zdravlje i bezbjednost. U slučaju hemijskog, biološkog, radiološkog ili nuklearnog zločina, proces istrage i procesuiranja zahtijevat će interakciju i koordinaciju između istražnih organa i organa javnog zdravlja. U slučaju nuklearnih i drugih radioaktivnih materijala, saradnja sa agencijama za zaštitu od zračenja i regulatornim agencijama je ključna. Operacije organa za sprovođenja zakona, procedure zaštite od zračenja i aktivnosti reagovanja u vanrednim situacijama treba koordinisati i primjenjivati istovremeno na mjestu radiološkog zločina. Prisustvo nuklearnog i/ili drugog radioaktivnog materijala na mjestu zločina značajno će uticati na tradicionalne procedure istrage mjesta zločina, jer je potrebno primijeniti skup posebnih pravila bezbjednosti, kao što je upotreba lične zaštitne opreme i uključivanje stručnjaka za zaštitu od zračenja. Prilikom ocjenjivanja izloženosti zračenju prema principu ALARA, tri glavne mjere zaštite od zračenja su vrijeme, udaljenost i zaštita. Shodno tome, operacije na mjestu radiološkog zločina se razlikuju od onih na većini drugih mjesta zločina. Ova razlika podrazumijeva potrebu za kontrolom tih elemenata, kao što su vrijeme provedeno u zonama kontrole opasnosti, udaljenost između dokaza kontaminiranih radionuklidima i lica koje prikuplja dokaze, zaštitu od zračenja između dokaza i pojedinca, kao i aspekte kontaminacije radionuklidima i individualne izloženosti zračenju.

Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji, oštećenje tkiva i/ili organa uslijed zračenja zavisi od primljene doze zračenja, odnosno apsorbovane doze, koja se izražava u jedinicama greja (Gy). Potencijalna šteta od apsorbovanih doza zavisi od vrste zračenja i osjetljivosti različitih tkiva i organa. Stoga, pored apsorbovane doze, neophodno je definisati i efektivnu dozu. Efektivna doza se koristi za mjerenje jonizujućeg zračenja u smislu njegovog potencijala za izazivanje štete. Jedinica za efektivnu dozu je sivert (Sv). Ova doza uzima u obzir i vrstu zračenja i osjetljivost tkiva i organa.

Stoga je najbolji način da se procjeni potencijalna šteta za ljude izračunavanje i/ili mjerenje efektivne doze. Sv je veoma velika jedinica; ono što možemo očekivati da ćemo izmjeriti u stvarnosti su milisiverti (mSv) ili mikrosiverti (µSv). Ono što obično izmjerimo na terenu zapravo je brzina kojom se količina zračenja (doza) prenosi. To je brzina doze, tako da mjerimo mikrosiverte po satu (µSv/sat) ili milisiverte po godini (mSv/godišnje). Prema Direktivi Savjeta 2013/59/EURATOM (Evropska zajednica za atomsku energiju, u daljem tekstu EURATOM), ograničenje efektivne doze za profesionalnu izloženost je 20 mSv u jednoj godini. Međutim, u posebnim okolnostima ili za određene situacije izloženosti navedene u nacionalnom zakonodavstvu, nadležni organ može da odobri veću efektivnu dozu do 50 mSv u godini, pod uslovom da prosječna godišnja doza tokom bilo kojih pet uzastopnih godina, uključujući godine u kojima je ograničenje prekoračeno, ne prelazi 20 mSv. Ograničenje efektivne doze za izloženost javnosti je 1 mSv godišnje.

Iako je utvrđivanje vrste radioaktivnog materijala koja je dovela do incidenta od ključnog značaja, važno je znati i količinu materijala. Količina se generalno mjeri u gramima, dok se aktivnost radioaktivnog materijala mjeri u bekerelima (Bq) ili kirijima (Ci). Do nuklearne eksplozije može doći samo kada količina upotrebljivog nuklearnog materijala za oružje pređe određeni prag. Međutim, pretpostavlja se da izlaganje zračenju radioaktivnog materijala, uključujući nuklearni materijal i nuklearni materijal upotrebljiv za oružje, predstavlja rizik po zdravlje na bilo kom nivou, pri čemu stvarni rizik od efekata na zdravlje zavisi od magnitude primljene doze zračenja.

Stoga, i incidenti koji obuhvataju nuklearni materijal u količinama nedovoljnim za konstrukciju improvizovanog nuklearnog uređaja (eng. IND), tj. nuklearnog oružja van okvira priznatog državnog programa, mogu i dalje predstavljati potencijalnu opasnost po zdravlje i bezbjednost. S druge strane, radioaktivni izvori u rukama neovlašćenih lica ili grupa mogli bi se koristiti u zlonamjerne svrhe, kao što je izrada uređaja za radiološko raspršivanje, tj. uređaja za širenje radioaktivnog materijala, poznatih i kao „prljave bombe“, ili se njima može rukovati na način koji ugrožava javno zdravlje, bezbjednost i sigurnost.

Izvori visoke aktivnosti mogu da izazovu ozbiljne zdravstvene posljedice po pojedince u kratkom vremenskom periodu ako se njima ne postupa na bezbjedan i siguran način, dok je malo vjerovatno da će izvori niske aktivnosti izazvati izloženost sa štetnim posljedicama. Ovo je važna stavka koju treba uzeti u obzir prilikom razmatranja postupanja sa svakim otkrivenim radioaktivnim materijalom koji je van nadzora. To zahtjeva pristup koji se određuje prema šteti koja može biti prouzrokovana. Bezbjednosni standard

Međunarodne agencije za atomsku energiju (eng. IAEA) pod nazivom „Kategorizacija radioaktivnih izvora“ (IAEA, RS-G-1.9) rangira radioaktivne izvore na osnovu rizika, omogućavajući donošenje odluka u skladu sa rizikom unutar postepenog pristupa za kontrolu radioaktivnih izvora u cilju bezbjednosti i zaštite.. Kategorizacija se zasniva na potencijalu radioaktivnih izvora da izazovu štetu po ljudsko zdravlje i osmišljena je kao pomoć u obezbjeđivanju odgovarajućeg nivoa kontrole za svaki izvor.

Kategorizacija se zasniva na konceptu „opasnih izvora“, koji se kvantifikuju kao „D vrijednosti“. D vrijednost predstavlja aktivnost određenog radionuklida koja, ako se ne kontroliše, može da izazove ozbiljne zdravstvene posljedice u kratkom roku, uključujući i smrt. Ova procjena uzima u obzir čitav niz različitih scenarija, obuhvatajući i spoljašnje izlaganje iz nezaštićenog izvora i unutrašnje izlaganje nakon raspršivanja izvornog materijala. Sistem kategorizacije ima pet nivoa, pri čemu su izvori u kategoriji 1 „najopasniji“ jer mogu predstavljati veoma visok rizik po ljudsko zdravlje ako se sa njima ne postupa bezbjedno i sigurno. Aktivnost izvora kategorije 1 prelazi 1000 puta vrijednost D. Na donjem kraju, izvori u kategoriji 5 su najmanje opasni. Aktivnost izvora kategorije 5 je manja od 1/100 vrijednosti D. Ova kategorizacija treba da se koristi za donošenje odluka zasnovanih na riziku kako bi se odgovor na incident ocijenio na odgovarajući način. Samo predmeti koji sadrže radioaktivni materijal u višim kategorijama, posebno kategorije 1 i 2, su od primarne važnosti sa stanovišta nuklearne bezbjednosti. Primjeri uključuju uređaje za ozračivanje, uređaje za teleterapiju, industrijske radiografske izvore, izvore brahiterapije sa visokim ili srednjim brzinama doze i izvore velike kalibracije.

Doza zračenja zavisi od trajanja izlaganja, količine zračenja koja dolazi iz izvora zračenja (uključujući aktivnost izvora zračenja, hemijski i fizički sastav itd.), udaljenosti od izvora zračenja i količine i vrste korišćene zaštite. Uopšte uzev, doze zračenja mogu se primiti kada je osoba 1) u neposrednoj blizini nezaštićenog ili djelimično zaštićenog izvora, 2) nezaštićena pri rukovanju radioaktivnim materijalima, 3) u neposrednoj blizini površina ili područja kontaminiranih radioaktivnim materijalima ili 4) kontaminirana radioaktivnim materijalima.

Doza koju tkivo primi uslijed jonizujućeg zračenja može biti akutna, kada se energija apsorbuje tokom nekoliko sati ili dana, ili hronična, kada se energija apsorbuje tokom dužeg perioda od nekoliko mjeseci ili godina, ili čak cijelog života. Doza postaje posebno važna kada je lice izloženo radioaktivnim materijalima u tijelu. Da bi se razlikovale akutna i hronična izloženost, moraju se uzeti u obzir i brzina unosa i fizički, hemijski i biološki aspekti kinetike radionuklida. Kod radioaktivnih materijala sa efektivnim vremenom poluraspada dužim od jednog dana, čak i ako je unos kratak (od nekoliko minuta do nekoliko dana), energija se taloži u tkivu, gde ostaje duže od nekoliko dana. U ovom slučaju, izloženost okolnog tkiva je hronična. U zavisnosti od veličine doze i brzine doze, efekti jonizujućeg zračenja mogu biti akutni (javljaju se u roku od nekoliko sati do nekoliko mjeseci nakon izlaganja) ili odloženi (javljaju se nekoliko godina nakon izlaganja). Radioaktivni materijal je u nekoliko slučajeva korišćen za izvršenje krivičnih djela kao što su trovanje ili izlaganje potencijalnih meta zračenju. Jedan značajan krivični slučaj trovanja zračenjem je slučaj Litvinjenko, u kojem je bivši ruski obavještajni oficir otrovan polonijumom-210

(^{210}Po) 2006. godine. ^{210}Po je čisti alfa emiter sa kratkim vremenom poluraspada i stoga je veoma opasan ako se proguta, kao što se dogodilo u Litvinjenkovom slučaju. Primio je akutnu unutrašnju dozu.

Efekti doza zračenja na zdravlje mogu se grupisati u dvije kategorije: deterministički i stohastički. Deterministički efekti se javljaju nakon što se dostigne granična doza. Efekti se manifestuju rano, a težina se povećava sa višim dozama i brzinama doze. Primjeri determinističkih efekata su akutni radijacioni sindrom (sindrom koji predstavlja skup tjelesnih efekata koji nastaju uslijed izlaganja velikim količinama zračenja), opekotine na koži i sterilitet. Ispod praga, specifična dejstva se ne očekuju.

Ako je doza niska ili se prenosi tokom dužeg vremenskog perioda, postoji veća mogućnost obnavljanja oštećenih ćelija tijela, ali štetni efekti se i dalje mogu javiti. Nije sigurno da će se efekti po zdravlje ove vrste, ili stohastički efekti, pojaviti, ali njihova vjerovatnoća se povećava sa višim dozama; vrijeme i težina efekta ne moraju nužno zavisiti od doze. Stohastički efekti se javljaju statističkom slučajnošću. Rak je glavni stohastički efekat koji može nastati uslijed zračenja, i to često mnogo godina nakon izlaganja. Pretpostavlja se da stohastički zdravstveni efekti nemaju prag doze ispod kojeg do njih ne dolazi. To je razlog zašto se nijedan nivo doze zračenja ne smatra potpuno „bezbjednim“ i zašto doze uvijek treba održavati na razumnom nivou (ALARA).

Ako je zračenje veće od određenog praga, može oštetiti funkcionisanje tkiva i/ili organa i proizvesti različite efekte. Izlaganje iznad normalnih nivoa zračenja može dovesti do umora, mučnine, povraćanja i promjena u krvi.

Izlaganje veoma velikim dozama zračenja može dovesti do radijacijske bolesti, sa simptomima kao što su gubitak apetita, gubitak kose, dijareja ili čak smrt u roku od nekoliko dana ili mjeseci. Ovo se naziva akutni radijacioni sindrom. Prag doze za akutni radijacioni sindrom je oko 1 Sv (1000 mSv). Svi pomenuti efekti su teži pri višim dozama i višim brzinama doze. Veoma visoka doza za cijelo tijelo osobe može izazvati smrt u roku od nekoliko dana ili nedjelja. Na primjer, trenutno primljena doza od 5 Gy ili više vjerovatno bi bila smrtonosna, barem bez liječenja. Takva doza za ograničeno područje tijela možda neće biti fatalna, ali mogu se javiti drugi rani efekti. Na primjer, trenutna apsorbovana doza od 5 Gy na koži vjerovatno bi izazvala eritem (opekotine kože), iako oštećenje može biti teže od onog izazvanog uobičajenom opekotinom, zbog dubljeg prodiranja zračenja. Pretpostavlja se da je mutacija ćelije moguća na bilo kom nivou izloženosti, iako će rizik (vjerovatnoća) mutacije koja na kraju dovodi do zdravstvenih posljedica zavisiti od magnitude primljene doze, jer postoji veća vjerovatnoća popravke oštećenja od zračenja unutar tijela, kada je doza niska. Dakle, ako je doza niža od one koja će dovesti do ranih zdravstvenih posljedica ili se primjenjuje tokom dužeg vremenskog perioda, postoji mogućnost indukcije raka kasnije u životu. Pored toga, postoji mogućnost zdravstvenih posljedica za potomke ozračene osobe, iako takve zdravstvene posljedice nikada nisu primećene u ljudskoj populaciji. Rizik je veći za djecu i adolescente, jer su oni znatno osjetljiviji na izloženost zračenju nego odrasli. Informacije o efektima izloženosti jonizujućem zračenju periodično prikuplja i procjenjuje Naučni komitet Ujedinjenih nacija za efekte atomskog zračenja.

Kada se sumnja na prisustvo radioaktivnog materijala na mjestu zločina, radiološko mapiranje je jedan od prvih koraka koje treba preduzeti. Radiološko mapiranje je mjerenje i snimanje zračenja na unaprijed određenim lokacijama u datom području. Ako se smatra da je brzina doze na mjestu zločina visoka, obavezno je zaštititi osoblje na mjestu zločina i sve koji uđu u to područje prema ALARA principu. To se može postići kontrolom vremena provedenog na mjestu zločina ili upotrebom zaštitne opreme ili drugih vrsta zaštite, kao što su olovni prsluci. Uopšte uzev, primjenjuje se sljedeći princip: svaki rad u polju zračenja i područjima kontaminiranim jonizujućim zračenjem zahtjeva upotrebu posebne lične zaštitne opreme kako bi se izbjeglo unošenje radionuklida i direktan kontakt sa kožom. Pored personalnog elektronskog dozimetra mogu se koristiti i zatvoreni kombinezoni otporni na hemikalije, dvoslojne ili troslojne rukavice ili respirator, u zavisnosti od jačine brzine doze na mjestu izvršenja radiološkog zločina. Glavni problem je što je kretanje i rukovanje u ličnoj zaštitnoj opremi veoma neudobno jer utiče na vid, sluh i komunikaciju. Prema Seriji o nuklearnoj bezbjednosti (eng. NSS) br. 22-G IAEA, moraju se uspostaviti i označiti područja kontrole opasnosti, uzimajući u obzir doze i vremenske uslove. Na primjer, pravac vjetra može značajno uticati na širenje radiokontaminacije.

Preporučljivo je da se broj ljudi koji ulaze na mjesto izvršenja radiološkog zločina svijesti na najmanju moguću mjeru. Najvažnije je identifikovati i obilježiti radiološka „žarišta“ tokom početnog ispitivanja zračenja i što prije ukloniti radioaktivne objekte sa tog mjesta kako bi se smanjio rizik. Međutim, prije toga, svi podaci pribavljeni sa prvobitnog mjesta događaja moraju se zabilježiti. Vrijednosti brzine doza i prisustvo kontaminacije alfa ili beta-emitujućim radionuklidima, gama zračenjem i mogućim neutronskim zračenjem na mjestu zločina pomažu u određivanju zaštitnih mjera za

osoblje na mjestu zločina (koja vrsta zaštitne opreme je potrebna, koliko dugo mogu ostati na mjestu zločina, koliko blizu izvoru mogu prići itd.). Vrsta lične zaštitne opreme koju koriste službenici organa za sprovođenje zakona tokom istrage zavisi od očekivanih opasnosti i određuje se u skladu sa savjetima naučnih saradnika/stručnjaka za zaštitu od zračenja. Ovi stručnjaci takođe savjetuju lokalne organe za sprovođenje zakona o planovima za prikupljanje dokaza i pružaju informacije o detekciji zračenja sa mjesta događaja. Uspostavljanje kanala komunikacije i saradnje je ključno za efikasno i djelotvorno postupanje sa svakim radioaktivnim i zračnim sistemom.

Bez obzira na težinu incidenta, najvažniji aspekti treba da budu: (a) minimiziranje svih potencijalnih opasnosti po zdravlje; (b) stavljanje nuklearnog i drugog radioaktivnog materijala pod odgovarajuću kontrolu; (c) istraga, prikupljanje dokaza i procesuiranje počinilaca; (d) rješavanje javnih nedoumica. Obim odgovora treba da bude u skladu sa težinom situacije.

1.3

Roba dvostruke namjene, industrije i nove tehnologije

Riječ „dvostruka“ u terminu „dvostruka namjena“ odnosi se i na civilno društvo i na vojsku. Proizvodi dvostruke namjene su roba, računarski programi i drugi softver, kao i tehnologija koja se može koristiti i u civilne i u vojne svrhe. Termin je proistekao iz svijeta kontrole izvoza. Što se tiče RN materijala i opreme, predmeti namijenjeni

upotrebi u mirnodopske svrhe mogu se namjerno preusmjeriti i koristiti u nezakonite i nemirnodopske svrhe. Subjekti koji predstavljaju prijetnju a koje sponzoriše država, ali i oni koje ne sponzoriše država, javno su iskazali namjeru implementacije vojnih i kriminalnih programa zasnovanih na upotrebi RN materijala.

Radioaktivni izvori mogu se koristiti za čitav niz legitimnih ciljeva, i to u nizu medicinskih, istraživačkih i komercijalnih oblasti, uključujući industrijsku primjenu. U medicini, na primjer, radioaktivni materijali se koriste za zračenje krvi kako bi se spriječile bolesti kalema protiv domaćina koje se mogu javiti nakon transfuzije. U velikoj mjeri se koristi za liječenje raka. Tehnologije van tijela koriste, na primjer, terapiju zračenjem ili stereotaktičku radiohirurgiju. Terapija raka unutar tijela može se liječiti brahiterapijom korišćenjem radioaktivnih materijala u visokoj dozi, posebno usmjerenih na ćelije raka. Nedavno su proizvedeni i ultraprenosivi generatori X-zraka.

Nuklearni i drugi radioaktivni materijali koriste se za fundamentalna istraživanja, obrazovanje i obuku i specijalizovana istraživanja, npr. za tretman ćelija ili tkiva. Industrijske i komercijalne primjene obuhvataju industrijsku radiografiju za vizuelizaciju struktura i otkrivanje defekata u strukturama, kao što su pukotine u cjevovodima ili reaktorskim posudama. Pored toga, radioaktivni izvori se koriste u industrijskim mjeračima za mjerenje nivoa, protoka ili debljine materijala. Druge primjene uključuju radioizotopske termoelektrične generatore (eng. RTG) za udaljene i teško pristupačne regione bez energetske infrastrukture. Ovo ni u kom slučaju nije kompletan spisak. Većina komercijalno korišćenih izvora je enkapsulirana i, na primjer, u industrijskoj radiografiji se montiraju na kraju lanca ili kabla, što omogućava njihovo bezbjedno iznošenje iz zaštitnog kućišta sa udaljenosti prilikom rada.

Spisak u nastavku prikazuje najrelevantnije izotope koji se koriste u medicini, istraživanju i industriji, sa nekompletnim opisom njihovih karakteristika:

- Kobalt-60 (^{60}Co) se uglavnom koristi u sterilizaciji medicinskih uređaja, istraživanju, terapiji raka i industrijskoj radiografiji. Izvori sa veoma niskom aktivnošću se takođe koriste za obrazovanje i obuku.
  - Oblik: čvrst metal ili legura metala.
  - Vrijeme poluraspada: 5,27 godina.
  - Proizvodnja: nusproizvod u nuklearnim reaktorima neutronskom aktivacijom kobalta-59.

- Cezijum-137 (^{137}Cs) se uglavnom koristi za zračenje krvi, brahiterapiju, sterilizaciju medicinskih uređaja, zračenje za sterilizaciju hrane, istraživanje uključujući uređaje za kalibraciju i karotažu bušotina. Izvori sa veoma niskom aktivnošću se takođe koriste za obrazovanje i obuku.
  - Oblik: u zavisnosti od primjene, ima ga u obliku komprimovanog praha cezijum hlorida ili keramike ili stakla. U uređajima za ozračivanje i uređajima za kalibraciju, ima ga u obliku komprimovanog cezijuma.
  - Vrijeme poluraspada: 30,1 godina.
  - Proizvodnja: nusproizvod nuklearne fisije uranijuma.

- Iridijum-192 (^{192}Ir) se uglavnom koristi za industrijsku radiografiju, npr. nerazorno ispitivanje zavarivanja u cjevovodima i drugim komponentama reaktora. Takođe se koristi za terapiju raka i liječenje lokalizovanih tumora.
  - Oblik: diskovi, kapsule ili igle.

- Vrijeme poluraspada: 74 dana.
- Proizvodnja: u nuklearnom reaktoru neutronskim zračenjem stabilnog ^{191}Ir.

- Selenijum-75 (^{75}Se), kao i ^{192}Ir, koristi se za industrijsku radiografiju, npr. nerazorno ispitivanje zavarivanja u cjevovodima i drugim komponentama reaktora.
  - Oblik: cilindrični ili sferni peleti.
  - Vrijeme poluraspada: 120 dana.
  - Proizvodnja: u nuklearnom reaktoru, neutronskim zračenjem stabilnog izotopski obogaćenog ^{74}Se.

- Americijum-241 (^{241}Am) se koristi u određenim vrstama detektora dima ili, kada se pomiješa sa berilijumom, za stvaranje neutronskog izvora za ispitivanje otvora i bušotina.
  - Oblik: u zavisnosti od primjene, npr. visoko komprimovani peleti mješavine americijum oksida i praha metala berilijuma.
  - Vrijeme poluraspada: 432,2 godine
  - Proizvodnja: u nuklearnom reaktoru uzastopnim hvatanjem neutrona iz ^{238}U što dovodi do formiranja ^{241}Pu, koji se raspada beta emisijom sa vremenom poluraspada od 14,35 godina na ^{241}Am.

Osiromašeni uranijum (DU) može se koristiti kao zaštita, na primjer, za izvore ^{192}Ir. Još jedan zaštitni materijal koji je skuplji, ali koji ispunjava zahtjeve visoke gustine i dobrog zaštitnog kapaciteta je volfram. DU i volfram se takođe koriste u penetratorima u protivtenkovskoj municiji, što ih čini i robom dvostruke namjene.

Roba dvostruke namjene koja se odnosi na nuklearne i druge radioaktivne materijale podliježe posebnim propisima i sporazumima. Nacionalno zakonodavstvo i regulativa u ovoj oblasti uglavnom se zasnivaju na listama i preporukama međunarodnih sporazuma, grupa i odbora. To su prvenstveno:

- *Vasenarski aranžman*
- *Zangerov odbor*
- *Grupa nuklearnih dobavljača*

Ovi sporazumi se detaljnije razmatraju u 7. poglavlju.

Propis Evropske unije (EU) o robi dvostruke namjene smatra se važnim referentnim dokumentom za mnoge zemlje. Ovaj propis se odnosi na kontrolu izvoza, posredovanja, tehničke pomoći, tranzita i transfera robe dvostruke namjene. Spisak robe dvostruke namjene ne obuhvata samo radioaktivne izotope, već i druge materijale i opremu vezanu za nuklearne tehnologije. To može obuhvatati posebne legure i specifičnu opremu, kao što su centrifuge. Evo nekih primjera sa spiska robe dvostruke namjene EU:

- Bor, obogaćen izotopom bora-10 (^{10}B) u količini većoj od njegove prirodne izotopske zastupljenosti, uključujući: elementarni bor, njegova jedinjenja, smješe koje sadrže bor, proizvode izvedene iz navedenog, kao i otpad ili otpatke bilo koje od navedenih materija.

- Volfram, volfram karbid i legure koje sadrže više od 90% volframa po masi, npr. sa jednom od sljedećih karakteristika:

- U oblicima sa šupljom cilindričnom simetrijom (uključujući segmente cilindra) sa unutrašnjim prečnikom između 100 mm i 300 mm i masom većom od 20 kg.

- Kalcijum, magnezijum, bizmut, berilijum, hafnijum, litijum, cirkonijum, tricijum, helijum-3 i radijum-226 sa određenim karakteristikama, podložnim kontroli u zavisnosti od čistoće, koncentracije i drugih aspekata, kao što je odnos prema drugim supstancama u smješi.

- Radionuklidi pogodni za izradu neutronskih izvora.

- Posebno navedeni „radionuklidi“ pogodni za izradu neutronskih izvora u zavisnosti od toga da li su u svom elementarnom obliku ili u jedinjenjima, smješama ili proizvodima koji prelaze ukupnu aktivnost od 37 GBq/kg. Spisak ovih radionuklida slijedi:
  - Aktinijum-225
  - Aktinijum-227
  - Kalifornijum-253
  - Kurijum-240
  - Kurijum-241
  - Kurijum-242
  - Kurijum-243
  - Kurijum-244
  - Ajnštajnijum-253
  - Ajnštajnijum-254
  - Gadolinijum-148
  - Plutonijum-236

- Plutonijum-238
- Polonijum-208
- Polonijum-209
- Polonijum-210
- Radijum-223
- Torijum-227
- Torijum-228
- Uranijum-230
- Uranijum-232

Ostali materijali i oprema pomenuti su u uredbi o robi dvostruke namjene, koja pokriva širok spektar primjena. Ovo obuhvata ponovnu obradu ozračenih gorivnih elemenata iz nuklearnih reaktora i specifičnih materijala neophodnih za proizvodnju nuklearnog oružja. Nove i dolazeće nuklearne tehnologije uključuju dodatne materijale. Na primjer, reaktori sa rastopljenom solju mogu uključivati uranijum tetrafluorid (UF_4) ili torijum tetrafluorid (ThF4) rastvoren u rastopljenoj fluoridnoj soli. Drugi primjeri su reaktori hlađeni natrijumom ili olovom. Međutim, broj jedinjenja koja se koriste čak i u novim tehnologijama je ograničen. Pored toga, prisutan je i rastući trend postepene zamjene tehnologija koje koriste radioaktivne materijale alternativnim tehnologijama. Uzimajući u obzir širok spektar tehnologija u nuklearnoj oblasti, toplo se preporučuje angažovanje forenzičkog konsultanta koji će, potrebi, tužiocima davati savjete. Štaviše, neki materijali i oprema nisu očigledno povezani sa ovim tehnologijama, što zahtjeva posebna stručna znanja u ovoj oblasti.

Nuklearni i drugi radioaktivni materijali mogu se reciklirati ili ponovo koristiti. Reciklaža podrazumijeva rastavljanje izvora i oporavak radioaktivnog materijala kao jednog elementa, dok ponovna upotreba znači

ponovno korišćenje izvora za istu ili različite primjene bez fizičke promjene. Ovo je izvodljivo ako nova primjena ne zahtjeva brzinu doze i aktivnost sveže proizvedenog radioaktivnog materijala, kao što je bilo neophodno za prethodnu primjenu.

1.4

Metode izvršenja krivičnih djela

Radioaktivni materijali mogu nanijeti štetu javnosti nemarnim ponašanjem. U septembru 1987. godine, neovlašćene osobe ušle su u napuštenu bolnicu u Gojaniji, u Brazilu, sa ciljem da pronađu materijale koji se može iskoristiti i prodati. Na kraju su iznijeli izvor cezijuma-137 (^{137}Cs) iz neobezbjeđene terapijske jedinice da bi na kraju došli do samog ^{137}Cs. ^{137}Cs se proširio na šest lokacija, što je dovelo do četiri smrtna slučaja, nekoliko amputacija i različitog stepena bolesti izloženih.

Postoje brojni načini na koje počinioci zlonamjerno koriste nuklearne i druge radioaktivne materijale, što dovodi do krivične odgovornosti. Slučajevi širom svijeta obuhvataju nelegalno postupanje sa radioaktivnim materijalom u kontekstu zaštite životne sredine, gdje su izvršioci nezakonito odlagali radioaktivni materijal nakon što su se ugovorom obavezali da ga odlože na odobren i skuplji način, zadržavajući razliku u troškovima kao protivpravnu dobit. Radioaktivni izvori su korišćeni sa namjerom izvršenja napada i/ili ubistva pojedinačnih žrtava. Pored toga, ovi materijali se potencijalno mogu koristiti kao sredstva za uskraćivanje pristupa područjima, putem nezakonitog raspršivanja kontaminirajućeg materijala. Naravno, postoji i prijetnja terorizmom.

Radio-nuklearni teroristički incidenti se obično smatraju ozbiljnim, ako ne i najozbiljnijim, aktima protiv državnog sistema. Ukoliko bi se dogodio nuklearni scenario, to bi moglo dovesti do potpunog sloma cijelog državnog sistema. Međutim, stroge mjere bezbjednosti čine napade nuklearnim oružjem malo vjerovatnim obzirom na teškoće u pristupu nuklearnom materijalu za oružje. Radiološki napadi, s druge strane, smatraju se opravdano realnim. Ključni problem u vezi sa radiološkim terorističkim planovima je teškoća u identifikaciji prisustva radioaktivnih izvora prije nego što se otkriju simptomi radijacione bolesti ili druga srodna oštećenja. Ova teškoća nastaje u odsustvu konkretnih obavještajnih podataka o mogućem oslobađanju radioaktivnosti i kada nema detektora zračenja.

Izazov sa radiološkim terorističkim napadom je taj što je zračenje bez mirisa i nevidljivo. Međutim, jednostavna mjerna oprema može lako da detektuje većinu vrsta radioaktivnosti. Rizik može biti akutan, ali generalno manji nego kod hemijskog napada. Iako postoji više vrsta radioaktivnih materijala, samo oko desetak predstavlja ozbiljnu bezbjednosnu prijetnju u kontekstu uređaja za radiološko raspršivanje zbog svoje visoke radioaktivnosti, prenosivosti, sposobnosti raspršivanja i dostupnosti.

Terorističke grupe mogu da biraju različita mjesta napada u svom planiranju na osnovu svojih meta, kapaciteta za izvršenje terorističkog čina, percipirane ranjivosti ciljane lokacije i relevantne infrastrukture, kao i na osnovu dostupnih prilika. Ova prilika može biti masovni sportski, kulturni, politički ili vjerski događaj. Meta mogu biti i zatvoreni i otvoreni prostori. Upotreba nuklearnih ili drugih radioaktivnih materijala može proizvesti različite efekte u zavisnosti od nekoliko faktora, ali prvenstveno od vrste radionuklida i njihove kategorizacije prema Kodeksu ponašanja o bezbjednosti i sigurnosti radioaktivnih

izvora (vidjeti stavku tri u literaturi u nastavku). Drugi faktori uticaja obuhvataju njihovu energiju, oblik, metod pretvaranja u oružje i način djelovanja.

Teroristički napadi koji uključuju nuklearne i druge radioaktivne izvore mogu se podijeliti u tri kategorije: radiološki napadi sa različitim mogućim štetnim aktivnostima; napadi nuklearnim eksplozivnim uređajem; i napad na ili sabotaža nuklearne elektrane ili transporta nuklearnog uređaja ili komponenti uređaja.

Radiološki napadi sa različitim mogućim štetnim aktivnostima mogu se dalje klasifikovati na sljedeći način:

1. Uređaj za izlaganje zračenju (eng. RED), prema IAEA, je uređaj koji sadrži radioaktivni materijal i koristi se za namjerno izlaganje stanovništva zračenju. Ovakav uređaj se može fabrički izraditi, modifikovati ili improvizovati, u rasponu od veoma jednostavnog mehanizma do samog kvanta radiološkog materijala. Njegovo postavljanje takođe može biti jednostavno. Može se postaviti na različite lokacije kao što su javni prijevoz, javni prostori ili javne zgrade.

2. Uređaj za raspršivanje radiološkog materijala (eng. RDD) je uređaj za širenje radioaktivnog materijala korišćenjem konvencionalnih eksploziva ili drugih sredstava. Koncept se može nazvati i „prljavom bombom“. Napad korišćenjem RDD može da izostavi upotrebu konvencionalnih eksploziva u korist širenja gasovitih, tečnih ili aerosolnih zagađivača korišćenjem aviona, dronova ili drugih propisno opremljenih vozila na daljinsko upravljanje. RDD se često karakterišu kao oružje za uskraćivanje pristupa područjima. Čak i u slučajevima kada nivoi radijacije nakon incidenta nisu

akutan problem, možda će biti neophodno pružiti značajne garancije javnosti kako bi se omogućio bezbjedan ulazak u pogođena područja u budućnosti.

3. Napadi kontaminacijom se dešavaju kada zlonamjerni subjekti namjerno kontaminiraju uobičajene predmete, kao što su novčanice i poštanske pošiljke, koristeći radioaktivne supstance, a zatim ponovo uvedu te predmete u svakodnevno korišćenje. Kontaminacija vode i/ili hrane se dešava kada zlonamjerni subjekti namjerno kontaminiraju potrošne resurse radioaktivnim materijalima sa namjerom da unesu te resurse u tijelo žrtve putem udisanja, gutanja ili injekcije, uglavnom uzrokujući unutrašnju dozu zračenja.

4. Sabotažni napad na nuklearno postrojenje ili transport sa namjerom izazivanja oslobađanja radioaktivnog materijala. Nuklearni materijal u skladištu, upotrebi ili tokom transporta podliježe strogim mjerama fizičke zaštite, kako je regulisano Konvencijom o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala (eng. CPPNM) i njenim amandmanom.

Radiološki napadi nemaju isti nivo značajne razorne moći kao nuklearne eksplozije; međutim, mnogo je vjerovatnije da će se dogoditi. Shodno tome, imajući u vidu psihološke i finansijske posljedice, oni predstavljaju vjerovatno najveće prijetnje koje takvi napadi mogu prouzrokovati, prvenstveno zbog direktnih troškova (dekontaminacija, rekonstrukcija) i indirektnih troškova (ekonomska šteta).

Nedržavni subjekat koji izvodi napad nuklearnim oružjem, definisanim kao eksplozivna naprava napunjena nuklearnim materijalom koji se može koristiti za oružje, može se smatrati najopasnijim oblikom zlonamjernog ponašanja. Ukoliko bi takav incident uspio, očekivale bi se katastrofalne posljedice po

stanovništvo, infrastrukturu, zdravlje, životnu sredinu, ekonomiju i državni sistem. Obim ovih posljedica zavisi od obima i lokacije napada. Obzirom na štetnu, okrutnu prirodu i značajan uticaj, države bi trebalo da se pripreme za takav događaj. Iako preventivne mjere mogu biti skupe, pretpostavlja se da je ulaganje u takve stvari mnogo isplativije od čekanja na priliku za sprovođenje protokola reagovanja.

Zlonamjerni akteri mogu nabaviti nuklearno oružje krađom iz arsenala državnog skladišta ili proizvodnjom improvizovanog nuklearnog oružja korišćenjem visoko obogaćenog uranijuma ili plutonijuma. Kada nuklearno oružje izađe iz nadležnosti svog vlasnika, ono se kvalifikuje kao improvizovani nuklearni uređaj, slično kao oružje proizvedeno od strane nedržavnih aktera van državne kontrole. Proizvodnja nuklearnog oružja od strane samog počinioca predstavlja izuzetno složen proces zbog kompleksne proizvodnje takvih uređaja i poteškoća u pribavljanju neophodnih nuklearnih materijala. Ipak, treba naglasiti da vjerovatnoća ovakvog događaja nikada nije nula.

1.5

Životni ciklus krivičnih djela koja obuhvataju nuklearne i druge radioaktivne materijale

Kriminalna aktivnost ozbiljne prirode, kao što je terorizam, uvijek proizvodi štetne posljedice. Međutim, njen obim, uticaj na društvo i gubitak ljudskih života zavise od nekoliko faktora. Prije svega, to se odnosi na sposobnost počinilaca, njihove materijale i opremu, način djelovanja, ispravan izbor meta na osnovu nadzora i otkrivanja ranjivosti i njihovu stručnost u obuci. Ovo je posebno važno u kriminalnim aktivnostima koje obuhvataju upotrebu nuklearnih i drugih radioaktivnih materijala. Ipak, u svakoj fazi pripreme za takav zločin postoje određeni znaci upozorenja koje organi za sprovođenje zakona mogu otkriti.

Iz tog razloga, formiranje istražnog predmeta i uspješno procesuiranje oslanjaju se na ranu detekciju i obavještenja od nadležnih istražnih organa. Odgovarajuća obuka i dostupni vodiči o znacima upozorenja ili indikatorima rizika mogu dovesti do očuvanja i prikupljanja dokaza, što će pružiti podršku uspješnom i blagovremenom procesuiranju u tužilaštvu. Razumijevanje životnog ciklusa takvih zločina i potencijalnih kategorija, zajedno sa mogućnošću ranog prepoznavanja, obavještavanja i uključivanja tužilaca, ključno je za borbu protiv zločina vezanih za nuklearne i druge radioaktivne materijale. Vrste dokaza mogu se povezati sa svakim procesom životnog ciklusa, što zahtjeva posebna znanja.

Kao i kod hemijskih i bioloških zločina, kod ove vrste krivičnih djela, motivacije, motivi i namjera počinilaca su različiti i mogu se povezati sa pojedincima, grupama ili sofisticiranim mrežama. Mogu ih pokrenuti politički, vjerski, ideološki, društveni i finansijski motivi, a mete im mogu biti pojedinci, grupe, geografska područja ili zemlje.

Pa ipak, životni ciklus tog zločina prolazi kroz četiri ključne faze: planiranje, nabavka i proizvodnja, skladištenje i transport i širenje. Primarna odgovornost svakog organa za sprovođenje zakona, organa za očuvanje bezbjednosti ili obavještajne službe je da što ranije prekine aktivnosti u okviru ciklusa. Sposobnost razumijevanja informacija ili obavještajnih podataka koji se dobiju omogućava prepoznavanje mogućeg budućeg zločina identifikaciju elemenata krivičnog djela i procesuiranja što je moguće prije, a ne posle događaja. Razumijevanje životnog ciklusa i povezanih aktivnosti omogućiće istražnim organima i tužiocima da identifikuju okidače i efikasno reaguju, sa ciljem zaštite ljudi, imovine i sredstava.

Slika 1-1. *Osnovni životni ciklus zločina koji uključuju nuklearne i druge radioaktivne izvore*

Faza planiranja je prva faza. Jedan od osnovnih izazova za organe za sprovođenje zakona, agencije za zaštitu životne sredine i tužioce koji istražuju potencijalne zločine koji uključuju nuklearne ili druge radioaktivne materijale jeste utvrđivanje da li postoji namjera da se nanese šteta. Proces utvrđivanja namjere za izvršenje krivičnog

djela može početi u ranim fazama planiranja; međutim, moraju se ustanoviti neophodni operativni alati, uključujući indikatore rizika sa mogućnostima detekcije. Faza planiranja može pružiti dokaze o osnovnoj ideologiji, političkoj motivaciji, ličnoj osveti ili društvenom uzroku. Mogu postojati dokazi o identifikovanoj meti i izraženoj volji da se određeni radioaktivni materijal pribavi i koristi ni iz kog drugog razloga osim kriminalne aktivnosti. Identifikacija takvih dokaza može se kategorisati kao što je opisano u nastavku.

Identifikacija ciljeva i nadzor su važni aspekti prevencije kriminala vezanog za radioaktivne (RN) materijale. Nadzor društvenih ranjivosti predstavlja jednu od primarnih aktivnosti počinilaca pri odabiru ciljeva. Tužioci bi trebalo redovno da se sastaju sa odgovarajućim službama zaštite u svojoj nadležnosti kako bi se upoznali sa ciljevima koji su privlačni počiniocima krivičnih djela povezanih sa RN materijalima.

Nadzor nad ciljem može se sprovoditi dugoročno, u zavisnosti od vrste napada i odgovarajućih potreba za pripremom. Dokazi o nadzoru mogu biti u obliku fotografija, video snimaka sa skrivenih ili vidljivih kamera ili dronova, fizičkih ili digitalnih dokumenata, zapisa mobilnih telefona, iskaza svjedoka i zapisa sa mjernih uređaja.

Druga kategorija je izbor nuklearnih i drugih radioaktivnih izvora koje koristi počinilac. Ovo zavisi od brojnih faktora, a neki su:

- Svrha napada (motiv, ciljano/masovno širenje, otvoren/prikriven).
- Lakoća nabavke.

- Karakteristike materijala, uključujući vrstu zračenja, vrijeme do pojave simptoma, aktivnost izvora i energiju zračenja, vrijeme poluraspada, oblik (prah, tečnost, čvrsta supstanca ili aerosol), da li je zapečaćen ili otvoren, toksičnost, nastale simptome i vjerovatne žrtve.

- Mogućnosti skladištenja i zaštite.

- Mogućnosti širenja.

- Mogućnosti liječenja.

- Zahtjevi za transport – zaštićen.

U nastavku je kratko poređenje karakteristika radioaktivnosti po tipu, što može uticati na opcije izbora i planiranja.

Treća kategorija može se nazvati komunikacijom među počiniocima. Namjerna upotreba nuklearnog ili drugog radioaktivnog materijala zahtjeva niz akcija koje uključuju komunikaciju među članovima terorističke grupe, ako teroristički čin ne sprovodi samo jedno lice. To može pružiti korisne dokaze o prirodi, cilju, vremenu i složenosti zločina.

Potencijalni izvori dokaza o komunikaciji mogu biti:

- Direktna komunikacija licem u lice (dokumentovana putem svjedoka, prikrivenih operacija i ispitivanja od strane policijskih ili nadležnih agencija).

- Dokumenti u papirnoj formi (pribavljeni na osnovu zakonitih naloga, pretresa i fizičkih dokaza. Elektronski i digitalni dokazi

(uključujući imejlove, pozive mobilnih telefona, društvene medije i onlajn tajne operacije, sa posebnim fokusom na tamnu mrežu).

- Dostava poruka vozilima na daljinsko upravljanje.

Priprema napada i izrada plana mogu da rane napadače u značajnoj mjeri. Logična istraga koja koristi potencijalne aktivnosti planiranja kao polaznu tačku može dati uspješne rezultate u istrazi koja se rukovodi obavještajnim podacima a usmjerena je na prevenciju. Postojeće nacionalno zakonodavstvo može se primijeniti za pokretanje istražnih i tužilačkih procesa, olakšavajući prevenciju napada i zaštitu ljudi, životinja i životne sredine.

Druga faza je nabavka i/ili pretvaranje u oružje. Nabavka obuhvata ilegalno pribavljanje nuklearnog ili drugog radioaktivnog materijala sa različitih mjesta gde se takvi materijali legalno koriste ili skladište. Nivo stručnosti potreban za ovu vrstu čina treba da bude visok, a teorijsko znanje možda neće biti dovoljno; teroristička grupa će morati da kontaktira naučnike koji mogu da budu mentori članovima terorističke grupe uključenim u pripremu zločina. Tužioci ne bi smjeli odustati dok se ne identifikuje lice sposobno da pruži ta stručna znanja. Izbor radionuklida zavisiće od rezultata osmatranja od strane napadača i planiranih ciljeva.

Aktivnosti uključene u nabavku materijala obuhvataju sljedeće:

- Ilegalnu kupovinu materijala indirektno putem interneta (površinski, duboki ili tamni veb) ili direktno od prodavca.
- Krađu ili nezakonitu kupovinu od legitimne ustanove, bilo da se

radi o istraživačkom ili industrijskom sektoru (industrije, univerziteti, sektor javnog zdravstva ili laboratorije) i vojnim objektima.

- Krađu radioaktivnog materijala iz transportnih vozila.
- Nabavku materijala sa ilegalnih deponija otpada ili napuštenih objekata – često nazivanih napuštenim izvorima.

Izvršenje krivičnih djela sa nuklearnim ili drugim radiološkim materijalima predviđa ispunjenje odrijeđenih infrastrukturnih uslova i zahtjeva određeni nivo stručnog znanja ako način djelovanja obuhvata upotrebu malih čestica (radi lakšeg raspršivanja) radioaktivnog materijala. Tipični improvizovani objekti koje koriste počinioci krivičnih djela zahtijevaju pouzdanu infrastrukturu, uključujući struju, vodu, odgovarajuću ventilaciju i mehanizme za kontrolu klime. Pogodne lokacije mogu biti:

- Iznajmljeni stanovi, stare zgrade ili hotelske sobe.
- Napušteni industrijski ili zdravstveni objekti i stare laboratorije.
- Legitimni objekti gdje nema adekvatnog nadzora pristupa.

Lokacije mogu biti opremljene:

- Teleskopskim alatima za rukovanje nuklearnim ili drugim radioaktivnim materijalom.
- Specijalizovanim kontejnerima za zaštićeni transport i skladištenje nuklearnog ili drugog radioaktivnog materijala.

Skladištenje i transport nuklearnog ili drugog radioaktivnog materijala zahtijevaju specifične uslove pod kojima članovi terorističke grupe mogu da ograniče svoju izloženost. Izabrani pristup zavisiće od vrste radionuklida, njegove aktivnosti i mogućnosti zaštite. Skladištenje takvih materijala će se vjerovatno planirati unaprijed kako bi se izbjegla potencijalna kontaminacija, izloženost jonizujućem zračenju i otkrivanje. Ovo može obuhvatiti potrebu za posebnim kontejnerima i napuštenim mjestima gdje je prisustvo ljudi sporadično. Proces adekvatnog obezbjeđivanja, skladištenja i transporta nuklearnog ili drugog radioaktivnog materijala zahtjeva razumijevanje njihovih fizičkih svojstava i efekata na ljudsko zdravlje.

Transport oružja sa radioaktivnim izvorima može predstavljati dodatne izazove za terorističke grupe, posebno u pogledu kamuflaže, jer će zaštitni kontejner biti masivan. Još jedna opcija sa visokim nivoom rizika za osobu koja rukuje nezaštićenim izvorom jeste nošenje bez kontejnera; međutim, ova opcija može imati fatalne posljedice. Izabrani način transporta će takođe zavisiti od faktora rizika povezanih sa oružjem za isporuku, vrste radionuklida i njegove aktivnosti i dostupnosti opcija transporta u blizini cilja.

Indikatori vezani za ovaj element životnog ciklusa mogu uključivati zakup skladišta, kupovinu ili iznajmljivanje specifičnih zaštitnih kontejnera, iznajmljivanje automobila prilagođenog zaštitnom barijerom između vozačeve kabine i zadnje strane automobila, video nadzor zatvorenog kruga (CCTV) povezan sa lokacijama za skladištenje ili transport na ruti.

Raspršivanje radioaktivnog materijala (u obliku praha, tečnosti ili aerosola) ili upotreba radioaktivnih zatvorenih izvora za

spoljašnje zračenje ciljanih lica može se odvijati pod različitim uslovima. Takođe mogu biti sastavljeni sa konvencionalnim eksplozivnim uređajima, formirajući RDD ili „prljavu bombu“, kao što je navedeno u prethodnom tekstu.

1.6

Kategorije krivičnih djela koja obuhvataju nuklearne i druge radioaktivne materijale

Kategorije radioloških i nuklearnih zločina mogu se najbolje opisati povezivanjem takvih aktivnosti sa tri vrste događaja u vezi sa nuklearnom bezbjednošću, na osnovu IAEA NSS br. 37-G, pored opštih opisa pomenutih u ovom poglavlju.

Nuklearni bezbjednosni događaj tipa 1 je nedozvoljeno krivično ili namjerno djelo u kojem dolazi do raspršivanja radioaktivnog materijala, oslobađanja štetne energije iz nuklearne reakcije ili štetnog izlaganja ljudi zračenju. Nuklearni bezbjednosni događaj tipa 1 će uvijek biti nuklearna ili radiološka vanredna situacija. Za sve osim najbeznačajnijih oslobađanja, takva vanredna situacija vjerovatno će imati ozbiljne posljedice po ljude, imovinu, društvo i životnu sredinu, i može zahtijevati upotrebu svih raspoloživih resursa (lokalnih, nacionalnih i međunarodnih, u zavisnosti od kapaciteta države). Ako se takva vanredna situacija otkrije ili je rezultat eskalacije događaja nižeg tipa, država treba da preduzme sve razumne mjere da minimizira njene posljedice.

Primjeri scenarija reprezentativnih za ovu vrstu događaja u vezi sa nuklearnom bezbjednošću uključuju, ali nisu ograničeni na, sljedeće:

- Sabotaža nuklearnog postrojenja ili nuklearnog materijala, što rezultira oslobađanjem energije i/ili raspršivanjem radioaktivnog materijala.
- Sabotaža povezanog postrojenja koje koristi ili skladišti radioaktivni materijal ili povezane aktivnosti (npr. transport radioaktivnog materijala) što rezultira raspršivanjem radioaktivnog materijala.
- Rad RED ili niza RED, kao što je visokoaktivni radioaktivni izvor, izlaganje ljudi u njegovoj blizini zračenju.
- Rad RDD ili niza RDD koji rezultira raspršivanjem radioaktivnog materijala pomoću eksploziva ili drugih sredstava raspršivanja (npr. generator aerosola, putem sistema za ventilaciju zgrade ili ručno).
- Detonacija IND, što rezultira oslobađanjem energije i raspršivanjem nuklearnog materijala i proizvoda fisije (tj. radioaktivnog materijala).
- Izazivanje radioaktivne kontaminacije u jednom od sljedećeg:
  - Strateška lokacija, kao što je mjesto održavanja velikog javnog događaja.
  - Lanac ishrane.
  - Mreža vodosnabdijevanja.

- Kozmetički, farmaceutski ili drugi proizvodi koje koristi javnost.

Nuklearni bezbjednosni događaj tipa 2 je nedozvoljeno krivično djelo ili namjerno djelo u kojem postoji potvrđeno nedozvoljeno prisustvo radioaktivnog materijala na poznatoj lokaciji, ali bez raspršivanja materijala, nekontrolisanog oslobađanja energije iz nuklearne reakcije ili nekontrolisanog izlaganja zračenju. Nuklearni bezbjednosni događaj tipa 2 je vjerovatno i nuklearna ili radiološka vanredna situacija. Takvi scenariji mogu nastati zato što je napadač pokušao da izvrši krivično djelo ili nedozvoljenu radnju koja nije uspjela ili zato što je pokušaj izvršenja takvog djela u toku.

U ovoj drugoj situaciji, fokus države treba da bude na sprječavanju uspješnog završetka djela, kako bi se spriječila eskalacija. Takav incident može zahtijevati mobilizaciju značajnih resursa (lokalnih, nacionalnih, a u određenim slučajevima i međunarodnih, u zavisnosti od kapaciteta države), radi sprječavanja dalje eskalacije situacije (to može obuhvatati, na primjer, bezbjedno onesposobljavanje RDD kako bi se spriječilo ispuštanje radioaktivnog materijala, ili bezbjedno izolovanje radioaktivnog materijala iz RED prije njegove moguće upotrebe za izlaganje ljudi jonizujućem zračenju). Kada se takav događaj otkrije ili do njega dođe uslijed eskalacije događaja nižeg tipa, država treba da nastoji da minimizira njegove posljedice i preduzme sve razumne mjere kako bi spriječila njegovu eskalaciju u događaj tipa 1.

Primjeri scenarija reprezentativnih za ovu vrstu događaja nuklearne bezbjednosti uključuju, ali nisu ograničeni na, sljedeće:

- Pokušaj sabotaže nuklearnog postrojenja ili nuklearnog materijala bez nekontrolisanog oslobađanja energije iz nuklearne reakcije ili raspršivanja radioaktivnog materijala.

- Pokušaj sabotaže povezanog postrojenja ili povezane aktivnosti (npr. transport radioaktivnog materijala) bez raspršivanja radionuklida.
- Pokušaj pokretanja RED bez nekontrolisanog izlaganja ljudi zračenju radioaktivnog materijala.
- Pokušaj rada RDD bez raspršivanja radioaktivnog materijala.
- Detekcija nuklearnog materijala koji ima potencijal za namjerno ili nenamjerno sastavljanje sistema koji bi mogao dovesti do detonacije uslijed lančane reakcije fisije. Detekcija radioaktivnog materijala procjenjuje se kao indikator namjere za upotrebu u bilo koju od sljedećih svrha, korišćenjem RED ili RDD:
  - Izazivanje radioaktivne kontaminacije lanca ishrane, mreže vodosnabdijevanja, kozmetičkih ili farmaceutskih proizvoda ili drugih proizvoda koje koristi javnost.
  - Izazivanje radioaktivne kontaminacije ili zračenja ciljane osobe na takav način da uticaj može biti šireg opsega.
- Detekcija radioaktivnog materijala van regulatorne kontrole.
  - Na određenim i neodređenim tačkama ulaska i izlaska.
  - U unutrašnjosti države.

Nuklearni bezbjednosni događaj tipa 3 je nedozvoljeno krivično ili namjerno djelo gdje sama informativna upozorenja ukazuju na vjerodostojnu mogućnost kriminalne ili namjerne nedozvoljene upotrebe nuklearnog ili drugog radioaktivnog materijala ili sabotaže, ali lokacija nuklearnog ili drugog radioaktivnog materijala, ili bilo koje planirane mete, možda

nije poznata. Nuklearni bezbjednosni događaj tipa 3 može se kvalifikovati i kao nuklearna ili radiološka vanredna situacija. U svim slučajevima, utvrđivanje vjerodostojnosti informativnog upozorenja trebalo bi da bude prioritet za državu. Nuklearni bezbjednosni događaj tipa 3 može, uopšte uzev, imati umjerene do značajne posljedice po ljude, imovinu, društvo i životnu sredinu. Međutim, ako se informativno upozorenje odnosi, na primjer, na krađu visoko obogaćenog uranijuma ili izvora kategorije 1, ili pokušaj ili uspješan upad u nuklearni objekat, događaj tipa 3 mogao bi eskalirati u događaj više kategorije sa potencijalno mnogo težim posljedicama.

Događaj tipa 3 stoga će zahtijevati angažovanje najmanje lokalnih resursa radi sprječavanja eskalacije (na primjer, za istragu prijava o nezakonitoj trgovini ili za obezbjeđivanje vidljivog prisustva snaga bezbjednosti radi odvraćanja potencijalnih napadača), ali može zahtijevati i uključivanje nacionalnih, pa čak i međunarodnih resursa, u zavisnosti od prirode informacija i kapaciteta države. Kada se takav događaj otkrije, država treba uvijek da nastoji da spriječi njegovu eskalaciju u događaj tipa 2 ili tipa 1. Primjeri scenarija reprezentativnih za ovu grupu događaja nuklearne bezbjednosti uključuju, ali nisu ograničeni na, sljedeće:

1. Informacije koje ukazuju na plan ili pokušaj nedozvoljenog izolovanja nuklearnog ili drugog radioaktivnog materijala.

2. Prijava krađe ili gubitka ili nestanka radioaktivnog materijala, pri čemu lokacija tog materijala nije utvrđena.

3. Informacije koje ukazuju na plan ili pokušaj sabotaže nuklearnog ili drugog radioaktivnog materijala ili povezanih postrojenja i aktivnosti (npr. transport radioaktivnog materijala).

4. Informacija da se RED, RDD ili fisibilan eksplozivni uređaj nalazi na mjestu gdje bi mogao da prouzrokuje štetu ljudima, imovini, društvu ili životnoj sredini i/ili da izazove poremećaje.

5. Operativne informacije obavještajnih službi, kao što je upozorenje o ilegalnoj trgovini ili informacije o poznatom napadaču.

6. Informacije o neusklađenosti sa propisima, kao što je nedostajući materijal, neslaganja u evidentiranju nuklearnog materijala ili u registru radioaktivnog materijala ili druge neovlašćene radnje.

Kada je u pitanju procesuiranje nuklearnih i drugih radioaktivnih zločina, važno je imati na umu dva bitna elementa koja leže u osnovi svakog krivičnog djela prema Međunarodnoj konvenciji o sprječavanju akata nuklearnog terorizma:

1. Opšta namjera da se izvrši aktivnost opisana u Konvenciji kao krivično djelo; i

2. Posebna namjera da se takvom aktivnošću nanese šteta.

Sljedeća krivična djela definisana su u članu 2 Konvencije:

1. Svako lice čini krivično djelo u smislu ove Konvencije ako to lice nezakonito i namjerno:

    a. Posjeduje radioaktivni materijal ili pravi ili posjeduje uređaj:
        i. Sa namjerom da izazove smrt ili tešku tjelesnu povredu; ili

ii. Sa namjerom da izazove značajnu štetu imovini ili životnoj sredini.

b. Koristi na bilo koji način radioaktivni materijal ili uređaj, ili koristi ili oštećuje nuklearni objekat na način koji oslobađa ili rizikuje oslobađanje radioaktivnog materijala:

i. Sa namjerom da izazove smrt ili tešku tjelesnu povredu; ili

ii. Sa namjerom da izazove značajnu štetu imovini ili životnoj sredini; ili

iii. Sa namjerom da primora fizičko ili pravno lice, međunarodnu organizaciju ili državu da učini ili se uzdrži od činjenja neke radnje.

2. Svako lice takođe čini krivično djelo ako to lice:

a. Prijeti, pod okolnostima koje ukazuju na vjerodostojnost prijetnje, da će izvršiti krivično djelo kako je navedeno u stavu 1 (b) ovog člana; ili

b. Nezakonito i namjerno zahtjeva radioaktivni materijal, uređaj ili nuklearni objekat putem prijetnje, pod okolnostima koje ukazuju na vjerodostojnost prijetnje ili upotrebom sile.

3. Svako lice takođe čini krivično djelo ako pokuša da izvrši krivično djelo iz stava 1. ovog člana.

4. Svako lice takođe čini krivično djelo ako:

a. Učestvuje kao saučesnik u krivičnom djelu iz stava 1, 2 ili 3. ovog člana; ili

b. Organizuje ili nalaže drugima da izvrše krivično djelo iz

stava 1, 2 ili 3. ovog člana; ili

c. Na bilo koji drugi način doprinosi izvršenju jednog ili više krivičnih djela iz stava 1, 2 ili 3. ovog člana od strane grupe lica koja djeluju sa zajedničkim ciljem; takav doprinos mora biti namjeran i učinjen sa ciljem unaprjeđenja opšte kriminalne aktivnosti ili cilja grupe ili učinjen sa saznanjem o namjeri grupe da izvrši konkretno krivično djelo ili krivična djela.

Nacionalne vlasti često uključuju cijelu ili dio ove Konvencije u svoje krivične zakonike. Pored toga, međunarodna dobra praksa podrazumijeva obezbjeđivanje potpune usklađenosti između regulatornih propisa koji se odnose na nuklearne i druge radioaktivne materijale i krivičnih zakona koji uređuju njihovu nezakonitu trgovinu, kako unutar same države, tako i preko njenih granica, čime tužilaštva imaju na raspolaganju odgovarajuće krivično zakonodavstvo sa djelotvornim sistemom kazni, u slučaju da do takvih incidenata dođe.

1.7 Primjer slučaja

Naziv slučaja:
Radioaktivna pisma

Period istrage:
Nov 2016 - Jan 2018

Nivo:
Nacionalni

Zemlja porijekla:
Slovačka

Region/Država:
Sjeveroistočni

Kategorija slučaja:
Radiološki

Rezime incidenta:

- Počinilac, S.K., imao je istoriju krivičnih osuda za iznudu, povrede i ograničavanje lične slobode.
- S.K. je poslao pet prijetećih pisama raznim institucijama javne uprave, tvrdeći da je stavio americijum-24 (^{241}Am), radioaktivni materijal, u plastične kese ili koverte i slao ih sudovima i policijskim kancelarijama.
- Dana 7. novembra 2016. godine, prvo prijeteće pismo koje je sadržalo ^{241}Am stiglo je u Okružni sud u Sjeveroistočnoj Slovačkoj, čime je pokrenuta istraga koja je trajala do kraja 2017. godine. Dana 15. januara 2018. godine, Kancelarija specijalnog tužioca zvanično je podigla optužnicu protiv optuženog.
- Cilj pisama bio je zastrašivanje policijskog i pravosudnog osoblja i narušavanje pravnog sistema nanošenjem štete ili smrti primaocima. Forenzička laboratorija potvrdila je prisustvo ^{241}Am u tri pisma.
- Radioaktivni materijal je namjerno izolovan iz detektora dima i prilagođen za upotrebu. Detektori su poticali sa radnog mjesta gdje je S.K. bio zaposlen. Iako su desetine ljudi bile potencijalno ugrožene, niko zapravo nije bio kontaminiran opasnim materijalom.
- Tokom pretresa kuće S.K., dokazi, kao što su rukavice i sadržaj elektronskih uređaja, povezali su ga sa zločinom. S.K. je prvobitno osuđen za terorizam i nedozvoljenu proizvodnju radioaktivnih uređaja i posjedovanje radioaktivnog materijala.

- Međutim, nakon žalbe, Vrhovni sud je prekvalifikovao zločin u blaže krivično djelo i na kraju osudio S.K. za kontinuitet izvršenja posebno teškog krivičnog djela izazivanja opšte opasnosti. Odluka je zasnovana na dokazima koji pokazuju da je namjerno doveo ljude u opasnost od smrti ili teških povreda štetnim efektima radioaktivnog izlaganja i napao javnu vlast širenjem lažne uzbune.
- Vještaci iz oblasti psihijatrije i psihologije dijagnostikovali su S.K. mentalni poremećaj (disocijativna amnezija i motorički poremećaj) poznat i kao „zatvorska psihoza“. Međutim, u vrijeme zločina, nije imao nikakav mentalni poremećaj koji bi značajno uticao na njegove kontrolne i kognitivne sposobnosti. Mogući motivacioni faktori uključivali su osvetu protiv javnih vlasti i abnormalnu strukturu ličnosti.

Fokus istrage:

- Fokus istrage bio je usmjeren na otkrivanje identiteta osumnjičenog, a zatim na dokazivanje slučaja prikupljanjem dokaza sa radnog mjesta i stalnog boravka osumnjičenog.
- Razvijanje profila počinioca zasnivalo se na sadržaju prijetećih pisama.
- Analiza geografske lokacije sprovedena je na ciljanim mjestima i poštama gdje su pisma poslata.
- Forenzički dokazi prikupljeni iz pisama obuhvatali su daktiloskopiju, analizu DNK i forenzičku analizu rukopisa.

Ključni dokazi:

- Direktni i indirektni dokazi dostavljeni sudu:
  - Potvrđeno prisustvo americijuma-241 u tri pisma (svjedočenja vještaka).
  - Americijum-241 sa radnog mjesta počinioca (fizički dokaz).
  - Prikupljena DNK sa markica (forenzički izvještaj).
  - Koverte i njihovi grafički aspekti (fizički dokaz).
  - Rukavice za rad sa radioaktivnim izvorom (fizički dokaz).
  - Gramatika i sadržaj pisanog teksta (forenzički izvještaj)

- Skeniranje pisma pronađenog u personalnom računaru okrivljenog (digitalni dokaz – forenzički izvještaj).
- Prethodna osuda okrivljenog, posebno za iznudu, pokazala je veoma slične karakteristike kako u pogledu načina djelovanja, tako i u pogledu načina na koji se branio.
- Svjedočenja drugih vještaka.

Prioriteti tužilaštva:

- Prvi prioritet je bio prikupiti dovoljno dokaza da se okrivljeni osudi za krivično djelo terorizma i nedozvoljenu proizvodnju i posjedovanje radioaktivnih supstanci zbog potencijalnih efekata i posljedica po zdravlje ljudi i državnu strukturu.

- Odluku prvostepenog suda poništio je Vrhovni sud, a prvobitno postignuti prioritet je time izmjenjen.

Metode otkrivanja:

- Odgovarajući ručni alfa, beta i gama detektori/instrumenti za mjerenje površinske kontaminacije.

- Laboratorijska oprema za detekciju za potvrdnu analizu.

Izazovi:

- Početno brzo otkrivanje prisustva radioaktivnog materijala dalo je rezultate koji potvrđuju prisustvo torijuma. Stoga je ovaj element pomenut u zvaničnom zapisniku tijela odgovornih za inicijalnu detekciju u vanrednim situacijama. Važno je napomenuti da neki radionuklidi dijele spektre sa drugima, i kada nema dovoljno vremena za mjerenje, može se desiti da dođe do pogrešne kompjuterske procjene i utvrđivanja nuklida koji nije prisutan.

- Sljedećeg dana izvršeno je drugo mjerenje i utvrđeno je da torijuma nema. Dokazano je prisustvo samo ^{241}Am. Rezultati i prvog i drugog mjerenja su predstavljeni policiji, u logičnom nizu. Ovu činjenicu je iskoristila odbrana, tvrdeći da postoje razlike u nalazima o prisustvu torijuma u forenzičkim izvještajima. Bilo je neophodno ubjedljivo argumentovati suprotno tokom izjava vještaka zasnovanih na naknadnim forenzičkim analizama.

- Drugi izazov bio je dokazati da se djelo može kvalifikovati kao krivično djelo terorizma prema članu 419 stav 1 a), 3 b) krivičnog zakona.
  - Prvostepeni sud je prihvatio argumente Specijalnog tužilaštva, dok je Vrhovni sud Slovačke imao drugačije mišljenje o slučaju, posebno zato što je sud 2016. godine odlučivao o sličnom slučaju, čiji je ishod uticao na odluku Vrhovnog suda.
  - Argumenti tužioca o mogućim ozbiljnim posljedicama upotrebe ^{241}Am po zdravlje pogođenih lica, kao i sadržaj prijetnji u pismima upućenim institucijama javne uprave, nisu bili dovoljni da ubede sudije Vrhovnog suda.

Ishodi:

- Odluku prvostepenog suda kojom je počinilac osuđen na doživotni zatvor Vrhovni sud je preinačio u kaznu zatvora od 13 godina za produženo posebno teško krivično djelo izazivanja opšte opasnosti i krivično djelo nedozvoljene proizvodnje i posjedovanja radioaktivnih supstanci prema Krivičnom zakoniku Slovačke.
- Istovremeno, osuđeno lice mora da odsluži posebnu kaznu zatvora od 11 godina za prethodni krivični postupak u drugoj krivičnoj stvari, što ukupno iznosi 24 godine zatvora.

Literatura

1. International Atomic Energy Agency. Identification of Radioactive Sources and Devices, IAEA Nuclear Security Series No. 5, IAEA, Vienna (2007).

2. International Atomic Energy Agency. Combating Illicit Trafficking in Nuclear and Other Radioactive Material, IAEA Nuclear Security Series No. 6, IAEA, Vienna (2007).

3. International Atomic Energy Agency. Code of Conduct on the Safety and Security of Radioactive Sources, IAEA, Vienna (2004).

4. World Health Organization. Radiation Fact Sheet, Non-ionizing Radiation, WHO (2023). Dostupno na: *https://www.who.int/health-topics/radiation#tab=tab_3*

5. Moore, G.M. and Pomper, M.A. Permanent Risk Reduction: A Roadmap for Replacing High-Risk Radioactive Sources and Materials. CNS Occasional Paper No. 23, James Martin Center for Nonproliferation Studies (2015).

6. United States Nuclear Regulatory Commission. The 2010 Radiation Source Protection and Security Task Force Report, USNRC (2010). Dostupno na: *https://www.nrc.gov/security/byproduct/2010-task-force-report.pdf*

7. Hautecouverture, B. (N.D.) A Possible International Regime to Cover Radiological Materials. Fundation pour la recherche stratégique, Centre d'Études de Sécurité Internationale et de Maîtrise des armements. Dostupno na: *http://www.iaea.org/inis/collection/NCLCollectionStore/_Public/48/018/48018671.pdf*

8. International Atomic Energy Agency. Developing a National Framework for Managing the Response to Nuclear Security Events. Implementing Guide. Nuclear Security Series No. 37-G. IAEA, Vienna (2019).

9. National Academies of Sciences, Engineering, and Medicine. Radioactive Sources: Applications and Alternative Technologies. The National Academies Press, Washington (2021). Dostupno na: *https://doi.org/10.17226/26121*

10. Regulation (EU) 2021/821 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2021.

11. International Atomic Energy Agency. Combating Illicit Trafficking in Nuclear and Other Radioactive Material. Technical Guidance. Nuclear Security Series No. 6. IAEA, Vienna (2007).

12. International Atomic Energy Agency. Radiological Crime Scene Management. Implementing Guide. Nuclear Security Series No. 22G. IAEA, Vienna (2014).

13. US Environmental Protection Agency. Radiation Basics, Washington (2023). Dostupno na: *https://www.epa.gov/radiation/radiation-basics*

14. International Atomic Energy Agency. IAEA Safety Standards for Protecting People and the Environment, Categorization of Radioactive Sources. Safety Guide. No. RS-G-1.9. IAEA, Vienna (2005).

15. International Atomic Energy Agency. Code of Conduct on the Safety and Security of Radioactive Sources, IAEA, Vienna (2012).

16. Council Directive 2013/59/Euratom. Laying Down Basic Safety Standards for Protection Against the Dangers Arising from Exposure to Ionising Radiation.

17. Owen, R. The Litvinenko Inquiry, The Williams Lea Group on behalf of the Controller of Her Majesty's Stationary Office. London (2016). Dosupno na: www.litvinenkoinquiry.org

18. United Nations Scientific Committee on the Effects of Atomic Radiation. Sources and Effects of Ionizing Radiation: Report to the General Assembly with Scientific Annexes. Volume 2: Effects, Annex G: Biological Effects at Low Radiation Doses. UN (2000).

19. US Environmental Protection Agency. Exposure Factors Handbook: 2011 Edition. National Center for Environmental Assessment EPA/600/R-09/052F, Washington (2011). Dostupno u National Technical Information Service, Springfield, VA, i onlajn na: http://www.epa.gov/ncea/efh

20. United Nations Office on Drugs And Crime, Fictional Cases Related to Offences Under the International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism (ICSANT): A Manual, UNODC (2022).

DANGER
RADIATION
DANGER
RADIATION
DANGER
RADIATION

CONFIDENTIAL

Istražni obavještajni podaci

DRUGO POGLAVLJE

POGLAVLJE 2

2.1 Praćenje postojećih prijetnji

2.2 Vrste obavještajnih podataka

2.3 Ciklus obavještajnih podataka

2.4 Sporazumi o razmjeni podataka

2.5 Razmjena obavještajnih podataka

2.6 Podaci o ličnosti

Prikupljanje i obrada forenzičkih dokaza igraju suštinsku ulogu u krivičnopravnom sistemu jer omogućavaju ispitivanje fizičkih dokaza i tragova materijala u prilog istragama i naknadnom procesuiranju. Podjednako je važno korišćenje obavještajnih podataka i informacija tokom istraga. Da bi se tužiocima omogućio pristup obavještajnim podacima, važno je da preventivno planiranje počne što je prije moguće.

Ključno za ovo je:

- Razumijevanje šta su obavještajni podaci i kako se mogu koristiti.
- Nacionalno zakonodavstvo koje odrđuje načine na koje se obavještajni podaci i informacije prikupljaju i razmjenjuju.
- Ko je vlasnik obavještajnih podataka i kako se oni kontrolišu?
- Potreba za izgradnjom pouzdanih mreža i dogovorom o protokolima za razmjenu obavještajnih podataka.
- Uloga obavještajnih podataka tokom procesuiranja.
- Odrđivanje istražnih prioriteta i ravnoteže između prikupljanja obavještajnih podataka i stvarnih dokaza.

2.1

Praćenje postojećih prijetnji

Situacija po pitanju prijetnji se stalno mijenja. Vidljivost grupa koje predstavljaju prijetnje može se vremenom povećavati ili smanjivati, ali smanjena javna vidljivost ne znači da prijetnja ne postoji. Shodno tome, važno je da organi za sprovođenje zakona prate postojeće prijetnje i razmotre kako se takve prijetnje mogu eliminisati, ublažiti ili kako se na njih može odgovoriti.

Količina informacija koje se objavljuju u elektronskom obliku dramatično se povećava i može pomoći u praćenju prijetnji i kriminalnog ponašanja. Praćenje društvenih medija može pomoći u praćenju ponašanja na mreži i društvenih komentara, što pruža potencijalne indikatore za sprječavanje ili reagovanje na potencijalni zločin koji uključuje nuklearne i druge radiološke (RN) materijale. Međutim, važno je prepoznati da su društveni mediji samo jedan izvor informacija i da se prikupljeni podaci moraju adekvatno procjenjivati.

Postoji mnogo izvora u globalnoj zajednici koji mogu da pruže pouzdane informacije o RN materijalima. Ove organizacije i institucije takođe mogu da daju dobar pregled najnovijih prijava incidenata i podatke o mogućim budućim trendovima u zlonamjernoj upotrebi takvih materijala od strane pojedinaca, grupa ili država potpisnica. Sljedeće veb stranice predstavljaju korisne resurse:

- *www.nti.org*: **Inicijativa za nuklearne prijetnje** proširila je svoju oblast interesovanja kako bi obuhvatila biološke i radiološke materijale, kao i sajber prijetnje. Detaljniji pregled njihove početne stranice takođe otkriva informacije o hemijskim prijetnjama.

- *www.chathamhouse.org*: **Chatham House** je dom međunarodnog tink-tenka, Kraljevskog instituta za međunarodne poslove. Oni pokrivaju mnoga složena politička pitanja, uključujući globalne prijetnje. Pretrage se mogu vršiti po regionu, kao i po temi interesovanja.

- *www.un.org/en/sc/1540/*: **Rezolucija UN 1540 iz 2005. godine** obavezuje države, između ostalog, da se uzdrže od pružanja podrške na bilo koji način nedržavnim akterima u razvoju, pribavljanju, proizvodnji, posjedovanju, transportu, prenosu ili korišćenju nuklearnog, hemijskog ili biološkog oružja i sredstava za njihovu isporuku.

Poglavlje 10 obuhvata dodatne značajne međunarodne organizacije.

Međunarodni izvori vijesti takođe mogu pružiti dobar pregled onoga što se trenutno dešava širom svijeta. Vijesti o incidentima u koje su umiješani RN materijali često se brzo i u velikoj mjeri prenose. Treba uzeti u obzir činjenicu da novinski mediji ne podliježu pravilima policije, vojske i drugih. Može se javiti sklonost ka preuveličavanju ili pretjeranoj reakciji. Informacije iz izvora vijesti uvijek treba provjeriti kroz pouzdane izvore prije nego što se preduzmu odgovarajuće mjere.

Prijetnje takođe mogu doći iz mnogo različitih izvora. Tri glavna izvora su:

Izvor prijetnje	Priroda prijetnje
Državni akter	Smatra se najozbiljnijom prijetnjom jer određene zemlje imaju značajne resurse i stručnost za stvaranje uređaja sa RN materijalima. Značajan nivo diplomatije odigrao je važnu ulogu u dramatičnom smanjenju ovih prijetnji, ali i dalje postoje neki razlozi za zabrinutost.
Teroristi/Organizovane kriminalne grupe	Prethodne istrage su otkrile namjere nekih terorističkih ili organizovanih kriminalnih grupa da koriste RN materijale u svojim aktivnostima. Takve grupe možda nemaju pristup finansijskim sredstvima ili stručnim znanjima, ali bi mogle težiti ostvarenju takvih ciljeva.
Samostalni akter	Pojedinci sa izraženom upornošću koristili su RN materijale u svojim kriminalnim aktivnostima. Otkrivanje ovakvih počinilaca je otežano zbog prikrivene prirode njihovog djelovanja, pa se ovaj vid prijetnje ne smije potcijeniti niti zanemariti.

2.2

Vrste obavještajnih podataka

Dva uobičajena, ali često pretjerano korišćena i ponekad pogrešno upotrebljavana termina u vezi sa ovim oblikom dokaza jesu „informacija“ i „obavještajni podatak“.

Informacije predstavljaju sirove podatke dobijene od pojedinca, organa za sprovođenje zakona ili obavještajne organizacije. To može biti jednostavan novinski članak otvorenog koda, zapažanja nastala tokom posjete određenoj lokaciji ili usmena riječ ljudskog izvora. Ovaj materijal je sirov, neprovjeren i neprocijenjen, i rijetko se preduzimaju mjere zasnovane isključivo na ovom materijalu. Kontekst prikupljenih

informacija mora proći validaciju i verifikaciju da bi dodao vrijednost istrazi. Zapažanja ili komentari moraju se potvrditi ili potkrijepiti dodatnim informacijama. Analiza sirovih informacija rezultira stvaranjem proizvoda koji se naziva „obavještajni podaci“.

U nekim okolnostima, prikupljanje velike količine informacija može dati podatke koji zahtijevaju zaštitnu oznaku. To se obično dešava jer takvi podaci mogu da ukažu na sveobuhvatan zaključak koji ne bi trebalo da bude javno dostupan. Ovakve informacije treba na odgovarajući način označiti radi zaštite i njima upravljati u skladu sa tim.

Obavještajne podatke često stvaraju organi za sprovođenje zakona i druge vladine agencije, uključujući vojsku i organe nacionalne bezbjednosti. Obavještajni podaci su procijenjeni podaci koji su prošli kroz obavještajni ciklus kako bi se proizveli precizni podaci. Ovaj obavještajni ciklus obuhvata planiranje prikupljanja pratećih informacija, njihovu procjenu, organizaciju informacija, analizu, širenje i povratne informacije. Dobijeni obavještajni proizvod omogućava donošenje dobro utemeljenih odluka i djelovanje. Izvori obavještajnih podataka prikupljaju se korišćenjem raznih metoda, a najčešći su obavještajni podaci od ljudi (eng. HUMINT), otvoreni izvori kao što su mediji (eng. OSINT) i tehnički izvori (eng. TECHINT). OSINT je dostupan svakodnevno iz mnogih različitih izvora. Međutim, ovi izvori moraju se ispitati radi osiguranja pouzdanosti, a informacije potvrditi prije nego što se koriste, poželjno putem provjere iz drugih pouzdanih izvora. Neophodno je zaštitno označavanje svih obavještajnih podataka. Ova tema će biti objašnjena kasnije u ovom poglavlju.

U nastavku su navedeni neki primjeri OSINT i izazovi sa kojima se možete suočiti prilikom njihove procjene:

Izvor	Aspekti
Internet pretraživači	Pretraga se vrši na različitim pretraživačima kao što su Safari, MS Edge, Google, Firefox itd. Obično različiti pretraživači prikazuju različite rezultate. Treba provjeriti autentičnost veb adresa i uporediti ih sa drugim zvaničnim sajtovima, kao što su državna ministarstva, radi tačnosti i pouzdanosti.
Društvene mreže	Ovo može biti koristan izvor za pronalaženje informacija o pojedincima, ali sa svakim pronađenim podatkom treba postupati oprezno. Informacije kao što je LinkedIn profil obično generišu sami pojedinci i često se ispostavlja da su netačne.
Onlajn mape	Provjeriti oznake radi utvrđivanja da li su mape u odgovarajućoj razmjeri. Mape i snimci iz vazduha mogu predstavljati pouzdane alate za verifikaciju.
Onlajn zajednice	Sobe za ćaskanje itd. mogu biti korisni izvori obavještajnih podataka, ali korisnici imaju slobodu da izmišljaju ono što govore bez posljedica.
Onlajn dokumenti, slike i video snimci	Izvor ove vrste obavještajnih podataka zahtjeva provjeru sa autorom/potpisnikom. Neki sajtovi, poput Vikipedije, poznati su po tome što se lako hakuju, što dovodi do netačnosti u navedenim činjenicama. Akademska istraživanja mogu pružiti vrijedne podatke, ali treba ih provjeriti sa izvorom i akademskom zajednicom, kada je to moguće.
Pretrage podataka o ličnosti	Treba uzeti u obzir zakonske zahtjeve za pristup podacima o ličnosti. Ako su podaci o ličnosti javno dostupni, vjerovatno ne podliježu zakonu, jer je pojedinac možda dao dozvolu. Međutim, ovo treba provjeriti.
Državni dokumenti	Ovo je pouzdaniji izvor obavještajnih podataka iz otvorenog izvora, jer je u svrhu potvrde moguće provjeriti informacije sa izvorom putem alternativnih sredstava, kao što su telefon ili imejl.

Novinske agencije	Različite novinske agencije se pridržavaju različitih standarda izvještavanja, od praktičnih i činjeničnih do senzacionalističkih i spekulativnih. Tužioci treba da budu svjesni pouzdanih izvora u svojoj zemlji/regionu i da razmotre svaku političku pristrasnost.

Važno je razumjeti da objedinjavanjem više izvora otvorenih podataka možete doći do analize koja zahtjeva zaštitnu oznaku. U takvim slučajevima, sve informacije treba označiti u skladu sa nacionalnim smjernicama.

Tajni ili prikriveni obavještajni podaci su oblik podataka koji zahtjeva pažljivu procjenu. Njihov nivo tajnosti varira u zavisnosti od načina na koji su obavještajni podaci prikupljeni. Različiti izvori doprinose ovoj vrsti obavještajnih podataka:

Izvor	Aspekti
HUMINT	Osobe koje pružaju HUMINT se obično nazivaju „doušnicima“. Od najveće je važnosti zaštititi i osobu koja pruža obavještajne podatke i metode koje se koriste za njihovo dobijanje.
Prikupljeni tokom tajnih* operacija putem tehničkih mjera nadzora	Važno je da se metode koje se koriste za dobijanje takvih obavještajnih podataka, uključujući policijski nadzor, uređaje za prisluškivanje ili druge tehničke mjere, ne otkrivaju drugima. U određenim jurisdikcijama, u skladu sa ograničenjima, može se zahtijevati potpuno otkrivanje, osim ako se informacije ne odnose na državnu tajnu.
Prikupljeni tokom ispitivanja počinilaca	Ovo je slično HUMINT-u, po tome što osumnjičeni tokom ispitivanja može otkriti obavještajne podatke o drugim umiješanim osobama. U nekim okolnostima, javiće se potreba da se ta osoba zaštiti kao svjedok, a ne kao osumnjičeni.

**Tajne obavještajne podatke obično prikupljaju obavještajne agencije, organi za sprovođenje zakona ili vojska.*

Druge vrste obavještajnih podataka:

Izvor	Aspekti
Sajber ili Digitalna obavještajna služba (eng. CYBINT ili DNINT)	Praćenje komunikacije i identifikacija ključnih riječi koje mogu biti povezane sa krivičnim djelom zasnovanim na RN materijalima.
Finansijska obavještajna služba (eng. FININT)	Praćenje finansijskih transakcija koje mogu podržati istragu planiranja ili izvršenja zločina.
Tehnička obavještajna služba (eng. TECHINT)	Tehnička obavještajna služba, ili TECHINT, odnosi se na tehničke mogućnosti napadača. Ne spada pod jednu glavnu granu obavještajne službe; umjesto toga, TECHINT obuhvata elemente obavještajne službe zasnovane na mjerenju i prepoznatljivim karakteristikama (MASINT).
Obavještajni podaci zasnovani na mjerenju i prepoznatljivim karakteristikama (eng. MASINT)	MASINT je tehnička grana prikupljanja obavještajnih podataka, koja služi za otkrivanje, praćenje, identifikaciju ili opisivanje tipičnih karakteristika (potpisa) fiksnih ili pokretnih ciljeva. Obuhvata, između ostalog, radarsku obavještajnu službu, akustičku obavještajnu službu, radiološku i nuklearnu obavještajnu službu, kao i hemijsku i biološku obavještajnu službu. MASINT se definiše kao naučno-tehnička obavještajna aktivnost zasnovana na analizi podataka prikupljenih senzorskim instrumentima, sa ciljem identifikacije karakterističnih osobina izvora, emitera ili pošiljaoca radi preciznog mjerenja i identifikacije.
Obavještajna služba zasnovana na presretanju signala (eng. SIGINT)	SIGINT, obavještajna služba zasnovana na presretanju signala, podrazumijeva prikupljanje obavještajnih podataka putem presretanja signala. Ovo obuhvata komunikaciju između ljudi (Obavještajna služba zasnovana na presretanju komunikacija — COMINT) ili analizu elektronskih signala koji se ne koriste direktno u komunikaciji (Elektronska obavještajna služba — eng. ELINT)

2.3
Obavještajni ciklus

Obavještajni ciklus, poznat i kao obavještajni proces, je osnovna metoda obrade informacija u obavještajnoj agenciji ili organima za sprovođenje zakona. Faze obavještajnog ciklusa obuhvataju izdavanje zahtjeva od strane donosilaca odluka, prikupljanje, obradu, analizu i objavljivanje obavještajnih podataka. Krug se završava kada donosioci odluka dostave povratne informacije i revidirane zahtjeve.

Planiranje i usmjeravanje: Slika u nastavku prikazuje kako funkcioniše obavještajni ciklus. Polazna tačka je planiranje i usmjeravanje. Pravac istrage treba jasno da navede najviši donosilac odluka u procesu. U krivičnim istragama, to je obično viši istražitelj.

Slika 2-1. Osnovni životni ciklus obavještajnog procesa za krivična djela koja obuhvataju nuklearne i druge radioaktivne izvore

Izvor: Joint Intelligence / Joint Publication 2-0 (Joint Chiefs of Staff)

Prikupljanje: Nadležnima treba prenijeti jasan plan za prikupljanje svih raspoloživih obavještajnih podataka. Treba razmotriti sve oblike obavještajnih podataka, kao što je prethodno navedeno. Prikupljanje i evidentiranje obavještajnih podataka su ključni kako bi se obavještajni podaci mogli jasno prenijeti nadležnima tokom istrage i svakog naknadnog procesa procesuiranja.

Obrada: Nakon što se plan prikupljanja realizuje i informacije se prime, one se obrađuju radi daljeg korišćenja. Ovo obuhvata prevođenje sirovih obavještajnih materijala, procjenu relevantnosti i pouzdanosti i prikupljanje sirovih obavještajnih podataka u pripremi za njihovo korišćenje.

Analiza: Analizom se utvrđuje značaj i implikacije obrađenih obavještajnih podataka a zatim se oni integrišu kombinovanjem različitih informacija kako bi se identifikovale sporedne informacije i obrasci. Zatim se tumači značaj svakog novonastalog saznanja.

Širenje: Gotovi obavještajni proizvodi imaju mnogo oblika, u zavisnosti od potreba donosioca odluka i zahtjeva koji se odnose na izvještavanje. Nivo hitnosti koji se dodjeljuje različitim vrstama obavještajnih podataka obično utvrđuje obavještajna organizacija ili zajednica. Na primjer, bilten sa indikacijama i upozorenjima (eng. I&U) zahtijevao bi veći prioritet od godišnjeg izvještaja.

Povratne informacije: Obavještajni ciklus je kružni proces; povratne informacije se dobijaju od donosioca odluka, nakon čega se izdaju revidirani zahtjevi.

Za svaku fazu ciklusa, postojaće određeni okidači koji tužiocima ukazuju na namjeru da se nanese šteta i/ili uništenje.

Ovo pomaže u ranoj identifikaciji krivičnih djela koja su počinili počinioci. Tužioci i istražni organi moraju da uspostave saradnju, i time omoguće razmjenu potencijalno ključnih dokaza i obavještajnih podataka u ranoj fazi istražnog procesa.

Tužioci moraju da uspostave dobar odnos sa organima za sprovođenje zakona i dobro razumiju zlonamjernu upotrebu RN materijala. Ovo će podstaći organe za sprovođenje zakona i obavještajne agencije da obavijeste tužioce što je prije moguće, i time im omoguće da donesu pravilan sud i pruže smjernice o sljedećem:

- Kada intervenisati.
- Krivična djela koja se smatraju najprikladnijim za razmatranje u konkretnom slučaju.
- Činjenice i elementi koje je potrebno dokazati za svako krivično djelo.
- Identifikacija ključnih dokaza.
- Jedinstvenost prikupljanja, evidentiranja i rukovanja dokazima.
- Razlike između onoga što se normalno nalazi u okruženju i onoga što je neuobičajeno.

Za efikasan proces procesuiranja određenog krivičnog djela, svi organi koji bi potencijalno mogli da budu uključeni u istragu i/ili procesuiranje treba da sarađuju kako bi u potpunosti razumjeli međusobne sposobnosti i ograničenja. Zločin koji uključuje RN materijale zahtijevat će zajedničku istragu, koja obično obuhvata sljedeće organe:

Organ	Uloga
Policija	Policija može da bude prva koja će identifikovati okidače takvih zločina i u mnogim slučajevima, oni su prvi koji obavještavaju tužioce. Tužioci treba da teže da izgrade odnos sa višim istražiteljima kako bi obe strane imale jasna očekivanja o svojim ulogama.
Državna bezbjednost	U nekim zemljama, organi državne bezbjednosti imaju ovlašćenje da istražuju slučajeve visokog profila. To može dovesti do koordinacije između njih i tužilačkih timova.
Carinska/granična služba	Tužioci treba da steknu znanje o radnim praksama carinskog/graničnog osoblja i njihovim sposobnostima u otkrivanju i zapleni RN materijala. Ovo obično uključuje i fiksno i mobilno praćenje.
Forenzički instituti	Gde se mogu analizirati tradicionalni dokazi (fizički dokazi i tragovi materijala)? Da li slučaj zahtjeva specijalizovane analitičke usluge ?
Agencija za zaštitu od zračenja/Nukle-arno regulatorno tijelo	Tužioci treba da dobiju savjet od relevantnih stručnjaka koji rade u oblasti zaštite od zračenja i propisa o nuklearnim aktivnostima.
Pravosuđe	Koje procedure pravosuđe slijedi u vezi sa predstavljanjem osjetljivih obavještajnih podataka koji ne bi trebalo da se otkrivaju na javnom suđenju?
Zdravstvo	Mogući su mnogi izazovi u vezi sa razmjenom podataka. Identitet pacijenta i otkrivanje anamneze moraju biti stvar dogovora.
Vodosnabdijevanje	Ako su izvori vode kontaminirani, kako se to može dokazati? Koje su implikacije za širu zajednicu? Kako odgovarajući organi mogu da doprinesu prikupljanju dokaza ?

Energetika	Ako je RN materijal ispušten u životnu sredinu, kakve su implikacije za dobavljače energije? Da li treba da postoje planovi za nepredviđene situacije? Ovo je takođe česta briga za regulatorno tijelo za RN materijale.
Nauka	Gdje tužioci mogu pronaći stručnjake za predmetnu oblast koji mogu da im pruže savjete o implikacijama planiranog ili već postojećeg incidenta? Da li identifikovani stručnjaci imaju odgovarajuće kvalifikacije da pruže dokaze u okviru predmetne oblasti?
Poljoprivreda	Kakve uticaje bi prijetnja RN materijalima mogla imati na životinje ili stoku? Koje vrste ublažavajućih mjera treba razmotriti kako bi se spriječila šteta po lanac snabdijevanja hranom ?
Životna sredina	Koliko ozbiljno životna sredina može biti ugrožena planiranim ili namjernim ispuštanjem RN materijala? Kako to utiče na širu zajednicu, poljoprivredu i primarne privredne grane?
Lokalni organi vlasti	Obično će lokalna vlast biti glavni kanal komunikacije između organa za sprovođenje zakona i šire javnosti. Koliko se detalja može podijeliti u ovoj komunikaciji? Kakav će uticaj takva komunikacija imati na širu javnost?
Nacionalna vlada (uključujući ministarstva)	Viši donosioci politika i političari će morati da donose odluke o ključnim pitanjima koja mogu uticati na javnost. Informacije koje im se pružaju moraju se pažljivo razmotriti zarad bezbjednosti građana, a da se pritom ne ugroze ključni dokazi i integritet cijele istrage.
Druge hitne službe	Vatrogasna služba i službe hitne pomoći će skoro uvijek biti u obavezi da reaguju na incidente ove prirode ili da budu u pripravnosti kako bi mogle da pomognu.

Ako već ne postoji, trebalo bi formirati zajednički odbor rukovodilaca iz navedenih organa u vidu obavještajne radne grupe. Ovaj odbor treba da se sastaje najmanje dva puta godišnje kako bi mapirao uloge svakog tijela i kako bi se jasno razumjela njihova odgovarajuća ovlašćenja, odgovornosti i ograničenja u slučaju zajedničke istrage. Trebalo bi razmotriti i riješiti sljedeće izazove:

- Koji organ treba da bude vodeći organ na početku incidenta/istrage?
- U kom trenutku treba drugi organ da preuzme vođstvo, u zavisnosti od promjenljivih okolnosti?
- Organi za sprovođenje zakona treba da preuzmu vođstvo ako se sumnja na krivično djelo.
- Koji organi treba da formiraju stratešku komandnu grupu? (Ova grupa će analizirati svakodnevni razvoj događaja i implikacije tokom istrage, donoseći odluke na osnovu sporazuma o saradnji.)
- Kako će se obavještajni podaci razmjenjivati?
- Kako će se obavještajni podaci kontrolisati?

Svi organi moraju sarađivati na efikasan način. Najefikasniji način da se to postigne jeste redovno sastajanje i vježbanje u zajedničkim aktivnostima, bilo u scenarijima u realnom vremenu ili u vidu vježbi za stolom (eng. TTX). Ključno je zapamtiti da se obavještajni podaci moraju dijeliti samo sa onima koji treba da ih znaju i koji imaju potrebne bezbjednosne dozvole za to. Svako kršenje takvih kontrola treba smatrati prekršajem.

2.4

Sporazumi o razmjeni podataka

U sklopu pripreme prije samog incidenta koji uključuje RN materijale, tužioci treba da uspostave eksplicitne sporazume sa organima sa kojima je potrebno razmjenjivati informacije ili obavještajne podatke. Ovi sporazumi moraju uzeti u obzir međunarodno zakonodavstvo, kao što je Opšta uredba o zaštiti podataka iz 2016. godine. Jedan efikasan pristup je izrada memoranduma o razumijevanju (eng. MoU) između organa i tužilaca.

Izrada Memoranduma o razumijevanju kao dijela faze planiranja omogućiće svim uključenim stranama da jasno razumiju pravni okvir koji reguliše razmjenu podataka i kako svaki organ namjerava da sprovodi razmjenu podataka sa drugim organima. Ovo takođe može biti koristan metod za razmjenu informacija ili obavještajnih podataka sa drugim zemljama. Često su ove vrste zločina prekogranični zločini i mogu uključivati nekoliko zemalja, svaka sa različitim standardima razmjene podataka. Treba koristiti standard sa najrigoroznijim mjerama.

Memorandum o razumijevanju može biti jednostavan sporazum između organa i zemalja. Mora da sadrži jasnu definiciju međusobnih uloga i odgovornosti, zajedno sa spiskom očekivanja koji navodi šta svaki organ očekuje od drugog. Memorandum o razumijevanju treba da ima naslov i treba da se revidira na godišnjem nivou.

Pored toga, ugovori i konvencije o uzajamnoj pravnoj pomoći (eng. MLA) često sadrže odredbe o spontanoj razmjeni informacija na koje se strane potpisnice mogu osloniti.

Na primjer, vidjeti član 18 Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (eng. UNTOC).

Razmjenu informacija mogu olakšati i zajednički istražni timovi (eng. JIT). Ovi timovi podrazumijevaju zaključenje pravnog sporazuma između nadležnih organa dvije ili više država u svrhu sprovođenja krivičnih istraga. Sastoje se od tužilaca, organa za sprovođenje zakona i sudija.

Dva primjera stalne razmjene informacija usmjerene na RN materijale su analitička baza podataka Projekta Gajger Međunarodne organizacije kriminalističke policije (INTERPOL), objavljena u INTERPOL-ovom dvomjesečnom izdanju o hemijskim, biološkim, radiološkim, nuklearnim i eksplozivnim (eng. CBRNE) materijalima. Baza podataka sadrži informacije o preko 4200 incidenata koji uključuju RN materijale. Informacije o Gajgerovoj analitičkoj bazi podataka mogu se naći na *www. interpol.int*. Drugi primjer je Baza podataka o incidentima i trgovini ljudima (eng. ITDB) IAEA. Pokrenuta 1995. godine, ITDB je repozitorijum država članica koje prijavljuju incidente sa RN materijalima i otkrivenoj trgovini. ITDB vodi katalog širokog spektra informacija u ovoj oblasti. Informacije o ITDB mogu se naći na *www.iaea.org*.

2.5

Razmjena obavještajnih podataka

Vjerovatno će postojati stroga pravila koja se primjenjuju na razmjenu tajnih i ljudskih obavještajnih izvora. Mora se dalje razmotriti kako se ti obavještajni podaci mogu koristiti bez otkrivanja kako su dobijeni ili ko ih je dostavio.

Prilikom razmatranja korišćenja obavještajnih podataka potrebno je uzeti u obzir nekoliko koraka:

- Koliko su osjetljivi obavještajni podaci?
- Ko može da ima ovlašćenja za pristup obavještajnim podacima?
- Sa kim i kojim organima se mogu dijeliti obavještajni podaci?
- Da li postoje zakonski propisi koji regulišu otkrivanje obavještajnih podataka?

Da bismo vam pomogli u donošenju ovih odluka, moraćete da implementirate sistem za zaštitno označavanje takvih obavještajnih podataka i da uspostavite zahtjeve za provjeru osoba koje mogu imati pristup različitim klasama zaštitnih oznaka.

Sve osjetljive informacije *treba* da imaju zaštitnu oznaku, dok svi oblici obavještajnih podataka *moraju* da imaju zaštitnu oznaku. Ovo će pružiti jasnu indikaciju ko im može imati pristup. Jedan važan aspekt koji treba razmotriti jeste da li postoje pravila koja regulišu zaštitno označavanje obavještajnih podataka u vašoj zemlji ili regionu. Pristup se obično odobrava u zavisnosti od nivoa provjere pojedinca.

Slijedi prijedlog standarda i preporučuje se da tužioci uspostave tabelu ekvivalencije sa zemljama sa kojima rade i obuhvaćenim organima.

Tabela u nastavku daje rezime uobičajeno korišćenih klasifikacija.

Klasifikacija	Opis
Nema zaštitne oznake	Ova oznaka na dokumentu jasno pokazuje da ne postoje ograničenja u pogledu toga ko ih može vidjeti. Međutim, u nekim slučajevima, grupa informacija „Nema zaštitne oznake“ može da postane osjetljiva. U takvim slučajevima treba razmotriti viši stepen klasifikacije.
Ograničeno	Ova oznaka se koristi da bi se izbjeglo otkrivanje informacija ili obavještajnih podataka van grupe sa ograničenim pristupom. Ova grupa može obuhvatiti sve zaposlene u kompaniji ili se može proširiti na pouzdane osobe van organizacije. Informacije ili obavještajni podaci se kasifikuju oznakom „Ograničeno“ jer postoji potreba za nekim oblikom kontrole nad njima. Ovo se može činiti kako bi se informacije ili obavještajni podaci sačuvali od konkurenata ili medija.
Povjerljivo	Ovo je viši nivo kontrole. Osobe kojima je dat pristup moraju da prođu neki oblik osnovne provjere. Informacije ili obavještajni podaci sa ovom oznakom mogu biti ograničeni na određeno odjeljenje ili drugu malu grupu ljudi. Otkrivanje ove vrste informacija ili obavještajnih podataka moglo bi prouzrokovati štetu po reputaciju, sramotu ili otkriti detalje koje ne želite da drugi znaju.
Tajno	Ova oznaka se koristi za izuzetno osjetljive informacije ili obavještajne podatke koji zahtijevaju pojačane zaštitne mjere radi odbrane od odlučnih i visokokvalifikovanih lica koja predstavljaju prijetnju. Na primjer, može se primijeniti u slučajevima kada bi kompromitovanje podataka moglo ozbiljno ugroziti vojne kapacitet, međunarodne odnose ili istragu teškog organizovanog kriminala. Pristup ovakvim informacijama ili obavještajnim podacima treba da bude ograničen na mali broj lica sa pojačanim procesom provjere.

Strogo povjerljivo	Ovo se koristi za najosjetljivije informacije, koje zahtijevaju najviši nivo zaštite od najozbiljnijih prijetnji. Na primjer, koristi se kada bi kompromitovanje moglo da prouzrokuje gubitak velikog broja života ili ugrozi bezbjednost ili ekonomsku dobrobit zemlje ili drugih naroda. HUMINT se često označava kao „strogo povjerljivo“ kako bi se zaštitili izvori koji su pružili te podatke. Samo osobe koje prođu napredni nivo provjere treba da imaju pristup ovim informacijama ili obavještajnim podacima. Te osobe treba da budu evidentirane kao osobe sa pristupom i pozvane na odgovornost ako su informacije ili obavještajni podaci na bilo koji način ugroženi.

Provjera je formalni proces gdje se istražuje prošlost pojedinaca, organa ili organizacija kako neka njihova zajednička aktivnost ne bi ugrozila kredibilitet samog pojedinca, organa, istrage ili procesa procesuiranja. Državni tužioci, specijalizovani za procesuiranje krivičnih djela vezanih za RN materijale, trebalo bi da prođu najviši nivo provjere. Ovo im omogućava djelotvornu komunikaciju sa istražiteljima i obavještajnim organima. Pojedinačne zemlje su dužne da utvrde kakav bi trebalo da bude taj nivo provjere i kako se može postići.

U nastavku su navedene opšte smjernice:

Nivo	Zahtjev
Nema	Iako ne postoje specifični zahtjevi za provjeru, oni koji imaju pristup ograničenim informacijama ili obavještajnim podacima trebalo bi da budu poznati izvoru koji ih je izdao. Mogu biti zaposleni ili uspostavljeni, dobro poznati kontakti.
Osnovni	Osnovne provjere treba da se sprovode u obliku provjere policijskog dosijea, a pojedinci treba da pruže dokaze o svom identitetu dostavljanjem osnovnih identifikacionih dokumenata kao što su lična karta sa fotografijom, dokaz o prebivalištu, dokaz o zaradi i druge osnovne podatke. Ove informacije treba provjeriti u javnoj evidenciji.

Pojačan	Pojačana provjera zahtjeva više informacija koje dopunjuju osnovnu provjeru. Ovo može uključivati intervju, provjeru finansijskih evidencija i druge mjere. Cilj je provjeriti da li je osoba psihološki stabilna, da li vodi siguran način života i da li je podložna podmićivanju ili ucjeni. Ove provjere treba sprovoditi najmanje svakih pet godina.
Napredni	Ovo je najviši nivo provjere i trebalo bi da bude sveobuhvatan i redovan proces. Treba preduzeti sve navedene mjere, kao i sveobuhvatan upitnik i intervju kako bi se procijenili svi aspekti lica koje se podvrgava provjeri. Idealno bi bilo da ovo bude kontinuiran proces radi stalnog ažuriranja informacija o dobrobiti i ličnim okolnostima pojedinca.

Tabela u nastavku rezimira bezbjednosne aspekte u vezi sa zaštitnim oznakama i potrebnim nivoom provjere.

Zaštitna oznaka	Nivo provjere	Bezbjednosni aspekti
Nema zaštitne oznake	Nema	Nema bezbjednosnih aspekata.
Ograničeno	Nema	Štampane i elektronske dokumente treba čuvati pod osnovnim bezbjednosnim uslovima, npr. u zaključanoj kancelariji ili na računaru sa odgovarajućim zaštitnim zidom.
Povjerljivo	Osnovni	Kao iznad, ali čuvati u zaključanom ormaru u zaključanoj kancelariji sa šifrom na računarima i samo na računarima sa ograničenim pristupom koji su zaštićeni lozinkom.

Tajno	Pojačan	Moraju se čuvati pod strogim bezbjednosnim uslovima. Štampane dokumente treba čuvati u datoteci sa spiskom onih koji su pristupili podacima. Računari treba da imaju pojačane mjere bezbjednosti i ne smiju biti dostupni licima van organizacije koja je njihov vlasnik.
Strogo povjerljivo	Napredni	Ako se čuvaju na računaru, to treba da bude samostalni računar bez pristupa internetu, Wi-Fi-u itd. Dokumenti treba da budu šifrovani i zaštićeni lozinkom, što omogućava revizorski trag o tome ko im je imao pristup. Štampane kopije nisu idealne i potrebno ih je pažljivo kontrolisati kako bi se osiguralo da im samo oni sa ovlašćenjem imaju pristup.

Većina zemalja ima pravila koja regulišu otkrivanje dokaza optuženom i njegovom pravnom timu odbrane. Kada dokazi uključuju osjetljive obavještajne podatke, mora se razmotriti koje će koristi proizaći iz otkrivanja takvih obavještajnih podataka, u odnosu na moguću štetu koja bi mogla nastati obzirom na to kako su obavještajni podaci dobijeni, ko ih je dobio i pitanja nacionalne bezbjednosti koja proizilaze iz otkrivanja.

Tužioci često navode nacionalnu bezbjednost kao razlog za izuzeće od zakona o otkrivanju podataka, ali to obično provjerava odbrana. Tužioci moraju da budu upoznati i informisani o specifičnostima zakona o otkrivanju podataka i testovima koji se vrše u vezi sa izuzećima u interesu javne bezbjednosti.

Na primjer, u septembru 2015. godine, Sud pravde EU je presudio da informacije o količini opasnih hemijskih supstanci koje se proizvode ili uvoze predstavljaju bezbjednosni i ekološki rizik. Sud je presudio protiv otkrivanja takvih informacija.

Otkrivanje obuhvata ne samo dokaze, već i sve materijale nastale tokom istrage koji mogu imati uticaja na bilo koje krivično djelo koje se istražuje, bilo koju osobu koja je predmet istrage ili okolnosti koje je okružuju.

Režimi otkrivanja informacija razlikuju se od jedne do druge jurisdikcije, ali uobičajeno zahtijevaju od tužilaštva da odbrani obezbijedi kopije ili pristup svim materijalima za koje se opravdano može očekivati da mogu da ugroze slučaj tužilaštva ili pomognu odbrani, a koji prethodno nisu otkriveni. Uopšte uzev, tužioci su obavezni da što je moguće prije, u skladu sa zakonom i zahtjevima pravičnog suđenja, otkriju relevantne štetne i korisne informacije optuženom.

Pitanja otkrivanja informacija obično rješava sud tokom glavnog pretresa, bilo putem predstavki u predistražnom postupku ili u toku samog suđenja. Ova pitanja su često ključna u slučajevima koji uključuju izuzetno osjetljive informacije i obavještajne podatke. Ukoliko se pravično suđenje ne može sprovesti bez otkrivanja takvih materijala, ili se problem ne može riješiti formalnim priznanjem, izmjenom optužbi ili prezentovanjem slučaja na drugačiji način radi obezbjeđivanja pravičnosti, tužilac ne može nastaviti sa vođenjem predmeta.

U pojedinim jurisdikcijama (npr. u Ujedinjenom Kraljevstvu), posljedice neotkrivanja informacija su ozbiljne i mogu dovesti do obustave postupka zbog zloupotrebe procesnih prava, isključenja materijalnih dokaza, uspješne žalbe ili izricanja naloga o troškovima na štetu tužilaštva.

U nekim pravnim sistemima dozvoljeno je podnošenje zahtjeva sudiji (sa prisustvom odbrane ili bez nje) da se određeni materijal ne dostavi odbrani ukoliko postoji stvaran rizik od ozbiljnog ugrožavanja

važnog javnog interesa. Uopšteno govoreći, ako sud odluči, ili ako, bez formalnog zahtjeva, tužilac procjeni da se pravično suđenje ne može sprovesti bez otkrivanja tih podataka, postupak se ne može nastaviti.

Zakoni o slobodi informacija omogućavaju pristup javnosti podacima koje posjeduju nacionalne vlade i druga javna tijela, kao što su državne i lokalne samouprave. Pojava zakona o slobodi informacija obično se povezuje sa potrebom da rad vlasti budu otvoren i transparentan. U nekim zemljama, ovo se naziva zakonom o pristupu informacijama ili slično. Zakonodavstvo o slobodi informacija i zaštiti podataka obično sadrži izuzeća za podatke koji se odnose na izvršenje, ili navodno izvršenje, krivičnog djela i istragu i procesuiranje takvih krivičnih djela.

Ova vrsta zakonodavstva uspostavlja „pravo na pristup informacijama“ putem kojeg se može zahtijevati pristup informacijama kojima raspolaže vlada, besplatno ili uz minimalne troškove, osim u standardnim izuzecima kao što su nacionalna bezbjednost i *sub judice* (u toku sudskog postupka), kada su tražene informacije povezane sa tekućom istragom ili pravnim postupkom, poput procesuiranja. Vlade uobičajeno imaju obavezu objavljivanja informacija i podsticanja transparentnosti. U mnogim zemljama postoje ustavne garancije prava na pristup informacijama; međutim, to pravo često se ne primjenjuje ukoliko ne postoji odgovarajuće zakonodavstvo koje ga podržava. Pored toga, Ujedinjene nacije su postavile cilj obezbjeđivanja javnog pristupa informacijama i zaštite osnovnih sloboda radi jačanja odgovornosti institucija.

Na primjer, Gruzija ima Zakon o slobodi informisanja u vezi sa informacijama koje pripadnik javnosti ima pravo da zna. Primjenjuju se standardni izuzeci, uključujući slučajeve vezane za nacionalnu bezbjednost ili tekuće pravne postupke.

2.6

Podaci o ličnosti

U Evropi, Opšta uredba o zaštiti podataka (EU) 2016/679 (GDPR) postavlja standard za korišćenje i bezbjednost podataka o ličnosti. Ovo se odnosi na sve podatke koji mogu identifikovati pojedinca, uključujući adresu e-pošte, slike i druge kontakt podatke. Zaštita podataka o ličnosti obuhvata četiri ključna cilja:

- Odgovornost: pojedinac koji posjeduje podatke o ličnosti druge osobe odgovoran je za sva pitanja usklađenosti i mora biti u stanju da to dokaže.

- Zakonitost: ako se podaci o ličnosti druge osobe dijele, to se mora učiniti na zakonitoj osnovi i često uz dozvolu te osobe (postoje izuzeci od ovoga).

- Pravičnost: ovo znači da rukovalac podacima treba da dijeli podatke drugih osoba samo na opravdano očekivane načine. Na primjer, ako ste njihove podatke dobili na obmanjujuće načine, naknadne mjere (bez obzira da li smatrate da su zakonite ili ne) vjerovatno se neće smatrati „pravičnim“.

- Bezbjednost: rukovalac podacima je odgovoran za bezbjedno čuvanje podataka o ličnosti i zaštitu tih podataka od gubitka, krađe ili ugrožavanja.

Zahtjevi za zaštitu podataka razlikuju se od zemlje do zemlje. Svi obavještajni podaci moraju biti zaštićeni, ali to je od najveće važnosti prilikom rukovanja dokazima i obavještajnim podacima tokom procesuiranja nekog incidenta. Bezbjednosne mjere će zavisiti od prirode podataka.

U slučaju elektronskih podataka, treba potražiti savjet stručnjaka za sajber bezbjednost. Osnovni zahtjev je da podaci treba da budu šifrovani i zaštićeni nivoom zaštite koji je srazmjeran osjetljivosti podataka. Najosjetljiviji podaci ne treba da se čuvaju na računarima kojima se može pristupiti putem interneta. Rezervne kopije treba čuvati na bezbjednom hard-disku koji se čuva u kvalitetnom sefu.

Ako se manje osjetljivi podaci čuvaju na računaru koji je povezan sa internetom, neophodan je odgovarajući zaštitni zid. On se mora redovno ažurirati, kao i antivirusni softver i operativni sistem računara.

Podaci u štampanom obliku su često ranjiviji od elektronskih podataka. Svi dokumenti treba imaju zaštitnu oznaku, a osoblju koje ima pristup treba dati uputstva za rukovanje dokumentima kako bi bili u potpunosti svjesni svojih obaveza da zaštite takve podatke. Ako se osjetljivi podaci u štampanom obliku često koriste, normalno je da postoji obaveza zaključavanja dokumenata na određenoj bezbjednoj lokaciji sa kontrolisanim i evidentiranim pristupom. Ovo se često sprovodi kroz politiku „čistog stola“ prema kojoj su zaposleni dužni da drže svoj sto čistijim i bez dokumenata kada nisu prisutni.

DO NOT CROSS POLICE

Istraga

03

TREĆE POGLAVLJE

POGLAVLJE 3

3.1 Prije istrage: Priprema za krivično djelo korišćenjem nuklearnih i drugih radioaktivnih materijala

3.2 Upotreba RN vještaka u istrazi

3.3 Sprječavanje krivičnih djela korišćenjem nuklearnih i drugih radioaktivnih materijala

3.4 Istražne operacije koje obuhvataju RN materijale

Literatura

3.1

Prije istrage: Priprema za krivično djelo korišćenjem nuklearnih i drugih radioaktivnih materijala

Rizik od upotrebe hemijskog oružja protiv civilnog stanovništva snažno je skrenuo pažnju svjetske javnosti 20. marta 1995. godine, kada su japanski teroristi povezani sa kultom Aum Šinrikjo pustili sarin u sistemu metroa u Tokiju. Prema internom predanju američkog Federalnog istražnog biroa (eng. FBI), tog dana je započeta izgradnja kapaciteta Biroa za istrage koji uključuju opasne materijale. Tadašnji direktor, sudija Luis Fri, gledajući izvještaje o incidentu u Tokiju, upitao je svoje najviše saradnike: „Mi bismo mogli da se izborimo sa nečim ovakvim, zar ne?“ — pitanje koje su, vjerovatno u istom trenutku, postavljali i rukovodioci policijskih i bezbjednosnih službi širom svijeta. U Sjedinjenim Američkim Državama, početni odgovori, čini se, nisu ulivali veliko povjerenje, pa je već 1996. godine u okviru Laboratorijske divizije FBI osnovana Jedinica za reagovanje na incidente sa opasnim materijalima.

Prije napada iz 1995. godine, nacionalne bezbjednosne i policijske agencije suočavale su se sa izazovima u raspodjeli resursa za ovu oblast kriminala. Ta poteškoća proistekla je iz široko rasprostranjene pretpostavke o niskoj vjerovatnoći hemijskog napada. Razmišljanje je bilo jednostavno: juče smo imali ubistva, falsifikovanje, prevare, krađe automobila i slične zločine, ali ne i hemijski napad. Dakle, neće ga biti ni sutra. Takva logika dugo je funkcionisala kao osnova bezbjednosne politike — sve dok se nije pokazala pogrešnom. Savremeni izazov ogleda se u tome što su počinioci naučili da upotreba hemijskih, bioloških, radioloških i nuklearnih materijala

(CBRN) u njihovim aktivnostima privlači znatno veću pažnju, izaziva ozbiljnije posljedice i dovodi do većeg broja žrtava u poređenju sa uobičajenim incidentima. Upotreba sarina u Tokiju, sa brojnim smrtnim slučajevima, velikim brojem obolelih i tužbi u ukupnom iznosu većem od tri milijarde jena, dovela je do savremenog konsenzusa da su CBRN krivična djela, iako imaju nisku vjerovatnoću pojave, visokog uticaja, te samim tim zahtijevaju povećanu pažnju i pripremljenost.

Godine 1995. vojni stručnjaci širom svijeta raspolagali su značajnim institucionalnim znanjem i kapacitetima u vezi sa ofanzivnom upotrebom CBRN materijala. Policijske službe su rutinski reagovale na nenamjerna hemijska curenja na putevima, dok su vatrogasne jedinice tradicionalno imale, i još uvijek imaju, odgovornost za reagovanje na CBRN vanredne situacije u civilnim oblastima. Vladino uključivanje u zaštitu životne sredine imalo je decenije da se razvije do 1995. godine, a ministarstva, odjeljenja i agencije za zaštitu životne sredine bili su dostupni u mnogim državama kao resurs. Brojne policijske i bezbjednosne službe širom svijeta iskoristile su saradnju sa ovim institucijama kako bi proširile i unaprijedile svoje programe, prilagođavajući ih novim izazovima koje predstavljaju CBRN materijali. Logičan naredni korak, koji je u većini slučajeva i preduzet, bilo je integrisanje ovih novih kapaciteta sa postojećim programima za borbu protiv eksplozivnih sredstava.

Danas nijedna država nema jedno ministarstvo, odjeljenje ili agenciju koja je isključivo nadležna za sve aspekte nevojne, civilne upotrebe CBRN materijala u kriminalne svrhe. Štaviše, međunarodna dobra praksa prepoznaje da nijedno pojedinačno ministarstvo, odjeljenje ili agencija ne može imati tako širok zadatak. Uspješno funkcionisanje države u ovoj oblasti zasniva se na međuresornoj saradnji i timskom pristupu, poznatom kao koncept „cjelokupnog angažovanja države“. Zbog toga i tužioci i istražitelji moraju pristupiti ovom izazovu sa timskim mentalitetom. Prije nego

što dođe do pokušaja ili izvršenja napada, tužioci i istražitelji se mogu naći u situaciji da međusobno dijele informacije i podatke o procjenama prijetnji. Kada su CBRN materijali u opticaju, bilo da su otkriveni prije njihove zloupotrebe, bilo u slučaju uspješnog napada, tužioci i istražitelji predstavljaju samo jedan segment šireg, koordinisanog odgovora države.

Taj odgovor mora obuhvatiti više ciljeva. Vatrogasne jedinice, zdravstvene institucije i organi za zaštitu životne sredine imaju zadatak da ublaže posljedice i što brže vrate javni život u normalu. Vojne i obavještajne službe fokusiraju se na međunarodne prijetnje. Tužioci i istražitelji moraju da se bave mogućnošću ponovljenog napada i zahtjevima za sprovođenje pravde. Pritom, moraju imati na umu da su dio sistema upravljanja vanrednim situacijama, koji vode nadležni organi civilne zaštite. Naravno, u fazi sudskog postupka tužilac zastupa državu i tada s pravom očekuje široku međuresornu podršku, ali ta faza obično nastupa mjesecima, pa čak i godinama nakon samog incidenta.

Ciljevi organa za sprovođenje zakona u istragama koje uključuju RN materijale obično su sljedeći: prvi cilj je zaštita javne bezbjednosti. Ovaj cilj obuhvata sprječavanje upotrebe RN materijala u terorističkim ili drugim napadima koji mogu nanijeti štetu stanovništvu.

Drugi cilj je zaštita pripadnika organa za sprovođenje zakona i drugih državnih službenika. Policijski i istražni timovi mogu doći u kontakt sa radioaktivnim materijalima i kontaminacijom tokom svojih aktivnosti; zato moraju preduzimati mjere opreza i koristiti odgovarajuću ličnu zaštitnu opremu. Policijsko osoblje obično nema opsežno tehničko znanje o svim vrstama radijacionih rizika, i ono se u praksi oslanja na vjerodostojnu naučnu i tehničku ekspertizu tokom operacija.

Treći cilj je sprječavanje krivičnih djela. Kroz odlučnu istragu, pripadnici organa za sprovođenje zakona nastoje da identifikuju i neutrališu počinioce umiješane u zloupotrebu RN materijala, čime se osujećuju primarni i mogući naknadni napadi.

Četvrti cilj odnosi se na podršku koju organizacije za sprovođenje zakona pružaju procesu atribucije. Pripadnici ovih organa imaju ključnu ulogu i pomažu u pronalaženju izvora RN materijala koje su osumnjičeni tražili ili pribavili.

Naposljetku, i tradicionalno, stručnjaci organa za sprovođenje zakona teže da identifikuju, uhapse i procesuiraju počinioce. Kriminalistička istraga zločina ili terorističkog napada koji uključuje RN materijale nije potpuna bez uspješnog procesuiranja. To često doprinosi ostvarivanju nacionalnih ciljeva države koja je žrtva.

Uspostavljanje sveobuhvatnih državnih kapaciteta u oblasti CBRN prevazilazi okvire ovog vodiča, baš kao i međuvladina uloga tužioca, niti je ovo priručnik za borbu protiv terorizma. Ipak, postoje tri važna opšta aspekta koje treba istaći prije nego što se pređe na razmatranje specifičnosti istrage u vezi sa suzbijanjem CBRN napada:

- Prevencija je ključna. Godine 2001. u Sjedinjenim Američkim Državama, jedan osumnjičeni ubacio je Bacillus anthracis u nacionalni poštanski sistem, usmrtivši sedam osoba i napavši još petnaest, od kojih su mnoge zadobile hronične zdravstvene probleme, pri čemu je prouzrokovana ekonomska šteta od 4 milijarde američkih dolara. Učinio je to kroz pet poznatih pošiljki spora, koje je uzgajao iz sopstvenih istraživačkih zaliha. Jasna pouka iz ovoga jeste da treba spriječiti zlonamjernu upotrebu CBRN materijala, a ne samo reagovati na takve incidente.

- Istorija je pokazala da, kada je CBRN zavjera povezana s terorizmom, obično postoji planiran naknadni napad, pri čemu se CBRN materijal van regulatorne kontrole koristi za njegovo sprovođenje. Zbog toga, kada se primi informacija o aktivnoj CBRN prijetnji ili napadu, tužilac i istražitelj odmah usmjeravaju pažnju na sav postojeći CBRN materijal, kako bi obezbijedili njegov povratak pod regulatornu kontrolu i spriječili taj naknadni napad.

- Istražne aktivnosti ne smiju ometati operacije spašavanja života, čak i po cijenu gubitka dokaza i/ili narušavanja mjesta zločina.

Kao što je svjetskoj javnosti pokazao incident u Tokiju 1995. godine, priprema je od ključnog značaja za efikasan odgovor državnih organa, što jednako važi i za incidente u kojima se nuklearni i drugi RN materijali koriste u zlonamjerne svrhe. Tužilaštvo treba da se unaprijed pripremi za vanredne situacije tako što će misiju procesuiranja CBRN slučajeva uvijek dodijeliti aktivnom tužiocu. Po mogućstvu, ta dužnost može biti puno radno vrijeme. Međutim, ograničeni resursi i redovne obaveze često to onemogućavaju. Najmanje što treba obezbijediti jeste da aktivni tužilac ima zadatak suprotstavljanja zloupotrebi CBRN materijala i dovoljno vremena za neprocesne aktivnosti, uglavnom u oblasti politika, koordinacije i vježbi.

U interesu je CBRN tužioca da prije pojave bilo kakve prijetnje obezbijedi pristup istražnim resursima obučenim za CBRN slučajeve. Idealno bi bilo da istražitelji sa CBRN odgovornostima prethodno budu angažovani u aktivnijim oblastima kriminala prije nego što pređu na CBRN poslove, kako bi stekli neophodne istražne vještine, s obzirom na to da su CBRN prestupi relativno rijetki.

Kako se obučavaju istražitelji? Neki smatraju da se istraga može naučiti, dok drugi vjeruju da se mogu naučiti samo istražne tehnike, a da uspješni istražitelji u suštini dijele dvije zajedničke osobine: radoznalost i zdrav razum, osobine koje se ne mogu naučiti. Osoba ih ili posjeduje ili ne. U svakom slučaju, očekuje se da će tužilac zadužen za CBRN imati podršku iskusnih i obučenih istražitelja.

Opšte je poznato da policijske i istražne službe rutinski raspoređuju istražitelje po oblastima kriminala: krađa automobila, provala, ubistvo, organizovani kriminal, terorizam i slično. Dobar način samoprocjenjivanja za odgovorne CBRN istražitelje i tužioce jeste sljedeće pravilo: kada su CBRN materijali u transportu ili kada je stručnjak koji rukuje CBRN materijalima profesionalno angažovan u tim aktivnostima, i istražitelj i tužilac zaduženi za CBRN treba da budu angažovani.

Istražno osoblje koje se bavi CBRN slučajevima treba temeljno da razvija kompetencije u tri ključne oblasti CBRN istraga:

- Pristup relevantnim stručnjacima radi procjene prijetnje na osnovu dosadašnjih nalaza istrage. Ovo se može odnositi na RN materijal koji počinioci čuvaju, ali još nisu pustili u javnost, ili na situacije nakon incidenta.

- Kapaciteti za pretragu i detekciju RN materijala, kako otvoreni tako i tajni.

- Rukovanje RN materijalom kao dokazom, odnosno njegovo prikupljanje, transport i čuvanje u skladu sa zakonskim zahtjevima za dokaze u vašoj nadležnosti.

Ove tri sposobnosti predstavljaju minimalni osnov potreban za kredibilan program istrage koji se bavi CBRN materijalima.

Dodatne sposobnosti, iako podjednako važne, mogu biti odgovornost istražnog organa ili tužilaštva. Neke države imaju nezavisne forenzičke službe. U svakom slučaju, međunarodna najbolja praksa je da se ovi kapaciteti organizuju prije početka istrage. One obuhvataju:

- Forenzičke službe
  - Prikupljanje RN materijala na mjestu zločina radi identifikacije i utvrđivanja njegovog porijekla.
  - Prikupljanje kontaminiranih tradicionalnih dokaza, pri čemu se tradicionalnim dokazima smatraju uobičajeni dokazi kao što su otisci prstiju, dokumenti, DNK, krv, otisci alata, balistika, kosa, vlakna i slično, a u nastavku se nazivaju „tradicionalni dokazi“.
  - Transport i bezbjedno i zakonsko skladištenje oba tipa dokaza.
  - Forenzička analiza tradicionalnih dokaza koji su kontaminirani, uključujući njihovo pravilno zakonito skladištenje.
- Izvještavanje: izrada forenzičkog izvještaja o RN materijalu koji je koristan za procesuiranje.
- Svjedočenje forenzičkog vještaka u oblasti RN materijala kao podrška prethodno navedenom forenzičkom izvještaju.

Mogućnost forenzičke analize tradicionalnih dokaza koji su kontaminirani predstavlja složenu i skupu oblast koju treba razviti. Dok država razmatra ovaj pristup, uspostavljanje međunarodnih veza koje donose pomoć od međunarodnih

organizacija ili prijateljskih država koje raspolažu takvim kapacitetima može predstavljati privremeno rješenje ovog izazova. Pri tome, ne treba zanemariti problem transporta kontaminiranih predmeta preko državnih granica.

Napomena u vezi sa RN materijalom kao dokazom i sudskom praksom: tužioci neće moći da unesu većinu RN materijala u sudnicu. Zbog postojeće prijetnje po ljudsko zdravlje koju mnogi RN materijali predstavljaju, tužioci neće imati mogućnost da poroti ili sudskom panelu pokažu materijal na isti način kao, na primjer, oružje, zaplijenjeni novac ili narkotike. Dokazni aspekti slučaja oslanjaju se isključivo na forenzički izvještaj i vještaka, koji predstavlja i tumači taj izvještaj. Uz to, obimna foto- i video dokumentacija može biti veoma korisna kao podrška.

Predstavnici tužilačke zajednice treba redovno, barem jednom godišnje, da pregledaju forenzičke kapacitete u oblasti RN materijala, angažovanje vještaka, kao i praksu obuke, prikupljanja, transporta i čuvanja dokaza. Doprinos tužilaštva je od ključnog značaja i sprječava probleme u izradi programa neposredno pred suđenje. Istražitelji treba da rade rame uz rame sa tužiocima u ovim inicijativama kako bi razumjeli očekivanja tužilaca i demonstrirali jedinstven pristup između tužilaca i istražilaca po ovom pitanju.

3.2

Upotreba RN vještaka u istrazi

Vještak je osoba koja posjeduje posebna znanja, vještine i iskustvo iznad prosječnog nivoa u određenoj oblasti. Vještak je stručnjak pozvan na sud da svjedoči o pitanjima iz svoje discipline. Prisustvo RN materijala u određenim krivičnim djelima čini RN zločine specifičnim samim po sebi, drugačijim od „običnih" krivičnih djela u mnogim aspektima. Pošto se veoma mali broj tužilaca i istražitelja kvalifikuje kao vještaci za RN materijale, tužioci bi trebalo unaprijed da planiraju angažovanje poznatih vještaka u toj oblasti, koji osim svjedočenja mogu biti pozvani da izvrše RN vještačenja mjesta zločina, dokaza i pripreme zaključke, kada je to neophodno u krivičnim slučajevima.

Tužioci mogu vještake u oblasti RN materijala klasifikovati u dvije široke kategorije: vještaci specijalizovani za terenske aktivnosti, kao što su pretraga RN materijala, neutralisanje RN eksplozivnih naprava i prikupljanje, transport i skladištenje dokaza; vještaci specijalizovani za RN forenziku, koji često rade u laboratorijskom okruženju. Vještaci koji rade u obe oblasti mogu se kvalifikovati kao stručnjaci za oba segmenta i eventualno se pozvati da svjedoče. Tužioci mogu očekivati da prve informacije o RN materijalima u svom slučaju stignu od prvih odgovornih timova u oblasti CBRN. U suštini, vještaci i njihovi zaključci predstavljaju ključ uspješne istrage i procesuiranja. Iako njih mogu da pozovu istražitelji ili tužioci kako bi ih ispitali, odbrana takođe može imati svoje vještake.

Komunikacija prije samog incidenta između istražitelja i tužilaca sa identifikovanim vještacima, koji bi potom bili angažovani za podršku u istrazi i procesuiranju, predstavlja međunarodnu najbolju praksu. Preporučuje se da se prije uspostavljanja potreba za tim dogovore politike, operativne metode i načini svjedočenja. Istražitelji i tužioci obično nisu potkovani naučnim znanjima i nemaju specijalno znanje i iskustvo o RN materijalima, te bi stoga trebalo da budu otvoreni za komunikaciju sa stručnjacima u datoj oblasti radi pojašnjenja detalja i podrške istrazi, kako bi se omogućili efikasni koraci i aktivnosti koje možda nisu očigledni onima koji nisu stručni u određenoj naučnoj oblasti.

Tužioci bi trebalo da doprinesu izradi politika u vezi sa prikupljanjem, pakovanjem, transportom i skladištenjem dokaza koji pokazuju viši od uobičajenog nivoa radioaktivnosti. Ova proaktivna uključenost osigurava prihvatljivost takvih dokaza u cilju podrške istragama i procesuiranju. Pošto se fizički dokazi, tj. RN materijali, ne mogu prikazati u sudnici, svjedočenje vještaka je od ključne važnosti za uspješno procesuiranje. Zbog toga se vještaci (i terenski i laboratorijski) moraju temeljno pripremiti za saslušanja i suđenja. Uspješno svjedočenje ne znači samo davanje tačnih odgovora, već i samouvjerenost u davanju tih odgovora. Obzirom na rijetkost RN zločina, naučni saradnici možda nisu navikli na prisustvo u sudnici, što ih čini manje iskusnim svjedocima u odnosu na stručnjake u tradicionalnim forenzičkim oblastima, poput balistike. Priprema svjedoka je ključna.

Početni korak je upoznavanje naučnih saradnika sa sudskom praksom. Nakon objašnjenja uobičajenih sudskih procedura, ključno je predstaviti vrste pitanja koja će biti postavljena RN vještacima. Ta pitanja obuhvataju obrazovanje, specijalnost, dužinu službe u datoj

oblasti, akademske titule i zvanja, mjesto rada i poziciju, kao i njihovo znanje, vještine i iskustvo, tj. sve što je neophodno za dokazivanje njihovih kvalifikacija. Takođe će im biti postavljana opšta pitanja o njihovoj konkretnoj ekspertizi, poput metoda i laboratorijske opreme koju koriste, načina na koji materijal stiže u laboratoriju i kako se rasklapa, kao i konačnih zaključaka. Od suštinskog je značaja da se pred sudijom i porotom jasno obrazloži potencijalna šteta koju RN materijali mogu prouzrokovati ljudima i životnoj sredini.

Još jedan značajan izazov kod RN krivičnih djela je što jezik nauke nije lako razumljiv istražiteljima, tužiocima, sudijama, pa možda ni poroti. Kada tužioci iznose slučajeve pred sud, moraju razumjeti okolnosti i specifičnosti RN slučaja do nivoa koji im omogućava da ih efikasno objasne drugima. Neophodno je vještacima prenijeti važnost korišćenja jednostavnog jezika u sudnici, uz izbjegavanje naučnog žargona. Ako se koriste naučni termini, njihovo značenje se mora jasno objasniti. Vježbanje svjedočenja unaprijed je efikasna tehnika koja osigurava razumljivost vještaka publici i pripremu tužioca.

Takođe, RN vještaci treba da znaju da tokom unakrsnog ispitivanja mogu očekivati niz izazova od strane odbrane. Protivnička strana će vjerovatno pokušati da dovede u pitanje istinitost, kvalifikacije i sposobnosti vještaka, zbuni ih, navede na kontradikcije i primjeti mane u slučaju tužilaštva. Sve ove eventualnosti i tehnike odbrane moraju se detaljno objasniti, čak i one koje tužiocima djeluju jednostavno. Ovo je posebno važno jer je većina tužilaca navikla da radi sa „tradicionalnim” vještacima koji su već prošli kroz ovaj proces i za koje je on često rutinski.

Postoji i zakonodavni izazov. U nekim zemljama zakon ne dozvoljava tužiocima da komuniciraju sa svojim „pozvanim“ svjedocima, odnosno svjedocima koji su identifikovani za učešće na suđenju, prije izlaska na sud. U takvoj situaciji tužioci i istražitelji ne mogu da dobiju podršku od ovih vještaka tokom istrage, a vještaci ne mogu da traže podršku od tužilaca prije saslušanja. S obzirom na to da su RN zločini visoko tehnički i zahtijevaju saradnju između tužilaca, istražitelja i vještaka, jedno od rješenja ovog problema je redovno sprovođenje obuka, radionica, simulacija sudskih postupaka i sličnih aktivnosti, čime se obezbjeđuje identifikovana grupa RN vještaka dostupnih tužilaštvu.

3.3

Sprječavanje krivičnih djela korišćenjem RN materijala

Sprječavanje rasprostranjivanja CBRN materijala je daleko efikasnije sa aspekta javne bezbjednosti od reagovanja nakon takvog događaja. Profesionalni CBRN istražni program prihvata ovaj koncept i djeluje u skladu sa njim. Pošto se RN materijali u pravosudnim slučajevima javljaju rjeđe nego, na primjer, slučajevi koji obuhvataju upotrebu nezakonitih narkotika, a primarni cilj je prevencija, operacije koje postavljaju temelje za efikasnu prevenciju opravdavaju resurse potrebne za ostvarenje tog cilja. Zbog rijetkosti CBRN kriminala („niske vjerovatnoće“), CBRN istražitelj bi trebalo da prioritet daje programima prevencije. CBRN tužilac treba da bude upućen u ove programe i da bude u mogućnosti da ih pregleda i pruži podršku.

Primarni oblik saradnje istražitelja koji pružaju podršku tužilaštvu je saradnja sa kolegama iz oblasti javne bezbjednosti. Redovna interakcija sa vatrogasnim službama, službama za zaštitu životne sredine, zdravstvenim radnicima, rukovodiocima službi za reagovanje u vanrednim situacijama i drugim relevantnim akterima je od suštinskog značaja. Istovremeno, ova saradnja znatno olakšava operativni odgovor na incidente koji uključuju aktivno širenje RN materijala. Istražitelji moraju da vježbaju i obučavaju se zajedno sa prvim odgovornim timovima, ali istražitelji i tužioci takođe treba da izdvoje vrijeme i za učestvovanje u izradi politika kako bi se riješile potrebe istrage i procesuiranja. Ovo je takođe oblik saradnje.

Da bi se misija prevencije i misija podrške tužilaštvu olakšale, neophodna je redovna saradnja sa RN zajednicom, tj. industrijom, akademskom zajednicom i naučnicima. Da bi krivično djelo koje uključuje RN materijale moglo da se dogodi, počinioci moraju imati pristup tim materijalima. Oni ih mogu unijeti u državu iz inostranstva ili preraditi postojeće RN materijale u zemlji za nelegalnu upotrebu. Međunarodna najbolja praksa pokazuje da se najveći povrat investicije istražnih resursa ostvaruje kroz profesionalnu saradnju sa kolegama koji raspolažu RN materijalima.

Primarni cilj nije prikupljanje podataka o kolegama, već uspostavljanje prepoznatljivog profesionalnog prisustva unutar istražnog tijela i pribavljanje praktičnih kontakt podataka za prijavljivanje problema čim do njih dođe. Svojim profesionalizmom istražitelji treba da motivišu svoje kontakte kako bi razvili visok nivo povjerenja i sigurnosti u istražni organ i same istražitelje, kako bi ti kontakti bili sigurni da će sve pružene informacije biti tretirane sa odgovarajućim nivoom povjerljivosti, takta, diplomatije i pažnje. Profesionalni istražitelji znaju koliko je važno

da izvori informacija imaju povjerenja da će svaka informacija o nestalom RN materijalu ili ponašanju kolega biti obrađena uz najviši nivo privatnosti i diskrecije. Kontakti za potrebe saradnje treba da se sklapaju u različitim industrijama, uključujući sektore gdje su prisutni radiološki izvori. Ovo obuhvata nuklearnu energetiku i medicinsku zajednicu, zbog velikog broja RN materijala, kao i akademsku zajednicu, gdje je moguće prisustvo RN materijala, radi naučne ekspertize i potencijalnog ranog upozorenja o aktivnostima koje izazivaju zabrinutost unutar sektora.

Zajedničke obuke i vježbe predstavljaju oblik programa prevencije. Istražitelji koji imaju primarnu nadležnost u CBRN istragama trebalo bi da učestvuju u ovakvim vježbama i obukama. Tužioci treba da podstiču njihovo uključivanje. Nepostupanje po ovom pitanju može dovesti do toga da donosioci odluka, tužioci i istražitelji ulažu resurse u organ čiji istražitelji prisustvuju obuci, umjesto u organ sa stvarnom nadležnošću. To stvara konfuziju prilikom izbijanja vanredne situacije i dovodi do gubitka dragocjenog vremena.

Aktivna saradnja u kombinaciji sa obukom podstiče kreativnost u kreiranju dodatnih programa prevencije. Posebno značajna oblast za preventivne programe su prekursor materijali. Tamo gdje postoje kritične tačke u stvaranju određenih CBRN materijala, smjernice za dobavljače o tome kada bi trebalo da obavijeste poznate CBRN istražitelje, na primjer, u slučaju sumnjivih porudžbina, mogu biti efikasna preventivna strategija. Što se tiče RN materijala, uspostavljanje saradnje sa regulatornim organom i industrijom postavlja temelje za efikasne programe prevencije.

3.4

Istražne operacije koje obuhvataju RN materijale

Svaka prijetnja javnoj bezbjednosti koja uključuje CBRN materijale prirodno izaziva značajan stres na političkom i rukovodećem nivou, koji se često efikasno prenosi po hijerarhiji. Terenski istražitelji i rukovodstvo prvog nivoa mogu imati na umu ovu filozofsku smjernicu: sve informacije o CBRN prijetnjama treba vrednovati prema tri ključna kriterijuma:

- Odlučnost osumnjičenog
- Tehnička izvodljivost
- Operativna praktičnost

Odlučnost osumnjičenog definiše se kao napor koji poznati osumnjičeni ulažu u svoj kriminalni plan. Istražitelji bi kontinuirano trebalo da procjenjuju kriminalnu grupu, uzimajući u obzir faktore kao što su uložen trud, izražen osjećaj hitnosti, kriminalna „profesionalnost" i druge relevantne karakteristike. Kada su dostupni stručnjaci za procjenu ponašanja u organima za sprovođenje zakona, ovo je pravi trenutak za konsultaciju sa njima, što je korak od velike vrijednosti za istragu. FBI-jeva procjena ponašanja nepoznatog subjekta u istrazi antraksa iz 2001. godine, koja je interno publikovana nekoliko dana nakon otvaranja slučaja, pokazala se izuzetno tačnom kada je subjekt identifikovan godinama kasnije.

Sveobuhvatan državni pristup je već ranije pomenut. Pri procjeni tehničke izvodljivosti sumnjivog ili poznatog kriminalnog plana u vezi sa RN materijalima, neophodno je konsultovati odgovarajuće naučne i tehničke stručnjake. To nije moguće bez uspostavljene saradnje i planiranja radnji prije samog incidenta. Tehnička izvodljivost postavlja jednostavno pitanje: da li će to funkcionisati? Stručnjaci koriste dostupne informacije kako bi procijenili efikasnost očiglednog kriminalnog plana. Kako dolaze nove informacije, tako se i analiza ažurira i, po potrebi, dijeli sa relevantnim akterima. Pametno bi bilo da rukovodioci tijela za reagovanje u vanrednim situacijama pokrenu procedure za ublažavanje posljedica ili bar da ih planiraju unaprijed.

Operativna praktičnost ocjenjuje kolika je vjerovatnoća da će poznata zavjera, pokušaj ili plan biti uspješan u cjelini. Iskusni istražitelji i drugi stručnjaci treba da ocjene svoja saznanja i formiraju mišljenje zasnovano na poznatim informacijama, uključujući zaključke o odlučnosti osumnjičenog i tehničkoj izvodljivosti, te da prema tome djeluju. Za one sa stvarnim taktičkim iskustvom, bilo u vojsci ili policiji, zlatno pravilo „Što jednostavnije, to bolje” (eng. KISS) je dobro poznato. Previše složeni planovi propadaju podjednako kod terorista, vojnika i policajaca. Službenici organa za sprovođenje zakona moraju biti u poziciji da iskoriste greške napadača čim ih detektuju, kako bi spriječili nezakonitu upotrebu RN materijala.

Ova smjernica može se imati na umu i primjenjivati neformalno, ali mnoge države imaju formalne i obavezujuće procedure za implementaciju ovakvih ili sličnih metodologija kada je to neophodno. Tužioci bi trebalo da se uključe u taj proces.

Kako započinje preventivno orijentisana istraga RN materijala? Ona može početi obavještajnim podacima koji se prikupljaju od službi koje imaju domaće i/ili strane nadležnosti ili putem policijskih

obavještajnih službi. Može se pokrenuti i putem lica za vezu koje povjerljivo prijavljuje situaciju koja „ne djeluje da je u redu“. Može poticati od RN regulatornog organa, formalno ili neformalno. Redovno praćenje radijacije može otkriti anomaliju. I na kraju, naravno, može poticati od dojave. Cilj pripadnika organa reda sa nadležnostima u vezi RN kriminala je otkriti i spriječiti korišćenje RN materijala što je ranije moguće. Kada informacije identifikuju osumnjičene, iskusni istražitelji znaju šta treba učiniti. Kada ne identifikuju, možda je prvi korak pretraga RN materijala.

Prva, a često i najčešća istražna tehnika je intervju. Na primjer, istražitelji će obavljati logične intervjue sa pojedincima poput svjedoka, dojavljivača i licima povezanim s navodima o nestalom RN materijalu. Intervjui i izvještaji koji iz njih proističu često čine osnovne elemente istražnog dosijea. Ovaj proces formalizuje pružene informacije i definiše poznatu prijetnju u datom trenutku. Ovi početni intervjui oblikuju istražnu sliku i pokreću druge istražne korake, koji mogu obuhvatiti prikupljanje dodatnih informacija. Najvažnija varijabla u ovoj fazi je lokacija RN materijala koji se namjerava upotrijebiti u planu za izvršenje krivičnog djela.

U ovoj početnoj fazi, kada ne postoji dokaz o RN materijalu izvan regulatorne kontrole, istražitelji bi trebalo da obave ubrzani pregled informacija koje imaju visok potencijal da otkriju RN materijal izvan regulatorne kontrole. To može uključivati pregled najnovijih podataka sa fiksnih portala za nadzor, provjeru inventara RN materijala i obavljanje intervjua sa regulatornim organima i organima zaduženim za nadzor u datom sektoru. Temeljnu analizu informacija iz javno dostupnih izvora treba smatrati obaveznim korakom.

Ovi početni istražni koraci često otkrivaju grupu osumnjičenih, a čak i ako to nije slučaj, može se identifikovati krug osoba od interesa za istragu. Ako osumnjičeni nisu identifikovani, nadležni organi mogu odlučiti da obave pretrage RN materijala. Važno je da istražitelji i tužioci imaju na umu da su kapaciteti za pretragu RN materijala ograničeni i zahtijevaju obnavljanje i pripremu za sljedeću upotrebu. Naručivanje velikih, diskrecionih pretraga RN materijala može iscrpiti kapacitet države za pretrage i zahtijevati period obnavljanja i pripreme za sljedeću upotrebu. Ovo možda nije najpraktičniji postupak kada se prime vjerodostojne informacije o prijetnji koje nisu ni potvrđene ni opovrgnute. Moguće, pa čak i preporučljivo rješenje, može biti manja, fokusirana pretraga.

Naglasimo da istražitelji ne bi trebalo da pristaju na pretrage koje iscrpljuju ukupan kapacitet pretrage u ovoj fazi istrage, već treba da zagovaraju da dio kapaciteta ostane u rezervi za slučaj da istraga uskoro pruži operativne informacije.

Još jedna ključna napomena u vezi sa pretragom RN materijala je da je obično na tužiocu da osigura pravno opravdanje za pretrage pod odgovarajućim uslovima. Na primjer, u nekim jurisdikcijama potrebna su sudska odobrenja ili nalog za pretragu kada policijski organ namjerava da obavi mjerenja prisutnosti RN materijala uz put na specifičnoj, identifikovanoj i poznatoj lokaciji. Tužioci bi trebalo da se upoznaju s procedurama za pribavljanje ovlašćenja za pretragu u ovakvim slučajevima.

Međutim, operativni pejzaž se mijenja kada rani stadijumi istrage dovedu do identifikacije osumnjičenih, čime postaje dostupna

kompletna paleta istražnih tehnika. U tom trenutku ne smije da ostane neiskorišćen nijedan zakoniti korak u nastojanju da se spriječi oslobađanje, raspršivanje ili detonacija RN materijala koji predstavljaju prijetnju javnoj bezbjednosti.

Tehnike mogu biti neke ili sve od sljedećih:

- Angažovanje ljudskih izvora/operativaca.
- Dodatni razgovori sa svjedocima ili drugim relevantnim osobama.
- Fizičko i tehničko praćenje osumnjičenih.
- Tajne operacije pretrage i detekcije RN materijala/operacije niske vidljivosti.
- Tajne operacije koje su zakonite i prikladne.

Kako vjerodostojna prijetnja napadom korišćenjem RN materijala privlači značajnu političku pažnju i brzo se prenosi nadležnim policijskim organima, vjerovatno će biti obezbijeđeni i značajni resursi za istovremeno sprovođenje ovih složenih istražnih operacija. To obuhvata povećanje broja službenika organa za sprovođenje zakona, drugih državnih službenika i potrebne opreme. Slijedi kratak pregled ovih tehnika.

Osobe koje redovno pomažu ovlašćenim policijskim službenicima u istragama obično se nazivaju povjerljivim ljudskim izvorima (eng. CHS), a to je termin koji se koristi i u ovom Vodiču. Oni su povjerljivi jer policijski organ možda želi da zaštiti njihov identitet iz različitih zakonskih i praktičnih razloga. Termin „ljudski“ označava da osoba pruža

obavještajne informacije prikupljene od ljudi (HUMINT), kako je objašnjeno u prethodnom poglavlju, i predstavlja obavještajni „izvor“. „Davanje zadatka“ podrazumijeva početno ispitivanje postojeće baze CHS o njihovim saznanjima u vezi sa bilo čim što se odnosi na RN materijale, ma koliko nejasna ta saznanja bila. Nakon ove inicijalne provjere, istražitelji odlučuju da li se postojeći CHS može usmjeriti na određeni tok prijetnje. U određenim situacijama može biti potrebno i angažovanje specifičnog CHS.

Intervjuisanje predstavlja stalnu istražnu aktivnost koja traje dok se ne preduzmu svi logični istražni koraci, što rezultira ili zapljenom RN materijala koji se nalazi van regulatornog nadzora, hapšenjem osumnjičenih i uklanjanjem prijetnje; ili, obrnuto, negativni rezultati istrage omogućavaju da se predmet proglasi zatvorenim.

Kada se osumnjičeni identifikuju, koristi se kompletan niz nadzornih kapaciteta. To može da obuhvati fizički nadzor u svim njegovim oblicima, elektronski nadzor fokusiran na digitalnu komunikaciju poput imejlova i direktnih poruka, kao i nadzor RN materijala na odgovarajućem nivou. Sve važnija oblast nadzora postaje praćenje društvenih mreža. Ako se prijetnja može riješiti jednostavnim praćenjem hvalisanja osumnjičenog na platformi društvenih mreža, tada se i to primjenjuje.

Operacije tajnog/niskoprofilnog pretraživanja i detekcije RN materijala odnose se na sposobnost naučnog pretraživanja RN materijala koji se nalazi van regulatornog nadzora, a da pritom osumnjičeni ne budu upozoreni na samu pretragu niti na činjenicu da je pretraga izvršena. Pretraživanje na ovaj način omogućava obavljanje kompletne istrage bez izazivanja iznenadnog napada prije nego što počinioci budu spremni. Može se reći da brz i

nepromišljen napad ovakve vrste može predstavljati i veći rizik za javnu bezbjednost nego planirani napad. Na primjer, teroristi mogu da ciljaju vojnu bazu u ruralnom području korišćenjem RDD, dok ga konstruišu u modernoj poslovnoj četvrti. Brza detonacija u takvoj poslovnoj četvrti mogla bi da izloži veći broj žrtava i imovine nebezbjednim nivoima zračenja. Sposobnost tajnog/niskoprofilnog pretraživanja RN materijala predstavlja važan dio nacionalnog programa, i ukoliko još ne postoji, tužilaštvo bi trebalo da zagovara uspostavljanje tog procesa.

Tajne istražne operacije treba razmotriti u okviru zakonskih okvira i kada je to primjereno. Tajna istražna operacija podrazumijeva uvođenje ovlašćenog policijskog službenika u kriminalni ili teroristički plan koristeći lažni identitet i lažne namjere. Budući da se službenici uvode pod prikrivenim identitetima, nazivaju se „UC“ osobljem, po akronimu engleskog termina. Efikasna operativna primjena zahtijeva da UC ima jasno definisane ciljeve i zadatke, pravila angažmana i planove za vanredne situacije. UC treba redovno da se sastaje sa kontakt osobom zaduženom za nadzor radi razmjene informacija i operativnog pregleda. Česta operativna evaluacija smatra se najboljom praksom u tajnim istražnim operacijama. Pravilno izvedena, tajna istražna operacija predstavlja najefikasniju dostupnu istražnu metodu, dok je angažovanje povjerljivih ljudskih izvora (CHS) druga po efikasnosti.

Tajne istražne operacije ne smiju se shvatati olako. UC agenta treba pažljivo procijeniti i temeljno obučiti prije raspoređivanja. Kreiranje privida dobrih manjera, često nazivanih i „backstopping“, je od suštinskog značaja. UC mora da ima operativnu podršku u vidu aktivnog plana bezbjednosti i zaštite, a u slučaju CBRN materijala i brzog plana ublažavanja opasnosti od opasnih materija. Konačni ciljevi i zadaci moraju se uvijek imati na umu, dok organi

zaduženi za nadzor treba da razmišljaju o završetku operacije, hapšenju i rezultirajućoj optužnici od samog početka operacije.

Normalne, sofisticirane istrage su velike i složene aktivnosti. Kada se tome doda CBRN materijal i sveobuhvatan državni pristup, efikasno vođenje i organizacija postaju ključni. Od početka istrage RN materijala preporučuje se da istražitelji sprovode zajedničke istrage sa drugim stručnjacima, kao što su naučnici, primjenjujući pristup zasnovan na riziku (eng. RBA). RBA je sistemski proces koji se koristi za identifikaciju i ublažavanje prijetnji koje se pojave tokom istrage. Proces RBA koristi se za smanjenje rizika i obično obuhvata četiri faze: analiza, planiranje, implementacija i evaluacija.

Prva faza procesa RBA podrazumijeva analizu, tokom koje nadležni organi primaju obavještajne i istražne informacije radi analize kada se RN materijal nalazi izvan regulatorne kontrole. Izvor ovih informacija može biti povjerljiv ljudski izvor, tehničko praćenje, mehaničko detektovanje ili sprovođenje zakonite pretrage. Informacije se moraju kontinuirano analizirati, a istražni ciljevi i zadaci prema potrebi prilagođavati.

Tim može da odluči da dokumentuje fazu planiranja kroz istražni plan (eng. IP). IP bi trebalo da sadrži ciljeve i zadatke, kao i odabrani tok akcije za otkrivanje i sprječavanje upotrebe sumnjivog RN materijala na bezbjedan i zakonit način. Istražni ciljevi mogu se ostvariti primjenom istražnih tehnika koje je odobrio tužilac, gdje je to potrebno. Tehnike koje je odobrio tužilac nose određeni nivo rizika, uključujući bezbjednost osoblja ili mogućnost kompromitovanja istražne metode. Tužioci treba da sarađuju sa iskusnim

istražiteljima obučenim za RN materijale i forenzičkim stručnjacima, koji razumiju prirodu istražnog procesa.

Tokom faze implementacije, istražni plan (IP) se pušta u rad. Istražni tim mora da bude upoznat sa svojim ulogama, odgovornostima i pravilima bezbjednosti prilikom rada sa RN materijalom i u njegovoj blizini. Odabrani tok akcije može se prilagođavati kako istraga otkriva nove informacije, lica, lokacije i moguća mjesta zločina. Faza implementacije uključuje zapljenu RN materijala, hapšenje ili prekid kriminalne aktivnosti, kao i izvršenje naloga za pretragu radi pribavljanja dodatnih dokaza. U zavisnosti od pravnog sistema, faza implementacije završava se sudskim procesom protiv počinilaca i odlukom o postupanju sa dokazima, uključujući neutralizaciju zaplijenjenog RN materijala.

Zbog svoje važnosti, faza evaluacije utiče na sve ostale faze. To je kontinuiran proces koji može zahtijevati izmjene IP i odabranih tokova akcija u skladu sa pojavom novih činjenica. U jurisdikcijama gdje tužioci nisu odgovorni za nadzor istrage, oni mogu redovno da primaju izvještaje, uključujući i izvještaje o standardnim procedurama, naročito ako su potrebne izmjene.

Faza završetka predstavlja finalnu fazu, tokom koje su moguća hapšenja, mjesta zločina se predaju kvalifikovanim izvođačima radi uklanjanja preostalih opasnosti, a informacije se distribuiraju zainteresovanim stranama, pa čak i javnosti. IP mora da predvidi obavezu pribavljanja saglasnosti tužioca sa ovim aktivnostima rješavanja slučaja. Dosije slučaja treba da bude kompletan, a svi dokazi sigurno i bezbjedno sačuvani, u skladu sa propisanim protokolima rukovanja.

Napad pomoću uređaja za izlaganje zračenju predstavlja jedinstven izazov, jer će se isprva manifestovati slično napadu biološkim agensom. Prvi znak masovnog izlaganja biće lica sa simptomima radijacijske bolesti koji se javljaju zdravstvenom sistemu radi liječenja. Prednosti usvajanja i implementacije zajedničke kriminalno-epidemiološke (Crim-Epi) metode istrage ne mogu se precijeniti. Crim-Epi model omogućava nesmetanu saradnju između institucija za javno zdravlje i kriminalističkih istražitelja, dopuštajući im da efikasno ostvaruju zajedničke ciljeve uz poštovanje njihovih specifičnih potreba. Kroz efektivno planiranje, istražitelji i tužioci imaju pristup stručnjacima iz javnog zdravstva, formalizovanim protokolima za razmjenu informacija, zajedničkoj procjeni prijetnji i zajedničkim istražnim procesima. To obuhvata i zajedničke intervjue s oštećenim svjedocima i drugim relevantnim svjedocima. Iskustvo iz stvarnog svijeta pokazuje da ova metodologija vodi ka znatno bržim i preciznijim rezultatima istrage u poređenju sa situacijama kada organi javnog zdravlja i policija djeluju odvojeno.

Iako je ukupna prijetnja od krivičnih djela koja uključuju CBRN materijale izvan regulatornog nadzora niska, njihov uticaj je visok. Stoga zlonamjerno korišćenje CBRN materijala predstavlja veliki izazov za svaku policijsku organizaciju i svaku vladu. U pojedinačnim slučajevima može se tražiti međunarodna pomoć. Bilateralni odnosi, članstvo u grupama i međunarodne organizacije predstavljaju izvor podrške u ovoj nepovoljnoj situaciji. Koncept multinacionalnog Zajedničkog istražnog tima detaljnije je razmotren u šestom poglavlju.

Dva primjera međunarodne pomoći u istrazi su INTERPOL-ov Tim za odgovor na incidente i Mreža zajedničkih istražnih timova Agencije EU za saradnju u krivičnom pravosuđu (eng. EUROJUST). INTERPOL, poznat po svom bezbjednom sistemu

komunikaciie i usluzi obavještenja u boji, takođe pruža specijalizovane policijske usluge. Kroz svoj Pododsjek za hemijske, biološke, radiološke, nuklearne materijale i eksplozive i ranjive ciljeve, INTERPOL može da pruži stručnu pomoć u istrazi RN materijala putem Tima za odgovor na incidente, na zahtjev države članice kojoj je potrebna podrška.

JIT EUROJUST je istražni odgovor koji policijskim i pravosudnim organima iz dvije ili više država daje ovlašćenje da formiraju tim radi aktivne istrage u jednoj ili više od tih država. JIT se formiraju za ciljana istraživanja, a članovi ovih zajedničkih istražnih timova imaju slobodu da istražuju i dijele rezultate istrage. Postoji pravni okvir, kao i mreža JIT, što omogućava brzo formiranje JIT i određene operativne pristupe. Delegirani članovi JIT imaju jednak status, što omogućava istrage bez opstrukcija uzrokovanih međunarodnim formalnostima. Države članice EU imaju imenovanog nacionalnog stručnjaka za JIT, kojem se zainteresovana lica mogu obratiti radi podrške i pokretanja procesa formiranja JIT.

U zaključku se može reći da su zločini koji uključuju RN materijale događaji niske učestalosti, ali visokih posljedica. Postoji stvarna i zamišljena percepcija javnosti o prijetnjama koje RN materijali predstavljaju, što stvara dodatne izazove u slučaju aktivnog incidenta s RN materijalom. Ovi slučajevi su složeni i široki, i zahtijevaju opsežno planiranje prije samog incidenta i ulaganje u stručnost. Nijedno ministarstvo, odsjek ili organ ne može samostalno da upravlja pitanjima RN materijala; neophodan je sveobuhvatan državni pristup. Istražne tehnike postoje kako bi se odgovorilo na ovaj izazov, a moguća je i međunarodna podrška. Tužioci će biti pod velikim pritiskom tokom istrage, a razumno je očekivati da složene istrage dovedu do složenih suđenja.

Literatura

1. https://www.Interpol.int

2. https://www.eurojust.europa.eu/judicial-cooperation/practitioner-networks/jits-network

3. The Joint Criminal-Epidemiological Investigations Handbook, Domestic Edition, FBI and CDC, Washington (2018).

DO NOT CROSS

Nuklearna forenzika

ČETVRTO POGLAVLJE

4.1 Nuklearna forenzika

4.2 Izazovi prikupljanja i obrade dokaza

4.2.1 Proširene i nove uloge i odgovornosti na terenu

4.2.2 Istraga nakon eksplozije

4.3 Nuklearna forenzika i zakonski uslovi za forenzičko vještačenje

4.3.1 Model akcionog plana

4.4 Laboratorijska ispitivanja i objekti

4.5 Primjeri slučaja

Literatura

Razvijanje latentnih otisaka prstiju na radioaktivno kontaminiranom materijalu

Ovo poglavlje uvodi nuklearnu forenziku, koja je dio šire istrage incidenata koji uključuju nuklearne ili druge radioaktivne (RN) materijale izvan regulatorne kontrole. Pored samog RN materijala, ovi incidenti često obuhvataju dokaze kontaminirane radionuklidima. U ovom kontekstu, izraz „izvan regulatorne kontrole“ opisuje situaciju u kojoj je RN materijal prisutan u dovoljnoj količini da bi trebalo da bude pod regulatornom kontrolom, ali ta kontrola izostaje. Istraga o gubitku RN materijala izvan regulatorne kontrole može imati pravne, regulatorne i nacionalno-bezbjednosne implikacije.

Četvrto poglavlje počinje opisom nauke nuklearne forenzike, koja je obično poznata kao nuklearna forenzika. Zatim se razmatraju izazovi prikupljanja i obrade dokaza koji sadrže nuklearni ili drugi radioaktivni materijal, sa posebnim naglaskom na složenost povezanih istraga nakon eksplozija ili bombaških napada. Razmatraju se pravni zahtjevi povezani sa nuklearnom forenzikom, kao i potencijalne potrebe za specijalizovanom laboratorijskom podrškom koja može premašiti postojeće kapacitete države. Peto poglavlje nastavlja ovu diskusiju u više detalja.

4.1

Nuklearna forenzika

Nuklearna forenzika je ispitivanje nuklearnog ili drugog radioaktivnog materijala (RN materijal), ili dokaza kontaminiranih radionuklidima, u kontekstu pravnih postupaka prema međunarodnom ili nacionalnom pravu koje se odnosi na nuklearnu bezbjednost. RN materijali se mogu kategorizovati u dvije široke grupe. Prva grupa su nuklearni materijali, koji predstavljaju posebnu klasu radioaktivnih materijala i obuhvataju plutonijum, uranijum-233 i uranijum-235. Iako imaju nekoliko nemilitarnih primjena (npr. nuklearni električni reaktori, istraživački reaktori i slično), neki tipovi nuklearnih materijala bogatih uranijumom i plutonijumom (visoko obogaćeni uranijum i plutonijum vojnog kvaliteta) mogu se koristiti u izradi nuklearnih oružja. Krivična djela koja obuhvataju nuklearne materijale izazivaju zabrinutost jer ukazuju na nedovoljnu zaštitu, kao i na mogući interes za njihovo pribavljanje od strane država koje nemaju nuklearno oružje ili od nedržavnih aktera.

Druga grupa obuhvata druge radioaktivne materijale, koji se dalje dijele u dvije podgrupe:

1. Radionuklidi koji se koriste u industrijske svrhe, medicinsku instrumentaciju i druge tehničke i naučne primjene, poput americijuma-241, kadmijuma-109, kobalta-60 i stroncijuma-90 i

2. Radionuklidi povezani sa nuklearnom medicinom, poput ugljenika-14, kobalta-57, joda-131 i tehnecijuma-99m.

U nekim slučajevima, nuklearna forenzika se bavi ispitivanjem neradioaktivnih materijala koji su naknadno kontaminirani radionuklidima, na primjer uslijed pripreme ili detonacije uređaja za radiološko raspršivanje.

U kontekstu nuklearne forenzike, termin „kontaminirani dokazi“ označava predmete od značaja za istragu koji su zagađeni radionuklidima, bilo interno ili na površini.

Nuklearna forenzička ispitivanja se obično sprovode kako bi se dobili tehnički zaključci koji se mogu koristiti u kontekstu pravnih postupaka, na primjer za utvrđivanje da li je prekršen neki zakon u vezi sa posjedovanjem i upotrebom RN materijala. Nuklearna forenzička ispitivanja se takođe sprovode u okviru regulatornih i bezbjednosnih istraga radi utvrđivanja okolnosti gubitka RN materijala iz regulatorne kontrole i/ili pronalaska RN materijala van regulatorne kontrole. Cilj nuklearnih i forenzičkih mjerenja i zaključaka je da otkriju veze između ljudi, mjesta, događaja i materijala. Sa aspekta istrage i tužilaštva, važni su kako zaključci koji ukazuju na povezanost, tako i oni koji isključuju vezu.

Što se tiče ljudi, pitanja koja nuklearna forenzika može rješavati obuhvataju i to da li postoji osoba ili grupa koja je mogla doći u kontakt sa ovim RN materijalom od trenutka kada je izašao iz regulatorne kontrole ili koja je na neki drugi način povezana sa gubitkom regulatorne kontrole. Slično tome, nuklearna forenzika može pomoći u isključivanju neke osobe ili grupe.

Što se tiče mjesta, pitanja koja nuklearna forenzika može rješavati odnose se i na to da li je RN materijal mogao da bude povezan sa jednim geografskim područjem ili više lokacija u pogledu toga kako je rudaren, procesuiran, proizveden, obogaćen, korišćen, skladišten ili transportovan. Opet, mogućnost isključivanja lokacija je važna za sužavanje istrage i jačanje eventualnog slučaja pred tužilaštvom.

Što se tiče materijala, pitanja koja nuklearna forenzika može razmatrati odnose se i na to da li postoji „tradicionalni“ (ponekad nazivan i „konvencionalni“) forenzički dokaz povezan sa RN materijalom koji može omogućiti uključivanje ili isključivanje ljudi, mjesta ili procesa u okviru istrage. Na primjer, forenzička svojstva pera pronađenog uz radioaktivni materijal mogu odgovarati perima koja se koriste za izolaciju u određenim jaknama i prslucima. Ovaj hipotetički rezultat mogao bi da bude koristan ako postoji osoba od interesa koja je nosila istu vrstu jakne ili prsluka.

Jedna analitička metodologija za karakterizaciju RN materijala je radiohronometrija, poznata i kao određivanje starosti. To je laboratorijska metoda koja omogućava utvrđivanje „starosti“ RN materijala u smislu kada je posljednji put pročišćen i predstavlja važan prediktivni potpis. Radiohronometrija je pouzdana metoda jer se u velikoj mjeri koristi i podržana je obimnom naučnom literaturom koja potvrđuje njenu tačnost i preciznost. Na primjer, rezultati mogu da pokažu da je materijal koji se istražuje posljednji put pročišćen 1983. godine. Ovi rezultati omogućavaju isključivanje povezanosti sa novijim datumima pročišćavanja, sužavajući mjesta i procese koji se razmatraju u istrazi.

Vrijednost nuklearne forenzike sa aspekta istrage i tužilaštva identična je onoj kod tradicionalnih forenzičkih ispitivanja. Nuklearna forenzika doprinosi uključivanju i isključivanju dokaza, slično kao što to čine biološki markeri, otisci prstiju i tragovi alata, između ostalih. Razlike obuhvataju (a) stručnost potrebnu za laboratorijsko ispitivanje RN materijala; (b) zaštitnu opremu i mjere potrebne tokom prikupljanja, transporta, skladištenja i analize RN materijala i predmeta kontaminiranih radionuklidima; I (c) njen najsavremeniji karakter koji je u stalnom razvoju.

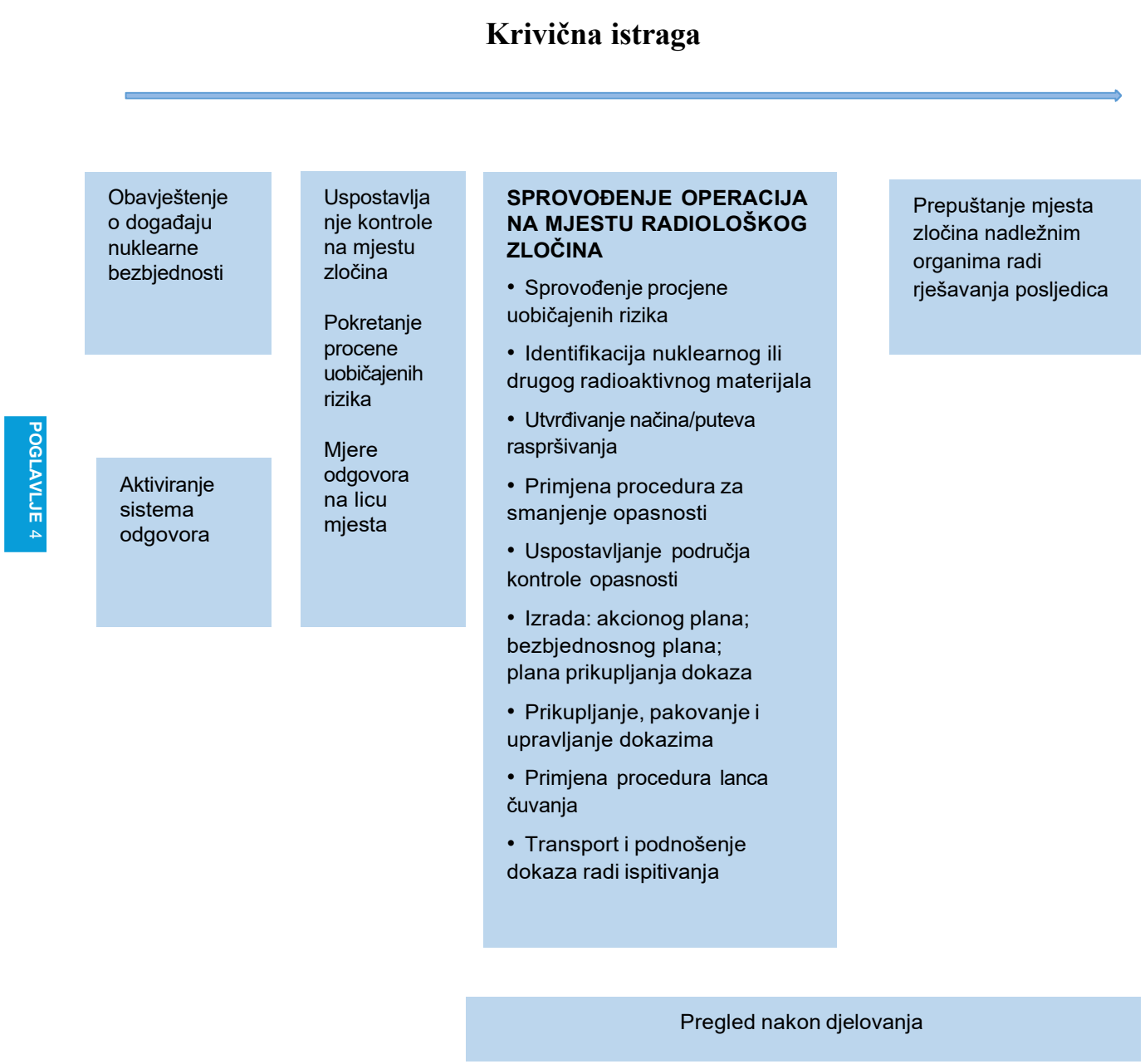
Nuklearni forenzički uzorak spreman za analizu ablacijom laserom

Nuklearna forenzika također pomaže u identifikovanju ranjivosti unutar režima nuklearne bezbjednosti, čak i ako nema očigledne ili dokazive kriminalne aktivnosti. Razumijevanje ovih ranjivosti može ukazati na operativne i fizičke bezbjednosne mjere koje je potrebno prilagoditi kako bi RN materijali ostali pod regulatornom kontrolom, čime se povećava javna bezbjednost i smanjuje mogućnost zloupotrebe tih materijala. Naposljetku, kapaciteti nuklearne forenzike mogu djelovati i preventivno i time odvratiti pojedince ili grupe od kriminalnih djela koja uključuju RN materijale, ukoliko takve grupe procijene da ovi kapaciteti povećavaju vjerovatnoću da će biti identifikovani i, kada budu uhapšeni, uspješno procesuirani.

4.2

Izazovi prikupljanja i obrade dokaza

Opšti plan operacija na mjestu zločina gde su prisutni ili se sumnja na prisustvo nuklearnih materijala prikazan je na slici 4-1.

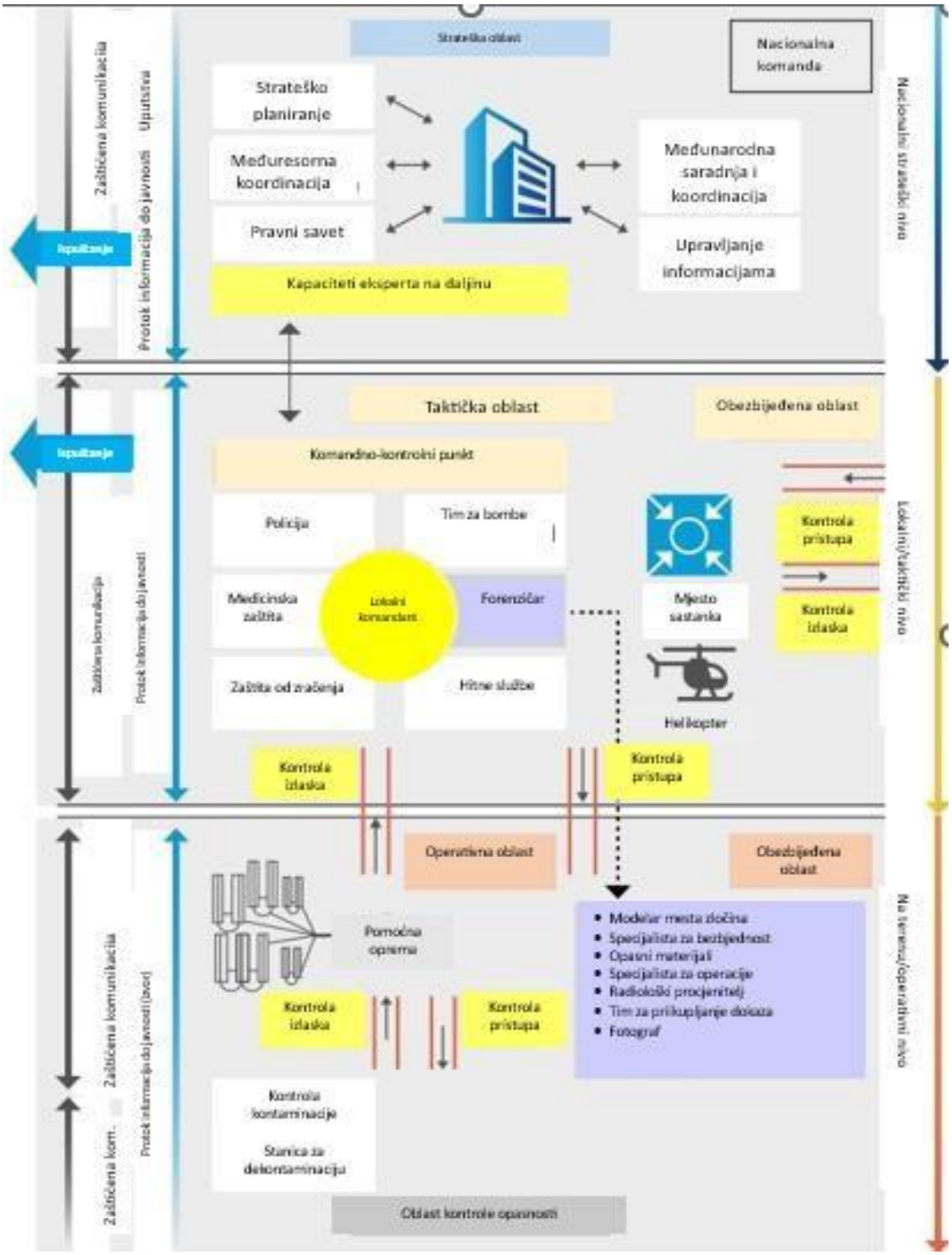
Slika 4-1. Sprovođenje operacija na mjestu prisustva RN materijala [Ref. (5), str. 9]

lako su većina aktivnosti na takvom mjestu identične onima na bilo kojem drugom mjestu zločina, inherentno opasna priroda RN materijala zahtijeva dodatno znanje, specijalizovanu opremu, sofisticirane instrumente i proširene ili nove uloge za osoblje na mjestu događaja. Štaviše, svako mjesto na kojem je došlo do oslobađanja radioaktivnog materijala, tj. mjesto nakon eksplozije, predstavlja dodatne izazove za aktivnosti na terenu i, shodno tome, zaslužuje posebnu pažnju.

Ovi izazovi treba da se odraze u planu prikupljanja dokaza, koji obuhvata (a) radnje koje treba preduzeti na ili u blizini mjesta zločina, posebno u vezi sa prioritetima prikupljanja i naknadne analize; (b) osoblje zaduženo za izvršenje ovih radnji; i (c) destinacije dokaza i drugih prikupljenih materijala na mjestu događaja, u neposrednoj blizini i u laboratoriji.

4.2.1 Proširene i nove uloge i odgovornosti na terenu

Djelotvorno upravljanje mjestom zločina na kojem se nalaze RN materijali ima koristi od integrisane komandne strukture, poput one prikazane na Slici 4-2.

Slika 4-2. Komandna struktura za upravljanje mjestom zločina na kojem se nalaze RN materijali podrazumijeva jedinstvenu poziciju lica zaduženog za procjenu radiološkog stanja [Ref. (5), str. 14]

Prisustvo RN materijala zahtijeva proširenje uloga i odgovornosti Specijalista za operacije sa opasnim materijalima i Specijalista za bezbjednost. Specifične uloge i odgovornosti Specijalista za operacije sa opasnim materijalima na mjestu događaja sa RN materijalima trebalo bi da obuhvate a) osiguranje radijacionog nadzora na mjestu događaja i b) uspostavljanje ciljeva radijacione bezbjednosti za osoblje na mjestu zločina koje radi u područjima gdje je prisutan ili se sumnja na prisustvo RN materijala. Slično tome, specifične uloge i odgovornosti Specijalista za bezbjednost na takvom mjestu trebalo bi da obuhvate a) koordinaciju sa radiološkim procjeniteljem (vidjeti u nastavku) radi davanja smjernica u vezi sa paradigmom vrijeme-udaljenost-zaštita u pogledu radijacione bezbjednosti; b) identifikaciju i nadzor osoblja koje radi unutar mjesta zločina u vezi sa „vremenom boravka“ (vrijeme koje je osoblju dozvoljeno da provede u području potencijalne izloženosti radijaciji) i „vremenom rada“ (vrijeme koje je osoblju dozvoljeno za rad u području potencijalne izloženosti); i c) osiguranje da odgovarajući objekti za dekontaminaciju budu funkcionalni za dekontaminaciju osoblja, opreme, dokaza i drugih predmeta na licu mjesta, pri čemu „dekontaminacija“ eksplicitno znači uklanjanje kontaminacije radionuklidima.

Pozicija radiološkog procjenitelja je jedinstvena za mjesta gdje su RN materijali prisutni ili se sumnja na njihovo prisustvo. Ukratko, radiološki procjenitelj je odgovoran za osiguranje zaštite osoblja na mjestu zločina od radijacije. Specifične uloge i odgovornosti radiološkog procjenitelja su opsežne i ključne za zdravlje i bezbjednost osoblja na mjestu događaja. One obuhvataju, ali nisu ograničene na:

- Informisanje osoblja na licu mjesta o radiološkoj situaciji i pružanje smjernica o ličnim zaštitnim mjerama potrebnim za minimiziranje vremena izloženosti i smanjenje rizika od izloženosti.

- Identifikacija bilo kakvog prisutnog radioaktivnog materijala.
- Mjerenje kontaminacije radionuklidima u vazduhu i na površinama.
- Mjerenje stopa doze spoljašnjeg zračenja.
- Izračunavanje dozvoljenih i/ili preporučenih vremena boravka za osoblje na mjestu događaja.
- Obavljanje i tumačenje radioloških pregleda.
- Obezbjeđivanje vođenja i održavanja evidencija o monitoringu spoljašnjeg zračenja za sve članove osoblja na mjestu događaja.
- Identifikacija odgovarajućih procedura za dekontaminaciju osoblja, opreme i dokaza.
- Pomoć u planiranju prikupljanja, pakovanja, radiološkog označavanja, skladištenja i transporta predmeta koji čine dokazni materijal.
- Obezbjeđivanje da se svi otpadni predmeti, poput korišćene lične zaštitne opreme (eng. PPE), evidentiraju i da se sa njima postupa u skladu sa nacionalnim smjernicama.

Obzirom na obimne i jedinstvene uloge i odgovornosti radiološkog procjenitelja, možda će biti potrebna napredna koordinacija sa nacionalnim tijelima koja nisu rutinski povezana sa radom na mjestu zločina, kako bi se odabrali kompetentni i kvalifikovani stručnjaci koji imaju pristup specijalizovanoj opremi i sofisticiranim instrumentima povezanih sa

ovom pozicijom. Potencijalni resursi za takvu koordinaciju su: akademske institucije sa programima nuklearnih nauka; nuklearne laboratorije povezane sa odbranom; bolnice koje imaju odjeljenja nuklearne medicine; regulatorni organi sa operativnim kapacitetima; i industrijske operacije gdje se radionuklidi rutinski koriste, poput nuklearnih elektrana (vidjeti i Ref. (2))

Pored dužnosti na licu mjesta, jedna od odgovornosti koja se rutinski obavlja van mjesta događaja je i komunikacija sa javnošću i drugim državnim institucijama. Obzirom na povećanu zabrinutost u vezi sa prisustvom RN materijala, radiološki procjenitelj treba da bude dostupan tužiocima i službenicima za informisanje javnosti radi davanja svog doprinosa pri javnim izjavama tokom incidenata i suđenja, posebno kako bi se suzbilo širenje dezinformacija, zbog negativnih posljedica po javnu bezbjednost i red. Uputstva za postupanje sa dezinformacijama u kontekstu RN materijala su u Ref. (8) i preporučuje se njihova upotreba.

4.2.2 Istraga nakon eksplozije

Uređaj koji koristi konvencionalne eksplozive za raspršivanje RN materijala obično se naziva uređajem za radiološko raspršivanje (eng. RDD). Istraga nakon eksplozije RDD zaslužuje posebnu pažnju zbog opasnosti povezanih sa prisustvom radionuklida, mogućnosti da se dodatni eksplozivni uređaji nalaze na mjestu događaja ili u njegovoj blizini, kao i zbog strukturnih i geoloških promjena izazvanih eksplozijom.

Cilj istrage nakon eksplozije je identifikovati tehničke karakteristike, funkcionalnost i način upotrebe eksplozivnog uređaja. Prikupljene informacije omogućavaju procjenu tehničkih sposobnosti počinioca, kao i

modus operandi, tj. način djelovanja. Ako je eksplozija izvršena blizu tla, može da nastane krater. U tom slučaju, njegove dimenzije, uključujući dubinu i širinu, treba izmjeriti i zabilježiti. Krater treba pregledati u potrazi za ostacima samih eksploziva i njihovih produkata reakcije. Ove aktivnosti su slične drugim istragama nakon eksplozije povezanim s napadima improvizovanim eksplozivnim uređajima. Međutim, razlikuju se po tome što svaka aktivnost u krateru ili oko kratera mora uključivati nadzor radioaktivnosti i mora se obavljati u skladu sa protokolima zaštite od radijacije za vrijeme boravka i tokom vremena rada, kako ih odredi radiološki procjenitelj.

Preporučeni početni korak u istrazi nakon eksplozije obuhvata upotrebu bespilotne letjelice (eng. UAS) ili drona, koji može da preleti i obilazi mjesto eksplozije radi izviđanja. Takva upotreba omogućava pregled i fotografsko dokumentovanje mjesta, a smanjuje i rizik od povrede osoblja na licu mjesta ukoliko postoji sekundarni eksplozivni uređaj. Takođe, upotreba UAS može zahtijevati opremu i stručnost koja prevazilazi ono što je uobičajeno za rad na mjestu zločina, pa je možda potrebno tražiti resurse od partnerskih agencija ili drugih nacionalnih tijela.

Čim se mjesto eksplozije ocijeni bezbjednim za početak aktivnosti na terenu, treba započeti prikupljanje dokaza, fokusirajući se na tri elementa RDD i eksplozije: a) ostatke koji se mogu razumno povezati s RDD, poput fragmenata koji izgledaju kao da potiču iz eksplozivnog uređaja; b) dokaze koji pomažu u identifikaciji konstruktora RDD i osobe koja ga je postavila; c) dokaze s mjesta eksplozije i u neposrednoj okolini koji pomažu u identifikaciji postavljanja i funkcionisanja RDD, poput uređaja za video-nadzor i sigurnosnih kamera.

Prostorna raspodjela RN materijala nakon detonacije RDD zavisi od više parametara, kao što su:

- Količina i tip upotrijebljenog eksploziva.
- Količina i tip radioaktivnog materijala.
- Fizičke karakteristike radioaktivnog materijala, poput tečnog, metalnog, metalnog legiranog ili praškastog oblika.
- Udaljenost između eksplozivne naprave i radioaktivnog materijala.
- Orijentacija eksplozivne naprave i radioaktivnog materijala.

Pored prikupljanja dokaza na licu mjesta, istražitelji treba da identifikuju i ispitaju sve koji su bili svjedoci eksplozije ili događaja neposredno prije njega. Njihova zapažanja mogu da pruže dodatne informacije; na primjer, boja oblaka nakon eksplozije može ukazivati na tip upotrijebljenog eksploziva. Zapažanja o veličini oblaka, smjeru njegovog kretanja i mirisu mogu pomoći u karakterizaciji RDD, što može učiniti upotrebu određenih tipova uređaja i eksploziva vjerovatnijom od drugih i, shodno tome, zaslužuju veću pažnju. (Dodatne smjernice istragama nakon eksplozije dostupne su u Ref. (1))

4.3

Nuklearna forenzika i zakonski uslovi za forenzičko vještačenje

Izrada plana forenzičkog ispitivanja predstavlja početni korak u laboratorijskim procesima povezanim s nuklearnom forenzikom u podršci istrazi. Ovaj plan označava prelazak s aktivnosti na mjestu zločina na aktivnosti u forenzičkoj laboratoriji. Istražni organ treba da preuzme vodeću ulogu u izradi plana, radeći u saradnji s laboratorijskim osobljem kako bi se osiguralo da a) ispitivanje zadovoljava potrebe istrage; b) istražni organ bude upoznat s vremenom potrebnim za obavljanje ispitivanja i izvještavanje o rezultatima; i c) povezana laboratorija ili laboratorije i istražni organ postignu dogovor o količini dokaza koji će se koristiti i o daljoj sudbini dokaza nakon završetka laboratorijskog rada. Izrada plana zahtijeva poznavanje potreba i zahtjeva istražnog organa, kao i zahtjeva svake metode koja će se koristiti u istrazi (npr. trajanje svakog ispitivanja, količina potrebnog uzorka, da li analiza konzumira dio uzorka, očekivana nesigurnost mjerenja itd.).

Plan forenzičkog ispitivanja treba da obuhvati dva povezana, ali različita dijela rada s prikupljenim RN materijalom. Jedan dio obuhvata različite laboratorijske procedure povezane s analitičkom hemijom. Ove procedure su potrebne za kategorizaciju, identifikaciju i karakterizaciju samog RN materijala. Primjeri su određivanje mase (korišćenjem analitičke vage), gama spektrometrija, masena spektrometrija, rendgenska fluorescencija,

skenirajuća elektronska mikroskopija i druge analitičke tehnike. Ovaj dio zahtijeva stručnost i specijalizovane objekte koji se obično ne nalaze u većini „tradicionalnih“ („konvencionalnih“) forenzičkih laboratorija; umjesto toga, ove metode se mogu koristiti u nacionalnim nuklearnim laboratorijama ili objektima povezanim s nuklearnim ciklusom goriva neke države, ili u akademskim, industrijskim, nacionalno-odbrambenim i vojnim objektima. Drugi dio obuhvata različite laboratorijske procedure tradicionalno povezane s forenzičkim naukama, kao što su otisci prstiju i analiza tragova i bioloških markera, posebno nuklearne DNK. Iako su ove procedure dobro utemeljene, njihovo izvođenje na dokazima kontaminiranim radionuklidima predstavlja relativno nove izazove, o čemu se govori u Odjeljku 4.4.

4.3.1 Model akcionog plana

Međunarodna agencija za atomsku energiju (IAEA) objavila je Vodič za implementaciju koji opisuje procese za izvođenje nuklearne forenzike u podršci istragama (vidjeti ref. (3)). Ovaj proces, poznat kao Model akcionog plana, uspostavlja ciljeve za završetak analiza i ispitivanja i za izvještavanje o rezultatima u smislu onoga što se očekuje da može biti ostvareno u tipičnim vremenskim okvirima od 24 sata, jedne nedjelje i dva mjeseca, a nastao je u saradnji s nuklearnim forenzičkim istražiteljem. Jedno od pitanja na koje se može naići jeste očekivanje da će rezultati biti dostupni gotovo trenutno, s minimalnom nepouzdanošću, i da će pružiti apsolutan odgovor na pitanja koja se odnose na atribuciju RN materijala.

Bez obzira na detalje obuhvaćene planom forenzičkog ispitivanja, njegova izrada treba da bude rezultat saradnje između istražnog organa i glavnog predstavnika laboratorije. Saradnja je od ključnog značaja kako bi potrebe istrage bile pravilno obuhvaćene, uz razumijevanje ograničenja

laboratorije u pogledu stručnosti, opreme, specijalizovanih objekata i, posebno, mogućih konkurentskih zadataka. Odobrenje analitičkog plana od strane obje strane, i istražnog organa i laboratorije, dokumentuje potrebe i očekivanja istrage u vezi s blagovremenošću izvještavanja o rezultatima, odbranjivošću metoda i pružanjem stručnog svjedočenja (ako bude potrebno). Isto tako, takvo odobrenje pomaže laboratoriji da opravda resurse potrebne za izvršenje posla i da dâ prioritet pristupu ljudstvu i instrumentima.

Kao što je navedeno u Modelu akcionog plana, u roku od 24 sata od prijema materijala, laboratorija za nuklearnu forenziku trebalo bi da može da (a) procijeni prirodu rizika od zračenja, ako ga ima, za one koji reaguju na mjestu događaja; (b) predvidi prirodu rizika od zračenja u odnosu na javno zdravlje i bezbjednost; i (c) utvrdi kada ih treba koristiti u kombinaciji. Zaključci nuklearne forenzike, u kombinaciji s drugim informacijama, mogu pomoći u utvrđivanju da li je došlo do kršenja zakonske norme. Znanje stečeno u prvih 24 sata može poslužiti kao osnova za nastavak istrage.

U roku od jedne nedjelje od prijema materijala, laboratorija za nuklearnu forenziku treba da bude u mogućnosti da uredi početne analize. Takođe, u tom roku laboratorija bi trebalo da razvije dodatne informacije koje se mogu koristiti u redovnim policijskim ili sudskim postupcima (na primjer, za uspostavljanje istražnih tragova) ili u svrhe nacionalne bezbjednosti (na primjer, za potvrđivanje ili isključivanje mogućih porijekla materijala).

U roku od dva mjeseca od prijema materijala, laboratorija za nuklearnu forenziku trebalo bi da bude u mogućnosti da izvrši karakterizaciju RN materijala. Ta karakterizacija bi pružila tragove kao što su njegova prvobitna namjena, starost od posljednjeg pročišćavanja, istorija obrade i istorija

skladištenja. Pored toga, period od dva mjeseca trebalo bi da bude dovoljan za sprovođenje sveobuhvatnog skupa tradicionalnih forenzičkih ispitivanja. Međutim, izvođenje takvih ispitivanja može zahtijevati uspostavljanje kontakta i saradnju s nacionalnim ili međunarodnim partnerima koji posjeduju specijalizovane objekte i kvalifikovane stručnjake za sprovođenje ispitivanja kontaminiranih dokaza. (Vidjeti takođe odjeljak 4.4 za dodatne informacije o mogućim partnerima).

4.4

Laboratorijska ispitivanja i objekti

Dokazi povezani sa mjestom zločina koji uključuje RN materijal mogu zahtijevati bilo koju od tri različite vrste forenzičkih ispitivanja. Prvo, postoje ispitivanja koja se sprovode na dokazima za koje je utvrđeno da nisu kontaminirani radionuklidima. Drugo, postoje ispitivanja koja se sprovode na dokazima kontaminiranim radionuklidima. Treće, postoje ispitivanja koja se sprovode direktno na samim RN materijalima. Prva vrsta ispitivanja zahtijeva objekte i stručnost koji su karakteristični za konvencionalne forenzičke laboratorije. Sprovođenje druge i treće vrste ispitivanja zahtijeva korišćenje specijalizovanih objekata i naučnih znanja

Slika 4-3. Nuklearni stručnjak obavlja forenzičku analizu kontaminiranih dokaza unutar zatvorene zaštitne rukavice („glovebox“) (fotografiju obezbijedio IFIN-HH, Rumunija).

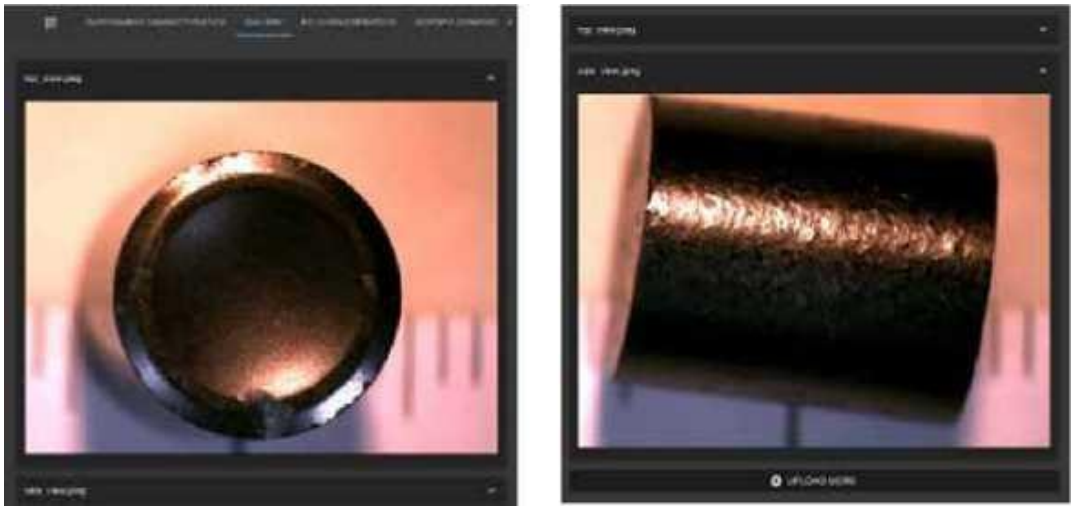
povezanih sa određenom nuklearnom forenzičkom laboratorijom.

Na regionalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou postoji opsežna, često neformalna mreža konvencionalnih forenzičkih laboratorija. Te laboratorije su povezane s tradicionalnim forenzičkim disciplinama, kao što su DNK i drugi biološki markeri, otisci prstiju, eksplozivi, vatreno oružje, sporni dokumenti, tragovi alata, boje i druge hemikalije. Tradicionalne forenzičke discipline i s njima povezani objekti i osoblje dobro su poznati i, u većini slučajeva, imaju dugu istoriju pružanja podrške istražnim i tužilačkim potrebama. Ta istorija obuhvata primjenu dokumentovanih procedura, uspostavljanje i održavanje stručnosti u svojim disciplinama, kao i davanje stručnog svjedočenja o dobijenim rezultatima i izvedenim zaključcima.

Poznato je da vrlo mali broj laboratorijskih objekata trenutno ima odgovarajuću infrastrukturu, kao i naučnike i tehničare potrebne za obradu dokaza koji mogu biti kontaminirani radionuklidima. Takvi specijalizovani objekti su od ključne važnosti za osiguranje bezbjednosti laboratorijskog osoblja koje sprovodi ta ispitivanja, kao i za bezbjedno skladištenje svih RN materijala. Tri takva objekta su Australijska organizacija za nuklearnu nauku i tehnologiju (eng. ANSTO), u Novom Južnom Velsu, Australija; Zajednički istraživački centar (eng. JRC), u Karlsrueu, Njemačka, koji prvenstveno služi državama članicama EU; i Objekat za ispitivanje radioloških dokaza (eng. REEF), u Nacionalnoj laboratoriji Savannah River u Ajkenu, Južna Karolina, Sjedinjene Američke Države, kojim upravlja Federalni istražni biro (FBI). Postoje i druge slične ustanove. Pristup stručnoj ekspertizi dostupnoj u tim objektima može se omogućiti putem bilateralnih ili multilateralnih sporazuma, bilo kao odgovor na konkretan događaj ili u pripremi za buduće potrebe.

Postoje praznine u znanjima u vezi sa efektima radioaktivnosti na biološke, dokumentacione i fizičke materijale koji se ispituju u okviru tradicionalnih forenzičkih ispitivanja. Te praznine obuhvataju pitanja kao što su da li će radioaktivnost promijeniti karakteristični forenzički obrazac, kako se takve promjene, ukoliko do njih dođe, mogu mijenjati tokom vremena i kako bi trebalo da se uzmu u obzir pri donošenju zaključaka.

Svaka ovlašćena nuklearna forenzička laboratorija trebalo bi da bude u stanju da sprovede nuklearno forenzičko ispitivanje koristeći validirane analitičke metode, osoblje sa dokazanim kompetencijama i dokumentovane procedure. Poželjna je i akreditacija laboratorije prema međunarodno priznatom standardu kvaliteta (npr. ISO 9001:2008 [23], ISO 14001:2004 [24], ISO/IEC 17025:2005 [25], OHSAS 18001:2007 [26]). Nedostatak odgovarajuće validacije izaziva zabrinutost u pogledu prihvatljivosti rezultata unutar naučne zajednice, ili se može osporiti ukoliko se rezultati prezentuju u pravnom kontekstu. Pored toga, oskudnost ili teškoće u dobijanju standardnih referentnih materijala za RN materijale predstavljaju izazov kada su u pitanju poređenja, što potencijalno može oslabiti odbranjivost rezultata ako se koriste u sudskim postupcima. Na kraju, baze podataka i slične biblioteke informacija o RN materijalima često su nepotpune i mogu biti podložne ograničenjima u vezi sa osjetljivim informacijama od strane njihovih čuvara (vidjeti Ref. (6), (7) i (9)).

(a) (b)

Slika 4-4. Snimak ekrana opcije „Galerija“ iz menija „Detaljne informacije“, prikazuje sliku PELLET-12 odozgo u (a) i bočno u (b) u rumunskom NNFL sistemu

Rad je u toku kako bi se popunile ove praznine u znanju. Konkretno, Međunarodna tehnička radna grupa za nuklearnu forenziku (eng. ITWG) radi od svog osnivanja 1995. godine na unaprjeđenju nuklearne forenzike u podršci istragama događaja koji uključuju RN materijale van regulatorne kontrole. ITWG predstavlja neformalnu, nestranačku zajednicu naučnika i praktičara sa stručnim znanjima u oblastima vezanim za RN materijale, sprovođenje zakona i reagovanje u vanrednim situacijama. Zajednica ITWG razvija i dijeli najbolje prakse za forenzičku analizu RN materijala i materijala kontaminiranih radionuklidima. Pored toga, grupa prikuplja i dijeli naučne i tehničke podatke o RN radioaktivnim materijalima, olakšavajući razvoj baza podataka koje se mogu koristiti za poređenja s materijalima nepoznatog ili sumnjivog porijekla. Takve baze podataka u nekim zemljama mogu biti poznate i kao nacionalne nuklearne forenzičke biblioteke, a pomažu državama da utvrde da li oduzeti materijal odgovara ili ne odgovara njihovim postojećim zalihama materijala.

ITWG takođe planira, sprovodi i izvještava o dobrovoljnim vježbama bez ocjenjivanja u kojima laboratorije učesnice izvode niz analiza na određenom materijalu. U ovim vježbama, poznatim kao Kolaborativne materijalne vježbe (eng. CMX), svaka laboratorija dobija poduzorke istog materijala, što omogućava poređenje rezultata s većim povjerenjem da se eventualne razlike među učesnicima mogu pripisati razlikama u metodama ili praksama, a ne razlikama u samom materijalu. Učesnici koriste svaku CMX vježbu za ocjenu sopstvenog učinka, identifikujući svoje snage kao i oblasti koje zahtijevaju dodatni rad. Sprovođenje ovih vježbi prošireno je tako da uključuje i tradicionalne forenzičke discipline primijenjene na materijale kontaminirane radionuklidima.

Kroz inicijative ITWG, uspostavljena je mreža među stručnjacima i laboratorijama unutar ITWG zajednice, tako da se ovi stručnjaci, njihova ekspertiza i specijalizovani objekti mogu koristiti u situacijama kada se RN materijal pronađe ili se vjeruje da je van regulatorne kontrole. Ova mreža doprinosi nuklearnoj bezbjednosti povećavajući mogućnost identifikovanja tačke u kojoj je izgubljena regulatorna kontrola i osiguravajući da odgovorna strana ili strane budu uspješno procesuirane za svoje zločine. Mreža bi trebalo da bude dostupna kako bi pomogla istražnim organima u zadovoljenju potreba istrage, kao i tužilaštvu u tumačenju i odbrani laboratorijskih rezultata.

4.5

Primjer slučaja

Naziv slučaja:
Americijum 241

Period istrage:
Maj – jun 2017

Nivo:
Nacionalni/Savezni

Zemlja porijekla:
Gruzija

Region/Država:
Tbilisi

Kategorija slučaja:
Radiološki

Rezime incidenta:

- Dana 17. maja 2017. godine, gruzijski organi za sprovođenje zakona dobili su informaciju da nekoliko osoba nezakonito posjeduje radioaktivni materijal i da se u tom trenutku voze u automobilu marke Mercedes (uz druge podatke o vozilu) u Tbilisiju.
- Državna bezbjednosna služba Gruzije odmah je pokrenula istragu prema članu 230. Krivičnog zakonika Gruzije (Nezakonito rukovanje nuklearnim materijalom ili opremom, radioaktivnim otpadom i radioaktivnim supstancama).
- Automobil marke Mercedes je identifikovan, lociran i zaustavljen na bezbjednom mjestu.
- Pretresom je utvrđeno da su u vozilu bila četiri lica, kao i detektor dima koji je sadržavao americijum 241 (^{241}Am), radioaktivni materijal, koji je zatim oduzet.
- Postupak pretresa i oduzimanja sproveden je uz podršku stručnjaka iz Agencije za nuklearnu i radioaktivnu bezbjednost.
- Sva četiri lica koja su se nalazila u automobilu uhapšena su na osnovu člana 230a.

Fokus istrage:

- Identifikovati radioaktivni materijal o kojem je riječ.
- Utvrditi kako je taj materijal dospio u Gruziju.
- Identifikovati sve osobe uključene u nezakonito rukovanje materijalom.
- Utvrditi postoji li krivična odgovornost i, ako postoji, koje je krivične radnje počinio svaki od četvorice uhapšenih.

Ključni dokazi:

- Radiološki dokaz: Zaplijenjeni predmet bio je detektor dima koji sadrži ^{241}Am.
- Biološki dokaz: Biološki uzorci uzeti sa detektora dima i ambalaže u kojoj je pronađen pripadali su dvojici počinilaca iz automobila.
- Otisci prstiju: Otisci prstiju pronađeni na detektoru dima pripadali su jednom od počinilaca iz automobila.
- Elektronski/Digitalni dokaz: Na mobilnim telefonima dvojice počinilaca pronađen je video-snimak zaplijenjenog detektora dima. Tekstualne poruke na telefonima izričito su navodile da predmet sadrži radioaktivni materijal. Utvrđeno je da je zaplijenjeni detektor dima isti onaj koji se vidi na video-snimku u telefonima počinilaca.

Prioriteti tužilaštva

- Dokazati da je detektor dima sadržao nezakoniti radioaktivni materijal.
- Dokazati da su sva četiri počinioca bila uključena u nezakonito skladištenje i prevoz radioaktivnog materijala.

Metode otkrivanja

- Detektor dima je bio ispitan dva puta. Prvi put na mjestu zločina, kada su predstavnici Agencije za nuklearnu i radioaktivnu bezbjednost stigli i upotrijebili svoju terensku opremu, utvrdivši da detektor dima sadrži ^{241}Am.
- Drugi put, nakon zaplene, detektor dima je poslat u specijalno skladište i ekspertni centar forenzičkog odjeljenja Ministarstva unutrašnjih poslova Gruzije. Stručno radiološko ispitivanje pokazalo je da su prisutni nezakoniti nivoi gama zračenja, kao i količina americijuma 241 na nivou opasnom po ljudsko zdravlje.

Izazovi

- Nijedan od počinilaca nije priznao krivicu.
- Odbrana je pokušala da dokaže da detektor dima ne pripada optuženima i da oni nisu znali da sadrži radioaktivni materijal.
- Glavni izazov za tužilaštvo bio je da dokažu da su svi počinioci svjesno učestvovali u izvršenju krivičnog djela.

Ishodi

- Radiološko vještačenje odigralo je ključnu ulogu u utvrđivanju prirode krivičnog djela i prisustva radioaktivnog materijala. Prije svega, tužilaštvo je moralo da dokaže da se slučaj odnosi na RN materijal i da se u tom pogledu mora osloniti na radiološko vještačenje.
- Ponovo se pokazalo da, kada je potrebno dokazati konkretne veze između počinilaca i RN materijala, tradicionalne istražne metode i stručne analize pružaju veoma važne informacije.
- U ovom slučaju, biološko vještačenje, analiza otisaka prstiju i video-vještačenje dali su ključne dokaze tužilaštvu, omogućivši im da dokažu umiješanost sva četiri počinioca u nezakonito skladištenje i prevoz radioaktivnog materijala.

POGLAVLJE 4

Literatura

1. United States Department of Justice, Office of Justice Programs. A Guide for Explosion and Bombing Scene Investigation, National Institute of Justice, Washington (2000).

2. International Atomic Energy Agency, Method for Developing Arrangements for Response to a Nuclear or Radiological Emergency, EPR-METHOD 2003, IAEA, Vienna (2003).

3. International Atomic Energy Agency, Nuclear Forensics in Support of Investigations, IAEA Nuclear Security Series No. 2-G (Rev. 1), STI/PUB/1687, IAEA, Vienna (2014).

4. International Atomic Energy Agency, Nuclear Security Systems and Measures for the Detection of Nuclear and Other Radioactive Material out of Regulatory Control, IAEA Nuclear Security Series No. 21, IAEA, Vienna (2013).

5. International Atomic Energy Agency, International Criminal Police Organization-Interpol, United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute, Radiological Crime Scene Management, IAEA Nuclear Security Series No. 22-G, IAEA, Vienna (2014).

6. Nuclear Forensics International Technical Working Group, ITWG Guideline, Importance of Uncertainty in Nuclear Forensics Measurements, ITWG-INFL-UNCR-v1 (April 2017).

7. International Atomic Energy Agency, Development of a National Nuclear Forensics Library: A System for the Identification of Nuclear or Other Radioactive Material out of Regulatory Control, IAEA-TDL-009, Vienna (2018).

8. United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute, Handbook to Combat CBRN Disinformation, UNICRI, Torino (2022).

9. International Atomic Energy Agency, Establishing a Nuclear Forensic Capability: Application of Analytical Techniques, IAEA-TECDOC-2019, Vienna (2023).

POGLAVLJE 4

Tehnologije za podršku u istrazi radioloških i nuklearnih zločina

PETO POGLAVLJE

5.1 Detekcija zračenja, procjena ozbiljnosti alarma i obezbjeđenje mjesta zločina

5.2 Nedestruktivne tehnike koje se primjenjuju na mjestu radiološkog zločina

5.3 Laboratorijska tehnologija koja se koristi za forenzičku analizu nuklearnog ili drugog radioaktivnog materijala

5.4 Forenzičke tehnike koje se primjenjuju na predmete kontaminirane radionuklidima

5.5 Upotreba analitičkih podataka za donošenje zaključka o istrazi

5.6 Osiguranje kvaliteta i kontrola kvaliteta

5.7 Primjer slučaja

Glavna razlika između zločina koji uključuju nuklearne ili druge radioaktivne materijale i drugih zločina je prisustvo jonizujućeg zračenja. Iako su zločini koji koriste nejonizujuće zračenje mogući, kao što je objašnjeno u poglavlju 1.1, sa primjerom slučaja u poglavlju 9, jonizujuće zračenje čini krivičnu istragu složenijom. Ovo poglavlje će opisati tehnologije i metode koje se obično koriste za pomoć nacionalnim organima i stručnjacima za predmetnu oblast u istrazi zločina koji uključuju RN materijal ili predmete kontaminirane radionuklidima.

5.1

Detekcija zračenja, procjena ozbiljnosti alarma i obezbjeđenje mjesta zločina

Jonizujuće zračenje stupa u interakciju sa materijom, što omogućava naučnicima da koriste različite materijale za izradu sistema za detekciju i analizu ovog zračenja. Ovi sistemi pružaju informacije o prisustvu i karakteristikama nuklearnog ili drugog radioaktivnog materijala. U nastojanju da izgrade sveobuhvatan režim nuklearne bezbjednosti, mnoge države su integrisale različite vrste sistema za detekciju zračenja prateći međunarodne smjernice i najbolje prakse. Ovi sistemi se mogu podijeliti u tri glavne kategorije: fiksne tehnologije za detekciju zračenja, mobilne tehnologije za detekciju i nadzor zračenja i oprema za analizu zračenja.

Fiksne tehnologije za detekciju zračenja uglavnom predstavljaju detektore elektromagnetnog i neutronskog zračenja visoke efikasnosti, koji se instaliraju na bitnim tačkama, poput državnih granica, objekata u kojima se čuva nuklearni ili drugi radioaktivni materijal, otpadnih dvorišta ili drugih lokacija sa povećanom vjerovatnoćom detekcije zračenja.

Slika 5-1. Slika portalnog monitora dostavljena od strane Evropskog centra za obuku o nuklearnoj bezbjednosti (EUSECTRA).

Mobilne tehnologije za detekciju i nadzor zračenja predstavljaju slične detektore, bilo prenosive ili instalirane u vozilima na zemlji ili u vazduhu.

Slika 5-2. Slika mobilne jedinice za detekciju dostavljena od strane EUSECTRA.

Oprema za analizu zračenja pruža važne informacije o nuklearnom ili drugom radioaktivnom materijalu prisutnom na mjestu događaja.

Slika 5-3. Slika identifikatora radioizotopa dostavljena od strane EUSECTRA.

Imajući u vidu kompleksnu prirodu jonizujućeg zračenja, nijedan detektor ne

može da ponudi savršeno rješenje. Na primjer, alfa zračenje može da putuje samo nekoliko centimetara kroz vazduh i lako se blokira zaštitom. Otkrivanje alfa zračenja zahtijeva detektor sa izloženim kristalima na veoma kratkim udaljenostima od izvora. U slučajevima kada su prisutne veoma male količine nuklearnog materijala ili radioizotopa sa niskom vjerovatnoćom emitovanja beta čestica, gama zraka ili neutrona, pored alfa čestica, detektori alfa zračenja mogu biti jedina opcija. Istorijski incidenti pokazali su upotrebu takvih izvora u radiološkim i nuklearnim kriminalnim djelima. Dobar primjer je polonijum-210, jedan od izotopa polonijuma, koji zahtijeva tehnologije za detekciju i analizu alfa zračenja.

Beta zračenje, s druge strane, može se mjeriti detektorima sličnim onima koji se koriste za alfa čestice, pri čemu je pristup analogan. Međutim, beta zračenje putuje znatno dalje i ima veću probojnost od alfa zračenja. Pored toga, beta zračenje ponekad može da generiše sekundarno elektromagnetno zračenje, koje mogu da detektuju X-zraci ili gama detektori. Tipično, alfa ili beta raspad radioaktivnog atoma praćen je gama zračenjem, što olakšava detekciju i analizu.

Ipak, neki izotopi su čisti beta-minus emiteri i zahtijevaju specijalizovanu opremu za beta zračenje. Primjeri takvih izotopa su fosfor-32 i -33, hlor-36, kalcijum-45, nikl-63, stroncijum-90/jitrijum-90, tehnicijum-99 i talijum-204. Ako se izvori koji sadrže takve izotope pronađu van regulatornog nadzora, možda će biti potrebna specijalna oprema za beta zračenje, uz stručnost i iskustvo relevantnog osoblja.

Neki nuklearni materijali prolaze kroz vrstu raspada koja se naziva spontana fisija, pri čemu emituju neutrone koji su veoma probojni i mogu se detektovati pomoću detektora izrađenih od lakih materijala,

poput helijuma-3. Ako bi se aktivirao alarm za neutrone, to bi odmah trebalo da izazove zabrinutost među službenicima na prvoj liniji odbrane, što zahtijeva posebnu pažnju na moguću prisutnost neregistrovanih nuklearnih materijala, poput plutonijuma.

Većina radioaktivnog raspada uključuje deeksitaciju atoma putem elektromagnetnog jonizujućeg zračenja, konkretno X-zraka ili gama zraka. Danas postoji veliki broj detektora koji mogu da identifikuju i izmjere ovakvo zračenje, koristeći podatke pružaju informacije o zaplijenjenom nuklearnom ili drugom radioaktivnom materijalu.

Postoje brojni slučajevi u kojima je tehnologija za detekciju zračenja bila prvi pokazatelj nezakonitih aktivnosti koje uključuju nuklearni ili drugi radioaktivni materijal. Aktiviranje alarma može biti prvi znak prisustva radioaktivnog materijala koji premašuje zakonske limite. Međutim, to automatski ne znači da je počinjeno krivično djelo. Zbog toga je potrebna procjena alarma o zračenju. Kada okolnosti ukazuju da je alarm povezan sa neregistrovanim radioaktivnim materijalom, državni organi treba da sprovedu istragu.

U državama koje nezakonite aktivnosti koje uključuju nuklearni ili drugi radioaktivni materijal smatraju krivičnim djelom, svi izvršni organi koji nisu sudski, a koji steknu saznanja o sumnjivim aktivnostima koje predstavljaju krivično djelo, dužni su da takve incidente prijave nadležnoj službi za sprovođenje zakona. Takav incident mora se tretirati kao potencijalno krivično djelo, a mjesto događaja mora se obezbijediti jer može predstavljati potencijalno mjesto zločina. To se postiže označavanjem perimetra unutar kojeg je krivično djelo potencijalno počinjeno i sprovođenjem bezbjednosnih mjera vezanih za izloženost zračenju i/ili kontaminaciju.

5.2
Nedestruktivne tehnike koje se primjenjuju na mjestu radiološkog zločina

Ovo poglavlje razmatra tehnologije koje se koriste na mjestima krivičnih djela koja uključuju nuklearni ili drugi radioaktivni materijal. Iako je primarna svrha upravljanja mjestom izvršenja radiološkog zločina slična onoj na konvencionalnim mjestima zločina, posebna pažnja mora se posvijetiti zaštiti stručnjaka od zračenja koji rade u radiološkom okruženju i sa potencijalno kontaminiranim predmetima.

Na samom početku kvalifikovano i ovlašćeno osoblje treba da izvrši pregled doze zračenja i radioaktivne kontaminacije koristeći mjerače doze i kontaminacije. Ako su doze zračenja značajne, treba izvršiti proračune vremena, udaljenosti i zaštite, kako bi se spriječilo izlaganje stručnjaka nebezbjednim nivoima zračenja. U sredinama gdje doze predstavljaju opasnost po ljudsko zdravlje, stručnjaci mogu da razmotre korišćenje bespilotnih vozila na zemlji ili u vazduhu opremljenih instrumentima za mjerenje zračenja. Tužioci treba da budu svjesni da u slučajevima ekstremno visokog zračenja ovakva oprema može i da otkaže.

Ako brzine doze ne ukazuju na značajan rizik od izloženosti zračenju, stručnjaci mogu odlučiti da uđu na mjesto događaja. Detaljno planiranje svakog ulaska je od suštinskog značaja, sa ciljevima smanjenja vremena izloženosti, održavanja maksimalne udaljenosti od izvora i korišćenja postojeće zaštite. Kontaminacija osoba ili predmeta radionuklidima je još jedan faktor koji se mora uzeti u obzir. Zapečaćeni izvori obično ne dovode do kontaminacije;

međutim, mogu postojati slučajevi gdje postoji rizik od kontaminacije zbog oštećenog zapečaćenog izvora ili neotkrivenog nezapečaćenog izvora.

Slika 5-4. Slika lične zaštitne opreme koju je dostavio Nacionalni institut za istraživanje i razvoj u fizici i nuklearnom inženjerstvu Horia Hulubei (IFIN-HH), dostavljena od strane EUSECTRA

Stručnjaci koji rade u potencijalno kontaminiranim sredinama uvijek treba da nose ličnu zaštitnu opremu koja uključuje vodootporno odijelo, masku, rukavice, navlake za obuću i personalni dozimetar. Preporučuje se korišćenje pasivnih dozimetara (koji akumuliraju doze i obrađuju ih naknadno) i aktivnih dozimetara (koji omogućavaju vizualizaciju brzine doze u realnom vremenu). Pored toga, kada su određeni predmeti potencijalno kontaminirani, a imaju značajnu i hitnu istražnu vrijednost, mogu se analizirati direktno na mjestu događaja u prenosivoj zatvorenoj zaštitnoj rukavici („glovebox“). Zatvorena zaštitna rukavica („glovebox“) je vodootporna plastična kutija ili vreća opremljena posebnim rukavicama i odjeljcima za rukovanje uzorcima. Ona omogućava obradu kontaminiranih predmeta sa dokaznom vrijednošću, i time sprječava dodatnu kontaminaciju.

Pored tehnologija koje se koriste prilikom upravljanja konvencionalnim mjestima zločina, istrage radioloških mjesta zločina koriste opremu za detekciju i mjerenje zračenja. Mjerači

brzine doze i kontaminacije pružaju informacije o radiološkim opasnostima, brzini doze i prisustvu radioaktivne kontaminacije. Uređaji za identifikaciju radioizotopa (eng. RID) mogu da detektuju, lokalizuju i identifikuju izvor zračenja. Konkretno, RID koji se baziraju na germanijumu visoke čistoće mogu da pruže precizne informacije o izotopima, identifikuju tip nuklearnog materijala i često pruže značajne početne informacije o nuklearnim forenzičkim potpisima

Slika 5-5. Slika konvencionalnog forenzičkog alata (lijevo) i opreme za mjerenje zračenja (desno) koju je dostavio IFIN-HH.

povezanim sa analiziranim uzorkom.

Konvencionalna forenzička analiza na radiološkom mjestu zločina može se obavljati u zatvorenoj zaštitnoj rukavici („glovebox“) i pod nadzorom stručnjaka za radiološku bezbjednost. Dobre prakse za analizu kontaminiranih predmeta su rad stručnjaka za zračenje ili nuklearnih stručnjaka pod vođstvom tradicionalnih forenzičkih vještaka.

5.3 Laboratorijska tehnologija koja se koristi za forenzičku analizu nuklearnih ili drugih radioaktivnih materijala

Nakon što laboratorija dobije informacije sa radiološkog mjesta zločina, laboratorija za nuklearnu forenziku treba da osigura da su svi protokoli i mjere vezani za radiološku bezbjednost i očuvanje dokazne vrijednosti uzoraka u potpunosti uspostavljeni. Nakon prijema zahtjeva (npr. tužilačkog naloga), laboratorija treba da osmisli plan analize dokaza kao i plan nuklearno-forenzičke analize, i za oba dobije odobrenje vodećeg istražnog tijela.

Rezultate analize dobijeni na mjestu izvršenja radiološkog zločina treba potvrditi u laboratoriji u kontrolisanom okruženju. Predmete sa potencijalnom dokaznom vrijednošću treba dva puta provjeriti imajući u vidu brzinu doze i kontaminaciju. Predmeti koji nisu kontaminirani šalju se u tradicionalnu forenzičku laboratoriju na dalju obradu. Za predmete koji se pokažu kontaminiranim postoje dva moguća rješenja: a) analiza u kontrolisanom prostoru, uzimajući u obzir aspekte zaštite od zračenja, kao što su lična zaštitna oprema i zatvorena zaštitna rukavica („glovebox“); b) dekontaminacija i analiza korišćenjem tradicionalnih forenzičkih metoda. Međutim, drugi pristup može uništiti tragove dokaza, jer se za dekontaminaciju koriste specijalna rješenja.

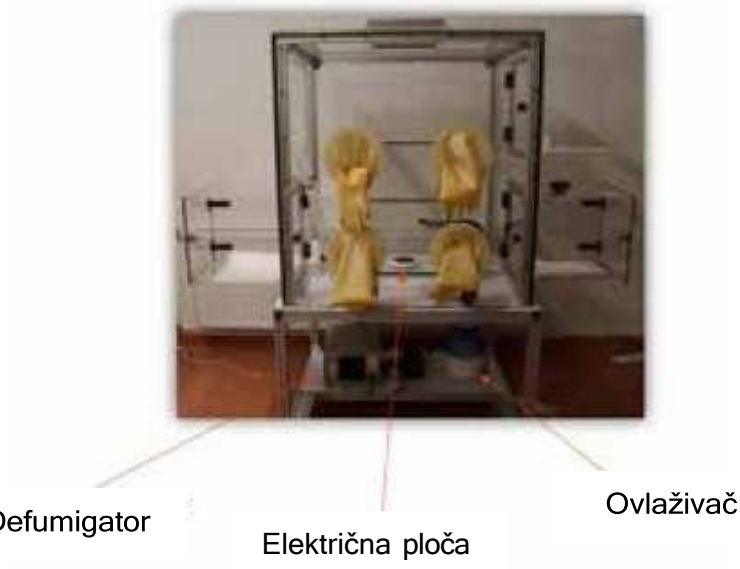
Radioaktivne izvore ili nuklearni materijal treba analizirati isključivo u kontrolisanim prostorima, uz primjenu svih neophodnih mjera zaštite od zračenja. Postoje dvije osnovne kategorije tehnologija koje laboratorije za nuklearnu forenziku koriste za

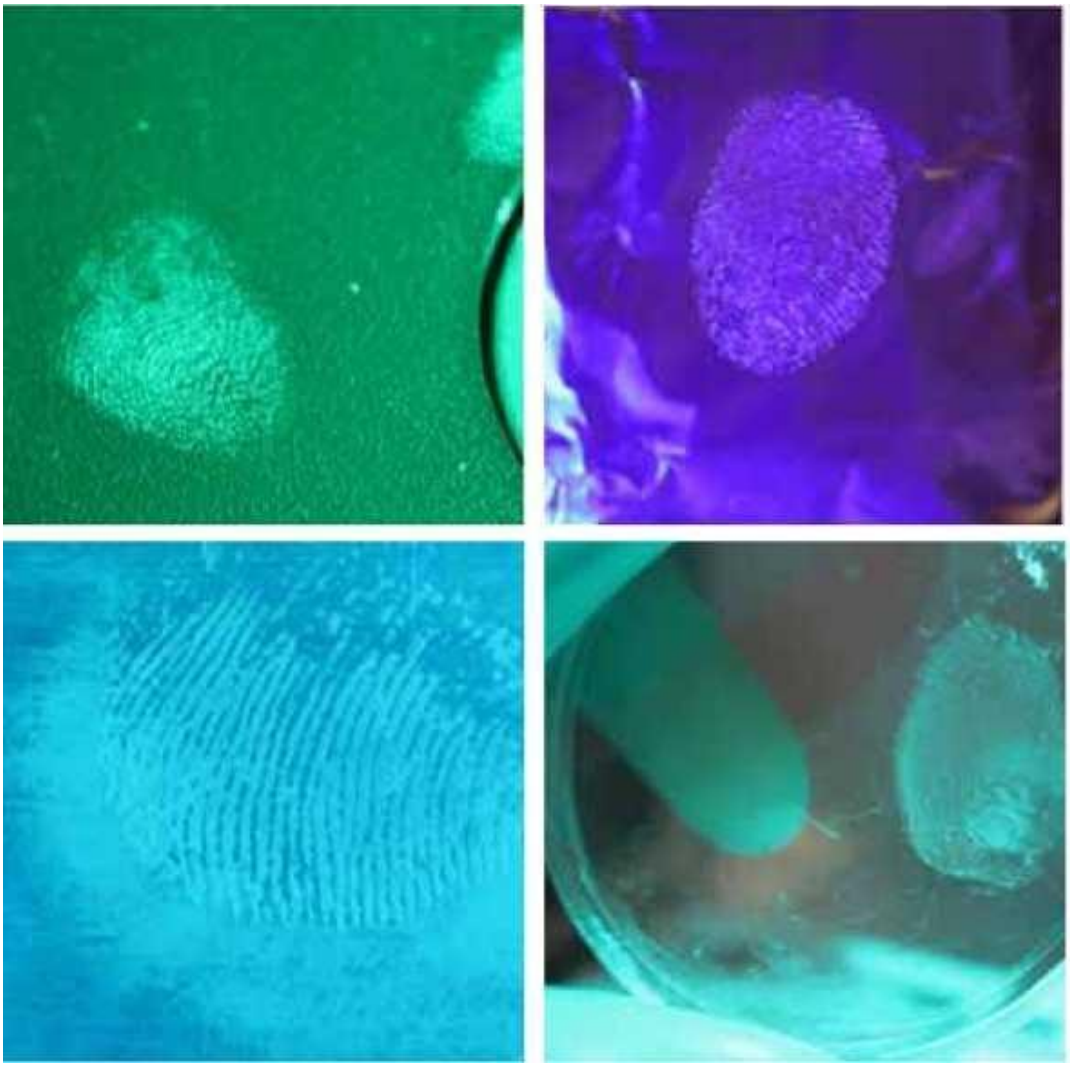
karakterizaciju nuklearnog ili drugog radioaktivnog materijala. To su nedestruktivne tehnike, koje ne oštećuju uzorak, a obuhvataju dozimetriju, gama spektrometriju (GS), brojanje neutrona, skenirajuću elektronsku mikroskopiju (SEM), rendgensku fluorescenciju (XRF), rendgensku difrakciju (XRD) i kompjuterizovanu tomografiju (CT). Pored njih, tu su i destruktivne tehnike, koje zahtijevaju značajnu pripremu uzoraka, često koristeći kiseline za rastvaranje uzorka. Ove tehnike obuhvataju alfa-, beta- i masenu spektrometriju.

Te tehnike omogućavaju analizu fizičkih, hemijskih, izotopskih i elementarnih karakteristika ispitivanog nuklearnog ili drugog radioaktivnog materijala. Kada se ove informacije kombinuju sa drugim podacima od značaja za istragu, one mogu utvrditi veze između analiziranog uzorka, njegovog porijekla i posljednje tačke nadzora, povezujući osobe sa mjestima i događajima. Podaci dobijeni laboratorijskim tehnikama pomažu kriminalističkim istražiteljima da razotkriju istinu o specifičnom incidentu i odgovore na pitanja šta, gdje, kako, kada i zašto je došlo do nezakonite aktivnosti, kao i da potencijalno identifikuju umiješane osobe.

5.4
Forenzičke tehnike koje se primjenjuju na predmete kontaminirane radionuklidima

Predmeti sa dokaznom vrijednošću koji su kontaminirani radionuklidima mogu zahtijevati forenzičku analizu. Međutim, takve uzorke obično analiziraju tradicionalni forenzički vještaci koji možda nisu obučeni za rad sa radioaktivnom kontaminacijom i/ili u sredinama gdje postoji rizik od izloženosti zračenju. Da bi se prevazišao ovaj problem, naučnici su razvili pristupe koji omogućavaju tradicionalnim forenzičarima da bezbjedno obavljaju svoj posao. Značajan primjer takvog pristupa je metoda ekstrakcije DNK, koja se sprovodi unutar vodootporne kutije posebno dizajnirane za predmete kontaminirane radionuklidima. Drugi primjer je sistem otisaka prstiju, koji koristi metode evaporacije cijanakrilata unutar zatvorene zaštitne rukavice („glovebox“).

Slika 5-6. Slika eksperimentalne postavke za otiske prstiju, dostavljena od strane IFIN-HH.

Fizička svojstva, poput boje, dimenzija, težine i gustine, također se mogu ispitivati na kontaminiranim predmetima unutar zatvorene zaštitne rukavice („glovebox“). Složenije analize, poput identifikacije hemijskog oblika, mikrostrukture ili morfologije, elementarnih nečistoća, pa čak i digitalne forenzike, mogu se izvoditi korišćenjem analitičkih tehnika povezanih sa zatvorenom zaštitnom rukavicom („glovebox“), što omogućava sigurno unošenje i rukovanje uzorcima.

Slika 5-7 prikazuje primjer skenirajućeg elektronskog mikroskopa povezanog sa zatvorenom zaštitnom rukavicom („glovebox“) i ventilacionim sistemom. Tradicionalne forenzičke analitičke tehnike mogu se efikasno primijeniti na predmete kontaminirane radionuklidima ako su sve neophodne mjere zaštite od zračenja primijenjene i ako su nadležni organi odobrili eksperimentalnu postavku.

Posebnu pažnju treba posvijetiti riziku međusobne kontaminacije predmeta na mjestu zločina, tokom transporta i u laboratoriji. Tragovi radionuklida pronađeni na različitim predmetima mogu otkriti veze između tih predmeta. Stoga je važno da svaki predmet sa dokaznom vrijednošću bude pojedinačno upakovan, kako bi se izbjegle slučajne veze sa drugim predmetima, uključujući i one iz drugih kriminalnih slučajeva.

Slika 5-7. NFL-RO skenirajući elektronski mikroskop povezan sa zatvorenom zaštitnom rukavicom (“glovebox”), dostavljen od strane IFIN-HH.

Stručnjaci koji rade sa kontaminiranim predmetima treba da prođu obuku u vezi sa zaštitom od zračenja i da budu informisani o zdravstvenim i bezbjednosnim mjerama predostrožnosti u vezi sa prisustvom radionuklida. Obučeno i kvalifikovano osoblje za zaštitu od zračenja treba da pomaže u rukovanju kontaminiranim predmetima tokom cijelog procesa. Radioaktivni otpad nastao ovom aktivnošću treba sakupljati i skladištiti u namjenskim i odobrenim prostorima.

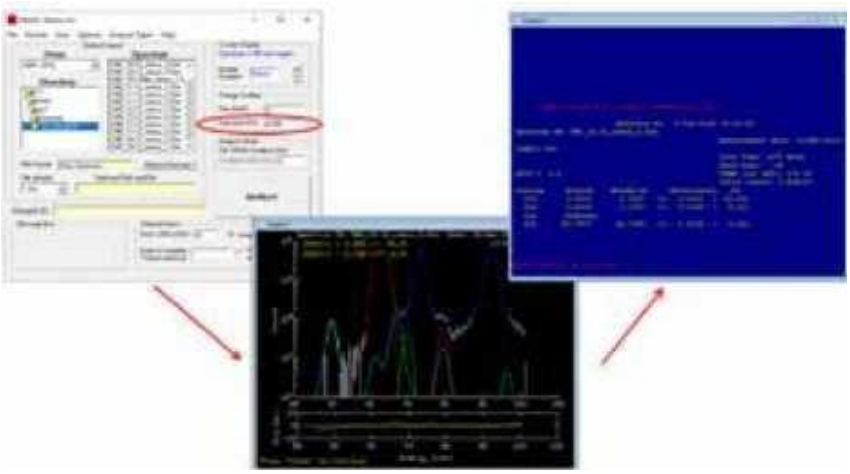
5.5

Upotreba analitičkih podataka za donošenje zaključka o istrazi

Podaci dobijeni na radiološkom mjestu zločina, kao i u laboratoriji koja obavlja nuklearnu ili tradicionalnu forenzičku analizu, mogu biti nepoznati istražnim organima. Stoga je često potrebno stručno vještačenje da bi se sirovi podaci interpretirali i izveli relevantni istražni zaključci koji odgovaraju na pitanja sudstva ili organa za sprovođenje zakona. Ovi zaključci služe kao podrška kriminalističkoj istrazi i eventualnom procesuiranju. Zbog toga naučnici i pravnici treba unaprijed da uspostave zajednički leksikon za izvještaje o upravljanju radiološkim mjestima zločina i nuklearnoj forenzici.

Kombinacija informacionih tehnologija i stručnog vještačenja ključna je za dobijanje i interpretaciju analitičkih podataka, kao i za izvođenje zaključaka relevantnih za kriminalističku istragu. Dobar primjer je gama spektrometrijsko mjerenje uzorka uranijuma kako bi se utvrdilo da li se može koristiti za proizvodnju nuklearnog oružja. Ovo mjerenje generiše histogram sa energijom (karakterističnom za na X-osi i brojem detekcija (proporcionalno količini tog izotopa u uzorku) na Y-osi. Histogram se zatim unosi u softver Multi-Group Analysis for Uranium (MGAU), koji poluautomatski daje izotopni sastav uzorka.

Slika 5-8 prikazuje proces transformacije sirovih gama spektrometrijskih podataka u informacije koje stručnjaci mogu da protumače. Analiza otkriva da uzorak sadrži približno 0,2% ^{235}U, izotopa uranijuma primarno korišćenog u nuklearnim reakcijama. Ova koncentracija ukazuje na obogaćeni uranijum koji više nije pogodan za nuklearne reakcije. Takav materijal se često nalazi van regulatornog nadzora i ne predstavlja značajan rizik od izloženosti zračenju. Ipak, i ovaj materijal može predstavljati osnov za procesuiranje, jer ^{235}U, ako se udahne ili unese u organizam, predstavlja značajan rizik po zdravlje. Potencijalni napadači mogu osmišljavati strateške planove ili koristiti ove zdravstvene rizike.

Slika 5-8. Softver Multi-Group Analysis for Uranium (MGAU) v4.2 Code.

5.6
Osiguranje kvaliteta i kontrola kvaliteta

Implementacija striktnog sistema osiguranja i kontrole kvaliteta ključni je dio svakog forenzičkog programa koji pruža analitičke usluge u podršci kriminalističkim istragama i procesuiranju radioloških i nuklearnih zločina. Ovo je posebno važno za tehničku podršku na daljinu i laboratorije koje primjenjuju analitičke tehnike u tim kontekstima, gdje validnost dobijenih rezultata postaje glavni prioritet.

Subjekti koji upravljaju radiološkim mjestom zločina i pružaju podršku forenzičkim laboratorijama treba da se pridržavaju sveobuhvatnog skupa zahtjeva, uključujući sljedeće:

- Implementacija, održavanje i kontinuirano unaprjeđenje sistema upravljanja kvalitetom u skladu sa zahtjevima Zajedničkog tehničkog komiteta 1, standardima ISO/IEC 17020:2012 i ISO/IEC 17025:2018.

- Odabir i angažovanje kompetentnog osoblja sa neophodnim kvalifikacijama, obukom i iskustvom primjerenim njihovoj ulozi u procesu.

- Podizanje svijesti osoblja o važnosti njihovih aktivnosti i odgovornosti koju imaju u ostvarivanju postavljenih ciljeva.

- Redovni programi obuke osoblja s ciljem unapređenja profesionalnog znanja i doprinosa efikasnosti sistema upravljanja kvalitetom.

- Odabir i deklarisanje radnih metoda koje su u skladu sa zahtjevima klijenata.

- Obezbjeđivanje odgovarajuće referentne opreme i materijala po međunarodno priznatim standardima, uz kontinuirani rad na unapređenju i ažuriranju.

- Održavanje kvaliteta rezultata kroz učešće u međulaboratorijskim poređenjima sa sličnim akreditovanim nacionalnim i međunarodnim subjektima.

- Obezbjeđivanje odgovarajućeg i bezbjednog radnog okruženja.

- Garancija da plate osoblja ne zavise od broja pruženih usluga.

- Pridržavanje principa nepristrasnosti i nezavisnosti.

- Poštovanje povjerljivosti i imovinskih prava klijenata.

- Izbjegavanje bilo kakvog uticaja ili pritiska, interno ili eksterno, koji bi mogao da kompromituje podatke i/ili odluke iz bilo kog razloga.

- Uzdržavanje od aktivnosti koje bi mogle da naruše povjerenje u kompetentnost, odluke ili funkcionalni integritet.

- Usklađivanje tehničkih aktivnosti sa zahtjevima referentnih dokumenata i odredbama sistema upravljanja.

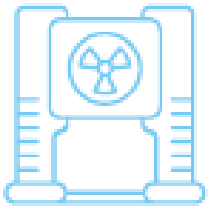
Politika osiguranja i kontrole kvaliteta mora se periodično analizirati i procjenjivati kako bi se osigurala njena kontinuirana usklađenost sa zahtjevima i očekivanjima klijenata, kao i sa nacionalnim zakonskim i regulatornim okvirima, uključujući i krivično-procesno zakonodavstvo.

5.7 Primjer slučaja

Naziv slučaja:

Radioaktivno kockanje: kontaminacija dokaza ^{125}I

Slučaj je predstavljen iz tehničke perspektive a u osmom poglavlju iz perspektive tužilaca.

Period istrage:

Jul 2018–Januar 2019.

Nivo

Nacionalni/savezni

Zemlja porijekla:

Rumunija

Region/država:

Bukurešt

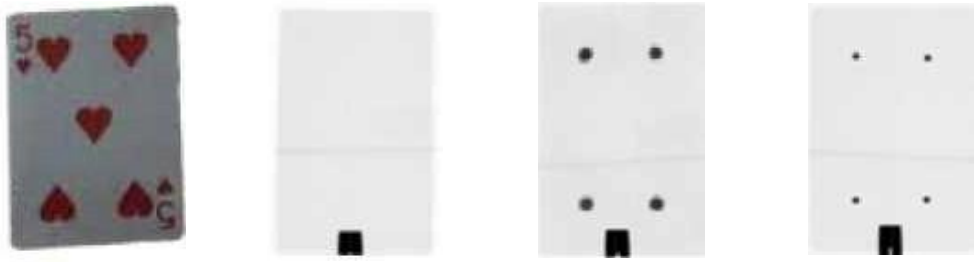
Kategorija slučaja:

RADIOLOŠKI

POGLAVLJE 5

Rezime incidenta:

- U julu 2018. godine, na Međunarodnom aerodromu Henri Coanda u Otopeniju, Rumunija, aktivirana su dva alarma.
- Tehnička podrška je utvrdila prisustvo joda u obliku ^{125}I, koji se koristi u medicini. Izotopska kontaminacija bila je prisutna na špilovima karata, a nivo radioaktivnosti je premašio zakonske limite Rumunije.
- Direkcija za istragu organizovanog kriminala i terorizma (eng. DIICOT) otvorila je krivični predmet.
- Laboratorija NFL-RO pri Nacionalnom institutu za istraživanje i razvoj u fizici i nuklearnoj inženjeriji „Horia Hulubei" je, na osnovu naloga tužilaštva, izvršila nuklearnu forenzičku analizu kontaminiranih predmeta. Izrađena su dva detaljna forenzička izvještaja koji su pokazali da su znaci na kartama (tref, karo, herc i pik) namjerno kontaminirani tako da su doze sa poleđina markiranih karata bile približno 2,5 puta veće od doza sa njihovih prednjih strana.
- Krivična istraga je otkrila da su zaplijenjeni predmeti, zajedno sa drugom opremom, bili namijenjeni za nezakonite kockarske aktivnosti unutar vijetnamske zajednice u Rumuniji.

Slika 5-9. Slika jednog dokaza, karte 5 herc, zajedno sa CT snimcima čiste karte, karte sa injekcijama olova + ^{125}I i karte sa injekcijama srebra + ^{125}I.

Fokus istrage

- Cilj istrage bio je dokazati članstvo u organizovanoj kriminalnoj grupi i otkriti nezakonite aktivnosti, koje su rezultirale ilegalnom dobiti.

Ključni dokazi

- Sve glavne karte (prekrivene aluminijumskom folijom) sadržale su radioaktivni materijal ^{1}I. Jedna strana karata bila je zaštićena olovom ili srebrom. Aktivnost po uzorku kretala se od 9,15 MBq do 19,2 MBq.
- U drugom incidentu pronađen je mali plavi uređaj, koji se pokazao kao Geiger-Müllerov brojač, očigledno prilagođen za detekciju ^{125}I. Uređaj se koristio tajno za usmjeravanje klađenja u igri Xóc Đĩa detektujući broj tokena okrenutih licem nagore nakon mućkanja posude.
- Iako su karte, jodni rastvor i detektori joda mogli da se kupe na vijetnamskim sajtovima, utvrđeno je da su industrijski proizvedeni u trećoj zemlji od strane pojedinaca ili kompanija koje su vjerovatno imale pristup medicinskom izvoru ^{125}I.

Slika 5-10. Slika jednog dokaza, karte 5 karo, pokazuje mjesta ubrizgavanja sa baterijskom lampom i skalpelom

Prioritieti tužilaštva

- Tužilaštvo se fokusiralo na dokazivanje postojanja organizovane kriminalne grupe, njene strukture i uloga počinilaca, određivanje trajanja i opsega kriminalnih aktivnosti, kao i na identifikaciju i zaplenu nezakonitih finansijskih sredstava.
- Dvojica vođa kriminalnih aktivnosti bili su potpuno svjesni prirode materijala korišćenih u igrama karata. Nakon zaplene paketa, planirali su da uvedu još jedan set radioaktivnih karata u Rumuniju.
- Vođe su takođe pozajmljivale novac igračima uz kamatnu stopu od 50%, zadržavajući bankovne kartice i mobilne telefone kao garanciju. Utvrđeno je da su ilegalne zarade iznosile od nekoliko hiljada do desetina hiljada evra.
- Istovremeno, tužilaštvo je željelo da preduprijedi dalju kriminalnu aktivnost i spriječi pokušaje članova grupe da unesu opasne materijale u Rumuniju

Metode otkrivanja

- Dozimetrija, kontrola kontaminacije i procjena radiološkog rizika prvobitno su sprovedeni na mjestu detekcije. Radioaktivni predmeti su otkriveni na izlaznoj tački Aerodroma Henri Coandă u Otopeniju, Rumunija, koji je opremljen portalnim monitorima za detekciju zračenja putnika (slika **5-11).**
- Sekundarna inspekcija obavljena je na licu mjesta pomoću prenosivog RID uređaja i to od strane granične policije.
- Tokom kriminalističke istrage primijenjene su nuklearno-forenzičke metode, uključujući visoko-rezolutnu gama spektrometriju i rendgensku radiografiju.

Izazovi

- Uzorci sa površina špilova karata otkrili su prisustvo ^{125}I, što je pokazalo da radioaktivna kontaminacija curi izvan špilova.
- Zbog ove kontaminacije, špilovima i njihovom okolinom moralo se rukovati s najvećom pažnjom na mjestu zločina, tokom transporta i u laboratoriji. Štaviše, zbog hemijskih osobina, isparljivosti i sposobnosti ^{125}I da prolazi kroz najmanje otvore, bilo je potrebno koristiti pojačanu zaštitnu opremu za rad s radijacijom tokom cijelog procesa istrage i analize.

POGLAVLJE 5

Slika 5-11. Portalni monitori na granici na međunarodnom aerodromu Henri Coanda u Otopeniju u Rumuniji

Ishodi

- Radioaktivni materijal je oduzet i transportovan u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku Rumunije i Nacionalnim pravnim i regulatornim okvirom koji se odnosi na nuklearnu bezbjednost i zaštitu.
- Svi ispitivani uzorci (špilovi karata) sadržali su radioaktivni ^{125}I. Nisu identifikovani drugi izotopi, dok je olovo otkriveno u ispitivanim uzorcima iz prve serije.
- Svaka karta predata na analizu imala je značajnu količinu ^{125}I, koja prelazi zakonske limite Rumunije.
- Neki špilovi karata imali su jednu kartu sa četiri odvojena mjesta taloženja olova ili srebra, gdje su pronađene najviše koncentracije ^{125}I. Neke od ovih karata bile su umotane u aluminijumsku foliju.
- U prvoj seriji (prvi alarm, 18. juli) ^{125}I je taložen na olovnoj podlozi, dok je u drugoj seriji (drugi alarm, 22. juli) korišćena srebrna podloga.
- Karte nisu bile vidljivo oštećene, što ukazuje na to da su podloge od olova i srebra sa taloženjem ^{125}I ubačene u karte tokom proizvodnog procesa, što ukazuje na povezanost sa organizovanim kriminalnim aktivnostima.
- ^{125}I je taložen na znacima karata (npr. herc, karo ili tref) i na suprotnoj strani atenuatora (olovo ili srebro), što je dovelo do zaključka da su karte korišćene u igri u kojoj se pogađalo koja strana dijela karte je okrenuta. Ovo je bilo moguće korišćenjem skrivenog detektora radijacije, male jonizujuće kamere osjetljive na niske energije.
- Kontaminirane karte su umotane u aluminijumsku foliju kako bi se smanjila vjerovatnoća otkrivanja tokom transporta, što ukazuje na namjerno krijumčarenje.
- Navedeni potencijalni izvori ^{125}I bile su bolnice za onkološko liječenje, laboratorije specijalizovane za radiohemijsku separaciju ^{125}I i istraživački instituti. ^{125}I se prvenstveno proizvodi u istraživačkim reaktorima nakon ozračivanja ^{124}Xe neutronima, a zatim se vrši hemijska separacija i koristi se za liječenje raka (npr. prostate ili štitne žlijezde).

Pm-147
RADIOACTIVE
MATERIAL
Tl-204
RADIOACTIVE
MATERIAL

Priprema slučaja za tužilaštvo

ŠESTO POGLAVLJE

6.1 Komponente pripreme slučaja

6.2 **Prihvatljivost dokaza: upravljanje mjestom zločina za potrebe tužilaštva**

6.3 **Prihvatljivost dokaza: kompetentno skladištenje i lanac čuvanja**

6.4 **Validacija dokaza: Upotreba izvještaja RN forenzike**

6.5 **Validacija dokaza: procjena i angažovanje vještaka**

6.6 **Tradicionalna forenzika u kontaminiranoj sredini**

6.7 **Međunarodna saradnja**

6.8 **Aspekti ljudskih prava**

6.9 **Komunikacija sa javnošću i upravljanje medijima u početnoj fazi**

6.10 Primjeri slučaja

Literatura

6.1

Komponente formiranja slučaja

Potreba za jačanjem istražnih kapaciteta i usmjeravanjem pažnje tužilaca na krivična djela koja uključuju nuklearne i druge radioaktivne materijale (RN) određena je povećanim društvenim uticajem ovih nezakonitih djela, kao i rizicima i prijetnjama po nacionalnu bezbjednost, javni poredak i živote i zdravlje ljudi kao posljedica njihove počinjenosti. Krivična djela koja uključuju RN materijale su poseban slučaj, te stoga većina tužilaca (i istražitelja) neće biti upoznata sa rukovanjem takvim slučajem. Cilj ovog poglavlja je da vodi tužioce kroz inherentne složenosti i pruži čitaocu organizacioni okvir, ukoliko se pojavi RN predmet.

Tokom istraga, krivični tužioci i tim istražitelja, po pravilu, fokusiraju svoju pažnju i napore na dokazivanje krivice počinilaca, inicijatora i saučesnika u krivičnom djelu, tj. na dokazivost štetnog čina, bez otkrivanja drugih potencijalnih članova kriminalne organizacije, kao što su organizatori i oni koji su koordinirali i finansirali djelo. Neophodno je upozoriti tužioce na potrebu proširenja istrage izvan „vidljivog kruga“ neposrednih učesnika u počinjenju ovih djela. Suzbijanje kriminala podrazumijeva ne samo kažnjavanje izvršilaca već i sprječavanje ponavljanja takvih djela u budućnosti. Ovo naglašava značaj rasprave o kapacitetu za dalju istragu i procesuiranje sa vođama timova, policijom i drugim uključenim akterima u ranoj fazi, s obzirom na to da složeni slučajevi poput ovih mogu trajati i nekoliko godina, uključujući i fazu žalbe.

U zavisnosti od jurisdikcije, policija može da preuzme vodeću ulogu, kao što je slučaj u zemljama sa anglosaksonskim pravom. U kontinentalnim (takođe poznatim kao građansko-pravnim) sistemima, posebno u krivičnom postupku država Zajednice nezavisnih država, tužilac ima primarnu ulogu u fazi procesuiranja djela. Tužioci obično organizuju, sprovode, koordiniraju i kontrolišu aktivnosti kriminalističkih istražitelja obavljajući sljedeće zadatke:

- Potvrđivanje naloga za pokretanje krivične istrage.
- Odobravanje plana akcija kriminalističke istrage.
- Korišćenje ovlašćenja, često putem pisanog naloga, za pokretanje istražnih radnji i preduzimanje posebnih istražnih mjera, uz pribavljanje odgovarajućih odobrenja od istražnog sudije.

U kontinentalnim sistemima, tužilac se, naravno, oslanja na znanje i iskustvo istražitelja; međutim, on je prvenstveno odgovoran za kvalitet i prihvatljivost dokaza prikupljenih u krivičnom predmetu i stoga mora sam da posjeduje osnovna znanja. Isto tako, u jurisdikcijama anglosaksonskog sistema, tužilac mora da ima barem osnovno znanje iz nauke o radiološkim i nuklearnim materijalima.

Problemi su mogući, posebno pri ispitivanju radioaktivnih materijala. Stručnjak mora da posjeduje odgovarajuću licencu za traženu vrstu forenzičkog vještačenja, kako bi dokazi bili prihvatljivi u krivičnom postupku.

Sprovođenje krivičnog postupka (npr. primjena prinudnih mjera kao što su pretres stana, presretanje i snimanje komunikacija ili

postavljanje elektronske nadzorne opreme u prostorijama) podrazumijeva prethodno pribavljanje sudskog odobrenja, koje će često biti ključni faktor. Zbog složenih krivično-procesnih propisa, pribavljanje određenih dozvola za prikupljanje dokaza može u nekim jurisdikcijama postati pretjerano birokratsko, što može usporiti pravovremeno sprovođenje istražnih radnji.

Glavni rizici i izazovi u krivičnim istragama su:

- Odavanje operativnih informacija o taktikama planiranih istraga i vođenju krivičnih postupaka. Do ovoga može doći zato što su službenici zaduženi za procesuiranje slučaja i istražni organi obično zaposleni u Ministarstvu unutrašnjih poslova, odnosno Ministarstvu pravde. Oni su hijerarhijski podređeni rukovodiocima tih državnih institucija i dužni su da o svojim radnjama izvještavaju ne samo tužioca koji vodi predmet, nego i rukovodioce odsjeka kojima pripadaju. Kao posljedica toga, povećava se broj osoba koje znaju za tok istrage (i planove tima za procesuiranje slučaja). U slučaju zle namjere, ti podaci mogu dospjeti do osumnjičenih ili do onih koji su pomogli u pripremi ili izvršenju krivičnog djela, a koji potom mogu da preduzmu radnje s ciljem iskrivljavanja ili uništavanja dokaza, kao i izbjegavanja tužilaštva ili suda.

- Budući da su tužioci i obavještajni službenici često zaposleni u različitim državnim institucijama, koje su prvenstveno usmjerene na sopstvene institucionalne interese, tužilac, kao rukovodilac tima za procesuiranje slučaja, suočava se s velikim poteškoćama u obezbjeđivanju kohezije i efikasne saradnje

među članovima istražnog tima.

- Treći izazov za tužioce javlja se kada obavještajne službe dostavljaju nedovoljno operativnih informacija koje se mogu koristiti kao dokazi u krivičnim postupcima. U nekim jurisdikcijama, službenici obavještajnih službi mogu biti dio tima. Izvještaji obavještajnih službenika često su informativnog karaktera i ne moraju nužno dovesti do prihvatljivih dokaza koji podržavaju krivično gonjenje.

- Takođe je od ključnog značaja da obavještajni službenici koji učestvuju u istrazi budu obučeni u oblasti krivičnog postupka, kako bi mogli doprinijeti procesu ostvarenja pravde u krivičnom postupku i tačno znali šta država mora da utvrdi i dokaže u konkretnom postupku. U tom pogledu, tužioci moraju da usmjere i koordinišu aktivnosti obavještajnih službenika. U sistemima anglosaksonskog prava i drugim jurisdikcijama može se javiti stroga razlika između uloge obavještajnih službi i organa zaduženih za procesuiranje slučaja, pa oni ne mogu biti dio istražnog tima; međutim, mogu da pruže relevantne informacije putem odgovarajućih kanala.

Integrisanje dokaznih zaključaka iz istrage na mjestu zločina predstavlja ključnu fazu za tužioce, posebno u pogledu sljedećeg:

- Otkrivanja svih materijalnih dokaza kroz evidentiranje, utvrđivanje, čuvanje, transport i skladištenje materijalnih dokaza u skladu s pravilima relevantnog zakonodavstva, kao i propisima o radiološkoj i nuklearnoj bezbjednosti prilikom

rukovanja supstancama i predmetima povećanog rizika, uz praćenje dokaza radi njihovog kasnijeg dostavljanja pravosudnim organima.

- Formiranja multidisciplinarnog tima za procesuiranje slučaja po nalogu tužioca, odnosno, u zemljama sistema anglosaksonskog prava, po nalogu (vodećeg) policijskog istražitelja.

- Brze izrade forenzičkih verzija mogućih izvršenih radnji. Istovremene procjene istražnih hipoteza koje razvijaju podgrupe istražitelja unutar multidisciplinarnog tima, s ciljem odbacivanja manje vjerovatnih verzija i identifikovanja kriminalne metode djelovanja u konkretnom slučaju.

- Sprovođenja istrage prema forenzičkoj metodi potjere, prikupljanja materijalnih uzoraka bez odlaganja, identifikovanja kruga osumnjičenih i primjene posebnih tehnika nadzora prema potrebi.

Treba napomenuti da stručnjaci iz nadležnih nuklearnih i radioloških organa moraju da pregledaju, utvrde, odaberu i sačuvaju radiološki ili nuklearni materijal. Ovi eksperti tokom cijelog procesa primjenjuju posebne tehnike i metode. Policija (u zemljama sistema anglosaksonskog prava) ili organ zadužen za procesuiranje slučaja (u zemljama s kontinentalnim sistemom) odgovorni su, u datom slučaju, za evidentiranje svih radnji koje stručnjaci preduzimaju u zapisniku o procesnoj radnji. U različitim jurisdikcijama, zadatak vodećeg policijskog istražitelja ili tužioca jeste da nadzire bezuslovno poštovanje normi Zakona o krivičnom postupku prilikom procesuiranja.

U nekim jurisdikcijama, u skladu s načelom neposrednosti sudske istrage, tužilac mora da predstavi vještake na sudu kako bi sudija i svi ostali učesnici u postupku mogli detaljno da ih ispitaju. U slučajevima kada su vještaci i njihovi izvještaji o RN materijalima jedini „fizički dokaz“, ovakav pristup je i razuman i oprezan, imajući u vidu opasnost koju predstavlja rukovanje radioaktivnim dokazima.

U početnoj fazi svake istrage, mora se pažljivo izraditi plan djelovanja krivične policije ili tužilaštva. Formulisanje takvog plana određeno je problemima koje proces istrage ili ispitivanja žele da razjasne. Inspirisana rimskom pravnom tradicijom, formula od sedam pitanja (*quis, quid, ubi, quibus auxiliis, curr, quomodo* i *qu'on*) ima za cilj da razjasni sljedeće aspekte:

- Koje je djelo izvršeno i kakva je njegova priroda?
- Gdje je izvršeno, odnosno gdje će biti izvršeno krivično djelo koje je predmet istrage?
- Kada je djelo izvršeno ili kada će biti izvršeno?
- Ko su počinioci i ostali učesnici u izvršenju krivičnog djela?
- Kako i na koji način je djelo izvršeno?
- Uz čiju pomoć je izvršeno?
- Koja je bila svrha izvršenog djela?

U sistemu kontinentalnog prava, upotreba tehničkih i naučnih sredstava u krivičnom postupku obično je izričito propisana zakonom. Ove tehnologije mogu se koristiti u krivičnom postupku isključivo radi prikupljanja dokaza, a stručnjaci koji učestvuju u krivičnom procesu snose odgovornost za njihovu primjenu, djelujući po nalogu tužioca ili istražnog sudije. Status stručnjaka, zajedno s njihovim pravima i obavezama, izričito je uređen u većini krivičnih zakona. Sva tehnička ili naučna sredstva koja se koriste u krivičnom postupku moraju da budu zvanična, standardizovana i propisana u zakonskim odredbama. Kršenje odredbi zakona o krivičnom postupku koje se odnose na upotrebu ovih sredstava može dovesti do neprihvatljivosti dokaza prikupljenih na takav način.

Svaka faza krivične istrage podrazumijeva analizu prikupljenih dokaza od strane i tužioca i istražitelja. Na osnovu zaključaka iz te faze planiraju se naredni istražni koraci. Ako slučaj postane složeniji, vodeći istražitelj ili tužilac mora da procjeni stručnost i sposobnosti početnog policijskog/tužilačkog tima i utvrdi da li istražitelji, u svom početnom sastavu, posjeduju potrebne vještine za suočavanje s novonastalim izazovima. Moguća rješenja su:

- Revizija sastava policijskog/tužilačkog tima i moguće dodatno kadrovsko pojačanje. Ako istraga otkrije elemente prekograničnog kriminala, može biti potrebno pokretanje postupaka za pružanje međunarodne pravne pomoći u krivičnim predmetima (npr. podnošenje zahtjeva za međunarodnu pravnu komisiju, ekstradiciju, prenos procesa procesuiranja slučaja itd.).

- Formiranje zajedničkog istražnog tima.

Ukratko, može se zaključiti da tužilac koji formira predmet vezan za radiološki ili nuklearni incident treba da teži sticanju ili uspostavljanju sljedećih elemenata:

- Sveobuhvatno razumijevanje relevantnog zakonodavstva prije bilo kakvog incidenta ili događaja koji ukazuje na krivično djelo, uzimajući u obzir da krivični zakoni koji se odnose na radiološke i nuklearne napade često obuhvataju složeno (međunarodno) zakonodavstvo s kojim većina tužilaca ranije nije imala iskustva.

- Pristup stručnom znanju specifičnom za predmet, bilo unutar organa zaduženim za procesuiranje slučaja, akademske zajednice, a ponekad i iz privatnog sektora.

- Jasno definisan vremenski okvir za predmet, uključujući precizno određene uloge unutar tužilačkog/istražnog tima.

- Razumijevanje složenosti toka predmeta, uzimajući u obzir da planiranje krivičnog djela, nabavka i proizvodnja mogu imati inostrane veze, što zahtijeva potencijalnu međunarodnu saradnju.

- Donošenje odluka u ranoj fazi istrage o rasporedu dostupnih istražnih i tužilačkih resursa i o tome kako će to uticati na tok procesuiranja predmeta sve do faze žalbe.

- Ponovna procjena motiva i ciljeva tokom istrage kako bi se

obezbijedilo potpuno razumijevanje obima napada i identifikovali svi počinioci.

Istražitelji treba tijesno da sarađuju s tužiocima koji već imaju iskustva u vođenju predmeta koji uključuju RN materijale. Skup relevantnih zakonskih propisa često je specifičan i složen, a naučna osnova stvaranja RN oružja vrlo kompleksna, što istrage i proces procesuiranja slučaja čini izazovnim za one koji nisu upoznati s RN materijom.

Štaviše, važno je da se tužioci i istražitelji bez iskustva upoznaju sa različitim vrstama RN slučajeva. Organi sprovođenja zakona mogu da pokrenu istragu o RN krivičnim djelima u dvije različite situacije:

- Kada je RN materijal već zaplijenjen, organi sprovođenja zakona prikupljaju dokaze kako bi utvrdili krivicu počinioca.

- Kada se primi informacija o postojanju RN materijala ili o pripremi/pokušaju RN krivičnog djela, organi sprovođenja zakona sprovode istražne aktivnosti radi sprječavanja kriminalnog incidenta.

U prvoj situaciji, RN forenzika predstavlja ključni element uspješnog procesuiranja, dok u drugoj situaciji (posebno u fazama pripreme i pokušaja) presudnu ulogu u sudnici imaju drugi oblici dokaza, poput svjedočenja, digitalnih dokaza i informacija dobijenih putem tajnih operacija. Takođe je važno pomenuti RN krivična djela povezana s terorizmom, u kojima tužioci moraju da dokažu postojanje terorističke namjere i prikupe i prezentuju dokaze u tom pravcu.

6.2

Prihvatljivost dokaza: upravljanje mjestom zločina za potrebe tužilaštva

Upravljanje mjestom zločina nalaže, sprovodi ili nadgleda, u zavisnosti od pravnog sistema, nadležni istražni organ (tužilac, sudija ili policija). Ovaj proces je od suštinskog značaja za utvrđivanje istine kroz određivanje ili razjašnjavanje činjenica i okolnosti na mjestu potencijalnog krivičnog djela. Kada su prisutni nuklearni ili drugi radioaktivni materijali, moraju se primijeniti posebne mjere zaštite od zračenja. U takvim situacijama, osoblje ovlašćeno za rad s nuklearnim ili drugim radioaktivnim materijalima, postupajući u skladu sa zahtjevima krivičnog postupka, odgovorno je za pronalaženje i prikupljanje predmeta koji mogu imati dokaznu vrijednost. Predmeti pronađeni na mjestu zločina koji sadrže tragove povezane s krivičnim djelom, kao i svaki drugi predmet koji može doprinijeti utvrđivanju istine, smatraju se dokaznim predmetima. Na radiološkom mjestu zločina, dokazni predmeti mogu uključivati same nuklearne ili druge radioaktivne materijale, kao i bilo koji drugi predmet koji može biti kontaminiran radionuklidima.

Krivično-istražni organi ili nadležni sud treba da se konsultuju sa stručnjacima iz odgovarajućih oblasti i

Slika 6-1. Upravljanje mjestom izvršenja radiološkog zločina kao podrška krivičnoj istrazi (dostavio IFIN-HH, Rumunija).

organima javnog zdravlja kako bi se ograničio pristup radiološkom mjestu zločina samo na osobe koje su već prisutne na mjestu događaja ili na one koje ulaze uz odgovarajuće ovlašćenje. Svaki takav ulazak i izlazak mora se evidentirati radi buduće sudske provjere. Takođe, mogu da zabrane bilo kojoj osobi da komunicira s drugima o istrazi ili da napusti mjesto događaja prije nego što to odobre istražitelji, kako bi se očuvao integritet informacija dobijenih od svjedoka.

6.3

Prihvatljivost dokaza: kompetentno skladištenje i lanac čuvanja

Sve radnje koje se preduzmu u vezi s prikupljanjem dokaza moraju se dokumentovati s ciljem podrške prihvatanju dokaza na sudu. Krivično-istražni organ može da upravlja radiološkim mjestom zločina u prisustvu svjedoka, osim kada okolnosti to onemogućavaju. Istražne aktivnosti na terenu sprovode se u prisustvu zainteresovanih strana kada je to potrebno i bezbjedno. Odsustvo zainteresovanih strana ne sprječava stručnjake da sprovedu istragu. Često krivično-istražni organ obavještava zadržane ili uhapšene osobe o njihovom pravu na pravnu pomoć; na zahtjev, istražni organ obezbjeđuje zastupnika. U nekim jurisdikcijama, sud sam može da sprovede istragu na mjestu zločina u prisustvu zainteresovanih strana i tužioca, kada je njihovo učešće u postupku obavezno, pod uslovom da je to bezbjedno.

Radi podrške budućem prihvatanju dokaza na sudu, svi predmeti od interesa moraju se pojedinačno upakovati u skladu sa

odgovarajućim krivičnim procedurama za prikupljanje RN materijala i dokaza kontaminiranih radionuklidima. Na svaki predmet koji je potvrđeno radioaktivan mora se staviti naljepnica o radioaktivnosti. Naljepnica mora na naznači brzinu doze i/ili nivo kontaminacije, kao i identifikovane radionuklide. Radioaktivni predmeti moraju se bezbjedno transportovati na način koji je odobrio nadležni organ.

Radnje izvršene na mjestu zločina, podaci o umješanim osobama, relevantni nalazi i sve druge važne informacije moraju se sažeti u zapisniku o istrazi. Taj izvještaj potpisuju svi nadležni organi prisutni na mjestu događaja, a po potrebi i svjedoci.

6.4

Validacija dokaza: upotreba izvještaja RN forenzike

Nalazi, pojašnjenja, ocjene i mišljenja stručnjaka bilježe se u izvještaju. Kada su u pitanju krivična djela koja uključuju nuklearni ili drugi radioaktivni materijal, radioaktivni predmeti se ne mogu uneti u sudnicu; stoga se prezentuje detaljan forenzički izvještaj koji opisuje nalaze i zaključke vezane za radioaktivne predmete. Nuklearni forenzički izvještaj, po završetku, podnosi se istražnom organu koji je zatražio forenzičku analizu. Takav izvještaj obično sadrži sljedeće:

- Uvod, koji sadrži ime istražnog organa koji je zatražio forenzičku analizu, datum kada je analiza zatražena, podatke o vještaku, ciljeve i pitanja na koja vještaci treba da odgovore, datum kada je analiza sprovedena, dokazne predmete koji su analizirani i datum kada je izvještaj izrađen.

- Dio sa objašnjenjima, koji opisuje operacije korišćene u forenzičkoj analizi, metode, računarske programe i korišćenu opremu.

- Zaključke, koji se odnose na ciljeve i pitanja koja su postavili istražni organi, kao i na sva druge pojašnjenja i nalaze proizašle iz forenzičke analize dostavljenih predmeta.

Ako je forenzička analiza sprovedena u odsustvu zainteresovanih strana, one ili njihovi advokati se obavještavaju o pripremi forenzičkog izvještaja i o svom pravu da ga prouče. To je slučaj kada je u pitanju nuklearni ili drugi radioaktivni materijal, čija se forenzička analiza obično vrši u kontrolisanom prostoru s ograničenim pristupom zbog bezbjednosnih i zaštitnih procedura koje sprovodi nuklearni objekat zadužen za analizu i vještačenje.

Specifičnosti nuklearno-forenzičkog izvještaja mogu zahtijevati dodatna pojašnjenja njegovih zaključaka. Istražni organ i/ili sud mogu da zatraže fizičko prisustvo vještaka radi pružanja ili pojašnjenja dodatnih detalja. Forenzički izvještaj se štampa u ograničenom broju primjeraka i arhivira se za dugoročno čuvanje, kako kod organa koji je zatražio izvještaj, tako i u objektu koji ga je izradio.

6.5

Validacija dokaza: procjena i angažovanje vještaka

Krivična djela koja uključuju nuklearni ili drugi radioaktivni materijal su rijetka i po svojoj prirodi jedinstvena. Obzirom na ograničeno iskustvo sudskih sistema širom svijeta u rješavanju takvih djela, bliska komunikacija sa stručnjacima iz ove oblasti je od suštinskog značaja. Većinu vremena, laboratorijski nuklearno-forenzički izvještaj prati formalna i neformalna komunikacija između advokata, tradicionalnih forenzičkih vještaka i specijalista iz nuklearne oblasti. Jasno je da je svjedočenje vještaka na sudu i obaveza i izazov.

Postoji niz pristupa u izboru vještaka za svjedoke u različitim jurisdikcijama. U nekim slučajevima, oni se biraju sa liste vještaka koju prethodno odobrava nadležni organ (npr. ministarstvo pravde). U drugim slučajevima, direktno ih bira sud, koji procjenjuje kompetenciju određenog vještaka tokom sudskog postupka. U svim okolnostima, tužioci treba da očekuju da će sve formalnosti krivičnog postupka biti strogo poštovane.

Samo visokokvalifikovani profesionalci u svojoj oblasti, nepristrasni, nezavisni i kvalifikovani, mogu da budu vještaci. Obzirom na specifičnost krivičnih djela koja uključuju nuklearni ili drugi radioaktivni materijal, istražni organi često teško mogu da procjene tačnost nalaza, korišćenu metodologiju i/ili zaključke koje je predstavio vještak. U slučaju nesigurnosti, nepotpunog forenzičkog izvještaja, kontradiktornih mišljenja ili bilo kojeg drugog aspekta koji

dovodi u pitanje pravni proces, sudske vlasti mogu da zatraže dodatno ili čak novo mišljenje. Deveto poglavlje sadrži više informacija o ulozi nuklearno-forenzičkog vještaka na suđenju.

Prema krivičnom postupku u različitim jurisdikcijama, vještaci na sudu imaju određena prava i obaveze. Oni mogu da odbiju da svjedoče na sudu, mogu se smatrati nekompatibilnim za imenovanje ili se mogu imenovati za vještake u određenim slučajevima. U nekim zemljama je čak obavezno da vještak odbije angažman u slučaju sukoba interesa, što je praksa koja se svakako preporučuje u svakom slučaju. U izuzetnim okolnostima, vještak mora da bude zaštićen od prijetnji ili povreda od strane kriminalaca. S obzirom na to da vrlo mali broj vještaka može da svjedoči u postupcima koji se tiču krivičnih djela povezanih sa RN materijalima, tužioci moraju pažljivo da pripreme, provjere i zaštite svoj raspoloživi kadar prije pokretanja procesa procesuiranja.

6.6

Tradicionalna forenzika u kontaminiranoj sredini

Svjedočenje radiološko/nuklearnog vještaka predstavlja jedan od najvažnijih oblika dokaza u utvrđivanju krivice u krivičnim djelima koja uključuju RN materijale. Međutim, tradicionalna forenzika takođe može da igra ključnu ulogu u podršci tužilaštvu. Forenzički dokazi često doprinose utvrđivanju krivice ili nevinosti potencijalnih osumnjičenih i mogu da budu presudni u povezivanju krivičnih djela za koja se vjeruje da su međusobno povezana. Opravdanje za

prihvatanje radioloških i tradicionalnih dokaza na sudu mora se besprijekorno integrisati.

Međunarodna najbolja praksa nalaže da tradicionalne dokaze na mjestu opasnog krivičnog djela prikupljaju forenzički vještaci u njihovim disciplinama, koji su obučeni, kvalifikovani i iskusni u radu u kontaminiranom okruženju sa kontaminiranim tradicionalnim dokazima. Čak i nestručan čitalac može da vidi da je ovo rješenje koje zahtijeva velike resurse i skupo je za državu. Radna alternativa je CBRN tim obučen u metodama prikupljanja tradicionalnih dokaza, što donosi prednost smanjenja broja osoba u kontaminiranom području. Nalaganje tradicionalnom forenzičkom timu da „obuče zaštitnu opremu“ i interveniše u kontaminiranom području u hitnom slučaju, bez odgovarajuće obuke, mora se izbjegavati po svaku cijenu, iz sasvim očiglednih razloga.

6.7

Međunarodna saradnja

Rastuća transnacionalna priroda kriminala znači da se informacije, dokazi, svjedoci ili osumnjičeni mogu nalaziti izvan nadležnosti države u kojoj je počinjeno glavno krivično djelo. Djelotvorna međunarodna saradnja je od suštinskog značaja kako bi se djela u potpunosti istražila i kako bi svi relevantni dokazi bili dostupni pred sudom. Razlike u zakonima, procedurama i tradicijama znače da pribavljanje pomoći od druge države može da zahtjeva vrijeme, da bude komplikovano i bez garancije uspjeha. Stoga je imperativ da tužioci razmotre da li je neophodno zatražiti pomoć od druge

države što je prije moguće i da to kontinuirano preispituju kako se slučaj razvija. Zahtjeve za pomoć ili dokaze od druge države treba podnositi samo kada je upit razuman, neophodan i proporcionalan.

Međunarodni aspekti treba da budu sastavni dio strategije tužioca od samog početka, a ne naknadna ideja kako slučaj odmiče prema suđenju. Sve zahtjeve za pomoć treba podnositi na vrijeme i u skladu s pravilima države kojoj se zahtjev upućuje, kako bi se povećala vjerovatnoća da će zahtjev biti odobren u razumnom roku.

Zahtjevi za pomoć drugoj državi mogu se podnositi putem formalnih ili neformalnih kanala saradnje. Stepen u kojem se pomoć može pružiti kroz neformalne kanale zavisi od više faktora, uključujući vrstu tražene pomoći i domaće zakonodavstvo države kojoj se zahtjev upućuje. Pravilo je da neformalne kanale treba koristiti za pribavljanje obavještajnih podataka i informacija, dok su formalni kanali potrebni za pribavljanje dokaza namijenjenih za korišćenje u krivičnom postupku. Treba napomenuti da neke jurisdikcije mogu da dostave dokazni materijal putem neformalnih kanala saradnje ukoliko se isti može pribaviti bez primjene prinudnih metoda. Međutim, kada je potrebna sudska naredba ili primjena prinudnih mjera za pribavljanje dokaza, neophodni su formalni kanali saradnje.

Neformalna pomoć predstavlja proces u kojem organi za sprovođenje zakona ili tužioci direktno kontaktiraju svoje kolege ili partnerske agencije kako bi pribavili informacije u svrhu podrške istrazi, obično u kratkom vremenskom roku. Kada je u pitanju kontakt između policijskih organa, često se koristi izraz „policija prema policiji“ za ovu vrstu saradnje. Formalni zahtjevi procesa uzajamne pravne pomoći nisu obavezni. Neformalna saradnja može da bude

izuzetno važna za određivanje pravca i obima istrage. Takođe, korisna je i za provjeru činjenica prije podnošenja formalnog zahtjeva za pomoć, poput provjere postojanja bankovnog računa. Međutim, moguća su ograničenja u pogledu prihvatljivosti informacija ili materijala pribavljenih neformalnim putem.

Neformalna saradnja obično nije dostupna za istrage koje zahtijevaju prinudne mjere. Tužioci takođe treba da razmotre da li su tražene informacije dostupne u javnoj sferi. Ovo je koristan način da se potvrdi postojanje informacija ili materijala prije podnošenja formalnog zahtjeva za pomoć, ako je to potrebno.

Formalna pravna pomoć može se ostvariti putem zamolnica ili zahtjeva za uzajamnu pravnu pomoć. Oba su formalna procesa saradnje putem kojih države traže i pružaju pomoć u prikupljanju dokaza za upotrebu u krivičnim istragama i postupcima.

Tradicionalnija metoda pribavljanja pravne pomoći je podnošenje zamolnice drugoj državi radi traženja podrške. Zamolnicu mora da pošalje sudski organ jedne države sudskim organima druge države putem diplomatskih kanala.

Zahtjevi za uzajamnu pravnu pomoć (eng. MLA), poznati i kao zamolnice, se direktno prenose između centralnih vlasti (tj. agencija ili organizacija koje predstavljaju centralnu tačku za pitanja međunarodne saradnje sa drugim državama), a ne između sudskih vlasti putem diplomatskih kanala. Ugovori o međusobnoj pravnoj pomoći (eng. MLAT) su sporazumi između dvije ili više država s ciljem prikupljanja i razmjene informacija koje se odnose na krivična

pitanja. Ovi ugovori mogu da budu bilateralni, regionalni ili multilateralni. Multilateralne konvencije takođe mogu da predstavljaju osnovu za zahtijevanje i pružanje međusobne pravne pomoći. Pored toga, neke države koriste svoj domaći zakon kao osnovu za uzajamnu pravnu pomoć, ili se takva pomoć može pružiti na osnovu reciprociteta.

Traženje i dobijanje pomoći kroz proces MLA može da zahtjeva značajno vrijeme i zahtjeva značajne resurse. Takođe, nije uvijek uspješno zbog uslova koje država koja podnosi zahtjev (država koja traži pomoć) mora da ispuni. Međutim, informacije dobijene putem MLA zahtjeva mogu se koristiti u dokazne svrhe, i generalno predstavljaju jedini način da se pribave materijali ako su potrebne prinudne mjere.

U nastavku je nekompletan spisak faktora koje tužioci treba da uzmu u obzir prilikom odlučivanja da li da pošalju zahtjev i/ili prilikom sastavljanja takvog zahtjeva:

- Vremenski okviri: zahtjevi ne bi trebalo da budu previše komplikovani i treba izbjegavati traženje nepotrebnog materijala, jer to produžava vrijeme potrebno za izvršenje zahtjeva. Tužioci treba da imaju realna očekivanja u vezi sa vremenom potrebnim za dobijanje odgovora, te stoga treba da traže samo materijal koji se smatra neophodnim.

- Dvojna krivičnost: neke države pružaju pomoć samo ako navodno ponašanje koje čini krivično djelo u državi koja traži pomoć predstavlja krivično djelo i u državi kojoj se zahtjev upućuje. Tužioci treba da procjene osnovno ponašanje za koje se navodi da predstavlja krivično djelo kako bi utvrdili da li postoji dvojna krivičnost, fokusirajući se na prirodu ponašanja

a ne na pokušaj usklađivanja naziva ili kategorija krivičnih djela između jurisdikcija.

- Reciprocitet: neke države mogu da zahtijevaju reciprocitet, što znači da bi, pod istim uslovima i okolnostima, budući zahtjevi države kojoj je upućen zahtjev za sličnu pomoć bili ispunjeni od strane države koja traži pomoć.

- Sporedna upotreba: u nekim državama, dokazi pribavljeni na osnovu MLA zahtjeva mogu se koristiti samo u svrhu navedenu u prvobitnom zahtjevu. Tužioci treba da budu pažljivi da ne ograniče nepotrebno svrhu za koju se dokazi mogu koristiti prilikom sastavljanja zahtjeva.

- Povjerljivost: ako se traži povjerljivost zahtjeva, to mora biti izričito navedeno.

- Uzročno-posljedična veza: tužioci moraju da obezbijede jasnu uzročno-posljedičnu vezu između činjenica koje čine predmet istrage ili optužnice i pomoći ili dokaza koji se traže. Drugim riječima, treba da pojasne na koji način traženi dokazi ili pomoć imaju relevantnost za predmet.

- Jezik: tužioci treba da potvrde odgovarajući jezik za zamolnicu i, ako je potrebno, obezbijede službeni prijevod.

- Zaštita podataka: sadržaj i slanje svakog zahtjeva mora da bude u skladu sa domaćim ili drugim primjenjivim propisima koji se odnose na zaštitu podataka.

- Važeći zakon: pravni okvir koji uređuje izvršenje zahtjeva za pravnu pomoć biće pravo države u kojoj se zahtjev izvršava. Ukoliko država koja podnosi zahtjev zahtijeva da se dokaz pribavi na određeni način, posebno ukoliko to nije uobičajen postupak u državi kojoj se zahtjev upućuje, tužilac mora u zahtjevu izričito navesti potreban način.

Zahtjevi u pogledu sadržaja zahtjeva za uzajamnu pravnu pomoć mogu biti određeni bilateralnim, regionalnim ili multilateralnim ugovorom ili konvencijom, ili pak nacionalnim pravom. Prije sastavljanja zahtjeva, od suštinskog je značaja da tužioci u potpunosti razumiju zahtjeve države kojoj se zahtjev upućuje, kako bi se pismo jasno i koncizno formulisalo i kako bi sadržalo sve potrebne informacije. Nepoštovanje ovog pravila može dovesti do kašnjenja u izvršenju zahtjeva i može rezultirati odbijanjem zahtjeva. Mnoge jurisdikcije sada objavljuju onlajn smjernice kako bi pomogle drugim jurisdikcijama u podnošenju zahtjeva za pravnu pomoć. Vodiči su često dostupni na veb-stranicama centralnih vlasti, ministarstva spoljnih poslova, kancelarije glavnog tužioca ili direktora Kancelarije javnog tužilaštva (eng. DPP) za relevantnu državu. Alternativno, direktna komunikacija između tužilaca ili centralnih vlasti omogućava tužiocima da utvrde kakva pomoć se može tražiti i kojim putem.

Priroda zahtjeva i vrsta tražene pomoći takođe će uticati na sadržaj zahtjeva. Međutim, generalno, zahtjev za uzajamnu pravnu pomoć treba da sadrži sljedeće informacije:

- Podaci o tijelu koje izdaje zahtjev.
- Podaci o tijelu koje prima zahtjev.
- Svrha zahtjeva: da li se materijal traži u informativne ili dokazne svrhe.
- Priroda istrage, procesuiranja ili pravnog postupka na koji se zahtjev odnosi.
- Pravni osnov zahtjeva, tj. bilateralni ugovor, regionalni, multilateralni ugovor ili nacionalno pravo.
- Opis tražene pomoći.
- Opis postupaka koji su prouzrokovali navodno djelo.
- Pregled bitnih relevantnih činjenica.
- Podaci (uključujući tekst) zakonske odredbe/odredbi koje predviđaju krivično djelo i određuju kaznu.
- Jasan opis uzročno-posljedične veze između činjenica i tražene pomoći.
- Identitet i nacionalnost osumnjičenog/okrivljenog, ako su poznati.
- Podaci o postupku koji država koja podnosi zahtjev želi da se primijeni pri izvršenju zahtjeva.
- Vremenski okvir u kojem se traži da zahtjev bude izvršen, uključujući detalje ako je potrebna hitnost.

- Potvrda da li se traži povjerljivost i, ako jeste, po kojem osnovu.
- Obaveza reciprociteta, ako je potrebna.
- Podaci o načinu dostave.
- Sve druge informacije koje su potrebne u skladu sa relevantnim ugovorom ili konvencijom na osnovu koje se zahtjev podnosi.
- Potpis tijela koje izdaje zahtjev.

Vrsta pomoći koja se može tražiti razlikovaće se u zavisnosti od pravnog osnova zahtjeva i domaćih zakona država koje podnose i primaju zahtjev. To obično može da obuhvati identifikaciju i lociranje osoba, dostavu sudskih i drugih dokumenata, pribavljanje dokaza, pretres i zaplenu, kao i ograničenje, zamrzavanje ili konfiskaciju imovine.

Zajednički istražni tim olakšava koordinaciju istraga i procesa procesuiranja koji se paralelno sprovode u više država ili u slučajevima sa prekograničnim dimenzijama. Zajednički istražni tim radi na osnovu pisanog pravnog sporazuma između nadležnih organa dviju ili više država u svrhu provođenja specifičnih krivičnih istraga u jednoj ili više država učesnica. Zajednički istražni tim obično čine istražitelji, tužioci i sudije, a obično se osniva na određeni vremenski period. Važno je napomenuti da zajednički istražni tim može da bude koristan i u fazi žalbe. Zajednički istražni tim omogućava direktno prikupljanje i razmjenu informacija i dokaza. Članovi zajedničkog istražnog tima su dužni da obavljaju svoje dužnosti u skladu sa nacionalnim zakonima teritorije na kojoj se sprovode istražne mjere.

Informacije i dokazi prikupljeni u skladu sa zakonodavstvom države učesnice u kojoj su pribavljeni mogu se dijeliti među članovima zajedničkog istražnog tima na osnovu sporazuma sa zajedničkim istražnim timom, bez potrebe za formalnim postupcima uzajamne pravne pomoći. Zajednički istražni tim takođe izbjegava dupliranje rada, osigurava da sprovođenje istrage u jednoj državi ne kompromituje istragu u drugoj državi, pomaže u pribavljanju najboljih dokaza i omogućava da se pitanja nadležnosti razmotre u ranoj fazi.

Ekstradicija je formalni postupak kojim jedna država (država koja podnosi zahtjev) traži predaju osobe koja se nalazi u drugoj državi (država kojoj se zahtjev upućuje) u svrhu procesuiranja, izricanja kazne ili izvršenja izrečene kazne. Ekstradicija se može sprovesti na osnovu bilateralnog, regionalnog ili multilateralnog ugovora ili konvencije, ili na pojedinačnoj osnovi.

Prilikom odlučivanja o podnošenju zahtjeva za ekstradiciju, tužioci moraju da razmotre sljedeće:

- Krivično djelo zbog kojeg se traži ekstradicija: da li zakon dopušta ekstradiciju za krivično djelo koje je navedeno u zahtjevu za ekstradiciju? Krivična djela za koja se traži ekstradicija mogu biti određena ili listom djela sadržanom u primjenjivom ugovoru o ekstradiciji, ili visinom kazne koja se može izreći u slučaju osude.

- Specijalnost: pravilo specijalnosti zahtijeva da osoba kojoj se zahtjev upućuje može da bude procesuirana ili kažnjena samo za krivično djelo ili djela navedena u zahtjevu za ekstradiciju.

- Zabrana na osnovu nacionalnosti: neke države odbijaju da izruče svoje državljane ili će izručiti svoje državljane samo pod određenim uslovima.

Tužioci takođe treba da razmotre alternative ekstradiciji, uključujući prijenos postupka (što može biti prikladno ako postojanje zabrane na osnovu nacionalnosti sprječava ekstradiciju) i prijenos izvršenja kazne.

Važnost uspostavljanja direktnih veza sa kolegama tužiocima u drugim jurisdikcijama ne može se precijeniti kada se procesuira neko krivično djelo koje ima međunarodni element. U kontekstu traženja neformalne ili formalne pomoći, to pomaže tužiocima da razumiju pravni sistem druge jurisdikcije i njihove zahtjeve za podnošenje zahtjeva za pomoć. Takođe omogućava tužiocima da prate zahtjeve za pomoć koji su već podnijeti i da, ako je potrebno, zatraže i dobiju dodatne informacije radi izvršenja zahtjeva. To omogućava da se potencijalni izazovi u vezi sa izvršenjem zahtjeva riješe u ranoj fazi, štedeći vrijeme i resurse i povećavajući šanse da zahtjev bude u potpunosti izvršen. Takođe može otkloniti potrebu za formalnim zahtjevom ukoliko se tražene informacije mogu pribaviti putem neformalnih kanala pomoći. Rano uključivanje tužilaca i pravovremeno razmatranje međunarodnih aspekata slučaja su ključni za osiguranje brzine i djelotvornosti u rješavanju predmeta sa međunarodnim elementom.

6.8

Aspekti ljudskih prava

Aksiom je da uloga tužioca nosi veliku odgovornost, kako u sprovođenju zakona, tako i u punom ostvarivanju prava, uključujući ljudska prava. Zbog ograničenog prostora, ovo podpoglavlje ne pokušava da obuhvati cijeli opseg pitanja ljudskih prava koja se primjenjuju na istrage i procesuiranje. Umjesto toga, ono se fokusira na međunarodno priznate standarde za tužioce i pokazuje kako ti standardi profesionalnog ponašanja čine sastavni dio osiguravanja zaštite i poštovanja ljudskih prava. Principi navedeni u ovom podpoglavlju

podjednako se primjenjuju na sve tužioce u izvršavanju njihovih profesionalnih dužnosti u vezi sa istragom i procesuiranjem krivičnih djela, bez obzira na pravni sistem u kojem rade.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (eng. UDHR), proglašena kao zajednički standard postignuća od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 1948. godine, sadrži više članova koji se direktno odnose na istragu i procesuiranje krivičnih djela, kao i na podnošenje zahtjeva za uzajamnu pravnu pomoć i izručenje. Tužioci se, stoga, moraju detaljno upoznati sa ovim pravima u svakoj fazi istrage i procesuiranja i dužni su da poštuju prava zagarantovana u UDHR dok obavljaju sve svoje tužilačke funkcije.

Relevantni članovi su:

- Član 5: Niko ne smije biti podvrgnut mučenju ili okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kažnjavanju.

- Član 6: Svako ima pravo da bude priznat kao osoba pred zakonom.

- Član 7: Svi su pred zakonom jednaki i imaju pravo na podjednaku zaštitu zakona bez ikakve razlike. Svi imaju pravo na jednaku zaštitu protiv bilo kakve diskriminacije kojom se krši ova Deklaracija i protiv svakog podsticanja na ovakvu diskriminaciju.

- Član 8: Svako ima pravo na djelotvorni pravni lijek pred nadležnim nacionalnim sudovima protiv djela kojima se krše osnovna prava koja su mu priznata ustavom ili zakonima.

- Član 9: Niko ne smije biti proizvoljno uhapšen, pritvoren, niti protjeran.

- Član 10: Svako ima potpuno jednako pravo na pravično i javno suđenje pred nezavisnim i nepristrasnim sudom koji će odlučiti o njegovim pravima i obavezama, i o osnovanosti svake krivične optužbe protiv njega.

- Član 11:

  - (1) Svako ko je optužen za krivično djelo ima pravo da se smatra nevinim dok se na osnovu zakona krivica ne dokaže na javnom pretresu na kojem su mu obezbijeđena sva jamstva potrebna za njegovu odbranu.
  - (2) Niko se ne smije osuditi za djela ili propuštanja koja nijesu predstavljala krivično djelo po unutrašnjem ili međunarodnom pravu u vrijeme kada su izvršena. Isto tako ne smije se izricati teža kazna od one koja se mogla primijeniti u vrijeme kada je krivično djelo izvršeno.

Kako bi pomogle tužiocima u zaštiti i očuvanju ljudskih prava, međunarodne organizacije su usvojile priznate standarde za tužioce. Smjernice o ulozi tužilaca (u daljem tekstu: „Smjernice UN“) usvojio je Osmi kongres Ujedinjenih nacija o prevenciji kriminala i postupanju sa prestupnicima 1990. godine. Njihova svrha je bila da pomognu državama članicama da osiguraju i unaprijede efikasnost, nepristrasnost i pravičnost tužilaca u krivičnim postupcima. Smjernice UN daju uputstva u vezi sa izborom, obukom i statusom tužilaca, njihovim očekivanim zadacima i ponašanjem, načinima za poboljšanje njihovog doprinosa djelotvornom funkcionisanju sistema krivičnog pravosuđa, saradnjom sa policijom, obimom njihovih diskrecionih ovlašćenja i njihovom ulogom u krivičnim postupcima. U preambuli Smjernica navedena je Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (UDHR), posebno principi jednakosti pred zakonom, pretpostavke nevinosti i prava na pravično i javno suđenje pred nezavisnim i nepristrasnim sudom. Takođe je istaknuto da tužioci imaju ključnu ulogu u sprovođenju pravde i da pravila koja se odnose na izvršavanje njihovih dužnosti treba da promovišu poštovanje i pridržavanje tih principa kako bi doprinijela pravičnom i ravnopravnom krivičnom pravosuđu i efikasnoj zaštiti građana od kriminala.

Međunarodno udruženje tužilaca (eng. IAP) osnovano je 1995. godine kao prva globalna mreža tužilaca. Jedan od najvažnijih ciljeva IAP-a je „promovisanje i unapređenje onih standarda i principa koji su opšteprihvaćeni na međunarodnom nivou kao neophodni za pravilno i nezavisno procesuiranje krivičnih djela“. U skladu sa ovim ciljem, IAP je 1999. godine usvojilo Standarde profesionalne odgovornosti i Izjavu o osnovnim dužnostima i pravima tužilaca IAP („Standardi IAP“). Standardi IAP služe kao međunarodni reper za ponašanje

pojedinačnih tužilaca i tužilačkih službi. Osmišljeni su kao radni dokument koji tužilački organi mogu da koriste za izradu sopstvenih standarda prakse. Standarde IAP je odobrila Komisija Ujedinjenih nacija za prevenciju kriminala i krivično pravosuđe 2008. godine, a države članice se potiču da ohrabre svoje tužilačke organe da prilikom pregledanja ili izrade pravila ponašanja tužilaca u svojim zemljama uzmu u obzir i Smjernice UN i Standarde IAP. Bez obzira na različite pravne sisteme i tradicije širom svijeta, Standardi IAP su opšte primjenjivi na sve tužioce dok obavljaju svoje funkcije.

Standardi IAP prepoznaju da tužioci imaju ključnu ulogu u sprovođenju pravde. Oni ističu standarde profesionalnog ponašanja kojih se tužioci moraju pridržavati, uključujući potrebu za doslijednošću, nezavisnošću i nepristrasnošću, zaštitom i služenjem javnom interesu, kao i zaštitom prava optuženih na pravično suđenje. Standardi navode ulogu i dužnosti tužilaca u krivičnim postupcima i naglašavaju potrebu da tužioci sarađuju sa drugim nacionalnim ili međunarodnim akterima u oblasti krivičnog pravosuđa kako bi se osigurala pravičnost i efikasnost procesuiranja. Takođe, od tužilaca se zahtijeva da pružaju pomoć tužilačkim organima drugih jurisdikcija u skladu sa zakonom i u duhu uzajamne saradnje – ističući važnost međunarodne saradnje. Na kraju, Standardi IAP naglašavaju da tužioci treba da budu zaštićeni od proizvoljnog djelovanja vlada i da imaju pravo da obavljaju svoje profesionalne funkcije bez zastrašivanja, ometanja, uznemiravanja ili neprimjerenog miješanja. U nastavku je prikazan (nekompletan) spisak osnovnih dužnosti i odgovornosti tužilaca, navedenih u Smjernicama UN i Standardima IAP.

Tužioci moraju da budu nezavisni. Različiti pravni sistemi različito tretiraju pojam nezavisnosti tužilaca. Ključni faktor je da tužilački organ mora da ima dovoljan stepen nezavisnosti kako bi mogao da obavlja svoje dužnosti bez zastrašivanja, ometanja, uznemiravanja, neprimjerenog miješanja ili neopravdane izloženosti građanskoj, krivičnoj ili drugoj odgovornosti – drugim riječima, slobodan od svih neprimjerenih spoljašnjih pritisaka.

U praksi to znači da, kada su tužiocima dozvoljena diskreciona ovlašćenja, njih treba koristiti nezavisno i bez političkog ili drugog miješanja. U jurisdikcijama u kojima netužilački organi imaju pravo da pokreću ili obustavljaju postupke ili pravo da daju instrukcije tužiocima, takve instrukcije treba da budu transparentne, zakonite i podložne smjernicama koje osiguravaju kako stvarnu, tako i prividnu nezavisnost tužilaca.

Tužioci moraju da obavljaju svoje funkcije nepristrasno. Nezavisnost tužilaca je suštinski povezana sa konceptom nepristrasnosti. Da bi ispunili ulogu nezavisnosti, tužioci ne smiju da budu pod uticajem individualnih, državnih, javnih, medijskih ili drugih interesa, jer bi to kompromitovalo njihovu nezavisnost. Na ovaj način se štiti nepristrasnost tužilaca.

Tužioci takođe moraju da uzmu u obzir sve relevantne okolnosti u slučaju, bez obzira da li one idu u korist ili na štetu optuženog. Nije uloga tužioca da osigura osudu u svakom slučaju i po svaku cijenu. Umjesto toga, tužilac uvijek mora da traži istinu kao vodeći cilj svakog krivičnog procesa.

Tužioci moraju uvijek da se ponašaju profesionalno. Kao i u svakom drugom zanimanju, tužioci imaju pravo da uživaju u privatnom životu po svom izboru, ali to moraju da čine u okvirima zakona i u skladu sa pravilima i etikom svoje profesije. I u privatnom i u javnom životu, oni moraju da pokazuju najviše standarde integriteta. Tužioci se takođe moraju pridržavati svojih profesionalnih odgovornosti i pravila ponašanja, jer su ona ključni mehanizmi za zaštitu osnovnih ljudskih prava. Tužioci moraju uvijek da štite pravo optuženog na pravično suđenje, djeluju u skladu sa javnim interesom i uvijek štite i promovišu koncept ljudskog dostojanstva i ljudskih prava.

Tužioci se moraju pridržavati najviših profesionalnih i etičkih standarda dok obavljaju svoju ulogu u krivičnim postupcima. Uloga koju tužioci imaju tokom faze istrage krivičnog slučaja će varirati u zavisnosti od pravnog okvira svake države. Međutim, principi koji se primjenjuju su opšteprihvaćeni – obaveza da se dužnosti izvršavaju pravično, dosljedno i efikasno, a kada tužioci imaju aktivnu ulogu u istrazi, da to čine objektivno, nepristrasno i profesionalno. Slično tome, pravila o prihvatljivosti dokaza i regulative koja važe za prezentaciju optužujućih i oslobađajućih materijala optuženom razlikuju se od države do države. Uprkos ovim praktičnim razlikama, tužioci su dužni da uvijek ispitaju dokaze i utvrde da li su možda nezakonito ili neprimjereno pribavljeni. U skladu sa međunarodnim normama, tužioci treba da odbiju korišćenje dokaza protiv optuženog kada se opravdano vjeruje da su takvi dokazi pribavljeni nezakonitim sredstvima koja predstavljaju tešku povredu ljudskih prava optuženog. Tužioci bi takođe trebalo da otkriju relevantne štetne i korisne informacije optuženom čim to bude

moguće, u skladu sa zakonom i zahtjevima pravičnog suđenja. Tužioci imaju ključnu ulogu u sprovođenju pravde i funkcionisanju krivičnog pravosuđa, te stoga moraju uvijek da budu svjesni zaštite ljudskih prava i da djeluju protiv onih koji to ne čine u toku istražnog ili tužilačkog procesa.

Da bi se osigurala pravičnost procesuiranja, tužioci moraju da sarađuju sa ostalim elementima sistema krivičnog pravosuđa – policijom, sudovima, pravnicima i drugim državnim organima – kako na nacionalnom, tako i na međunarodnom nivou. Međutim, ova saradnja ne smije da ugrozi njihovu nezavisnost. Obzirom na sve veću transnacionalnu prirodu kriminalnih aktivnosti, tužioci takođe moraju da pruže pomoć svojim kolegama u drugim jurisdikcijama, u skladu sa zakonom, kako bi unaprijedili istrage i procesuiranje slučajeva sa međunarodnim kontekstom.

Tužioce treba osnaživati. Odgovornost države je da osigura tužiocima mogućnost obavljanja svojih dužnosti nepristrasno, nezavisno i u skladu sa priznatim međunarodnim standardima. Tužioci moraju da budu zaštićeni od proizvoljnog djelovanja vlada i imaju pravo na minimalne standarde u vezi sa svojom bezbjednošću, kao i uslovima zapošljavanja i rada. Ključno je da mogu da obavljaju svoje profesionalne funkcije bez zastrašivanja ili neprimjerenog miješanja, čime se obezbjeđuje poštovanje prava na pravično suđenje i šire standarde ljudskih prava.

6.9

Komunikacija sa javnošću i upravljanje medijima u početnoj fazi

Informisanje javnosti i upravljanje medijima na prvi pogled djeluju jednostavno: javnost ima pravo i želju da zna, a tužilac posjeduje informacije i obavezu da ih saopšti. Nažalost, nepravilno rukovanje javnim informacijama može dovesti do neispunjavanja obaveza i može da stvori dugotrajan negativan dojam o tužilačkoj instituciji. Ovaj kratak odjeljak ne daje sve kompletne informacije i ne pokriva medijske poruke tokom tekuće krize. Takve aktivnosti prepuštaju se stručnjacima za javno informisanje, koji se ovdje nazivaju službenicima za javno informisanje ili osobama sa formalnom obukom. Ova rasprava je namijenjena tužiocima koji preuzimaju primarnu rukovodeću ulogu jer je kriminalna aktivnost koja uključuje nuklearne i druge radioaktivne materijale van regulatorne kontrole prešla u fazu sudskog postupka.

Tužilaštvo treba aktivno da učestvuje u aktivnostima kriznog javnog informisanja, bilo u slučaju izvršenog napada, ili sa policijom u slučaju uspješno spriječenog napada. Prioritet predstavlja koordinacija preuzimanja primarne uloge pružanja informacija javnosti od policije ili drugog organa koji je tu funkciju obavljao tokom krizne faze slučaja, i njeno prenošenje na službu za informisanje tužilaštva ili na tužioca kome su povjerene te dužnosti. Kada tužioci preuzmu primarnu poziciju izvora informacija, njihova je dužnost da dijele informacije, posebno u vezi sa prisustvom radioaktivnog materijala u slučaju. Nakon toga, nije potrebno mijenjati uobičajene politike dijeljenja

informacija unutar tužilaštva. Detaljniju raspravu o upravljanju medijima tokom suđenja pogledajte u devetom poglavlju.

Prilikom odlučivanja da se informacije ne dijele, mora da postoji opravdan razlog. Ne smiju se otkrivati informacije koje mogu da ugroze pojedince. Nema potrebe dijeliti pravnu strategiju, radni materijal, druge osjetljive informacije ili nacionalno zaštićene podatke. Jasne opšte izjave o tekućim tužilačkim radnjama i rasporedu koraka u postupku suđenja zadovoljavaju obavezu dijeljenja informacija u fazi prije samog suđenja.

Imati posvećenog službenika za informisanje javnosti je dragocjen resurs za tužilaštvo. Kada to nije moguće, neophodno je obučiti zaposlenog kojem su dodijeljene odgovornosti za javno informisanje. Prije dijeljenja bilo kakvih informacija, treba pripremiti plan informisanja. On može da bude prilično jednostavan, ali čak i kratak plan može pomoći da tužilaštvo ostane usklađeno u komunikaciji sa javnošću. Mora se pribaviti i odobrenje nadležnog supervizora ili menadžera prije distribucije informacija. Neprekidna koordinacija sa međuministarskim partnerima je od suštinskog značaja.

Tokom ove faze, specifične informacije o tekućem postupku tužilaštva najvjerovatnije se neće objavljivati. Opšte informacije koje se odnose na zabrinutosti javnosti treba podijeliti sa saosjećanjem, poštovanjem i jasnim jezikom, bez stručnog žargona. Treba razmotriti i korišćenje društvenih mreža zarad kontakta sa javnošću. Zbog izazova koje donosi obim i raznovrsnost društvenih mreža i zbog mogućnosti grešaka, treba potražiti profesionalni savjet i pripremiti plan aktivnosti za društvene mreže. Naravno, pri objavljivanju je važno pridržavati se tog plana.

6.10 Primjeri slučaja

Naziv slučaja: **Uranijum**		
Period istrage: April – jun 2016. **Nivo:** Nacionalni/Savezni	**Zemlja porijekla:** Gruzija **Region/Država:** Tbilisi	**Kategorija slučaja:** RADIOLOŠKI/NUKLEARNI

Rezime incidenta:

- Dana 20. aprila 2016. godine gruzijske snage za sprovođenje zakona primile su informacije da četiri državljanina Gruzije ilegalno posjeduju radioaktivni materijal i namjeravaju da ga prodaju za 4.500.000 američkih dolara.
- Služba državne bezbjednosti Gruzije odmah je pokrenula istragu po članu 230 Krivičnog zakona Gruzije, koji se odnosi na ilegalno rukovanje nuklearnim materijalom ili opremom, radioaktivnim otpadom i radioaktivnim supstancama.
- Sprovedene istražne i procesne radnje:
  - Saslušavanje svjedoka;
  - Pretresi i zaplene;
  - Tajne istražne radnje (tajni audio-video nadzor);
  - Uključivanje tajnih agenata;
  - Forenzička ispitivanja.
- Tokom prve faze istrage, tajnim operacijama identifikovano je pet osoba koje su bile umiješane u nezakonito rukovanje nuklearnim/radioaktivnim materijalom.
- Materijal je zaplijenjen i utvrđeno je da je u pitanju uranijum. Zaplena je izvršena uz podršku stručnjaka iz Agencije za nuklearnu i radioaktivnu bezbjednost i materijal je poslat na vještačenje.

- Prema Izvještaju o nuklearnom vještačenju, predmeti zaplijenjeni tokom istrage bili su 81 (osamdeset jedan) predmet cilindričnog oblika, ukupne težine 1.665,5 grama, koji su sadržali dva radioaktivna izotopa uranijuma: U^{238} i U^{235} koji pripadaju kategoriji nuklearnih materijala.
- Nakon smještanja u pritvor, pregledani su mobilni telefoni počinilaca, koji su pružili dodatne informacije kao što su slike i razgovori o materijalu i umiješanim osobama.
- Prikupljeni dokazi, uključujući izjave svjedoka i digitalne dokaze, bili su dovoljni da se dobije sudska dozvola za pritvor šeste osobe.

Fokus istrage:

- Koja vrsta materijala je zaplijenjena?
- Kako je transportovan u Gruziju?
- Ko je bio umiješan u nezakonito rukovanje materijalom?
- Koji je bio cilj nezakonitog rukovanja nuklearnim materijalom?

Ključni dokazi:

- Izvještaj nuklearnog vještaka.
- Izjave svjedoka.
- Fizički dokazi.
- Tajni audio-video snimci.
- Digitalni dokazi

Prioriteti tužilaštva:

- Dokazivanje da zaplijenjeni predmeti sadrže nuklearni materijal.
- Dokazivanje da je svih šest počinilaca bilo umiješano u ilegalno skladištenje nuklearnog materijala.
- Identifikacija dodatnih članova grupe.
- Analiziranje konkretnih okolnosti radi buduće prevencije

Metode otkrivanja:

- Zaplijenjeni predmeti su pregledani dva puta: prvi put na mjestu zločina, kada su stigli predstavnici Agencije za nuklearnu i radioaktivnu bezbjednost, koristili svoju opremu i utvrdili da predmeti sadrže radioaktivni materijal.
- Nakon zaplene, 81 (osamdeset jedan) predmet cilindričnog oblika poslat je u specijalno skladište gde ih je stručnjak iz Odjeljenja za forenziku Ministarstva unutrašnjih poslova analizirao i dao zaključak

Izazovi:

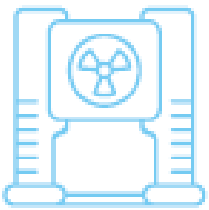
- U početku, neki od počinilaca nisu priznali zločine.
- Odbrana je pokušala da dokaže da predmeti nisu pripadali optuženima i da nisu bili svjesni prave prirode materijala.
- Dokazivanje da su svi osumnjičeni bili umiješani u zločin sa ciljem prodaje nuklearnog materijala

Ishodi:

- Svih šest počinilaca optuženo je po članu 230 Krivičnog zakona Gruzije (Nezakonito rukovanje nuklearnim materijalom ili opremom, radioaktivnim otpadom i radioaktivnim supstancama).
- Svi su osuđeni

Naziv slučaja:

Zajednička istraga osiromašenog uranijuma 2014. godine

Period istrage:
Oktobar 2014 – Januar 2015

Nivo:
Nacionalni/Savezni

Zemlja porijekla:
Republika Moldavija

Region/Država:
Kišinjev

Kategorija slučaja:
RADIOLOŠKI

Rezime incidenta:

- U decembru 2013. godine, državljanin Republike Moldavije (RM) organizovao je sofisticiranu kriminalnu grupu kako bi nabavio radioaktivni materijal za ilegalnu preprodaju.
- Vođa grupe je naložio drugima da prokrijumčare osiromašeni uranijum iz Moskve u Ruskoj Federaciji, u RM. U martu 2014. godine, dva člana grupe su to učinila putujući vozom do Moskve i na željezničkoj stanici uzeli od neidentifikovane osobe 1000 grama metala, za koji su znali da je osiromašeni uranijum. Radioaktivni metal su željeznicom prevezli u Moldaviju.
- U aprilu iste godine, prevezli su radioaktivnu supstancu u Ukrajinu, gde su pokušali da pronađu potencijalnog kupca .
- U decembru 2014. godine, članovi grupe su prokrijumčarili 200 grama osiromašenog uranijuma nazad u Moldaviju iz Ukrajine. U Moldaviji su pokušali da pronađu potencijalnog kupca.
- Informacije su postale poznate pravosudnim organima i službenici Generalnog tužilaštva pokrenuli su krivičnu istragu o izvršenju krivičnog djela krijumčarenja radioaktivnih materijala.
- Rezultati istrage i pružanje specijalizovane pomoći u vidu vještačenja o zabranjenim supstancama opravdali su zahtjev Generalnog tužilaštva američkom FBI za pomoć.

- Pored nadzora, sprovedena je i tajna istraga, u kojoj se policajac predstavljao kao kupac radioaktivnog materijala. 15.000 američkih dolara, koje su obezbijedili specijalni agenti FBI, iskorišćeno je za kupovinu osiromašenog uranijuma. Agenti FBI su učestvovali u istrazi, pružajući stručnu pomoć i operativnu podršku.
- Kao rezultat istrage, sva lica umiješana u izvršenje zločina su pritvorena, a kasnije i uhapšena, obzirom da su posjedovala prirodni uranijum u metalnom obliku težine 5,25 grama i osiromašeni uranijum u metalnom obliku težine 193 grama.
- Osiromašeni uranijum predstavlja povećanu opasnost i može se koristiti u terorističke svrhe.
- Tokom procesuiranja i sudske istrage, optuženi su se izjasnili krivim. Sud ih je osudio na tri godine zatvora. Osuđeni su podnijeli žalbe na presudu, ali su njihovi zahtjevi odbijeni, a kazna zatvora koju je odredio sud je potvrđena.

Fokus istrage

- Sprovesti istražne mjere radi provjere i procjene vjerodostojnosti preliminarnih informacija koje su pribavili istražni službenici.
- Tokom krivične istrage, odlučeno je da se vizuelnim putem prate lica umiješana u izvršenje krivičnog djela kako bi se utvrdio krug umiješanih lica, kao i da se koristi oprema za globalni pozicioni sistem (GPS), kako bi se presreli telefonski razgovori i izvršila kontrolisana nabavka opasnih supstanci koje su posjedovali učesnici u izvršenju krivičnog djela.
- Regrutovan je policajac i dobio je operativna uputstva da se infiltrira u organizovanu kriminalnu grupu, i to kao tajni agent u ulozi kupca.
- U okviru tajne istrage, izvršena je kontrolisana nabavka i provjeren radioaktivni materijal, a zatim su naređene naknadne mjere pretresa. Izvršeni su pretresi na terenu radi otkrivanja i uklanjanja zabranjenih materijala iz kruga. Počinioci su pritvoreni i uhapšeni.

Ključni dokazi

- Rezultati posebnih istražnih mjera:
  - Vizuelno praćenje i nadzor transportnih sredstava putem GPS-a.
  - Presretanje i snimanje telefonskih komunikacija i ambijentalnih razgovora između tajnog agenta i počinilaca tokom pregovora o uslovima prodaje radioaktivnog materijala.
  - Tajni agent je kupio kontrolni uzorak, mali dio radioaktivnog materijala koji je bio u posjedu počinilaca za 15.000 američkih dolara. Cilj je bio da se dobije uzorak za analizu od strane FBI u skladu sa istragom.
- Rezultati tužilačkih radnji:
  - Pribavljeni su predmeti i dokumenti tokom pretresa kuća i vozila.
  - Izjave svjedoka i tajnog agenta.
  - Izjave okrivljenih.
  - Izvještaji i izjave specijalista Nacionalne agencije za regulaciju nuklearnih i radioloških aktivnosti

Prioriteti tužilaštva

- Osnivanje međuinstitucionalne grupe za krivične istrage i identifikacija policijskih službenika sa potrebnim iskustvom za istraživanje takvih slučajeva.
- Obezbjeđivanje povjerljivosti krivične istrage i sprječavanje curenja operativnih informacija.
- Angažovanje nuklearnih i radioloških specijalista radi pružanja stručnih zaključaka o dokazima.
- Obezbjeđivanje pomoći specijalnih agenata FBI kako bi se osigurao uspjeh tajnih operacija i pružila finansijska podrška za kontrolisanu kupovinu dokaza od počinilaca.

.

- Kontrolisanje, koordinacija i upravljanje procesom procesuiranja i posebnim istražnim mjerama radi poštovanja odredbi krivičnog zakona i osiguranja prihvatljivosti dokaza.
- Zaštita identiteta tajnog agenta i njegove bezbjednosti tokom krivičnog postupka.
- Provjera radnji članova organizovane kriminalne grupe sprovedenih na teritoriji Ukrajine i Ruske Federacije. Njihova kriminalna aktivnost van Moldavije utvrđena je naknadno i to iz izjava optuženih, jer je bilo teško istražiti i utvrditi njihovu vjerodostojnost.
- Utvrđivanje porijekla osiromašenog uranijuma i okolnosti pod kojima su kriminalci došli u njegov posjed.

Metode otkrivanja

- Tajna istraga.
- Presretanje i snimanje komunikacija.
- Vizuelno praćenje i praćenje posebnim tehničkim sredstvima.
- Pretres kuća i vozila korišćenjem opreme za detekciju jonizujućeg zračenja.
- Ispitivanja optuženih, svjedoka i tajnog agenta.
- Zaključci i izjave nuklearnih vještaka

Izazovi

- Potvrda da je materijal bio onakav kakvim je (nezakonito) predstavljen.
- Pribavljanje materijala.
- Prikupljanje dovoljnih dokaza za donošenje presude o krivici

Naziv slučaja:

Zajednička istraga osiromašenog uranijuma 2014.

Period istrage:
Jul 2010 – januar 2010.

Nivo:
Nacionalni/Savezni

Zemlja porijekla:
Republika Moldavija

Region/Država:
Kišinjev

Kategorija slučaja:
RADIOLOŠKI

Rezime incidenta:

- Zaposleni u Generalnom policijskom inspektoratu (eng. GPI) pri Ministarstvu unutrašnjih poslova (MUP) pokrenuli su istragu usmjerenu na kriminalnu grupu koja je, prema prikupljenim obavještajnim podacima, planirala krijumčarenje nuklearnih ili drugih radioloških materijala.

- Počinioci su tvrdili da su prokrijumčarili 1,8 kilograma uranijuma-238 (^{238}U) u Moldaviju iz Kazahstana i bili su spremni da ga prodaju za 9 miliona eura.

- Na osnovu informacija koje je prikupio GPI, a pod nadzorom Kancelarije državnog tužilaštva, pokrenuta su dva krivična postupka — zbog krijumčarenja (član 248, stav 5, tačka b Krivičnog zakonika) i zbog proizvodnje, kupovine, prerade, skladištenja, prevoza, upotrebe i neutralizacije eksploziva ili radioaktivnih materijala (član 292, stav 1).

- U istrazi su korišćene sofisticirane istražne tehnike, među kojima su bile i dvije kontrolisane kupovine uranijuma-238 u ukupnoj količini od 0,075 grama, koji je putem ambasade SAD poslat na forenzičku analizu FBI.

- U operacijama su učestvovala četiri stručnjaka FBI-ja, koji su stigli u Kišinjev na dan hapšenja osumnjičenih, kao i predstavnici Odjeljenja za vanredne situacije moldavskog MUP-a, Ministarstva odbrane Moldavije i državne agencije za regulisanje nuklearnih i radioloških aktivnosti.

- Izvršeno je dvanaest pretresa kuća i pomoćnih zgrada u vlasništvu optuženih, uključujući garažu u vlasništvu moldavskog državljanina (penzionisanog potpukovnika policije). Pretresima su pribavljeni sljedeći predmeti:
  - Približno 620 metaka dvije vrste municije za automatske puške AK-74 i borbene pištolje;
  - Ručne odbrambene fragmentacione granate F-1;
  - Borbeni pištolj;
  - Razne registarske tablice vozila iz različitih jurisdikcija, uključujući Moldaviju, zemlje EU i više nepostojeći Sovjetski Savez (SSSR);
  - Pasoši i izvodi iz matične knjige rođenih sovjetskog tipa, ukupno 3.300 komada;
- U kući iste osobe, revolver, šest metaka za gasni pištolj, dva metka za poluautomatski pištolj i skrivena komunikaciona oprema;
- Stručnjaci iz Moldavske nacionalne agencije za regulaciju nuklearne i radiološke aktivnosti, zajedno sa Odjeljenjem za vanredne situacije MUP-a, potvrdili su da je zaplijenjen uranijum ^{238}U. Iako se javlja i u prirodi, ^{238}U se može koristiti za stvaranje područja radioaktivne kontaminacije.
- Dokaze je preuzelo Odjeljenje za vanredne situacije i sada se čuvaju kao radioaktivni otpad.

Fokus istrage

- Obavještajni službenici su identifikovali ćeliju organizovanog kriminala, koju su činili građani Republike Moldavije, koji su nudili na prodaju radioaktivni materijal na crnom tržištu.
- Pod vođstvom Kancelarije državnog tužioca, pokrenuta je krivična istraga za krivična djela vezana za krijumčarenje i posjedovanje radioaktivnih materijala. Formiran je tim tužilaca i službenika za kriminalističke istrage.
- Preduzete su istražne mjere radi provjere i procjene vjerodostojnosti preliminarnih informacija u posjedu istražitelja.
- U okviru krivične istrage, odlučeno je da se prate (vizuelno praćenje) lica umiješana u zločin kako bi se utvrdio krug umiješanih lica, presreli njihovi telefonski razgovori i sprovelo kontrolisano prikupljanje dokaznog uzorka za laboratorijsku analizu opasnih supstanci koje su posjedovali učesnici.
- Izbor policajca kao tajnog agenta u ulozi kupca, i razvoj tajne priče policajca za infiltraciju u organizovanu kriminalnu grupu.
- Kao dio tajne istrage, sprovedena je kontrolisana akvizicija i provjeren je radioaktivni materijal. Nakon toga, naređen je pretres i sprovedene su pretrage na terenu radi otkrivanja i uklanjanja zabranjenih materijala (eksploziva i radioaktivnih materijala). Počinioci su pritvoreni i uhapšeni.

Ključni dokazi

- Rezultati specijalne istrage:
  - Fizički nadzor;
  - Presretanje i snimanje telefonskih komunikacija;
  - Presretanje i snimanje ličnih razgovora između tajnog agenta i počinilaca tokom pregovora o prodaji radioaktivnog materijala;
  - Kontrolisana kupovina dijela radioaktivnog materijala3

- Rezultati tužilačkih radnji:
  - Predmeti i dokumenti pribavljeni tokom pretresa kuća i vozila;
  - Izjave svjedoka i tajnog agenta;
  - Izjave okrivljenih;
  - Izvještaji i izjave stručnjaka iz Moldavske nacionalne agencije za regulisanje nuklearne i radiološke aktivnosti.

Prioriteti tužilaštva

- Identifikovanje nuklearnih i radioloških vještaka koji bi mogli da daju stručne zaključke o predmetima koji se smatraju krivičnim djelom.
- Angažovanje specijalnih agenata FBI-ja radi osiguranja uspjeha tajnih operacija.
- Kontrolisanje, koordinacija i upravljanje procesom procesuiranja slučaja i posebnim istražnim mjerama kako bi se osiguralo poštovanje odredbi krivičnog zakona i osigurala prihvatljivost dokaza.
- Nadgledanje postupaka istražnih službenika kako bi se isključile radnje koje bi se mogle smatrati provokacijom na izvršenje krivičnog djela (zamka).
- Utvrđivanje porijekla osiromašenog uranijuma i okolnosti pod kojima su kriminalci došli u njegov posjed.

Metode otkrivanja

- Tajna istraga.
- Presretanje i snimanje komunikacija.
- Vizuelno praćenje pomoću posebnih tehničkih sredstava.
- Pretres kuća i vozila korišćenjem opreme za detekciju jonizujućeg zračenja.
- Ispitivanja optuženih, svjedoka i tajnog agenta.
- Zaključci i izjave nuklearnih vještaka.

Izazovi

- Obezbjeđivanje povjerljivosti krivične istrage i izbjegavanje curenja operativnih informacija.
- Zaštita identiteta tajnog agenta i njegove bezbjednosti tokom krivičnog postupka.

Ishodi

- Krivični slučaj je predat sudu, što je rezultiralo trogodišnjom zatvorskom kaznom za prvog optuženog, dvogodišnjom zatvorskom kaznom za drugog i godinu i po dana zatvora za trećeg. Kazna je zasnovana na sporazumu o priznanju krivice koji je potpisao optuženi.

Literatura

1. Romanian Criminal Procedural Code, Art. 173, Art. 178, Art. 192.
2. United Nations. Guidelines on the Role of Prosecutors, UN Guidelines (1990).
3. IAP. Standards of Professional Responsibility and Statement of the Essential Duties and Rights of Prosecutors: IAP Standards, (1999).
4. The Status and Role of Prosecutors: A UNODC and IAP Guide: UNODC and IAP Guide (2014).
5. IAP Human Rights Manual for Prosecutors: IAP Human Rights Manual, 1st edition (2003) 2nd completely revised edition (2009).
6. Federal Emergency Management Agency. National Incident Management System Basic Guidance for Public Information Officers, FEMA, Washington (2020).

Pm-147
RADIOACTIVE
MATERIAL
RADIOACTIVE
MATERIAL

Međunarodni zakonodavni okviri

SEDMO POGLAVLJE

7.1 Međunarodni zakonodavni okviri

7.2 Sporazumi

7.3 Uključivanje u zakonodavne okvire

7.4 Krivična nadležnost i zakonodavstvo

7.5 Krivična djela prema međunarodnim pravnim instrumentima koja se odnose na radiološke i nuklearne zločine

7.6 Nadležnost prema međunarodnim instrumentima koji se odnose na radiološke i nuklearne zločine

7.1

Međunarodni zakonodavni okviri

Iako je odgovornost za uspostavljanje odgovarajućih mjera za sprječavanje i suzbijanje radioloških i nuklearnih krivičnih djela na nacionalnom nivou u nadležnosti vlade svake države, efikasnost preduzetih mjera naposlijetku zavisi od toga da li i druge države imaju jednako adekvatne mjere, kao i od stepena saradnje među državama. Jedan od ciljeva međunarodnog pravnog okvira jeste da olakša usklađivanje različitih vrsta mjera koje su neophodne za suočavanje s prijetnjom radioloških i nuklearnih krivičnih djela.

Trenutno međunarodni pravni okvir uglavnom obuhvata sljedeće pravno obavezujuće instrumente: četiri konvencije, jedan amandman, dva protokola i dvije rezolucije Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija donete na osnovu Poglavlja VII Povelje Ujedinjenih nacija. Ovi instrumenti predstavljaju dio međunarodnih pravnih instrumenata za borbu protiv terorizma. Takođe, važan dio međunarodnog pravnog okvira čine pravno neobavezujući instrumenti u oblasti nuklearne bezbjednosti, među kojima se posebno ističe Kodeks ponašanja o sigurnosti i bezbjednosti radioaktivnih izvora, kao i međunarodne smjernice zasnovane na konsenzusu, koje obuhvataju sve aspekte nuklearne bezbjednosti i nastale su pod pokroviteljstvom Međunarodne agencije za atomsku energiju (eng. IAEA). Usvajanje ovih različitih instrumenata trajalo je tokom perioda od dvadeset pet godina, kako bi se odgovorilo na promjenljive trendove i potrebe. Nastali instrumenti se, stoga, međusobno dopunjuju. U slučajevima kada se određeno ponašanje može kvalifikovati kao krivično djelo prema više instrumenata, tužioci su ti koji snose odgovornost i dužni su da utvrde gdje je zajednici prijetila najveća opasnost, kako bi se odredile odgovarajuće optužbe.

Konvencija o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala

Među različitim zaključcima prve Konferencije država potpisnica Ugovora o neširenju nuklearnog oružja, održane u maju 1975. godine, nalazila se i deklaracija kojom su sve države uključene u mirnodopske nuklearne aktivnosti pozvane da zaključe odgovarajuće međunarodne sporazume i aranžmane potrebne za obezbjeđivanje adekvatne zaštite nuklearnog materijala. Konvencija o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala (eng. CPPNM) usvojena je u oktobru 1979. godine, nakon dvogodišnjih pregovora, a stupila je na snagu 8. februara 1987. godine. Depozitar Konvencije je generalni direktor Međunarodne agencije za atomsku energiju (IAEA). Konvencija ima trostruki obim primjene i utvrđuje obaveze država potpisnica u pogledu fizičke zaštite nuklearnog materijala koji se koristi u mirnodopske svrhe tokom međunarodnog transporta i skladištenja povezanog s tim transportom, kriminalizacije djela koja uključuju nuklearni materijal i međunarodne saradnje, naročito u slučajevima krađe, razbojništva ili bilo kakvog drugog nezakonitog prisvajanja nuklearnog materijala, kao i u situacijama vjerodostojne prijetnje takvim djelima.

Amandman na CPPNM

Konferencija država članica Konvencije o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala (CPPNM) održana 1992. godine zaključila je da je Konvencija adekvatna. Međutim, u narednim godinama ustanovljena je potreba za njenom revizijom, između ostalog, kako bi se ojačao međunarodni režim fizičke zaštite. U julu 2005. godine države potpisnice CPPNM jednoglasno su usvojile Amandman na CPPNM, koji je stupio na snagu 8. maja 2016. godine. Amandman na CPPNM u više važnih aspekata jača prvobitnu Konvenciju. On zahtijeva od država članica da uspostave režim fizičke zaštite za sav nuklearni materijal i nuklearne objekte koji se koriste u mirnodopske svrhe pod

njihovom jurisdikcijom. Takođe proširuje listu krivičnih djela prema Konvenciji, dodajući djela koja se odnose na nezakonitu trgovinu i sabotažu. Amandman dodatno predviđa unaprijeđenu međunarodnu saradnju u svjetlu proširenog obima, poput pružanja pomoći i razmjene informacija u slučaju sabotaže.

On je bio prvi međunarodni instrument koji je uspostavio krijumčarenje nuklearnog materijala kao posebno krivično djelo. Time što je to djelo definisano kao samostalno, Amandman na CPPNM ukazuje na njegovu ozbiljnost i potrebu da države posebno kriminalizuju krijumčarenje nuklearnog materijala i propišu odgovarajuće kazne.

Međunarodna konvencija o sprječavanju terorističkih napada bombama

Do sredine 1990-ih, različiti međunarodni pravni instrumenti koji su se bavili borbom protiv terorizma predviđali su djela poput otmice talaca, otmice aviona ili djela protiv bezbjednosti vazdušnog ili pomorskog saobraćaja, ali se nisu posebno bavili terorističkim bombaškim napadima kao takvim. Tako je niz bombaških napada 1995. i 1996. godine u različitim dijelovima svijeta doveo do usvajanja Međunarodne konvencije o sprječavanju terorističkih napada bombama (poznate i kao „Konvencija o terorističkim napadima bombama“) u decembru 1997. godine. Konvencija o sprječavanju terorističkih napada bombama stupila je na snagu 23. maja 2001. godine, a njen depozitar je Generalni sekretar Ujedinjenih nacija.

Međunarodna konvencija o sprječavanju akata nuklearnog terorizma

Pregovori o Međunarodnoj konvenciji o sprječavanju akata nuklearnog terorizma (eng. ICSANT) pokrenuti su kako bi se

popunile praznine u međunarodnom pravnom okviru za sprječavanje i reagovanje na djela nuklearnog terorizma. CPPNM je bila ograničena na transport nuklearnog materijala koji se koristi u mirnodopske svrhe i nije obuhvatala drugi radioaktivni materijal, nuklearni materijal vojnog porijekla i povezane lokacije i objekte, uključujući vojne lokacije i objekte, gdje se nuklearni i/ili drugi radioaktivni materijal proizvodi, skladišti, obrađuje ili transportuje. ICSANT se djelimično preklapa s CPPNM u nekim odredbama, proširujući definiciju nuklearnog objekta i dodajući zahtjev da djelo mora da ima specifičnu namjeru da bi bilo kvalifikovano kao krivično djelo. ICSANT je usvojila Generalna skupština UN u aprilu 2005. godine nakon sedam godina pripremnog rada. Konvencija je stupila na snagu 7. jula 2007. godine, a njen depozitar je Generalni sekretar Ujedinjenih nacija.

Konvencija o suzbijanju nezakonitih akata uperenih protiv bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva

Nakon napada na ciljeve u Sjedinjenim Američkim Državama 11. septembra 2001. godine, Skupština Međunarodne organizacije civilnog vazduhoplovstva (eng. ICAO) usvojila je rezoluciju kojom je Savjetu ICAO i njegovom Generalnom sekretaru naloženo „da se pozabave novim i nastajućim prijetnjama civilnom vazduhoplovstvu, posebno da preispitaju adekvatnost postojećih konvencija o vazduhoplovnoj bezbjednosti“. Konvencija o suzbijanju nezakonitih akata uperenih protiv bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva (Pekinška konvencija iz 2010.) usvojena je u septembru 2010. godine. Među državama članicama, njene odredbe imaju prednost nad odredbama Montrealske konvencije iz 1971. i Protokola o aerodromima iz 1988. Pekinška konvencija uvodi nova krivična djela koja se odnose na biološko, hemijsko i nuklearno (eng. BCN) oružje i radioaktivne supstance, a koja prethodni vazduhoplovni instrumenti nisu obuhvatali. Ona je, dakle, prvi međunarodni pravni instrument koji se posebno bavi sprječavanjem i suzbijanjem terorizma u

vazduhoplovstvu povezanog s CBRN prijetnjama.

Protokol uz Konvenciju iz 1988. o suzbijanju nezakonitih radnji uperenih protiv bezbjednosti pomorske plovidbe i Protokol uz Protokol iz 1988. o suzbijanju nezakonitih radnji uperenih protiv bezbjednosti fiksnih platformi koje se nalaze u epikontinentalnom pojasu

Glavna svrha Konvencije iz 1988. bila je da se osigura preduzimanje odgovarajućih mjera protiv lica koja čine nezakonita djela protiv brodova. To obuhvata zaplenu brodova silom; nasilje nad licima na brodovima; i postavljanje uređaja na brod koji mogu da ga unište ili oštete. Protokol iz 1988. prilagodio je te odredbe fiksnim platformama u epikontinentalnom pojasu. Međutim, kontinuirana ranjivost pomorskog transporta na terorističke napade demonstrirana je bombardovanjem broda MV SuperFerry 14 na Filipinima u februaru 2004. godine. Razmatranja za izmjenu Konvencije iz 1988. i njenog relevantnog Protokola poklopila su se sa usmjeravanjem napora međunarodne zajednice na kontrolu biološkog, hemijskog, radiološkog i nuklearnog oružja, uključujući i razmatranja i naknadno usvajanje Rezolucije Savjeta bezbjednosti 1540.

Pod pokroviteljstvom Međunarodne pomorske organizacije (eng. IMO), amandmani na Konvenciju o suzbijanju nezakonitih radnji (eng. SUA) iz 1988. i na Protokol SUA usvojeni su u oktobru 2005. godine. Instrumenti IMO iz 2005. uvode nova krivična djela koja se odnose na biološko, hemijsko i nuklearno oružje i nuklearni i drugi radioaktivni materijal, i stoga su prvi međunarodni pravni instrumenti koji se bave sprječavanjem i suzbijanjem CBRN terorizma povezanog sa pomorstvom. Prema članu 15 Protokola iz 2005. godine, Protokol treba da se čita i tumači među državama potpisnicama kao jedinstveni instrument zajedno sa Konvencijom SUA iz 1988. godine a nove odredbe iz 2005. godine, zajedno sa

revidiranim članovima Konvencije SUA iz 1988. godine, nazivaju se „Konvencija o suzbijanju nezakonitih radnji uperenih protiv bezbjednosti pomorske plovidbe iz 2005. godine“, skraćeno „Konvencija SUA iz 2005. godine“.

Protokoli se takođe mogu mijenjati, kao što je slučaj sa Protokolom iz 2005. godine uz Protokol o suzbijanju nezakonitih akata protiv bezbjednosti fiksnih platformi koje se nalaze na kontinentalnom pojasu (Protokol SUA iz 2005. godine). Slično Konvenciji SUA iz 2005. godine, Protokol iz 2005. godine uz Protokol o suzbijanju nezakonitih radnji uperenih protiv bezbjednosti fiksnih platformi koje se nalaze u epikontinentalnom pojasu ažurira Protokol iz 1988. godine, u mjeri u kojoj je to prikladno njegovoj ograničenijoj temi, na neke od istih načina na koje Konvencija SUA iz 2005. godine ažurira Konvenciju SUA iz 1988. godine.

Relevantne rezolucije Savjeta bezbjednosti UN

Rezolucija Saveta bezbjednosti 1373 (2001) usvojena je ubrzo nakon terorističkih napada 11. septembra 2001. godine u Sjedinjenim Američkim Državama, u skladu sa poglavljem VII Povelje Ujedinjenih nacija. Ovo poglavlje ovlašćuje Savjet bezbjednosti UN (SB UN) da usvoji pravno obavezujuće mjere za sve države članice UN u vezi sa prijetnjama miru, kršenjem mira i aktima agresije. Rezolucija 1373 nije ograničena na osudu specifičnih manifestacija terorizma u određenim dijelovima svijeta, već se bavi terorizmom kao opštim fenomenom. Ona uspostavlja okvir za poboljšanu međunarodnu saradnju protiv terorizma. Rezolucija sa zabrinutošću konstatuje blisku vezu između međunarodnog terorizma i ilegalnog kretanja nuklearnog, hemijskog, biološkog i drugih potencijalno smrtonosnih materijala. U tom smislu, naglašava potrebu za jačanjem koordinacionih napora na nacionalnom, subregionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou kako bi se ojačao globalni odgovor na ovaj ozbiljan izazov i prijetnju

međunarodnoj bezbjednosti.

Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija jednoglasno je usvojio rezoluciju 1540 28. aprila 2004. godine u skladu sa poglavljem VII Povelje Ujedinjenih nacija. To je prva rezolucija Savjeta bezbjednosti koja se fokusira na potencijalnu nabavku oružja za masovno uništenje od strane nedržavnih aktera. Rezolucija potvrđuje da „širenje nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja, kao i sredstava za njihovu isporuku, predstavlja prijetnju međunarodnom miru i bezbjednosti.“ Rezolucija 1540 (2004) namjerno pokušava da se pozabavi prijetnjama koje nisu obuhvaćene postojećim instrumentima za neširenje oružja, posebno onima povezanim sa ilegalnom trgovinom nuklearnim, hemijskim i biološkim oružjem, sredstvima za njihovu isporuku i srodnim materijalima. One su identifikovane kao nova dimenzija u širenju oružja.

Rezolucija 1540 takođe poziva države da promovišu saradnju u oblasti neširenja oružja. Ona potvrđuje podršku multilateralnim ugovorima usmjerenim na eliminisanje ili sprječavanje širenja oružja za masovno uništenje (eng. WMD) i naglašava važnost da sve države članice u potpunosti sprovedu te sporazume. Sprovođenje odredbi o kriminalizaciji drugih međunarodnih pravnih instrumenata pomenutih u ovom poglavlju jedan je od koraka koje države članice mogu preduzeti ka ispunjavanju svojih obaveza kriminalizacije prema rezoluciji 1540.

Kodeks ponašanja o bezbjednosti i sigurnosti radioaktivnih izvora

IAEA je 2004. godine izdala Kodeks ponašanja o bezbjednosti i sigurnosti radioaktivnih izvora kako bi pomogla zemljama u rješavanju rizika i zaštiti ljude i životnu sredinu od slučajnog izlaganja zračenju ili namjernih nedozvoljenih radnji koje uključuju radioaktivne izvore. Nakon terorističkih napada 11. septembra 2001. godine, odredbe Kodeksa koje se odnose na bezbjednost izvora su

pojačane. Kodeks se bavi materijalima koji su van obima primjene CPPNM i njenog amandmana, koji se primjenjuju samo na nuklearni materijal, osim izvora koji sadrže plutonijum-239.

Odredbe Kodeksa predviđaju da države članice treba da uspostave efikasan nacionalni zakonodavni i regulatorni sistem za kontrolu upravljanja i zaštite radioaktivnih izvora. Ovaj sistem treba da obuhvati mjere za smanjenje vjerovatnoće zlonamjernih radnji, uključujući sabotažu, u skladu sa prijetnjom koju je definisala država članica. Pored toga, trebalo bi da ublaži ili minimizira radiološke posljedice nesreća ili zlonamjernih radnji koje uključuju radioaktivne izvore.

7.2

Sporazumi

U međunarodnom pravu, sporazumi se mogu široko definisati. Za naše potrebe, sporazum je propisani dogovor zemalja koje se obavezuju da uspostave međusobne obaveze i odgovornosti bez formalnosti pregovora o ugovorima i ratifikacija. Što se tiče nuklearnih i drugih radioloških materijala (RN) i njihove potencijalne nezakonite upotrebe, tri najznačajnija sporazuma su Zangerov odbor, Grupa nuklearnih dobavljača i Vasenaarski aranžman.

Zangerov odbor, ponekad nazivan „Odborom izvoznika Sporazuma o neširenju nuklearnog oružja (eng. NPT)“, pomaže članovima u poštovanju kontrola izvoza navedenih u članu III, stavu 2 Sporazuma o neširenju nuklearnog oružja. Ova ugovorna obaveza zahtjeva od potpisnica da izvoze nuklearni materijal od interesa i relevantnu specijalizovanu opremu samo u države koje nemaju nuklearno oružje u skladu sa zaštitnim mjerama NPT. Odbor je osnovan

1971. godine, a predsjedavao mu je prof. Klod Zanger iz Švajcarske. Učesnici su se obavezali na neformalni status i na odluke zasnovane na konsenzusu, koje ne bi bile obavezujuće. Odboru je dodijeljen zadatak da kreira „listu okidača“ koja obuhvata izvorne ili posebne fisibilne materijale i opremu ili materijale namijenjene za preradu, upotrebu ili proizvodnju takvih materijala.

Prema članu III.2 Sporazuma o neširenju nuklearnog oružja (NPT), ovi predmeti moraju da budu u skladu sa zaštitnim mjerama IAEA kada ih strane NPT pružaju državama koje nemaju nuklearno oružje (eng. NNWS). Cilj je spriječiti preusmjeravanje materijala i opreme izvezene u mirnodopske svrhe sa tog cilja. Godine 1974., Zangerov odbor je izdao Listu okidača kojom su navedeni predmeti koji aktiviraju obavezu primjene bezbjednosnih mjera i smjernica („zajedničkih dogovora“) prilikom njihovog izvoza prema državama bez nuklearnog oružja (NNWS) koje nisu članice NPT. Lista okidača Zangerovog odbora služi kao resurs za tužioce, istražitelje i analitičare koji rade u ovoj oblasti. Lista i prateće smjernice objavljuje IAEA u seriji Informativnih biltena (INFCIRC), INFCIRC/209. Sa pravnog aspekta, države su prihvatile ove odluke putem direktne, jednostrane komunikacije. Pravna ovlašćenja proističu iz uključivanja odluka Zangerovog odbora u nacionalno zakonodavstvo.

Države članice Zangerovog odbora su: Argentina, Australija, Austrija, Bjelorusija, Belgija, Bugarska, Kanada, Kina, Hrvatska, Češka, Danska, Finska, Francuska, Nemačka, Grčka, Mađarska, Irska, Italija, Japan, Kazahstan, Republika Koreja, Luksemburg, Holandija, Novi Zeland, Norveška, Poljska, Portugalija, Rumunija, Ruska Federacija, Slovačka, Slovenija, Južna Afrika, Španija, Švedska, Švajcarska, Turska, Ukrajina, Ujedinjeno Kraljevstvo i Sjedinjene Američke Države. EU je stalni posmatrač. Odbor održava veb stranicu na: *https://zanggercommittee.org/*.

Grupa nuklearnih dobavljača (eng. NSG) fokusira se na doprinos nešireњu nuklearnog oružja putem smjernica zasnovanih na konsenzusu a koje se tiču trgovine nuklearnim oružjem. Iako NSG postoji od 1975. godine, 1994. godine NSG je usvojio „princip nešireњa“, koji predviđa da prodavci treba da učestvuju u transakciji samo kada su sigurni da prodaja neće doprinijeti daljem širenju nuklearnog oružja. Rad NSG se prvenstveno svodi na dvije glavne oblasti: transferi nuklearnog oružja i transferi opreme, materijala, softvera i srodne tehnologije dvostruke namjene vezane za nuklearno oružje. Smjernice objavljuje IAEA i mogu se naći u INFCIRC/254, dijelovi 1 i 2.

Na redovno zakazanoj seriji sastanaka, NSG razmatra širenje informacija radi podrške nešireњu nuklearnog oružja i olakšavanja trgovine. Odluke se donose putem konsenzusa i objavljuju. Odobrenje i sprovođenje podliježu donošenju ovih odluka i njihovom inkorporiranju u pojedinačne državne zakonodavne okvire.

Vlade učesnice u NSG su: Argentina, Kipar, Irska, Novi Zeland, Južna Afrika, Australija, Češka, Italija, Norveška, Španija, Austrija, Danska, Japan, Poljska, Švedska, Bjelorusija, Estonija, Kazahstan, Portugalija, Švajcarska, Belgija, Finska, Letonija, Rumunija, Turska, Brazil, Francuska, Litvanija, Republika Koreja, Ukrajina, Bugarska, Nemačka, Luksemburg, Rusija, Ujedinjeno Kraljevstvo, Sjedinjene Američke Države, Kanada, Grčka, Malta, Srbija, Kina, Mađarska, Meksiko, Slovačka, Hrvatska, Island, Holandija i Slovenija. EU i Zangerov odbor su posmatrači. NSG održava veb stranicu na *https://nuclearsuppliersgroup.org*.

Vasenaarski aranžman (WA) je posvećen promociji transparentnosti i odgovornosti u transferu konvencionalnog naoružanja i robe i

tehnologija dvostruke namjene. RN materijali i oprema često spadaju u kategoriju dvostruke namjene. WA klasifikuje robu u dvije liste: listu robe i tehnologija dvostruke namjene i listu municije. Putem ovih lista, WA podržava mjere država članica smjernicama, elementima i procedurama za prevođenje ciljeva WA u nacionalne okvire. Tijela unutar WA uključuju Opštu radnu grupu i Ekspertsku grupu, a predviđa i redovan sastanak službenika za izdavanje dozvola i sprovođenje odgovarajućih mjera. Učesnici, kroz svoje nacionalne politike, osiguravaju da transferi konvencionalnog oružja i robe dvostruke namjene ne doprinose razvoju ili unaprjeđenju destabilizujućih vojnih kapaciteta i da se ne preusmjeravaju na podršku takvim kapacitetima. Istovremeno, rade na sprječavanju nabavke ove robe od strane terorista.

Osnovan 1995. godine, WA je proistekao iz prethodnog međunarodnog tijela iz doba hladnog rata i danas se posebno koncentriše na izvoz robe dvostruke namjene i srodnih predmeta. Kontrolne liste WA pokrivaju vojnu opremu i dvanaest kategorija robe i tehnologija dvostruke namjene. Odobrenja i sprovođenje podliježu usvajanju koncepata i njihovom inkorporiranju u zakonodavne šeme država članica.

Države učesnice su: Argentina, Australija, Austrija, Belgija, Bugarska, Kanada, Hrvatska, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Nemačka, Grčka, Mađarska, Indija, Irska, Italija, Japan, Letonija, Litvanija, Luksemburg, Malta, Meksiko, Holandija, Novi Zeland, Norveška, Poljska, Portugal, Republika Koreja, Rumunija, Ruska Federacija, Slovačka, Slovenija, Južna Afrika, Španija, Švedska, Švajcarska, Turska, Ukrajina, Ujedinjeno Kraljevstvo i Sjedinjene Američke Države. WA održava veb stranicu na *https://www.wassenaar.org*.

7.3

Uključivanje u zakonodavne okvire

Ključna karakteristika mnogih međunarodnih pravnih instrumenata o suzbijanju terorizma je obaveza koja generalno zahtjeva od država potpisnica da u svom nacionalnom pravu utvrde određena djela identifikovana u instrumentima kao krivična djela. Odredbe koje predviđaju ova krivična djela dijele nekoliko zajedničkih karakteristika, koje se mogu rezimirati na sljedeći način:

1. Svako krivično djelo je definisano prema svojim objektivnim i materijalnim elementima (actus reus, npr. izazivanje uništenja, postavljanje eksploziva, oduzimanje aviona ili brodova itd.). U nekim slučajevima, dodatni sastavni element krivičnog djela je stvaranje opasnosti, bez obzira na to da li je uzrok takve opasnosti bio namjeran. (Na primjer, nisu svi akti nasilja počinjeni u vazduhoplovu obuhvaćeni Konvencijom o suzbijanju nezakonitih akata uperenih protiv bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva, relevantno krivično djelo uključuje samo one koji mogu ugroziti bezbjednost vazduhoplova u letu). Međunarodni pravni instrumenti o suzbijanju terorizma ne definišu „terorističke akte“ i ne zahtijevaju uvijek terorističku motivaciju kao conditio sine qua non za kriminalizaciju određenog ponašanja. Samo u određenim slučajevima teroristička motivacija je element krivičnog djela, uvedena kao namjera „da se fizičko ili pravno lice, međunarodna organizacija ili država primora da učini ili da se uzdrži od činjenja bilo kog djela“ ili „da se zastraši stanovništvo, ili da se vlada ili međunarodna organizacija primora da učini ili da se uzdrži od činjenja bilo kog djela“.

2. Subjektivni i namjerni element (mens rea) obuhvaćen odredbama o krivičnom djelu generalno zahtjeva da krivično djelo bude počinjeno „namjerno“. Ova „opšta“ namjera je često praćena „posebnom“ (na primjer, dodatnom namjerom počinioca da izazove smrt ili tešku tjelesnu povredu).

3. Instrumenti dodatno obavezuju države potpisnice da utvrde djela definisana kao krivična djela prema svom domaćem pravu, uključujući sporedna krivična djela kao što su pokušaj i saučesništvo (pomaganje i podsticanje).

4. Međunarodna konvencija o sprječavanju terorističkih napada bombama, Međunarodna konvencija o sprječavanju akata nuklearnog terorizma, Amandman na Konvenciju o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala i instrumenti civilnog vazduhoplovstva i pomorske bezbjednosti pomenuti u ovom poglavlju sadrže dodatne zahtjeve za kriminalizaciju u vezi sa doprinosom izvršenju krivičnih djela od strane grupe lica koja djeluju sa zajedničkim ciljem.

5. Instrumenti ne propisuju konkretne kazne, već zahtijevaju da se krivična djela kažnjavaju odgovarajućim kaznama koje uzimaju u obzir njihovu tešku prirodu.

7.4

Krivična nadležnost i zakonodavstvo

Jedan od glavnih ciljeva međunarodnih pravnih instrumenata o suzbijanju terorizma jeste da se osigura da što više država potpisnica ima nadležnost za procesuiranje krivičnih djela definisanih ovim instrumentima, kako bi se izbjeglo stvaranje sigurnih utočišta za počinioce. Ovi instrumenti unaprjeđuju ovaj cilj kroz odredbe koje obavezuju države potpisnice da uspostave nadležnost nad definisanim krivičnim djelima u različitim okolnostima. Uopšte uzev, prema ovim instrumentima, države potpisnice su dužne da uspostave nadležnost kada je krivično djelo počinjeno na teritoriji države, na plovilu koje plovi pod zastavom te države ili u vazduhoplovu registrovanom u toj državi. Oni takođe nalažu nadležnost kada krivično djelo počini državljanin te države. Ovo se često naziva obaveznim osnovama nadležnosti, što znači da su države potpisnice obavezne da ih uključe u svoje nacionalne zakone.

Ovi instrumenti takođe nameću obavezu uspostavljanja nadležnosti nad krivičnim djelima kada se navodni počinilac nalazi na teritoriji države potpisnice koja ne odobrava ekstradiciju na zahtjev druge države potpisnice koja ima nadležnost. Pored toga, instrumenti pružaju različite osnove za uspostavljanje nadležnosti, kao što je princip pasivnog državljanstva, po kome države potpisnice mogu da uspostave nadležnost nad krivičnim djelima počinjenim u inostranstvu protiv jednog od njihovih državljana.

Svi međunarodni pravni instrumenti o suzbijanju terorizma, osim rezolucija Savjeta bezbjednosti UN, uključuju obavezu poznatu kao

„aut dedere aut judicare“ — ekstradicija ili procesuiranje. Relevantne odredbe navode da, kad god se zahtjeva ekstradicija osobe koja se nalazi na teritoriji države potpisnice, ta država mora ili da preda tu osobu državi potpisnici koja podnosi zahtjev ili da preda slučaj nadležnim domaćim organima radi procesuiranja.

Na primjer, Konvencija o terorističkim napadima bombama (zajedno sa drugim instrumentima koji koriste identičan ili veoma sličan jezik) u stavu 1 svog člana 8 predviđa da će država potpisnica koja ne izruči osobu državi potpisnici koja podnosi zahtjev „imati obavezu, bez ikakvog izuzetka i bez obzira na to da li je krivično djelo počinjeno na njenoj teritoriji ili ne, da bez nepotrebnog odlaganja podnese slučaj svojim nadležnim organima radi njegovog procesuiranja, putem postupka u skladu sa zakonima te države. Ti organi će doneti svoju odluku na isti način kao u slučaju bilo kog drugog krivičnog djela teške prirode prema zakonu te države“.

Međunarodni pravni instrumenti protiv terorizma ne predviđaju koji će državni organ biti odgovoran za pokretanje slučaja. Ovaj aspekt je ostavljen svakoj državi potpisnici da pojedinačno odluči. Na primjer, države mogu da odluče da centralizuju procesuiranje krivičnih djela povezanih sa terorizmom putem specijalizovanih jedinica ili da raspodjele obim posla na različite načine. Takve odluke se u potpunosti zasnivaju na domaćim politikama.

Dodatnu vrijednost međunarodnih pravnih instrumenata o suzbijanju terorizma u oblasti ekstradicije čini sledeće:

- Krivična djela navedena u međunarodnim instrumentima za borbu protiv terorizma smatraju se krivičnim djelima za koja je predviđena ekstradicija u smislu bilo kojeg postojećeg ugovora o ekstradiciji između država potpisnica.

- Države potpisnice se obavezuju da će ova krivična djela uključiti kao krivična djela za koja se može izvršiti ekstradicija u bilo koji budući ugovor o ekstradiciji koji zaključe.

- Države potpisnice koje ne uslovljavaju ekstradiciju postojanjem ugovora dužne su da između sebe smatraju krivična djela navedena u međunarodnim pravnim instrumentima protiv terorizma krivičnim djelima za koja se može izvršiti ekstradicija.

- Države potpisnice koje obično zahtijevaju ugovor kao uslov za ekstradiciju mogu, po svom nahođenju, koristiti međunarodni instrument kao pravni osnov za ekstradiciju kada druga država potpisnica podnese zahtjev.

- Svi ugovori i sporazumi o ekstradiciji između država potpisnica istog međunarodnog instrumenta u vezi sa relevantnim

krivičnim djelima „smatraju se izmijenjenim" ukoliko su neosnovani ili u suprotnosti s tim međunarodnim instrumentom.

- Državama potpisnicama je zabranjeno da odbiju zahtjev za ekstradiciju druge države potpisnice (u vezi sa bilo kojim krivičnim djelom zasnovanim na konvenciji) na osnovu toga što se odnosi na političko krivično djelo, krivično djelo povezano sa političkim krivičnim djelom ili krivično djelo sa političkim motivima. Ova zabrana je na snazi zato što se nijedno od definisanih krivičnih djela ne smije smatrati političkim u svrhu ekstradicije.

- Ništa u instrumentima ne nameće obavezu državama potpisnicama da izvrše ekstradiciju (u vezi sa bilo kojim krivičnim djelom utvrđenim instrumentima) ako strana kojoj se upućuje zahtjev ima ozbiljne osnove da vjeruje da je zahtjev podnesen u svrhu procesuiranja ili kažnjavanja lica zbog njegove rase, vjeroispovijesti, nacionalnosti, etničkog porijekla ili političkog mišljenja, ili ako bi njegov ili njen položaj bio narušen iz tog razloga.

7.5

Krivična djela prema međunarodnim pravnim instrumentima koja se odnose na radiološke i nuklearne zločine

Konvencija o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala (CPPNM)
Član 7

Namjerno izvršenje:

(a) Djela bez zakonitog odobrenja koje predstavlja prijem, posjedovanje, korišćenje, prijenos, izmjenu, odlaganje ili raspršivanje nuklearnog materijala i koje uzrokuje ili je vjerovatno da će uzrokovati smrt ili tešku povredu bilo koje osobe ili značajnu štetu na imovini;

(b) Krađe ili pljačke nuklearnog materijala;

(c) Pronevjere ili pribavljanja nuklearnog materijala u svrhu prevare;

(d) Djela koje predstavlja zahtjev za nuklearnim materijalom prijetnjom ili upotrebom sile ili bilo kojim drugim oblikom zastrašivanja;

(e) Prijetnje:

(i) Korišćenjem nuklearnog materijala za izazivanje smrti ili teške povrede bilo koje osobe ili značajne štete na imovini ili

(ii) Izvršenjem krivičnog djela opisanog u podstavu (b) kako bi se primoralo fizičko ili pravno lice, međunarodna

organizacija ili država da učini ili se uzdrži od činjenja bilo koje radnje;

(f) Pokušaja izvršenja bilo kog krivičnog djela opisanog u podstavovima (a), (b) ili (c); i
(g) Djela koje predstavlja učešće u bilo kom krivičnom djelu opisanom u podstavovima (a) do (f)

biće kažnjivo djelo od strane svake države potpisnice u skladu sa svojim nacionalnim zakonom.

Međunarodna konvencija o sprječavanju terorističkih napada bombama
Član 2

1. Svako lice čini krivično djelo u smislu ove Konvencije ako to lice nezakonito i namjerno dostavi, postavi, ispusti ili detonira eksploziv ili drugu smrtonosnu napravu u, unutar ili protiv javnog mjesta, državnog ili vladinog objekta, sistema javnog prijevoza ili infrastrukturnog objekta:

   (a) Sa namjerom da izazove smrt ili tešku tjelesnu povredu; ili
   (b) Sa namjerom da izazove opsežno uništenje takvog mjesta, objekta ili sistema, kada takvo uništenje rezultira ili će vjerovatno rezultirati velikim ekonomskim gubitkom.

2. Svako lice takođe čini krivično djelo ako pokuša da izvrši krivično djelo navedeno u stavu 1.

3. Svako lice takođe čini krivično djelo ako:

(a) Učestvuje kao saučesnik u krivičnom djelu navedenom u stavu 1 ili 2; ili

(b) Organizuje ili nalaže drugima da izvrše krivično djelo navedeno u stavu 1 ili 2; ili

(c) Na bilo koji drugi način doprinosi izvršenju jednog ili više krivičnih djela navedenih u stavu 1 ili 2 od strane grupe lica koja djeluju sa zajedničkim ciljem; takav doprinos mora biti namjeran i učinjen sa ciljem unapređenja opšte kriminalne aktivnosti ili cilja grupe ili učinjen sa saznanjem o namjeri grupe da izvrši konkretno krivično djelo ili krivična djela.

Međunarodna konvencija o sprječavanju akata nuklearnog terorizma (ICSANT)
Član 2

1. Svako lice čini krivično djelo u smislu ove Konvencije ako to lice nezakonito i namjerno:

a) Posjeduje radioaktivni materijal ili pravi ili posjeduje uređaj:
   (i) Sa namjerom da izazove smrt ili tešku tjelesnu povredu; ili
   (ii) Sa namjerom da izazove značajnu štetu imovini ili životnoj sredini;

b) Koristi na bilo koji način radioaktivni materijal ili uređaj, ili koristi ili oštećuje nuklearni objekat na način koji oslobađa ili rizikuje oslobađanje radioaktivnog materijala:

(i) Sa namjerom da izazove smrt ili tešku tjelesnu povredu; ili

(ii) Sa namjerom da izazove značajnu štetu imovini ili životnoj sredini; ili

(iii) Sa namjerom da primora fizičko ili pravno lice, međunarodnu organizaciju ili državu da izvrši ili se uzdrži od izvršenja djela.

2. Svako lice takođe čini krivično djelo ako to lice:

(a) Prijeti, pod okolnostima koje ukazuju na vjerodostojnost prijetnje, da će počiniti krivično djelo kako je navedeno u stavu 1 (b) ovog člana; ili

(b) Nezakonito i namjerno zahtjeva radioaktivni materijal, uređaj ili nuklearni objekat prijetnjom, pod okolnostima koje ukazuju na vjerodostojnost prijetnje ili upotrebom sile.

3. Svako lice takođe čini krivično djelo ako pokuša da izvrši krivično djelo navedeno u stavu 1 ovog člana.

4. Svako lice takođe čini krivično djelo ako:

(a) Učestvuje kao saučesnik u krivičnom djelu navedenom u stavu 1, 2 ili 3 ovog člana; ili

(b) Organizuje ili nalaže drugima da izvrše krivično djelo navedeno u stavu 1, 2 ili 3 ovog člana; ili

(c) Na bilo koji drugi način doprinosi izvršenju jednog ili više krivičnih djela navedenih u stavu 1, 2 ili 3 ovog člana od strane grupe lica koja djeluju sa zajedničkim ciljem;

takav doprinos mora biti namjeran i učinjen sa ciljem unapređenja opšte kriminalne aktivnosti ili cilja grupe ili učinjen sa saznanjem o namjeri grupe da izvrši konkretno krivično djelo ili krivična djela.

Amandman na Konvenciju o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala (A/CPPNM) Izmijenjeni član 7 CPPNM

1. Namjerno izvršenje:

(a) Djela bez zakonitog odobrenja koje predstavlja prijem, posjedovanje, korišćenje, prijenos, izmjenu, odlaganje ili raspršivanje nuklearnog materijala i koje uzrokuje ili je vjerovatno da će uzrokovati smrt ili tešku povredu bilo koje osobe ili značajnu štetu na imovini ili životnoj sredini;

(b) Krađe ili pljačke nuklearnog materijala;

(c) Pronevjere ili pribavljanja nuklearnog materijala u cilju prevare;

(d) Djela koje predstavlja nošenje, slanje ili premještanje nuklearnog materijala u ili iz države bez zakonitog odobrenja;

(e) Djela usmjerenog protiv nuklearnog objekta ili djela koje ometa rad nuklearnog objekta, gdje počinilac namjerno prouzrokuje, ili kada zna da će djelo vjerovatno

prouzrokovati, smrt ili tešku povredu bilo koje osobe ili značajnu štetu na imovini ili životnoj sredini izlaganjem zračenju ili ispuštanjem radioaktivnih supstanci, osim ako djelo nije preduzeto u skladu sa nacionalnim zakonom države potpisnice na čijoj se teritoriji nalazi nuklearni objekat;

(f) Djela koje predstavlja zahtjev za nuklearnim materijalom prijetnjom ili upotrebom sile ili bilo kojim drugim oblikom zastrašivanja;

(g) Prijetnje:

(i) Korišćenjem nuklearnog materijala za prouzrokovanje smrti ili teške povrede bilo koje osobe ili značajne štete na imovini ili životnoj sredini ili izvršenjem krivičnog djela opisanog u podstavu (e), ili

(ii) Izvršenjem krivičnog djela opisanog u podstavovima (b) i (e) kako bi se fizičko ili pravno lice, međunarodna organizacija ili država primorala da izvrši ili da se uzdrži od izvršenja bilo kog djela;

(h) Pokušaja izvršenja bilo kog krivičnog djela opisanog u podstavovima (a) do (e);

(i) Djela koje predstavlja učešće u bilo kom krivičnom djelu opisanom u podstavovima (a) do (h);

(j) Djela bilo koje osobe koja organizuje ili nalaže drugima da izvrše krivično djelo opisano u podstavovima (a) do (h); i

(k) Djela koje doprinosi izvršenju bilo kog krivičnog djela opisanog u podstavovima (a) do (h) od strane grupe lica koja djeluju sa zajedničkim ciljem; takvo djelo mora da bude namjerno i:

(i) učinjeno sa ciljem unapređenja kriminalne

aktivnosti ili kriminalne namjere grupe, kada takva aktivnost ili cilj uključuje izvršenje krivičnog djela opisanog u podstavovima (a) do (g), ili

(ii) učinjeno sa znanjem o namjeri grupe da izvrši krivično djelo opisano u podstavovima (a) do (g)

biće proglašeno kažnjivim djelom od strane svake države potpisnice u skladu sa svojim nacionalnim zakonom.

Konvencija o suzbijanju nezakonitih radnji uperenih protiv bezbjednosti pomorske plovidbe (2005 SUA)
Članovi 3bis, 3ter i 3quater

Član 3*bis*

1. Svako lice čini krivično djelo u smislu ove Konvencije ako to lice nezakonito i namjerno:

(a) Kada je svrha djela, po svojoj prirodi ili kontekstu, zastrašivanje stanovništva ili prisiljavanje vlade ili međunarodne organizacije da učini ili da se uzdrži od činjenja bilo kog djela:

(i) Koristi protiv broda ili na brodu ili ispušta sa broda bilo koji eksplozivni radioaktivni materijal ili BCN oružje na način koji uzrokuje ili je vjerovatno da će uzrokovati smrt ili ozbiljnu povredu ili štetu; ili

(ii) Ispušta sa broda naftu, tečni prirodni gas ili drugu opasnu ili štetnu supstancu koja nije obuhvaćena

podstavom (a)(i) u količini ili koncentraciji koja uzrokuje ili je vjerovatno da će uzrokovati smrt ili ozbiljnu povredu ili štetu; ili

(iii) Koristi brod na način koji uzrokuje smrt ili ozbiljnu povredu ili štetu; ili

(iv) Prijeti, bilo uslovno ili bezuslovno, kako je predviđeno nacionalnim zakonom, da će izvršiti krivično djelo navedeno u podstavu (a)(i), ili (iii); ili

(b) Prevozi na brodu:

(i) Bilo koji eksplozivni ili radioaktivni materijal, znajući da je namijenjen za izazivanje, ili kao prijetnja izazivanjem, bilo uslovno ili bezuslovno, kako je predviđeno nacionalnim zakonom, smrt ili tešku povredu ili štetu u svrhu zastrašivanja stanovništva ili prisiljavanja vlade ili međunarodne organizacije da učini ili da se uzdrži od činjenja bilo koje radnje; ili

(ii) Bilo koje oružje BHN, znajući da je to oružje BHN, kako je definisano u članu 1; ili

(iii) Bilo koji izvorni materijal, specijalan fisibilan materijal, ili opremu ili materijal posebno projektovan ili pripremljen za preradu, upotrebu ili proizvodnju specijalnog fisibilnog materijala, znajući da je namijenjen za upotrebu u nuklearnoj eksplozivnoj aktivnosti ili u bilo kojoj drugoj nuklearnoj aktivnosti koja nije pod zaštitnim mjerama u skladu sa sveobuhvatnim sporazumom o zaštitnim mjerama IAEA; ili

(iv) Bilo koju opremu, materijale ili softver ili srodnu tehnologiju koja značajno doprinosi projektovanju, proizvodnji ili isporuci BCN oružja, sa namjerom

korišćenja u takvu svrhu.

[…]

Član 3*ter*

Svako lice čini krivično djelo u smislu ove Konvencije ako to lice nezakonito i namjerno prevozi drugo lice na brodu znajući da je to lice počinilo djelo koje predstavlja krivično djelo navedeno u članu 3, 3bis ili 3quater ili krivično djelo navedeno u bilo kom ugovoru navedenom u Aneksu, a namjeravajući da pomogne tom licu da izbjegne procesuiranje.

Član 3*quater*

Svako lice takođe čini krivično djelo u smislu ove Konvencije ako to lice:

(a) Nezakonito i namjerno povrijedi ili ubije bilo koje lice u vezi sa izvršenjem bilo kog od krivičnih djela navedenih u članu 3, stav 1, članu 3bis ili članu 3ter; ili
(b) Pokuša da izvrši krivično djelo navedeno u članu 3, stav 1, članu 3bis, stavu 1(a)(i), (ii) ili (iii), ili podstavu (a) ovog člana; ili
(c) Učestvuje kao saučesnik u krivičnom djelu navedenom u članu 3, članu 3bis, članu 3ter ili podstavu (a) ili (b) ovog člana; ili
(d) Organizuje ili nalaže drugima da izvrše krivično djelo navedeno u članu 3, članu 3bis, članu 3ter ili podstavu (a) ili (b) ovog člana; ili

(e) Doprinosi izvršenju jednog ili više krivičnih djela navedenih u članu 3, članu 3bis, članu 3ter ili podstavu (a) ili (b) ovog člana, od strane grupe lica koja djeluju sa zajedničkim ciljem, namjerno i:

(i) sa ciljem unapređenja kriminalne aktivnosti ili kriminalne namjere grupe, kada takva aktivnost ili cilj uključuje izvršenje krivičnog djela navedenog u članu 3, 3bis ili 3ter; ili

(ii) sa saznanjem o namjeri grupe da počini krivično djelo navedeno u članu 3, 3*bis* ili 3*ter*.

Protokol o suzbijanju nezakonitih akata uperenih protiv bezbjednosti fiksnih platformi koje se nalaze u epikontinentalnom pojasu (Protokol SUA iz 2005. godine)
Članovi 2bis i 2ter

Član 2*bis*

Svako lice čini krivično djelo u smislu ovog Protokola ako to lice nezakonito i namjerno, kada je svrha djela, po svojoj prirodi ili kontekstu, zastrašivanje stanovništva ili prisiljavanje vlade ili međunarodne organizacije da učini ili da se uzdrži od činjenja bilo kog djela:

(a) Koristi protiv ili na fiksnoj platformi ili ispušta sa fiksne platforme bilo koji eksploziv, radioaktivni materijal ili BCN oružje na način koji uzrokuje ili je vjerovatno da će uzrokovati smrt ili ozbiljnu povredu ili štetu; ili

(b) Ispušta sa fiksne platforme naftu, tečni prirodni gas ili drugu

opasnu ili štetnu supstancu, koja nije obuhvaćena podstavom (a), u takvoj količini ili koncentraciji koja uzrokuje ili je vjerovatno da će uzrokovati smrt ili ozbiljnu povredu ili štetu; ili

(c) Prijeti, bilo uslovno ili bezuslovno, kako je predviđeno nacionalnim zakonom, da će izvršiti krivično djelo navedeno u podstavu (a) ili (b).

Član 2*ter*

Svako lice takođe čini krivično djelo u smislu ovog Protokola ako to lice:

(a) Nezakonito i namjerno povrijedi ili ubije bilo koje lice u vezi sa izvršenjem bilo kog od krivičnih djela navedenih u članu 2, stav 1, ili članu 2bis; ili

(b) Pokuša da izvrši krivično djelo navedeno u članu 2, stav 1, članu 2bis, podstavu (a) ili (b), ili podstavu (a) ovog člana; ili

(c) Učestvuje kao saučesnik u krivičnom djelu navedenom u članu 2, članu 2bis ili podstavu (a) ili (b) ovog člana; ili

(d) Organizuje ili nalaže drugima da izvrše krivično djelo navedeno u članu 2, članu 2bis ili podstavu (a) ili (b) ovog člana; ili

(e) Doprinosi izvršenju jednog ili više krivičnih djela navedenih u članu 2, članu 2bis ili podstavu (a) ili (b) ovog člana, od strane grupe lica koja djeluju sa zajedničkim ciljem, namjerno i:

(i) sa ciljem unapređenja kriminalne aktivnosti ili kriminalne namjere grupe, gdje takva aktivnost ili cilj obuhvata

izvršenje krivičnog djela navedenog u članu 2 ili 2bis; ili

(ii) sa saznanjem o namjeri grupe da izvrši krivično djelo navedeno u članu 2 ili 2bis.

Konvencija o suzbijanju nezakonitih akata uperenih protiv bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva (Pekinška konvencija iz 2010. godine)

Član 1

1. Svako lice čini krivično djelo ako to lice nezakonito i namjerno:

[…]

(g) Pusti ili ispusti iz vazduhoplova u upotrebi bilo koje BCN oružje ili eksploziv, radioaktivne ili slične supstance na način koji uzrokuje ili je vjerovatno da će uzrokovati smrt, tešku tjelesnu povredu ili ozbiljnu štetu na imovini ili životnoj sredini; ili

(h) Upotrebi protiv vazduhoplova u letu ili na njemu bilo koje BHN oružje ili eksploziv, radioaktivne ili slične supstance na način koji uzrokuje ili će vjerovatno uzrokovati smrt, teške tjelesne povrede ili ozbiljnu štetu na imovini ili životnoj sredini; ili

(i) Prevozi, dâ nalog za prevoz ili omogućava prevoz u vazduhoplovu:

(1) Bilo kog eksplozivnog ili radioaktivnog materijala, znajući da je namijenjen za izazivanje, ili za prijetnju izazivanjem, bilo

uslovno ili bezuslovno, kako je predviđeno nacionalnim zakonom, smrt ili tešku povredu ili štetu u svrhu zastrašivanja stanovništva ili prisiljavanja vlade ili međunarodne organizacije da učini ili da se uzdrži od činjenja bilo koje radnje; ili

(2) Bilo koje BHN oružje, znajući da je to BHN oružje kako je definisano u članu 2; ili

(3) Bilo koji izvorni materijal, specijalan fisibilan materijal ili opremu ili materijal posebno projektovan ili pripremljen za preradu, upotrebu ili proizvodnju specijalnog fisibilnog materijala, znajući da je namijenjen za upotrebu u nuklearnoj eksplozivnoj aktivnosti ili u bilo kojoj drugoj nuklearnoj aktivnosti koja nije pod zaštitnim mjerama u skladu sa sporazumom o zaštitnim mjerama sa Međunarodnom agencijom za atomsku energiju; ili

(4) Bilo koju opremu, materijale, softver ili srodnu tehnologiju koja značajno doprinosi projektovanju, proizvodnji ili isporuci BCN oružja bez zakonitog odobrenja i s namjerom korišćenja u tu svrhu; s tim da za aktivnosti koje uključuju državu ugovornicu, uključujući i one koje preduzima fizičko ili pravno lice ovlašćeno od strane države ugovornice, neće predstavljati krivično djelo prema stavovima (3) i (4) ako je transport takvih predmeta ili materijala u skladu sa, ili je namijenjen za upotrebu ili aktivnost koja je u skladu sa njenim pravima, odgovornostima i obavezama prema primjenjivom multilateralnom sporazumu o nešireniju u kojem je ona strana, uključujući one navedene u članu 7.

[…]

3. Svako lice takođe čini krivično djelo ako to lice:

(a) Prijeti da će izvršiti bilo koje od krivičnih djela u podstavovima (a), (b), (c), (d), (f), (g) i (h) stava 1 ili u stavu 2 ovog člana; ili

(b) Nezakonito i namjerno uzrokuje da bilo koje lice primi takvu prijetnju, pod okolnostima koje ukazuju da je prijetnja vjerodostojna.

4. Svako lice takođe čini krivično djelo ako to lice:

(a) Pokuša da izvrši bilo koje od krivičnih djela navedenih u stavu 1 ili 2 ovog člana; ili

(b) Organizuje ili nalaže drugima da izvrše krivično djelo navedeno u stavu 1, 2, 3 ili 4(a) ovog člana; ili

(c) Učestvuje kao saučesnik u krivičnom djelu navedenom u stavu 1, 2, 3 ili 4(a) ovog člana; ili

(d) Nezakonito i namjerno pomaže drugom licu da izbjegne istragu, procesuiranje ili kaznu, znajući da je to lice počinilo djelo koje predstavlja krivično djelo navedeno u stavu 1, 2, 3, 4(a), 4(b) ili 4(c) ovog člana, ili da se to lice traži radi procesuiranja od strane organa za sprovođenje zakona za takvo krivično djelo ili da je osuđeno za takvo krivično djelo.

5. Svaka država potpisnica će takođe utvrditi kao krivična djela, kada su učinjena namjerno, bez obzira na to da li je bilo koje od krivičnih djela navedenih u stavu 1, 2 ili 3 ovog člana zaista počinjeno ili pokušano, jedno ili oba od sledećih:

(a) Dogovor sa jednim ili više drugih lica da se izvrši krivično djelo navedeno u stavu 1, 2 ili 3 ovog člana i, kada je to

propisano nacionalnim zakonom, uključuje radnju koju je preduzeo jedan od učesnika u cilju sprovođenja dogovora; ili

(b) Doprinos na bilo koji drugi način izvršenju jednog ili više krivičnih djela navedenih u stavu 1, 2 ili 3 ovog člana od strane grupe lica koja djeluju sa zajedničkim ciljem kada je takav doprinos:

(i) Učinjen sa ciljem unapređenja opšte kriminalne aktivnosti ili cilja grupe, kada takva aktivnost ili cilj uključuje izvršenje krivičnog djela navedenog u stavu 1, 2 ili 3 ovog člana; ili

(ii) Učinjen sa znanjem o namjeri grupe da izvrši krivično djelo navedeno u stavu 1, 2 ili 3 ovog člana.

Rezolucija Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih Nacija 1373 (UNSCR 2001)

Operativni stav 1 (b)

Operativni stav 2 (e)

1. Utvrđuje obavezu svih država da:

[…]

(b) Kriminalizuju namjerno obezbjeđivanje ili prikupljanje, bilo kojim sredstvima, direktno ili indirektno, sredstava od strane svojih državljana ili na svojim teritorijama sa namjerom korišćenja tih sredstava, ili sa znanjem da će se koristiti, radi izvršenja terorističkih djela.

(e) Osiguraju da svako lice koje učestvuje u finansiranju, planiranju, pripremi ili izvršenju terorističkih djela ili u podržavanju terorističkih djela bude izvedeno pred lice pravde i da se, pored svih drugih mjera protiv njih, takva teroristička djela utvrde kao teška krivična djela u domaćim zakonima i propisima i da kazna pravilno odražava ozbiljnost takvih terorističkih djela.

Rezolucija Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih Nacija 1540 (UNSCR 2004) Operativni stav 2

2. Takođe predviđa da su sve države, u skladu sa svojim nacionalnim procedurama, dužne da usvoje i sprovode odgovarajuće efikasne zakone koji zabranjuju svakom nedržavnom akteru da proizvodi, nabavlja, posjeduje, razvija, transportuje, prenosi ili koristi nuklearno, hemijsko ili biološko oružje i sredstva za njihovu isporuku, posebno u terorističke svrhe, kao i pokušaje upuštanja u bilo koju od gore navedenih aktivnosti, učestvovanja u njima u svojstvu saučesnika, pružanja pomoći ili finansiranja.

7.6

Nadležnost prema međunarodnim instrumentima koji se odnose na radiološke i nuklearne zločine

Konvencija o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala (CPPNM)
Član 8

1. Svaka država ugovornica dužna je da preduzme neophodne mjere da bi utvrdila svoju nadležnost nad krivičnim djelima navedenim u članu 7 u sledećim slučajevima:

(a) Kada je krivično djelo počinjeno na teritoriji te države ili na brodu ili vazduhoplovu registrovanom u toj državi;

(b) Kada je navodni počinilac državljanin te države.

2. Svaka država ugovornica takođe je dužna da preduzme neophodne mjere da bi utvrdila svoju nadležnost nad ovim krivičnim djelima u slučajevima kada se navodni počinilac nalazi na njenoj teritoriji i ne izruči ga/je u skladu sa članom 11 bilo kojoj od država pomenutih u stavu 1.

3. Ova Konvencija ne isključuje bilo kakvu krivičnu nadležnost koja se vrši u skladu sa nacionalnim zakonom.

4. Pored država ugovornica pomenutih u stavovima 1 i 2, svaka država ugovornica može, u skladu sa međunarodnim pravom, utvrditi svoju nadležnost nad krivičnim djelima iz člana 7 kada je uključena u međunarodni nuklearni transport kao država izvoznica ili država uvoznica.

Međunarodna konvencija o sprječavanju terorističkih napada bombama
Član 6

1. Svaka država ugovornica dužna je da preduzme neophodne mjere da bi utvrdila svoju nadležnost nad krivičnim djelima navedenim u članu 2 kada je:

   (a) krivično djelo počinjeno na teritoriji te države;ili
   (b) krivično djelo počinjeno na plovilu koje plovi pod zastavom te države ili u vazduhoplovu koji je registrovan prema zakonima te države u vrijeme kada je krivično djelo počinjeno; ili
   (c) krivično djelo počinio državljanin te države.

2. Država ugovornica takođe može da uspostavi svoju nadležnost nad bilo kojim takvim krivičnim djelom kada je:

   (a) krivično djelo počinjeno protiv državljanina te države; ili
   (b) krivično djelo počinjeno protiv državnog ili vladinog objekta te države u inostranstvu, uključujući ambasadu ili druge diplomatske ili konzularne prostorije te države; ili

(c) krivično djelo počinjeno od strane lica bez državljanstva koje ima uobičajeno prebivalište na teritoriji te države; ili

(d) krivično djelo počinjeno u pokušaju da se ta država primora da učini ili se uzdrži od činjenja bilo koje radnje; ili

(e) krivično djelo počinjeno u vazduhoplovu kojim upravlja Vlada te države.

3. Po ratifikaciji, prihvatanju, odobravanju ili pristupanju ovoj Konvenciji, svaka država ugovornica dužna je da obavijesti Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija o nadležnosti koju je uspostavila u skladu sa stavom 2 prema svom domaćem pravu. Ukoliko dođe do bilo kakve promjene, država ugovornica dužna je da odmah obavijesti Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija o nadležnosti koju je uspostavila u skladu sa stavom 2 prema svom domaćem pravu. Ukoliko dođe do bilo kakve promjene, država ugovornica dužna je da odmah obavijesti Generalnog sekretara.

4. Svaka država ugovornica takođe je dužna da preduzme neophodne mjere da uspostavi svoju nadležnost nad krivičnim djelima navedenim u članu 2 u slučajevima kada se navodni počinilac nalazi na njenoj teritoriji i ne izruči to lice nijednoj od država ugovornica koje su uspostavile svoju nadležnost u skladu sa stavom 1 ili 2.

5. Ova Konvencija ne isključuje vršenje bilo koje krivične nadležnosti koju je uspostavila država ugovornica u skladu sa svojim domaćim pravom.

ICSANT, član 9

1. Svaka država ugovornica dužna je da preduzme neophodne mjere da uspostavi svoju nadležnost nad krivičnim djelima navedenim u članu 2 kada je:

(a) krivično djelo počinjeno na teritoriji te države; ili
(b) krivično djelo počinjeno na plovilu koji plovi pod zastavom te države ili u vazduhoplovu koji je registrovan prema zakonima te države u vrijeme kada je djelo počinjeno; ili
(c) krivično djelo počinjeno od strane državljanina te države.

2. Država ugovornica takođe može da uspostavi svoju nadležnost nad bilo kojim takvim krivičnim djelom kada je:

(a) krivično djelo počinjeno protiv državljanina te države; ili
(b) krivično djelo počinjeno protiv državnog ili vladinog objekta te države u inostranstvu, uključujući ambasadu ili druge diplomatske ili konzularne prostorije te države; ili
(c) krivično djelo počinjeno od strane lica bez državljanstva koje ima uobičajeno prebivalište na teritoriji te države; ili
(d) krivično djelo počinjeno u pokušaju da se ta država primora da učini ili se uzdrži od činjenja bilo koje radnje; ili
(e) krivično djelo počinjeno u vazduhoplovu kojim upravlja Vlada te države.

3. Po ratifikaciji, prihvatanju, odobravanju ili pristupanju ovoj Konvenciji, svaka država ugovornica dužna je da obavijesti Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija o nadležnosti koju je uspostavila prema svom nacionalnom zakonu u skladu sa stavom 2 ovog člana. Ukoliko dođe do bilo kakve promjene, država ugovornica dužna je da odmah obavijesti Generalnog sekretara.

4. Svaka država ugovornica dužna je da preduzme neophodne mjere da uspostavi svoju nadležnost nad djelima navedenim u članu 2 u slučajevima kada se navodni počinilac nalazi na njenoj teritoriji i ona ne izruči to lice bilo kojoj od država ugovornica koje su uspostavile svoju nadležnost u skladu sa stavom 1 ili 2 ovog člana.

5. Ova Konvencija ne isključuje vršenje bilo koje krivične nadležnosti koju je uspostavila država ugovornica u skladu sa svojim nacionalnim zakonom.

Amandman na Konvenciju o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala (A/CPPNM)

[Nema izmjena odredbi o nadležnosti CPPNM]

Konvencija o suzbijanju nezakonitih radnji uperenih protiv bezbjednosti pomorske plovidbe
(Konvencija SUA iz 2005. godine)
Član 6

1. Svaka država ugovornica dužna je da preduzme neophodne mjere da bi utvrdila svoju nadležnost nad krivičnim djelima navedenim u članovima 3, 3bis, 3ter i 3quater kada je krivično djelo počinjeno:

(a) protiv ili na plovilu koje plovi pod zastavom države u vrijeme kada je krivično djelo počinjeno; ili

(b) na teritoriji te države, uključujući njeno teritorijalno more; ili

(c) od strane državljanina te države.

2. Država ugovornica takođe može da utvrdi svoju nadležnost nad bilo kojim takvim krivičnim djelom kada:

(a) ga je počinilo lice bez državljanstva čije je uobičajeno prebivalište u toj državi; ili

(b) tokom njegovog izvršenja državljanin te države bude zarobljen, bude mu prijećeno, bude povrijeđen ili ubijen; ili

(c) je počinjeno u pokušaju da se ta država primora da izvrši ili se uzdrži od izvršenja bilo koje radnje.

3. Svaka država ugovornica koja je uspostavila nadležnost pomenutu u stavu 2 dužna je da obavijesti Generalnog sekretara. Ako ta država ugovornica naknadno povuče tu nadležnost, dužna je da o tome obavijesti Generalnog sekretara.

4. Svaka država ugovornica dužna je da preduzme neophodne mjere da uspostavi svoju nadležnost nad krivičnim djelima navedenim u članovima 3, 3bis, 3ter i 3quater u slučajevima kada se navodni počinilac nalazi na njenoj teritoriji i ne izruči navodnog počinioca bilo kojoj od država ugovornica koje su uspostavile svoju nadležnost u skladu sa stavovima 1 i 2 ovog člana.

5. Ova Konvencija ne isključuje bilo kakvu krivičnu nadležnost koja se vrši u skladu sa nacionalnim pravom.

Konvencija o suzbijanju nezakonitih radnji uperenih protiv bezbjednosti pomorske plovidbe, Protokol o suzbijanju nezakonitih akata uperenih protiv bezbjednosti fiksnih platformi koje se nalaze u epikontinentalnom pojasu (Protokol SUA iz 2005. godine)

Član 3

1. Svaka država ugovornica dužna je da preduzme neophodne mjere da bi utvrdila svoju nadležnost nad krivičnim djelima navedenim u članovima 2, 2bis i 2ter kada je krivično djelo

   (a) počinjeno protiv ili na fiksnoj platformi dok se ona nalazi u epikontinentalnom pojasu te države; ili ga je počinila osoba bez državljanstva čije je uobičajeno prebivalište u toj državi; ili

   (b) počinio državljanin te države.

2. Država ugovornica takođe može da uspostavi svoju nadležnost nad bilo kojim takvim krivičnim djelom kada:

(a) ga je počinila osoba bez državljanstva čije je uobičajeno prebivalište u toj državi; ili
(b) tokom njegovog izvršenja državljanin te države bude zarobljen, bude mu prijećeno, bude povrijeđen ili ubijen; ili
(c) je počinjeno u pokušaju da se ta država primora da učini ili se uzdrži od izvršenja bilo kog djela.

3. Država ugovornica koja je uspostavila nadležnost pomenutu u stavu 2 dužna je da obavijesti Generalnog sekretara. Ako ta država ugovornica naknadno povuče tu nadležnost, dužna je da obavijesti Generalnog sekretara.

4. Svaka država ugovornica dužna je da preduzme neophodne mjere da uspostavi svoju nadležnost nad krivičnim djelima navedenim u članovima 2, 2bis i 2ter u slučajevima kada se navodni počinilac nalazi na njenoj teritoriji i ne izruči navodnog počinioca nijednoj od država ugovornica koje su uspostavile svoju nadležnost u skladu sa stavovima 1 i 2.

5. Ovaj Protokol ne isključuje bilo koju krivičnu nadležnost koja se vrši u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom.

Konvencija o suzbijanju nezakonitih akata uperenih protiv bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva (Pekinška konvencija iz 2010. godine)

Član 8

1. Svaka država ugovornica dužna je da preduzme neophodne mjere da uspostavi svoju nadležnost nad krivičnim djelima navedenim u članu 1 u sljedećim slučajevima:

(a) Kada je krivično djelo počinjeno na teritoriji te države;

(b) Kada je krivično djelo počinjeno protiv ili na vazduhoplovu u letu registrovanom u toj državi;

(c) Kada vazduhoplov na kojem je počinjeno krivično djelo sleti na njenu teritoriju dok se navodni počinilac još uvijek nalazi u vazduhoplovu;

(d) Kada je krivično djelo počinjeno protiv ili na vazduhoplovu iznajmljenom bez posade zakupcu čije je glavno sjedište ili, ako zakupac nema takvo sjedište, čije je stalno prebivalište u toj državi;

(e) Kada je krivično djelo počinio državljanin te države.

2. Svaka država ugovornica može takođe utvrditi svoju nadležnost nad bilo kojim takvim krivičnim djelom u sljedećim slučajevima:

(a) Kada je krivično djelo počinjeno protiv državljanina te države;

(b) Kada je krivično djelo počinilo lice bez državljanstva čije je uobičajeno prebivalište na teritoriji te države.

3. Svaka država ugovornica takođe je dužna da preduzme neophodne mjere da bi utvrdila svoju nadležnost nad krivičnim djelima navedenim u članu 1, u slučaju kada se navodni počinilac nalazi na njenoj teritoriji i ona ne izruči to lice u skladu sa članom 12 bilo kojoj od država ugovornica koje su utvrdile svoju nadležnost u skladu sa važećim stavovima ovog člana u vezi sa tim krivičnim djelima.

4. Ova Konvencija ne isključuje bilo kakvu krivičnu nadležnost koja se vrši u skladu sa nacionalnim pravom.

Rezolucija Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija (UNSCR 1373) Operativni stav 2 (e)

2. Takođe predviđa obavezu svih država da:

[…]

(e) Osiguraju da svaka osoba koja učestvuje u finansiranju, planiranju, pripremi ili izvršenju terorističkih akata ili u podržavanju terorističkih akata bude izvedena pred lice pravde i osiguraju da, pored svih drugih mjera protiv njih, takvi teroristički akti budu utvrđeni kao teška krivična djela u domaćim zakonima i propisima i da kazna propisno odražava ozbiljnost takvih terorističkih akata.

Rezolucija Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih Nacija 1540 (UNSCR 2004) Operativni stav 2

2. Takođe predviđa da su sve države, u skladu sa svojim nacionalnim procedurama, dužne da usvoje i sprovode odgovarajuće efikasne zakone koji zabranjuju svakom nedržavnom akteru da proizvodi, nabavlja, posjeduje, razvija, transportuje, prenosi ili koristi nuklearno, hemijsko ili biološko oružje i sredstva za njihovu isporuku, posebno u terorističke svrhe. Ovo obuhvata i pokušaje upuštanja u bilo koju od gore navedenih aktivnosti, učestvovanja u njima u svojstvu saučesnika, pružanja pomoći ili finansiranja.

Literatura

1. More detailed information on the international legal instruments addressed in this Chapter can be found in UNODC's Module on The International Legal Framework against CBRN Terrorism (2023) at *https://www.unodc.org/documents/terrorism/for%20web%20stories/1-WS%20CBRN%206%20modules/CBRN_module_-_E.pdf*.

2. ICSANT: (*https://unodc.org/icsant*)

3. Zangger Committee (*https://zanggercommittee.org/*)

4. Nuclear Suppliers Group (*https://www.nuclearsuppliersgroup.org/en/*)

5. The Wassenaar Arrangement (*https://www.wassenaar.org*)

6. S/RES/1373 (2001) on 'Threats to International Peace and Security Caused by Terrorist Acts'.

7. S/RES/1540 (2004) on 'Non-proliferation of Weapons of Mass Destruction'.

Nacionalni okviri i uloga tužioca

OSMO POGLAVLJE

8.1 Zakonodavni okvir i razlike

8.2 Upotreba RN vještaka u istrazi

8.3 Koordinacija i saradnja sa drugim akterima (domaćim i međunarodnim)

8.4 Kategorije radioloških i nuklearnih zločina

Primjeri slučaja

Literatura

8.1
Zakonodavni okvir i razlike

Kao sastavni dio sistema krivičnog pravosuđa i ukupnog nacionalnog bezbjednosnog sistema, tužilac ima ključnu ulogu u borbi protiv kriminala, uz istovremeno osiguravanje poštovanja zakonskih procedura, izricanje kazni počiniocima, zaštitu ranjivih osoba, poštovanje prava svih strana i obnavljanje vladavine prava. Dok u nekim zemljama tužioci uživaju povećanu autonomiju, pa čak i posjeduju sudsku vlast, u drugim djeluju pod nadležnošću Ministarstva pravde ili odgovarajućih izvršnih tijela. Shodno tome, tužioci, osim svoje direktne uloge u suzbijanju kriminala, služe kao proaktivna ruka krivičnog pravosuđa i državne vlasti u mnogim pravnim sistemima. Takođe, oni imaju opštu obavezu da obezbijede pravnu zaštitu društva i njegovih prava. Štaviše, uspješne optužnice mogu imati preventivni efekat u odvraćanju od kriminalnih aktivnosti i jačanju povjerenja javnosti u sistem krivičnog pravosuđa i podrške tom sistemu. Tužioci su odgovorni za odluku o podizanju optužnice, a njihov uticaj na tumačenje i primjenu zakona je izuzetno značajan.

Nacionalni pravni sistemi širom svijeta uglavnom spadaju u dvije kategorije: anglosaksonsko pravo ili građansko pravo, s tim da neke jurisdikcije kombinuju elemente oba sistema. U određenim zemljama primjenjuju se islamsko pravo (šerijat, tradicionalno islamsko pravo i strukture) ili anglosaksonsko pravo. Sistem građanskog prava (rimski sistem) prisutan je u većini zemalja, uključujući države članice EU, Rusku Federaciju i Južnu Ameriku (osim Gvajane). S druge strane, sistem anglosaksonskog prava zastupljen je u Ujedinjenom Kraljevstvu, Britanskom Komonveltu i Sjedinjenim Američkim Državama.

Neke zemlje u Aziji i Africi kombinuju dva pravna sistema ili uključuju islamsko pravo.

Za potrebe ovog vodiča, napori su usmjereni na sticanje uvida u različite sisteme krivičnog pravosuđa u svijetu kako bi se ponudila sveobuhvatnija slika primjenjivih pravnih okvira. Međutim, analiza je ograničena pristupom relevantnoj literaturi, dostupnošću detaljnog znanja o pravnim specifičnostima i, uglavnom, prostorom u tekstu. Prioritet su imali izvori koji se odnose na zemlje sa razvijenijim nuklearnim objektima ili radiološkim instalacijama, zajedno sa objavljenim studijama slučaja.

Iako sistemi građanskog prava i anglosaksonskog prava dijele neke osnovne principe, razvijali su se nezavisno, pri čemu svaki posjeduje svoje specifične materijalne i procesne norme. Uprkos međusobnim istorijskim uticajima, oba sistema razvila su jedinstvene karakteristike. Primjeri faktora koji podstiču konvergenciju uključuju globalizaciju, instrumente međunarodne saradnje podržane od strane međunarodnih organizacija, savremenu evropsku integraciju i slobodan protok ljudi i dobara. Ipak, postoji nekoliko divergentnih elemenata, kao što su istorijski običaji, specifične političke i ekonomske okolnosti, zapadni naglasak na decentralizaciju i kulturne razlike. Sistem anglosaksonskog prava funkcioniše po akuzatornom modelu, gdje se tužilaštvo i odbrana međusobno sučeljavaju pred sudom. S druge strane, sistem građanskog prava prati inkvizitorski pristup, pri čemu tužilaštvo vodi kazneni postupak.

U sistemima građanskog prava, kodifikovani skup zakona precizira krivična djela koja podliježu pravnoj kazni (materijalno krivično pravo), procedure za učesnike u sistemu krivičnog pravosuđa, njihova prava, obaveze i mehanizme sprovođenja mjera, kao i njihove

odgovarajuće uloge i odgovornosti (procesno pravo), i prirodu i težinu kazni. Sudski akteri odgovorni su za utvrđivanje činjenica, identifikovanje dostupnih i relevantnih dokaza i određivanje primjenjivih pravnih normi tokom postupka i suđenja. Sudija je u obavezi da razmotri dokaze kao dio inkvizitorskog aspekta krivičnog postupka.

Nasuprot tome, dok se sistemi anglosaksonskog prava oslanjaju na pisane zakone, sudska praksa takođe igra značajnu ulogu. Sistemi anglosaksonskog prava koriste akuzatornu metodu u odlučivanju, pri čemu sudija funkcioniše kao tumač relevantnog prava, odlučuje o relevantnim pravnim pitanjima, moderira ročišta i druge postupke i određuje kazne. Porote, sastavljene od nestručnih građana, služe kao tumači činjenica, odlučujući o krivici ili nevinosti.

Oba sistema koriste okvir pripreme prije samog suđenja kako bi definisali pitanja u postupku. Ipak, u sistemima građanskog prava, istragu obično nadgledaju ili vode sudski organi (tužioci ili istražne sudije) s ciljem otkrivanja relevantnih aspekata i osiguranja pravne kontrole pri pribavljanju dokaza. Dokazi se iznose i u korist, i protiv optuženog. Ovo se razlikuje od sistema anglosaksonskog prava, gdje je optuženi prvenstveno odgovoran za predstavljanje dokaza koji ga oslobađaju, pri čemu obje strane učestvuju u unakrsnom ispitivanju dokaza, čime se pruža veća sloboda interpretacije. Ipak, tužioci u sistemu anglosaksonskog prava obavezni su da otkriju dokaze koji oslobađaju optuženog. Oba sistema se pridržavaju pisanih pravila o dokazima i metoda dokazivanja, poput prihvatljivosti i relevantnosti dokaza.

U sistemima građanskog prava prihvaćena praksa je slobodna procjena dokaza. U takvim sistemima, teret dokazivanja je na tužilaštvu. Iako se nekada smatralo da je pravo na ćutanje princip anglosaksonskog prava, ono je danas prošireno i na sisteme

građanskog prava i Evropski sud za ljudska prava ga smatra međunarodnim standardom koji osigurava pravično suđenje. Zbog prava na ćutanje i tereta dokazivanja, tužilaštvo često mora da iznese dodatne oblike dokaza koji moraju da budu zakoniti, relevantni i uvjerljivi kako bi dokazali krivicu optuženog i ostvarili osudu.

U sistemima građanskog prava, tužilac obično odlučuje da li će se pokrenuti krivični postupak. Za razliku od jurisdikcija anglosaksonskog prava, neki evropski pravni sistemi, poput onih u Francuskoj ili Rumuniji, imaju sudije i tužioce koji su istovremeno magistrati i članovi sudske vlasti. Međutim, u Francuskoj su tužioci institucionalno podređeni Ministarstvu pravde, koje je dio izvršne vlasti. Obe grupe stručnjaka prolaze istu obuku, polažu iste ispite i imaju karijere koje su u mnogim evropskim pravnim sistemima međusobno zamjenljive.

U sistemima anglosaksonskog prava, dužnost tužilaštva značajno varira i ponekad je ostvaruju specifični organi ili čak zainteresovane strane. Na primjer, u Engleskoj i Velsu, Kraljevsko tužilaštvo (eng. CPS), iako nezavisno od izvršne vlasti i sudstva, nema ovlašćenje da vodi istrage ili učestvuje u saslušanjima svjedoka. Policija ima ovlašćenje da podigne optužnicu protiv osobe koja je počinila krivično djelo, a CPS se uključuje tek nakon što policijska istraga bude završena i donese se odluka o pokretanju postupka. U Indiji i Pakistanu, tužioci su službenici koje imenuju državna ili pokrajinska vlast, s ograničenim ovlašćenjima u krivičnim postupcima. U sistemima anglosaksonskog prava ili mješovitim sistemima, tužilac, nakon procjene dokaza i utvrđivanja da predmet spada u okvir zakona, ima mnogo veću diskreciju u odlučivanju da li će pokrenuti krivični postupak.

Ovaj pristup favorizuje princip oportuniteta nad principom zakonitosti, koji je primjenjiv u mnogim sistemima građanskog prava.

U državama s federalnom političkom strukturom, pravni sistemi mogu biti podijeljeni. U Sjedinjenim Američkim Državama, tužilačka vlast je obično podijeljena između nacionalnih (federalnih) i lokalnih (državnih) kancelarija, a značajne krivične predmete s nacionalnim uticajem često procesuiraju federalne vlasti. Državne vlasti imaju opštu nadležnost u svih 50 američkih saveznih država, a tužilaštvo je tradicionalno povezano s lokalnom zajednicom (koja u nekim državama bira šefa kancelarije). Organi za sprovođenje zakona podliježu izvršnoj vlasti, s istražnim ovlašćenjima koja nisu podređena nadležnosti tužilaštva. Policija odlučuje kada će uputiti predmet tužilaštvu radi pokretanja postupka ili davanja pravnog savjeta.

U zavisnosti od težine djela, procedure anglosaksonskog prava često dozvoljavaju varijacije u procesnom okviru. U određenim pravnim sistemima čak se i sastav suda razlikuje, poput Velike Britanije, gdje profesionalne sudije i magistrati (laici) koegzistiraju. U Sjedinjenim Američkim Državama, osoba može da bude izvedena pred sudove različite nadležnosti, u zavisnosti od optužbi koje podnese tužilac. Velika porota ima važnu ulogu u ovoj fazi pravnog procesa, kada se formulišu formalne krivične optužnice. Kaucija se često odobrava do suđenja, a pregovori o priznanjima između tužioca i odbrane obično dovode do dogovora koji eliminišu potrebu za formalnim suđenjem. U zemljama građanskog prava, sud može da bude sastavljen ili samo od sudija ili od sudija i laičkih sudskih članova. Čak i u ubrzanim postupcima, kada optuženi priznaje krivicu, sud i dalje mora da procijeni dokaze kako bi utemeljio svoju odluku.

8.2
Koordinacija i saradnja sa drugim akterima (domaćim i međunarodnim)

Istrage i procesuiranja krivičnih predmeta koji se tiču RN materijala mogu doneti specifične izazove, počev od razumijevanja karakteristika i opasne prirode materijalnih dokaza, kao i potrebe za sprječavanjem kontaminacije i ograničavanjem mogućih posljedica po ljude i životnu sredinu. Pored toga, postoje i regulatorna ograničenja u vezi sa aktivnostima, informacijama i osobljem koje učestvuje u radu sa takvim supstancama i instalacijama. Ova ograničenja mogu dovesti do kašnjenja ili prepreka u brzom i potpunom pristupu informacijama i dokazima. Drugi važni faktori koje treba uzeti u obzir su dostupnost specijalne opreme i tehničkih kapaciteta za ispitivanje mjesta zločina i analizu dokaza. Stoga su specijalizovana znanja i stručne kompetencije neophodne za uspješne istrage i pribavljanje dokaza.

U velikim i složenim istragama tužioci imaju posebnu obavezu da aktivnosti obavljaju u koordinaciji sa raznim nacionalnim (a ponekad i međunarodnim) institucijama i organima, uključujući policiju, specijalizovane hitne interventne ekipe, obavještajne agencije, regulatorna tijela, forenzičke vještake i medicinsko osoblje. Oni moraju da predvode velike interdisciplinarne timove, organizuju aktivnosti efikasno i brzo, upravljaju odnosima s mnogim organizacijama pod budnim okom javnosti, razumiju i prenose tehničke informacije i podatke, izdaju zahtjeve za specifične stručne dokaze, procjenjuju potrebe za dokazima i nalažu njihovo

pribavljanje, upravljaju brojnim složenim predmetima i pišu kompleksne optužnice. Jasno je da se takve kompetencije moraju razviti unaprijed i jačati kroz obuku kako bi se osigurala spremnost. Shodno tome, u nekim pravnim sistemima su uspostavljeni specijalizovani tužioci i odsjeci tužilaštva kako bi vodili istrage i sproveli procesuiranje posebno ozbiljnih krivičnih djela, uključujući ona koja se tiču RN materijala, terorizma, organizovanog kriminala i sl.

Koordinaciju s policijom i drugim istražnim organima treba smatrati standardnom praksom, jer, slično kao i kod drugih krivičnih djela, krivične istrage koje se tiču nuklearnih i drugih radioaktivnih materijala obično pokreće policija nakon prijava, upozorenja o tekućim incidentima ili obavještenja od specijalizovanih hitnih interventnih ekipa. U zavisnosti od specifičnosti nacionalnog pravnog sistema, tužioci mogu da budu pozvani da nadgledaju policijsku istragu u složenim predmetima ili kod ozbiljnih krivičnih djela, pruže pravni savjet kada je potrebno i usmjeravaju istragu i procesuiranje teških krivičnih djela i predmeta s međunarodnim implikacijama u određenim pravnim sistemima.

U mnogim zemljama, tužilac takođe ima ovlašćenje da pokrene javni pravni postupak kad god postoji sumnja na krivično djelo i može da kontaktira druge nacionalne organe i agencije kako bi zatražio njihovo aktivno učešće, pomoć ili podršku tokom krivičnih istraga. U sistemima građanskog prava, tužilac često vodi multidisciplinarne istražne timove; ovo se naročito odnosi na slučajeve koji se tiču RN materijala. Takvi postupci po svojoj prirodi zahtijevaju učešće vještaka, a ponekad i velike timove, gdje su upravljanje ulogama, efikasna komunikacija i koordinacija od ključnog značaja za postizanje uspješnih istraga i procesuiranja.

Tokom faza istrage i procesuiranja, jedna od ključnih uloga tužioca je uloga čuvara koja garantuje poštovanje principa pravičnog krivičnog postupka. Tužioci nadgledaju zakonitost postupaka i ispravljaju nepravilnosti kako bi osigurali pravičnost i brzinu postupaka. Nadalje, u svojoj primarnoj ulozi kao lideri tužilaštva, posebno u sistemima građanskog prava, mogu da nalože ili potvrde hitne istražne mjere i mjere ograničavanja slobode, procjenjuju dokaze prilikom upućivanja predmeta na suđenje i traže konačno pravno rješenje u krivičnim stvarima tokom svih faza sudskog postupka i suđenja. U nekim pravnim sistemima, tužioci odobravaju privremeno presretanje komunikacija, nadzor, tajne istrage, kontrolisane dostave, zaplenu imovine, pretres kuća i računara, uzimanje DNK uzoraka i mjere ograničavanja slobode u hitnim situacijama ili za ozbiljna krivična djela. Istovremeno, očekuje se da uravnoteže interese tužilaštva i prava i slobode pojedinaca, poput prava žrtve i optuženog u krivičnom postupku, uz zaštitu privatnosti i podataka o ličnosti.

Procesuiranje terorističkih aktivnosti ili krivičnih djela protiv nacionalne bezbjednosti, naročito u slučajevima koji se tiču RN materijala, može zahtijevati viši nivo povjerljivosti ili čak rukovanje zaštićenim informacijama i može uključivati razmjenu podataka s obavještajnim organima. Često su informacije u vezi s RN supstancama osjetljive i prenose se putem namjenskih kanala. Iako ne doprinose uvijek dokazima, obavještajne informacije koje pružaju različite agencije odgovorne za nacionalnu bezbjednost, suzbijanje kriminala ili regulatorna tijela mogu da budu izuzetno vrijedne. Stoga bi trebalo uspostaviti povjerenje, mreže i zajedničke operativne sporazume između organizacija kao strategije pripreme.

Uloga RN vještaka u procesuiranju ovih krivičnih djela ne može se potcijeniti, a saradnja s njima predstavlja temelj efikasnog procesuiranja. U sistemima građanskog prava, obično su sudske vlasti te koje odlučuju o procesuiranju, pa čak i istrazi predmeta, pravnoj kvalifikaciji koja određuje nadležnost *ratione materiae* i *ratione loci* (prema predmetu i mjestu nadležnosti), kao i o primjeni posebnih istražnih tehnika i mjera koje ograničavaju slobodu ili omogućavaju razmjenu informacija i saradnju s inostranim vlastima radi pribavljanja dokaza. Ipak, postoje slučajevi gdje međunarodni programi usmjereni na izgradnju kapaciteta za borbu protiv krivičnih djela koja se tiču RN materijala često zanemaruju obuku tužilaca, jer se primarno fokusiraju na hitne interventne ekipe i regulatorna tijela. Kao rezultat toga, ponekad dolazi do nedostatka svijesti među tužiocima, istražnim sudijama i sudskom policijom o pitanjima nuklearne i radiološke bezbjednosti, kapacitetima nuklearne forenzike, neefikasnom rukovanju situacijama koje uključuju RN materijale, dugotrajnom sprovođenju istraga, neadekvatnoj razmjeni relevantnih informacija pa čak i nepravilnom pokretanju krivičnih predmeta ili sprovođenju istraga.

Nuklearna forenzika igra važnu ulogu u krivičnim istragama koje se odnose na nedozvoljene radnje uključujući RN materijale. Ona primjenjuje metode i tehnike koje otkrivaju porijeklo i istoriju materijala, ukazujući na moguće tranzitne rute i svrhe, i olakšavajući pronalaženje istražnih tragova i veza između osoba, materijala i lokacija. Nuklearna forenzika je neprocjenjiv resurs za identifikaciju radioaktivnog materijala izvan regulatorne kontrole, što može ukazivati na kršenje zakona i/ili bezbjednosnih propisa (uključujući fizičku zaštitu objekata u kojima se ti materijali nalaze). Nuklearna forenzika takođe može pomoći u određivanju pravnih posljedica djela. Ovo određivanje zavisi od pravnih odredbi svake države, pri

čemu se mora napraviti razlika u ozbiljnosti djela na osnovu uključenih materijala ili njihove potencijalne upotrebe. Istovremeno, utvrđivanjem porijekla materijala, nuklearna forenzika može da pruži rani pokazatelj nacionalnih ili stranih veza, pomažući krivičnoj istrazi da usmjeri pažnju prema potencijalnim izvorima dokaza ili ocjeni potrebu za saradnjom. Regulatorna tijela ili drugi nacionalni akteri sa informacijama o RN materijalima mogu da pruže informacionu podršku krivičnoj istrazi, kao i stručnost iz oblasti predmeta, kako bi forenzički vještaci mogli da izvuku relevantne zaključke iz laboratorijskih nalaza.

Vještaci su ti na koje se treba osloniti kada je potrebno utvrditi, pojasniti ili procijeniti činjenice ili okolnosti od ključnog značaja za utvrđivanje istine tokom procesuiranja ili suđenja. U slučajevima kada je potrebno specijalizovano vještačenje za tumačenje dokaza, tužioci ili sudije mogu da zatraže pomoć forenzičkih vještaka. Ovi vještaci moraju da budu objektivni i dobro kvalifikovani. U sistemima građanskog prava, kao što su Austrija, Njemačka, Japan, Kina, Rumunija i drugi, naučne vještake obično biraju sudske vlasti sa liste sertifikovanih profesionalaca, iako se mogu angažovati i kao vještaci jedne od strana u postupku. Ministarstvo pravde vodi listu sertifikovanih sudskih vještaka. Kada kvalifikovani vještaci nisu dostupni, mogu se pozvati odobreni vještaci sa liste koju vodi sud ili drugi poznati dostupni vještaci. Pored toga, forenzičke vještake mogu da sertifikuju ili priznaju i institucije, poput Ministarstva pravde, nakon propisanog procesa kako bi se osigurala njihova nepristrasnost, odsustvo predrasuda i profesionalne kvalifikacije.

Vještaci često dostavljaju pisane izvještaje, ali mogu biti pozvani i na sud kao usmeni svjedoci, ako sudska vlast smatra to neophodnim (npr. Kina, Indija). U Argentini, na primjer, prema pravilima krivičnog postupka, vještaci iznose svoje zaključke usmeno tokom suđenja.

Oni potkrjepljuju svoje izjave dokumentima i koriste sve druge potrebne metode kako bi objasnili korake, metode i aktivnosti koje su preduzeli da bi došli do svojih zaključaka.

Potrebno je naglasiti važnost komunikacije između tužilaca i vještaka. S jedne strane, tužioci moraju da budu što je moguće bolje informisani o relevantnim aspektima RN materijala koji su predmet slučaja. To im omogućava da postavljaju odgovarajuća pitanja, zahtijevaju odgovore na relevantna pitanja u toku krivične istrage i procesuiranja, traže stručne izvještaje, tumače nalaze i osiguraju jasnu i kompetentnu razmjenu sa vještacima. S druge strane, vještaci moraju da budu informisani o ograničenjima krivičnog postupka i pruže razumljive zaključke koje sve zainteresovane strane i sud mogu razumjeti.

Vještacima se može dozvoliti određena sloboda u izražavanju mišljenja, jer predstavnicima pravosuđa može biti teško da u potpunosti procjene tačnost nalaza, metoda i zaključaka vještaka, posebno u specijalizovanim oblastima poput nuklearne forenzike. Međutim, u slučajevima kada se izvještaj dovodi u pitanje, smatra nepotpunim, kada ga osporava zainteresovana strana ili kada postoje kontradikcije između nalaza i zaključaka, preporučuje se da tužilac ili sudija zatraže dopunski izvještaj, pa čak i novo mišljenje vještaka.

U zemljama sistema anglosaksonskog prava, vještake priznaju i sertifikuju sudije tokom pojedinačnih postupaka. Nakon što se ispitaju reference i kvalifikacije vještaka, od njega se očekuje da opravda naučnu osnovu svojih zaključaka koji se predlažu sudu za uvrštavanje u zapisnik suđenja. Metodologija se često pronalazi u sudskoj praksi. U američkom slučaju Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, Inc., 509 U.S. 579 (1993), utvrđeni su

nacionalno priznati kriterijumi za verifikaciju naučnih svjedočenja na suđenju: kada se stručnost koja se koristi ispita, podvrgne recenziji od strane kolega, dokumentuje poznata stopa greške i pokaže široko prihvatanje u naučnoj zajednici, tada priznati vještak može koristiti te nalaze kao osnovu za svjedočenje. Savezna pravila dokazivanja SAD obavezuju sudije da procjene ne samo relevantnost vještaka, već i njihovu pouzdanost. U Velikoj Britaniji, stručni dokazi moraju ispunjavati tri kriterijuma: relevantnost, pouzdanost i nepristrasnost.

Uloga tužioca takođe uključuje uspostavljanje kontakata putem formalnih ili neformalnih kanala radi osiguranja međunarodne saradnje kad god je to potrebno. U većini slučajeva, zahtjev za međunarodnu pravnu pomoć (MLA), zasnovan na međunarodnim konvencijama ili bilateralnim sporazumima, mora se uputiti i rješavati putem centralnih organa države koja traži pomoć i države od koje se traži pomoć. Određeni okviri za pravnu pomoć u krivičnim stvarima, poput instrumenata međusobnog priznavanja u EU, omogućavaju brza i efikasna rješenja za prikupljanje dokaza, predaju osumnjičenih i koordinaciju istraga koje uključuju više strana uz posredovanje EUROJUST-a i EUROPOL-a. Uz to, mogu se osnivati Zajednički istražni timovi između zainteresovanih strana na osnovu sporazuma koji potpišu predstavnici sudskih vlasti koje vode procesuiranje.

Razne mreže tužilaca širom svijeta obično sklapaju međunarodnu saradnju u krivičnim pitanjima ili nude pravnu pomoć za procesuiranje specifičnih krivičnih djela. Primjeri obuhvataju Međunarodno udruženje tužilaca (IAP), Evropsku pravosudnu mrežu (EJN), Ibero-američku mrežu za pravnu pomoć (IberRed), Mrežu pravne pomoći za Centralnu Aziju i Južni Kavkaz (CASC), Pravosudnu mrežu Jugoistočne Azije (SEAJust) i Zapadnoafričku mrežu centralnih vlasti i tužilaca (WACAP).

Međunarodna pravna pomoć može se pribaviti za procesuiranje ili izručenje na osnovu pravnih instrumenata razvijenih od strane Ujedinjenih nacija (ICSANT, UNTOC i druge konvencije o borbi protiv terorizma), IAEA (CPPNM) i EU (Direktiva 2017/541 o borbi protiv terorizma).

8.3

Kategorije radioloških i nuklearnih zločina

Nekoliko međunarodnih pravnih instrumenata razvijenih pod okriljem Ujedinjenih nacija kriminalizuje nezakonite aktivnosti povezane sa radioaktivnim i nuklearnim materijalima, uključujući krađu i terorizam. Poglavlje 1 ovog Vodiča razmatra kategorije krivičnih djela koja uključuju RN materijale. S obzirom na očekivanje da države članice UN transponuju odredbe ratifikovanih konvencija i ugovora u svoje zakonodavstvo, generalno se smatra da nacionalni okviri koji sankcionišu nezakonite aktivnosti sa RN materijalima imaju slične odredbe. Ipak, određene varijacije mogu postojati, što je detaljnije razrađeno u sedmom poglavlju.

Konvencija o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala fokusira se na zaštitu nuklearnog materijala koji se koristi u mirnodopske svrhe tokom međunarodnog transporta. Ona nalaže kriminalizaciju određenih djela koja uključuju nuklearni materijal i podstiče međunarodnu saradnju, na primjer, u slučajevima krađe, pljačke ili bilo kojeg drugog nezakonitog preuzimanja nuklearnog materijala ili

vjerodostojne prijetnje tim radnjama. Države se obavezuju da sarađuju, koordiniraju aktivnosti, razmjenjuju informacije i pružaju međusobnu pomoć u najvećoj mogućoj mjeri pri rješavanju takvih incidenata.

Međunarodna konvencija o suzbijanju akata nuklearnog terorizma formalno utvrđuje i smatra krivičnim djelom namjerno i nezakonito posjedovanje radioaktivnog materijala s ciljem izazivanja smrti ili teških tjelesnih povreda, ili značajne štete imovini ili životnoj sredini; upotrebe ili prijetnje upotrebom radioaktivnog materijala ili uređaja, ili oštećenja nuklearnih objekata, s namjerom da se izazovu smrt ili teške tjelesne povrede, ili značajnu štetu imovini ili životnoj sredini, ili da se prisili fizičko ili pravno lice, međunarodna organizacija ili država da učini ili da se uzdrži od nekog postupka. Države takođe moraju da kriminalizuju prijetnje činjenjem bilo kojeg od navedenih djela, kao i nezakonite zahtjeve za radioaktivnim materijalom, uređajima ili nuklearnim objektima putem prijetnje ili upotrebom sile. Pokušaj ili doprinos u bilo kojem obliku, uključujući djelovanje u grupi, u počinjenju takvih djela treba da bude kažnjiv.

Ostala teroristička djela, kako je predviđeno u Direktivi EU 2017/541 o borbi protiv terorizma, mogu obuhvatiti aktivnosti kao što su proizvodnja, posjedovanje, nabavka, transport, snabdijevanje ili upotreba eksploziva ili oružja, uključujući hemijsko, biološko, radiološko ili nuklearno oružje, kao i istraživanje i razvoj hemijskog, biološkog, radiološkog ili nuklearnog oružja.

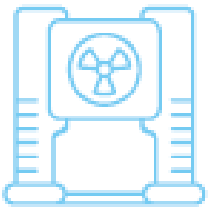
Pored vrsta krivičnih djela navedenih iznad, druga djela koja se u praksi mogu češće javljati su nepoštovanje pravnog režima radioaktivnog i nuklearnog materijala, povrede u upravljanju otpadom, ekološke kriminalne radnje, kršenja zakona i propisa u vezi sa profesionalnim ponašanjem, bezbjednošću na radu i zaštitom, itd.

8.4 Primjeri slučaja

Naziv slučaja:

Radioaktivno kockanje: kontaminacija dokaza jodom 125 (^{125}I)

Predstavljeno iz perspektive tužioca a ranije, u petom poglavlju, iz tehničke perspektive.

Period istrage:

Jul 2018–Januar 2019.

Nivo

Nacionalni/savezni

Zemlja porijekla:

Rumunija

Region/država:

Bukurešt

Kategorija slučaja:

RADIOLOŠKI

Rezime incidenta:

- U julu 2018. godine, u dva odvojena incidenta, dvije osobe su identifikovane na aerodromu Otopeni u Bukureštu u posjedu nekoliko špilova karata koji su aktivirali alarm portala za detekciju zračenja.
- Radioaktivni izotop (^{125}I) je identifikovan na svim kartama.
- Direkcija za istrage organizovanog kriminala i terorizma (DIICOT) otvorila je krivični predmet.
- Nosioci paketa izjavili su da su karte dobili od kolega u Vijetnamu i da su namjeravali da ih predaju drugom vijetnamskom kolegi koji radi u Rumuniji.
- Nekoliko dana kasnije, tužilac je saznao za incidente tokom nepovezanog sastanka u sjedištu nacionalnog regulatornog tijela za nuklearne aktivnosti.

- Koristeći preliminarne informacije i konsultacije sa nacionalnim stručnjacima i uvide stečene iz prethodnog saznanja o sličnim slučajevima kroz razmjenu sa stranim stručnjacima, tužilac je zatražio izvještaj o policijskom incidentu.
- Nakon toga, specijalizovano tužilaštvo je otvorilo dosije predmeta zbog sumnje na organizovanu kriminalnu grupu koja je protivzakonito unosila karte za igranje tretirane jodom ^{125}I u Rumuniju sa ciljem prevare sunarodnika koji su se kladili na ishod igre Xóc Đĩa, za koju su korišćeni isječci sa karata. Počinioci bi zatim ilegalno stečenu dobit slali nazad u svoju zemlju porijekla.
- Prema rumunskom zakonu, tužilac vodi krivičnu istragu i procesuira teška krivična djela, kao što je nepoštovanje zakonskog režima o nuklearnim i radioaktivnim materijalima, posebno kada su u pitanju organizovane kriminalne grupe.

Fokus istrage

- Cilj istrage je bio da se dokaže članstvo u organizovanoj kriminalnoj grupi i otkriju nezakonite aktivnosti koje su počinjene, a koje su rezultirale ilegalnim profitom.

Ključni dokazi

- Sve glavne karte (prekrivene aluminijumskom folijom) sadržale su radioaktivni jod zaštićen sa jedne strane olovom ili srebrom. Aktivnost po uzorku kretala se od 9,15 MBq do 19,2 MBq.
- U drugom incidentu, otkriven je mali plavi uređaj, kasnije identifikovan kao Gajger-Milerov brojač napravljen po mjeri, očigledno za detekciju izotopa joda. Ovo je tajno korišćeno tokom igre Xóc Đĩa da bi se utvrdio broj žetona izvučenih licem nagore nakon protresanja posude, čime je uticano na odluke o klađenju.
- Iako su karte, rastvor joda i detektor joda bili dostupni za kupovinu na vijetnamskim sajtovima, postalo je očigledno da su industrijski proizvedeni u trećoj zemlji, vjerovatno od strane pojedinaca ili kompanija sa pristupom medicinskom izvoru ^{125}I.

Prioritieti tužilaštva

- Tužilaštvo se fokusiralo na pronalaženje dokaza o postojanju organizovane kriminalne grupe, njenoj strukturi, ulogama počinilaca, trajanju grupe i obimu kriminalnih aktivnosti, kao i na identifikaciju i konfiskaciju nezakonito stečene finansijske imovine.
- Dva lidera kriminalnih aktivnosti bili su potpuno svjesni prirode materijala korišćenih u kartama. Nakon konfiskacije paketa, napravili su planove da unesu još jedan set radioaktivnih karata za igranje u Rumuniju.
- Ove vođe su pozajmljivale novac zainteresovanim igračima uz kamatne stope od 50 procenata i zadržavale bankovne kartice i mobilne telefone dužnika kao garancije. Utvrđeno je da je ostvaren nezakoniti profit u rasponu od nekoliko hiljada do desetina hiljada evra.
- Istovremeno, tužilaštvo je imalo za cilj da prekine kriminalne aktivnosti i spriječi dalje pokušaje članova grupe da unesu opasne materijale u Rumuniju.

Metode otkrivanja

- Dozimetrija, kontaminacija i procjena radiološkog rizika su prvobitno sprovedene na mjestu otkrivanja.
- Tokom krivične istrage korišćene su metode nuklearne forenzike (gama spektrometrija visoke rezolucije i rendgenska radiografija).

Ishodi

- Iako je kriminalna aktivnost obustavljena, radioaktivni materijali obezbijeđeni i dodatni dokazi konfiskovani, počinioci nisu izvedeni pred sud.
- Deportovani su i napustili zemlju radi sopstvene bezbjednosti nakon što su postali meta svojih razjarenih žrtava koje su, slučajno, otkrile da su prevarene.

Literatura

1. Merryman J.H. On the Convergence (and Divergence) of the Civil Law and the Common Law. Stanford Journal of International Law, 17(2), (1981), 357–388.

2. Berkeley University. The common law and civil law traditions. The Robbins Collection, Berkley (2010). Dostupno na *https://www.law.berkeley.edu/research/the-robbins-collection/exhibitions/common-law-civil-law-traditions*

3. Jackson, J.D., & Summers, S.J. The Internationalisation of Criminal Evidence. Cambridge University Press (2012).

4. Verrest P. The French Public Prosecution Service. European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 8(3), (2000), 210–244.

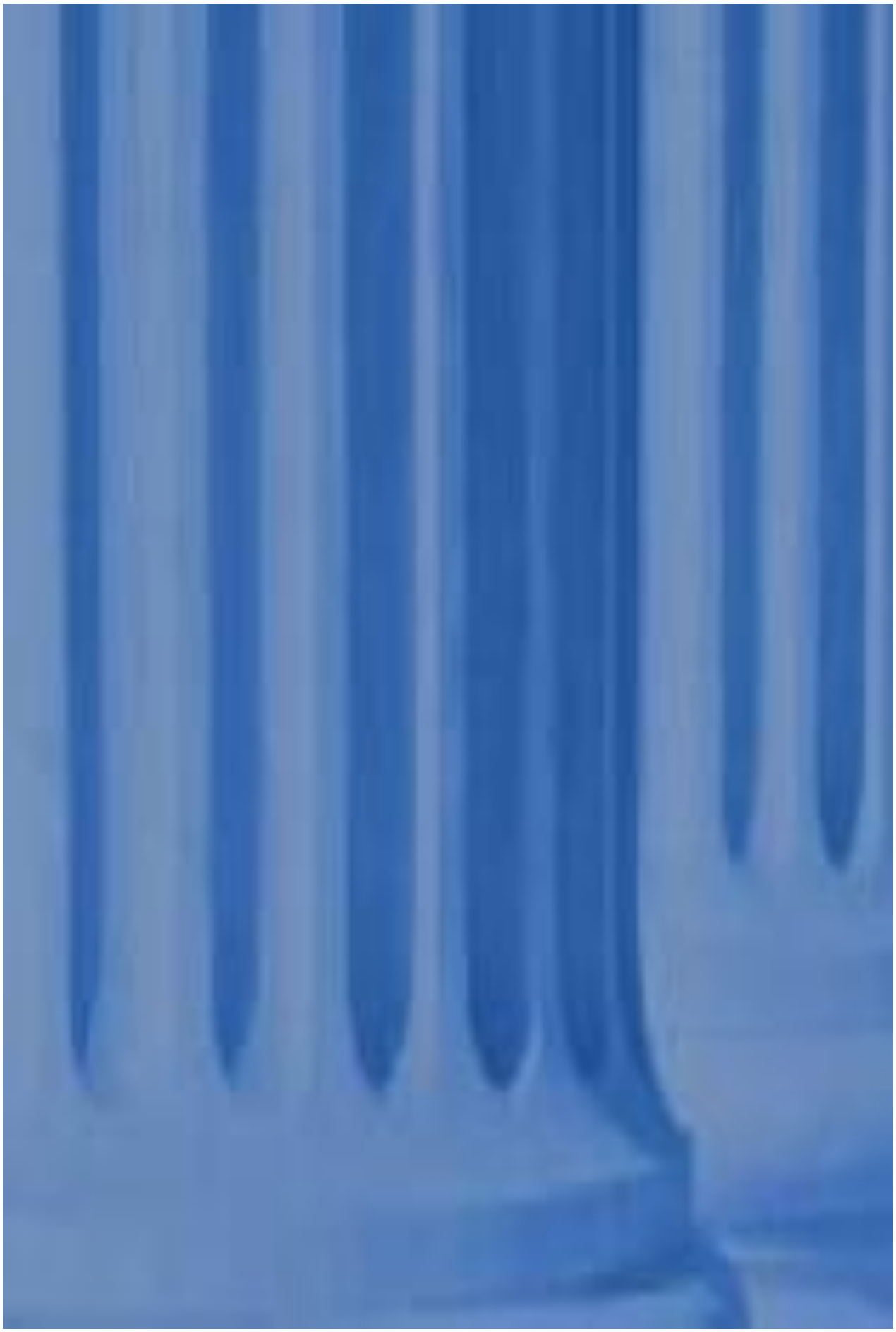
5. Ashworth A. Developments in the Public Prosecutor's Office in England and Wales, European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 8(3), Kluwer Law International (2000), 257–282.

6. Johnson, D.T., Fukurai, H., & Hirayama, M. Reflections on the TEPCO Trial:
Prosecution and Acquittal after Japan's Nuclear Meltdown. The Asia-Pacific Journal, 18(2), (2020), 5336.

7. Walther S. The Position and Structure of the Prosecutor's Office in the United States, European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice, 8(3), (2000), 283–295.

8. Andrew W. Jurs. Balancing Legal Process with Scientific Expertise: Expert Witness Methodology in Five Nations and Suggestions for Reform of Post-Daubert U.S. Reliability Determinations, Marquette Law Review 95(4), (2012), 1329.

9. Edmond G. Is Reliability Sufficient – The Law Commission and Expert Evidence in International and Interdisciplinary Perspective (Part 1), International Journal of Evidence and Proof, 16(1), (2012), 30–65.

Suđenja i žalbe

DEVETO POGLAVLJE

9.1 Komunikacija sa javnošću i upravljanje medijima

9.2 Priprema RN slučaja za suđenje

9.2.1 Izrada optužnice

9.2.2 Opšte uloge vještaka i forenzičkih izvještaja

9.3 Izlaganje slučaja od strane RN vještaka

9.3.1 Kvalifikacija vještaka kao svjedoka

9.3.2 Uloge vještaka na suđenju

9.3.3 Priprema vještaka za suđenje

9.3.4 Unakrsno ispitivanje vještaka

9.4 Izricanje kazne i žalbe

9.5 Primjer slučaja

9.1

Komunikacija sa javnošću i upravljanje medijima

Opšte pravo javnosti da bude obavještena o značajnim događajima koji utiču na ličnu bezbjednost, zajedno sa specifičnom ulogom vlade u rješavanju RN događaja, može zahtijevati od tužilaca da uravnoteže različite faktore. Tokom faze suđenja u postupku procesuiranja, plan upravljanja medijima mora dosljedno da odgovori na tri osnovna pitanja u vezi sa komunikacijom sa javnošću:

1. **KADA** informacije treba podijeliti sa javnošću?
2. **KOJE** informacije treba podijeliti?
3. **KO** treba da objavi informacije?

Kao što je ranije napomenuto, nezakonite aktivnosti koje uključuju RN materijal mogu pokrenuti reakcije niza različitih agencija – i nacionalnih i lokalnih – sa odvojenim zakonskim ovlašćenjima i ulogama. Tokom tekuće istrage, objavljivanje osjetljivih informacija od strane medija može stvoriti rizike, uključujući potencijalno uništavanje dokaza, bjekstvo počinilaca iz nadležnosti ili ugrožavanje povjerljivih izvora. Da bi se izbjeglo nenamjerno otkrivanje osjetljivih informacija, vodeći istražni organ treba da obezbijedi plan koordinacije za odgovaranje na medijske upite među ovim organima. Nakon što se pokrenu formalne optužnice, koordinacija medija će se često prebaciti, barem djelimično, na kancelariju za odnose s javnošću tužilaštva. Kao rezultat toga, tužioci moraju tesno sarađivati sa svojim službenicima za odnose sa

javnošću kako bi predvidjeli potencijalne probleme u medijima tokom i nakon suđenja. Prilikom formulisanja medijskog plana, pristup treba, u najmanju ruku, da odgovori na sljedeća pitanja:

- Da li će biti imenovan glavni ili jedan portparol koji koordinira radom službenika za odnose s javnošću u drugim organima kako bi obezbijedio primarni izvor informacija medijima?

- Da li glavni portparol treba da posjeduje i tehnička znanja i stručnost u oblasti sprovođenja zakona kako bi adekvatno odgovorio na upite štampe?

- Kako će medijski portparoli ostvariti koordinaciju sa savjetnicima žrtava kako vijesti ne bi nepravedno pogodile ili iznenadile žrtve?

Tužioci takođe treba da budu svjesni da, pored tima organa za sprovođenje zakona, i druge grupe mogu imati percepciju ugroženih interesa, što ih može navesti da javno komentarišu slučaj. Na primjer, lokalni političari, originalni vlasnici ukradenog radiološkog materijala i timovi za upravljanje posljedicama mogu, svaka iz svoje perspektive, željeti da obavijeste javnost o prirodi prijetnje (npr. teroristička naspram slučajne) i o zdravstvenim rizicima po stanovništvo. Svjesnost o ovim potencijalno sukobljenim interesima, zajedno sa rano uspostavljenom koordinacijom i jasno definisanim linijama komunikacije, može spriječiti negativan uticaj na proces procesuiranja koji bi mogao nastati uslijed nepotrebnih ili kontradiktornih javnih saopštenja.

Nakon što parnični postupak počne, tužioci moraju da budu svjesni rizika koje predstavlja objavljivanje osjetljivih informacija tokom

prikupljanja dokaza ili kasnije na sudu. Iako se ne može predvidjeti svako pitanje medija, mogu se očekivati nekoliko uobičajenih tipova pitanja:

- Koja je specifična vrsta zračenja obuhvaćena otpuštanjem/krađom/prenosom itd.?

- Ako je evakuacija određenog geografskog područja izvršena ili se razmatra, kada stanovnici mogu bezbjedno da se vrate? Koja državna agencija je odgovorna za obezbjeđivanje transporta, pružanje hitne pomoći i privremenog smještaja?

- Da li postoje drugi počinioci na slobodi ili drugi opasni materijali koji još nisu pronađeni?

- Koji je izvor radiološkog materijala? Da li je u njegovoj nabavci ili upotrebi učestvovala država ili teroristička grupa? Da li je došlo do propusta u fizičkoj zaštiti ili regulaciji koji su omogućili nezakonito pribavljanje materijala?

Tokom sudskog procesa i žalbenih faza, zaštita osjetljivih izvora i metoda ostaje najvažnija odgovornost. Takođe, nepropisno otkrivanje osjetljivih informacija može stvoriti rizik da budući počinioci pokušaju da ponove modus operandi nelegalnih aktivnosti učeći o regulatornim ranjivostima, ključnim zaštitnim mjerama, mogućim načinima naoružavanja itd. Ovi rizici se mogu značajno ublažiti dobijanjem sudskih naloga koji ograničavaju otkrivanje osjetljivih informacija tokom suđenja i kroz sve žalbene postupke. Da bi adekvatno objasnili ove rizike sudiji, tužioci će vjerovatno morati da pribave izjave pod zakletvom ili izjave organa za sprovođenje zakona ili tehničkih vještaka. (Naravno, ove izjave koje

opisuju osjetljive informacije moraju se podnijeti sudu pod pečatom i u zatvorenom postupku.)

Opšte pravilo je da tužioci moraju izbjegavati razgovore sa medijima o predmetu koji je trenutno u toku suđenja. Sudovi mogu da imaju negativan stav o bilo kakvim saopštenjima ili intervjuima tokom suđenja, zbog rizika da bi medijske objave mogle nepravedno da utiču na svjedoke ili porotu. Tužioci percipirani kao oni koji koriste medijske poruke u svoju korist mogu naići na skepticizam sudova kada budu kasnije podnosili zahtjeve za ograničavanje otkrivanja osjetljivih informacija. Ukratko, pravo javnosti da bude informisana mora se uravnotežiti sa zaštitom osjetljivih informacija organa za sprovođenje zakona tokom različitih faza krivičnog postupka.

9.2
Priprema RN slučaja za suđenje

9.2.1 Izrada optužnice

Kada istraga uđe u fazu podizanja optužnice i parnice, tužioci se mogu susresti sa različitim izazovima. Primarno pitanje se tiče oblika optužnice. Iako će se zakonski zahtjevi razlikovati u zavisnosti od jurisdikcije, tužioci će se vjerovatno suočiti sa uobičajenim pitanjem u vezi sa sastavljanjem optužnice: koliko informacija o tehnologiji ili kriminalnoj šemi treba (ili mora po zakonu) da bude uključeno u optužnicu? Uopšteno govoreći, postoje dvije opcije: (1) sažeto „obavještenje“ koje navodi sva krivična djela, a istovremeno pruža

što je moguće manje osnovnih činjenica ili dokaznih informacija, i (2) duži „opsežniji“ dokument koji pruža donekle detaljno objašnjenje nezakonite aktivnosti koja je rezultirala navodnim krivičnim djelima. Ako bi precizan opis izvora RN materijala stvorio rizike poput onih opisanih gore u odjeljku o medijima, tužioci bi trebalo da razmotre korišćenje odgovarajućeg zamjenskog termina ili fraze koja je manje opisna. Prije javnog podizanja optužnice, vještak može potvrditi da je svaki zamjenski termin tačan, ali da ne otkriva pretjerano osjetljive ili povjerljive informacije.

Naravno, optužnica treba da bude dovoljno precizna kako bi optužene strane u potpunosti razumjele prirodu krivičnih djela koja im se stavljaju na teret, kako bi mogle pravedno da pripreme svoju odbranu. Često će otkrivanje osnovnih dokaza koji podržavaju optužbe pratiti optužnicu. Odluka o optužnici može zahtijevati uključivanje zaključaka RN vještaka. Shodno tome, tužilac mora biti u potpunosti upoznat sa tehničkim pitanjima vezanim za osnovne dokaze – i biti spreman da dobije sve sudski odobrene zaštitne naloge – prije nego što ih dostavi odbrani.

9.2.2 Opšte uloge vještaka u svojstvu svjedoka i forenzičkih izvještaja

Tehnički vještaci mogu obavljati nekoliko funkcija tokom istrage i tokom suđenja i žalbenog postupka. Tužioci i istražitelji mogu koristiti vještaka kao konsultanta kako bi im pomogli u razumijevanju nauke ili tehnologije o kojoj je riječ. Kao što je objašnjeno u prethodnim poglavljima, početno razumijevanje je ključno za osiguravanje temeljne istrage i tačne procjene da će prikupljeni dokazi podržati navodna krivična djela.

Kada krivično djelo uključuje tehnologije sa dvostrukom namjenom ili nove tehnologije (kao u nekim slučajevima kršenja kontrola izvoza), rano uključivanje vještaka može biti ključno za razumijevanje da li je djelo zaista počinjeno. Vještak takođe može pružiti smjernice važne za održavanje odgovarajućeg lanca čuvanja dokaza, što je razmotreno u petom poglavlju. Kada tužioci traže pritvor prije suđenja ili druge mjere ograničenja slobode optuženog, možda će im biti potreban doprinos vještaka da adekvatno objasne rizik po javnu bezbjednost koji proističe iz radioaktivnog materijala o kojem je riječ. Ova uloga konsultanta često se nastavlja kroz fazu suđenja i žalbenog postupka. U nekim pravnim sistemima, sudije mogu imenovati vještaka koji ih savjetuje o tehničkim aspektima slučaja.

Često je takav vještak zaposlen u istražnom organu. Vještak takođe može koristiti dodatna znanja ili informacije od kolega koji rade u relevantnom polju, bilo u vojsci, nacionalnoj laboratoriji ili čak u privatnom sektoru. Prije predviđenog suđenja, vještak traži takvu pomoć; međutim, treba koordinisati aktivnosti sa tužiocem. Informacije koje se dijele izvan tima tužilaštva mogu biti ograničene oznakom povjerljivosti ili sudskim nalogom. Pripremajući se za suđenje, vještak može da posjeti lokaciju ili se može konsultovati sa drugim naučnicima ili tehničarima koji su rukovali uređajem ili materijalom pod istragom u datom slučaju. Uz odgovarajuću provjeru biografije i potpisivanje sporazuma o povjerljivosti, spoljni vještaci mogu se angažovati u fazi prije samog suđenja kako bi se bolje pripremili za suđenje. Iako tradicionalne forenzičke laboratorije obično vode i akredituju organi za sprovođenje zakona, specijalizovana vojna ili nacionalna laboratorija može da bude skladište za dokaze kontaminirane zračenjem. Tokom svog svjedočenja na suđenju, vještaci se moraju upoznati sa procedurama transporta i skladištenja dokaza.

Pored konsultantske uloge, vještak može da bude angažovan i za forenzičko ispitivanje dokaza u pripremi za svjedočenje na suđenju. Nuklearni forenzički istražitelji mogu da dopune rad drugih forenzičkih ispitivača (npr. otisci prstiju, DNK itd.) koji se fokusiraju na različite aspekte dokaznog materijala. Kao što je ranije opisano, izvještaj forenzičkog vještaka obično uključuje detalje poput toga koji su dokazi testirani (obim rada), koje su metode analize korišćene i zaključke do kojih se došlo kao rezultat ispitivanja.

9.3

Izlaganje slučaja od strane RN vještaka

U zavisnosti od činjeničnog stanja, suđenje koje se odnosi na radioaktivnu supstancu može donijeti mnoge složene pravne i zastupničke izazove. Na primjer, tokom različitih faza suđenja – uvodnih i završnih riječi, ispitivanja svjedoka i podnošenja dokaza – tužilac mora da ostane svjestan stalne potrebe zaštite svih osjetljivih informacija od javnog objavljivanja (npr. izvori i metode obavještajnih podataka, identiteti doušnika i tehničke mogućnosti oružja). Među različitim komponentama takvog suđenja, oblast koja će najvjerovatnije predstavljati najveći izazov jeste izlaganje RN vještaka. Shodno tome, ostatak poglavlja će se uglavnom fokusirati na izlaganje takvog vještaka na suđenju.

9.3.1 Kvalifikacija vještaka kao svjedoka

Vještaci koji posjeduju stručno znanje u vezi sa RN materijalima uglavnom moraju da ispunjavaju zakonske standarde koji se odnose na njihove kvalifikacije, kao i na pouzdanost i osnovanost njihovih iznesenih mišljenja, prije nego što im bude dopušteno da pred sudom iznose stručna svjedočenja. U nekim pravnim sistemima, sud i strane u postupku koriste postojeći spisak kvalifikovanih vještaka. Taj spisak obuhvata vještake koji redovno svjedoče pred sudom, a koje su predložile kancelarije tužioca ili odbrane. U drugim situacijama, tužilaštvo i odbrana zasebno predlažu angažovanje svojih vještaka prema specifičnim zahtjevima konkretnog slučaja. Zakonski prag za kvalifikaciju može se razlikovati među jurisdikcijama, ali se često ponavljaju određeni kriterijumi prilikom procjene vještaka: njihovo obrazovanje i oblasti istraživanja, eventualna ispitivanja ili analize dokaza koje su sami sproveli, kao i prethodna slična mišljenja data pred sudom. Tužioci ne bi trebalo da pretpostave da će vještak automatski biti prihvaćen samo zato što je ranije svjedočio; potrebno je posebno utvrditi da li je kvalifikovan da iznese mišljenje o konkretnim pitanjima u datom predmetu.

Kada tužilac želi da uvede vještaka u svojstvu svjedoka, valjanost određene naučne teorije ili testova koji podržavaju takvo mišljenje može biti osporena. U nekim pravnim sistemima, kao što je sistem u Sjedinjenim Američkim Državama, sudija na suđenju djeluje kao „čuvar“ i odlučuje koja su stručna mišljenja dovoljno pouzdana da ih krajnji donosilac odluke o činjenicama (npr. porota sastavljena od građana iz zajednice) može uzeti u obzir kao dokaz. Shodno tome, sudije koje nisu stručno obučene u naučnim disciplinama često moraju prvo da procjene da li se ponuđeno stručno mišljenje zasniva na valjanoj naučnoj metodologiji. Uloga donosioca odluke o činjenicama obično uključuje procjenu da li su činjenice ili podaci u

konkretnom slučaju pravilno protumačeni u skladu s relevantnim naučnim principima. Za razliku od poznatijih forenzičkih oblasti (kao što su DNK analize, otisci prstiju ili kompjuterske analize), oblast nuklearne forenzike nema dugu i ustaljenu istoriju u sudskim postupcima niti u sudskoj praksi. Pretres prije suđenja, kojim se razmatra izvještaj vještaka, može rezultirati izmjenom ili ograničavanjem obima mišljenja koja vještak smije da iznosi, ili utvrđivanjem potrebe za angažmanom dodatnog stručnjaka.

U akuzatornim pravnim sistemima, tužioci su, prije početka suđenja, obično dužni da rezimiraju mišljenja vještaka i njihove osnove prilikom obavještavanja odbrane o namjeri da uvedu vještaka. Ovo obavještenje tužilaštva predstavlja dopunu svakom konačnom izvještaju koji je vještak prethodno sastavio. Tužioci bi trebalo da podsjećaju svoje vještake da ih odmah obavijeste ukoliko su njihova mišljenja ili njihova osnova izmijenjeni nakon podnošenja početnog obavještenja ili izvještaja. Vještaci mogu da preispitaju razloge svojih ranijih mišljenja ili da se oslone na dodatne podatke i studije, a odbrana mora da bude upoznata s takvim promjenama kako bi se izbjegla iznenađenja tokom suđenja. Nedovoljno otkrivanje obima stručnog mišljenja i njegovih osnova tokom predpretresnog postupka može dovesti do ograničenja svjedočenja vještaka na samom suđenju. U sistemima zasnovanim i na anglosaksonskom i na građanskom pravu, sud može da imenuje vještaka i odredi njegove dužnosti. U takvim slučajevima, strane u postupku mogu da zatraže razgovor ili izjavu od vještaka prije početka suđenja.

9.3.2 Uloge vještaka na suđenju

Od samog početka suđenja, tužilac mora imati na umu da će predmet slučaja obuhvatati informacije koje su donosiocima odluka o činjenicama (sudu ili poroti) vjerovatno nepoznate, jer većina njih nema naučnu obuku. Dio suđenja koji uključuje svjedočenje vještaka

zahtijeva od tužioca da unaprijed procijeni da li je potrebno angažovati više od jednog vještaka i koju će ulogu svaki od njih imati. Uopšteno govoreći, vještaci mogu pomoći sudiji ili poroti da razumiju dokazni materijal (npr. šta je cezijum-137?) i/ili da utvrde spornu činjenicu (npr. da li je cezijum-137 iz „prljave bombe“ ukrao optuženi?). Jasno definisanje uloge ili uloga koje će vještak imati i potvrđivanje da su te uloge pravno dopuštene predstavljaju ključnu obavezu tužioca tokom pripreme za suđenje.

Za razliku od mnogih drugih vještaka (poput balističara ili stručnjaka za otiske prstiju), vještaci za RN materijale moraće da objašnjavaju teme koje su prosječnoj osobi nepoznate. Kako bi pomogli sudu ili poroti da razumiju dokaze, tužioci bi trebalo da unaprijed predvide potrebu da vještak pruži osnovno uvodno objašnjenje nauke o zračenju. Na primjer, kada je riječ o radioaktivnoj supstanci koja je predmet spora, od vještaka se može tražiti da objasni izvore zračenja (prirodne i vještačke), različite vrste, zakonite načine upotrebe, procese radioaktivnog raspada i značenje pojma „poluraspad“ u kontekstu raspadanja radioaktivnih izotopa. Pored toga, vještak može objasniti način na koji funkcioniše oprema za detekciju, koja služi za identifikaciju prisustva zračenja. Osoba obrazovana u oblasti nuklearne fizike ili nuklearnog inženjerstva može biti prikladna za takvu ulogu, pod uslovom da umije da objasni predmet na način razumljiv laiku. Korišćenje ilustrativnih dijagrama ili grafikona često je veoma korisno u ovom „edukativnom dijelu“ svjedočenja vještaka.

Osim omogućavanja osnovnog razumijevanja zračenja („Zračenje 101“), vještak može imati ključnu ulogu u objašnjavanju efekata izloženosti zračenju, npr. smrtonosnih doza, uticaja varijabli izloženosti (vremena, udaljenosti i zaštite), kao i načina na koji ljudsko tijelo reaguje na ćelijskom nivou. Ako nuklearni stručnjak nije u mogućnosti da obavlja tu ulogu, osoba obrazovana u oblasti

zdravstvene fizike, nuklearne medicine ili toksikologije može biti prikladna za taj dio izlaganja u okviru suđenja.

Vještaci mogu pogrešno da shvate svoju ulogu ako sebe počnu da doživljavaju kao zastupnike ili pristrasne učesnike u postupku. Takođe mogu da ugroze vjerodostojnost svojih mišljenja ako preuveličavaju ili pretjerano naglašavaju pouzdanost svojih nalaza. Na primjer, tvrdnjama da njihovi zaključci zadovoljavaju „razuman stepen naučne sigurnosti“, da „postupak testiranja nema stopu greške“ ili da je neka identifikacija neosporna zato što je, navodno, „metak mogao da dođe samo iz jednog jedinog pištolja na svijetu“. Kao i svi forenzički vještaci, stručnjaci za nuklearnu forenziku moraju da budu oprezni da ne preuveličavaju značaj svojih nalaza o porijeklu materijala izvan onoga što nauka zaista podržava, i da ne iznose mišljenja izvan svog područja stručnosti.

9.3.3 Priprema vještaka za suđenje

Tokom istražne faze, vodeći organ za sprovođenje zakona može da ima podršku drugih organa koji nisu iz sektora bezbjednosti, a koji posjeduju neophodna naučna znanja. Osoblje iz tih institucija, čije se službene dužnosti obično odnose na nekriminalne aktivnosti (npr. praćenje javnog zdravlja ili vojnu pripravnost), možda nikada ranije nije učestvovalo u krivičnom postupku. Zato bi tužioci od samog početka predmeta trebalo da objasne naučnim stručnjacima bez prethodnog sudskog iskustva kako teče krivični postupak. Ovi stručnjaci moraju biti upoznati s tim da, osim svojih konačnih izvještaja, i njihove ranije publikacije na slične teme, kao i laboratorijske bilješke, zabilješke sa radnog stola, relevantni mejlovi, memorandumi i druga dokumentacija mogu biti predmet uvida odbrane i ispitivanja na suđenju.

Radi pripreme za suđenje, tužilac bi trebalo da se sastaje sa vještacima što ranije i što češće, kako bi procijenio njihovu upoznatost sa sudskim postupkom i sposobnost da naučne informacije prenesu publici koja nije stručna. Detaljan pregled dokaza sa vještacima treba sprovesti znatno prije početka suđenja, kako bi vještaci jasno razumjeli svoju ulogu i da njihovo izlaganje bude razumljivo. Trebalo bi da govore što jednostavnije, ali bez potcjenjivanja publike. Iako najdjelotvornija svjedočenja vještaka na sudu ne djeluju uvježbano ili ukočeno, tužilac i vještak treba pažljivo da razmotre, koliko god puta je potrebno, redoslijed svjedočenja, teme koje će se obrađivati i, po potrebi, primjere mogućih pitanja. Na taj način vještaci mogu da steknu sigurnost u svoju ulogu i pruže maksimalnu pomoć sudiji ili poroti. Naravno, vještaci uvijek moraju da iznose svoja nezavisna mišljenja i ne smiju ih mijenjati kako bi pogodovala jednoj strani u postupku.

Da li će sam stručni izvještaj biti prihvaćen kao dokazni dokument i postati dio javnog spisa zavisi od konkretne jurisdikcije. Ako se određeni naučni dokazi mogu prikazati donosiocima odluka o činjenicama, ali ne i prisutnima u sudnici, vještak mora da ima jasna uputstva o načinu rukovanja fizičkim dokazima, poput fotografija i dokumenata. Tokom svjedočenja, tužilac mora stalno da prati izlaganje vještaka i da bude spreman da ograniči pitanje ili odgovor ako se uoči da svjedok zalazi u nedopuštenu oblast.

Svjedočenje forenzičkog vještaka može uključivati i dio koji se odnosi na atribuciju. Drugim riječima, vještak može direktno pomoći donosiocu odluke tako što će iznijeti stručno mišljenje koje povezuje dokaze kontaminirane zračenjem s izvornim uređajem

ili materijalom koji je povezan s optuženim ili određenim lokacijama. S obzirom na opasnu prirodu fizičkih dokaza, tužioci se često moraju osloniti na demonstrativne dokaze (modele, fotografije, video-snimke, dijagrame i sl.) ili ilustrativna pomagala (slične predmete učinjene bezopasnim) kako bi uvjerili sud ili porotu da je dokaz ili uređaj zaista ono što tužilaštvo tvrdi da jeste, i, ako je primjenjivo, kako funkcioniše. Osnove za takva stručna mišljenja podložne su provjeri i unakrsnom ispitivanju, pa vještak mora da pazi da ne formira mišljenje na osnovu povjerljivih podataka koji se ne smiju javno otkriti. Ako tužilaštvo koristi informacije koje je pribavilo od strane države ili međunarodnog partnera, saglasnost za njihovo korišćenje na suđenju treba obezbijediti što ranije. Budući da je tema atribucije često ključna za dokazivanje krivice optuženog, povećava se vjerovatnoća pojave „sukoba vještaka“. Odbrana često angažuje sopstvene vještake koji osporavaju validnost metoda i zaključaka iz ključnih nalaza u forenzičkom izvještaju.

9.3.4 Unakrsno ispitivanje vještaka

Svjedočenje o atribuciji može da bude od ključnog značaja za identifikaciju osoba odgovornih za napad ili za oslobađanje radioaktivnog materijala. Ovo je, takođe, oblast u kojoj su vještaci posebno izloženi unakrsnom ispitivanju koje se odnosi na pouzdanost ili osnove njihovih mišljenja. Vještaci koji se bave RN materijalima moraju da budu spremni na različite pravce mogućeg unakrsnog ispitivanja, kao što su:

- Nedostatak prethodnog iskustva ili kvalifikacija: pošto su zločini koji uključuju RN materijal rijetki, vještaci se mogu suočiti s izazovima zbog ograničenog iskustva u analizi sličnih dokaza. Takođe, može se dovesti u pitanje akreditacija (ili njen nedostatak) laboratorije u kojoj su obavljena testiranja.

Tužioci bi trebalo da pripreme svjedoke da objasne kako njihovo prethodno iskustvo u srodnim oblastima ili učestvovanje u obukama i vježbama pruža pouzdanu osnovu za analizu u konkretnom slučaju, kao i na koji način laboratorija poštuje široko prihvaćene laboratorijske protokole.

- Mišljenja pogođena nepravilnim rukovanjem dokazima: prilikom formulisanja svojih konačnih mišljenja, vještaci bi trebalo da uzmu u obzir sve moguće nepravilnosti u rukovanju dokaznim materijalom ili eventualne nedostatke u testiranju koji bi mogli da utiču na valjanost rezultata. Na primjer, neadekvatne ili neujednačene procedure pri uzorkovanju zemljišta koje sadrži potencijalno radioaktivni materijal mogle bi da pruže odbrani osnov da ospori stručne zaključke. Branilac može da ukaže i na ranije, nepovezane slučajeve nepravilnog postupanja sa dokazima od strane laboratorijskog osoblja, tvrdeći da to umanjuje pouzdanost postupaka korišćenih u aktuelnom predmetu.

- Pristrasnost ili motiv: forenzički vještaci su često meta kritika od strane branilaca, koji tvrde da su skloni pristrasnosti ili da imaju interes (bilo u vidu naknade ili finansiranja istraživanja) koji potiče od državnih organa ili tužilaštva, a koji utiče na pouzdanost njihovih mišljenja. Vještaci koji nisu povezani s državom mogu da budu ispitivani o eventualnim finansijskim interesima u ishodu spora (npr. vlasništvo nad akcijama kompanije koja je proizvela predmetni radiološki uređaj). Bilo kakve informacije koje ukazuju na favorizovanje jedne strane (npr. ako je vještak svjedočio u desetinama slučajeva i uvijek davao iskaze u korist tužilaštva) mogu postati predmet unakrsnog ispitivanja.

- Prethodna nesaglasna mišljenja: vještaci mogu da budu ispitivani o metodama ili mišljenjima koja su iznijeli u aktuelnom predmetu, a koja se navodno ne poklapaju s njihovim prethodnim radovima, istraživanjima ili svjedočenjima, kao i s principima navedenim u stručnim radovima iz njihove oblasti.

- Nove, neprovjerene metodologije: u cilju osporavanja kvalifikacija vještaka, odbrana može da se suprotstavi svjedočenju vještaka dovodeći u pitanje pouzdanost bilo kojih novih metodologija ili naučnih principa koje je vještak primijenio pri analizi dokaza i formiranju konačnih mišljenja. Pri odlučivanju da li prihvatiti takvo svjedočenje, sudija ili porota mogu uzeti u obzir da li je metoda ili princip opšteprihvaćen u relevantnoj naučnoj oblasti, stopu greške ili statističku pouzdanost teorije ili metode, kao i da li je metoda ili princip bio predmet recenziranih naučnih časopisa.

9.4
Izricanje kazne i žalbe

U fazi nakon izricanja presude u krivičnom postupku, slučaj koji uključuje RN materijal donosi izazove koji se razlikuju od uobičajenih procesa. Neki od rizika povezani s nepropisnim otkrivanjem osjetljivih informacija (kao što su šteta za povjerljive doušnike ili pružanje putokaza potencijalnim imitatorima) mogu i dalje postojati, i zahtijevaju disciplinovan medijski plan i održavanje sudski izdatih zaštitnih naloga. Osim toga, ako je optuženi pribavio osjetljive naučne podatke o oslobađanju RN materijala, preporučljiva su ograničenja njegove interakcije s medijima ili javnošću tokom žalbenog postupka i eventualnog perioda zatvorskog izdržavanja kazne. Takva ograničenja mogu zahtijevati sudski nalog upućen kaznenoj instituciji u kojoj je optuženi zatvoren.

Kao i u svakom krivičnom predmetu, kazna izrečena nakon presude u RN slučaju može odražavati više faktora: element proporcionalnosti (odraz ozbiljnosti krivičnog djela), potrebu za opštim i specifičnim odvraćanjem, eventualne olakšavajuće okolnosti koje smanjuju težinu kriminalnog ponašanja, prethodnu krivičnu istoriju optuženog (ako postoji), uticaj djela na pogođenu zajednicu ili pojedinačne žrtve, i izbjegavanje nejednakosti u kaznama među onima koji su počinili slična djela. Pored dokaza iznesenih tokom suđenja, na saslušanju o izricanju kazne mogu se predstaviti dodatne informacije, a može se javiti i potreba za dodatnim svjedočenjem vještaka. U RN slučaju, na primjer, mogu se predložiti dokazi vezani za troškove sanacije životne sredine ili izjave o uticaju na žrtve, koji tokom glavnog suđenja nisu bili direktno

relevantni. Pitanje da li pojedinačne žrtve imaju pravo na nadoknadu troškova ili restituciju takođe se može pojaviti. Naposljetku, da li je djelo stvorilo rizik od široko rasprostranjene lične štete ili kontaminacije, ili je motivisano podrškom terorističkoj grupi, vjerovatno će se smatrati otežavajućim okolnostima i dovesti do izricanja strože kazne.

Bilo da žalbu pokreće tužilaštvo (u sistemima u kojima je dozvoljeno žaliti se na oslobađajuću presudu) ili odbrana, opseg žalbe zavisi od konkretnih pitanja koja se preispituju. U nekim apelacionim sudovima, poput žalbi Vrhovnom sudu SAD, pregled je ograničen na pravna pitanja. U nekoliko jurisdikcija, tokom žalbe se mogu izmijeniti prvobitne optužbe. Suprotno tome, u drugim jurisdikcijama, pregled može biti u potpunosti *de novo*, kako po pitanju činjenica, tako i zakona. Shodno tome, vještak u oblasti nuklearne forenzike može biti ponovo pozvan da svjedoči u fazi žalbe. Od početka slučaja, vještak treba da bude obaviješten da njegova uloga i pomoć mogu trajati tokom cijelog suđenja i u fazi žalbe. Tokom apelacionog procesa možda će biti imenovani dodatni vještaci, a policija može sprovesti dalja istraživanja. Prethodna uputstva o najefikasnijem iznošenju takvih dokaza uglavnom i dalje važe.

Dokazi sa suđenja obično se moraju sačuvati tokom trajanja žalbe (uključujući i eventualni završni pregled od strane nacionalnog vrhovnog suda), a određene komplikacije su moguće kada dokaz uključuje RN materijal. Prvo, kontinuirano bezbjedno čuvanje kontaminiranih dokaza može da bude skupo i ograničeno na objekte geografski udaljene od apelacionog suda. Shodno tome, slično kao i u prvostepenom sudu, apelacioni tribunal neće lako moći da pregleda neke od dokaza koji čine *corpus delicti* (tj. skup dokaza koji čine krivično djelo). Ipak, budući da za žalbu može da bude imenovan novi tim odbrane, mora da postoji protokol za održavanje

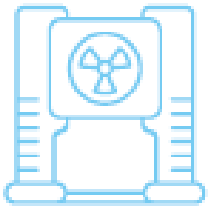
dokaza i omogućavanje njihovog pregleda. Za razliku od drugih vrsta fizičkih dokaza, radiološki uzorci se prirodno mijenjaju tokom vremena zbog poluraspada, što dovodi do promjena u njihovom hemijskom sastavu. Shodno tome, novi tim odbrane koji angažuje vještaka da ispita dokaze godine nakon prvobitnog suđenja može naići na uzorke koji su se prirodno promijenili i postali manje radioaktivni (i, shodno tome, manje štetni). Naposljetku, ako je RN materijal nezakonito pribavljen iz komercijalne ili privatne laboratorije, ti subjekti mogu da zatraže povrat materijala što je prije moguće kako bi ublažili prekid svojih uobičajenih operacija i povezane komercijalne gubitke.

S obzirom na to da apelacioni postupak može da traje nekoliko godina, tužilaštvo mora da izradi fleksibilan plan sa apelacionim sudom za očuvanje dokaza sa suđenja u skladu sa važećim pravnim propisima, kako bi se osigurala pravičnost i zakonitost postupka za sve uključene strane. Zbog dugog trajanja i složenosti ovih slučajeva, tužilački tim mora da očuva „institucionalno pamćenje“, tako da čak i ako prvobitni tužioci više nisu u službi, njihovi nasljednici budu informisani o ključnim odlukama i postupcima preduzetim tokom prvobitnog suđenja. Uključivanje apelacionog advokata u tužilački tim već u fazi prvostepenog suđenja često se preporučuje.

9.4 Primjer slučaja

Naziv slučaja:

United States v. Crawford, 714 Fed. Appx. 27 (2nd Cir. 2017)

Period istrage:

Suđenje iz avgusta 2015. godine.

Nivo

Nacionalni/savezni

Zemlja porijekla:

SAD

Region/država:

Njujork

Kategorija slučaja:

RADIOLOŠKI/RENDGEN

Rezime incidenta:

- Okrivljeni je pokušao da nabavi prenosivi industrijski rendgen aparat koji bi koristio kao prikriveno oružje protiv muslimana i određenih političkih lidera koje je smatrao ideološkim neprijateljima. Radeći sa saučesnikom, modifikovao je aparat uređajem za daljinsko paljenje kako bi on i saučesnik ostali nepovrijeđeni, dok je aparat, skriven u kamionu ili kombiju, emitovao smrtonosne doze zračenja na obližnje žrtve koje to nisu očekivale.
- Okrivljeni se upoznao sa činjenicom o smrtonosnosti aparata na radnom mjestu industrijskog mehaničara za veliku proizvodnu kompaniju.
- Okrivljeni je istraživao različite mogućnosti različitih vrsta rendgen aparata i njihovu potencijalnu zloupotrebu i smrtonosnost. Tražio je finansijska sredstva za svoj plan i obezbijedio je liste dijelova i dijagrame kako bi olakšao konstrukciju modifikovanog uređaja.
- Okrivljeni je osuđen nakon suđenja za pokušaj nabavke radiološkog uređaja za raspršivanje, zavjeru za upotrebu oružja za masovno uništenje i distribuciju informacija o oružju za masovno uništenje u svrhu vršenja krivičnog djela nasilja.

Fokus istrage

- Dojava građanina upozorila je organe reda na početne pokušaje optuženog da pribavi finansije za svoju zavjeru, što je pokrenulo istragu. Organi reda su odmah počeli da sarađuju sa tužiocima kako bi stvorili vjerodostojnu i pravno ispravnu tajnu operaciju.
- Specijalni agent FBI se predstavljao kao saosjećajni prodavac komercijalnog rendgen aparata, što je bilo u skladu sa ideološkim motivacijama optuženog.
- Rendgen aparat, pozajmljen iz druge vladine ustanove, bio je neutralisan (tj. nije mogao da emituje zračenje) prije nego što je predat optuženom.
- Na osnovu prisluškivanja koje je odobrio sud, agenti organa za sprovođenje zakona su mogli da snime optuženog i njegovog saučesnika kako razvijaju svoj plan.
- Na kraju istrage, optuženom je dozvoljeno da sastavi uređaj i potvrdi da je njegov sistem za daljinsko pokretanje operativan.

Ključni dokazi

- Optuženi je prihvatio rendgen aparat, testirao ga i pomogao u njegovom postavljanju.
- Dva stručnjaka za nuklearnu fiziku i nuklearnu medicinu svjedočila su na suđenju o funkcionisanju rendgen aparata i njegovim potencijalnim štetnim uticajima na zdravlje ljudi.

Prioriteti tužilaštva

- Osujetiti plan zloupotrebe legitimnog uređaja koji emituje zračenje kao oružja za teroristički čin.
- Prikupiti i predati poroti dokaze koji potkrjepljuju plan optuženog, izbjegavajući bilo kakav osnov za tvrdnju o postavljanju zamke (nepravilna upotreba agenta provokatora).
- Edukovati porotu kroz svjedočenje vještaka o osnovama zračenja i kako se predmetni uređaj može transformisati u oružje.

POGLAVLJE 9

Metode otkrivanja

- Nije primjenjivo u ovom slučaju, jer je rendgen aparat neutralisan i ostao je pod nadzorom specijalnih agenata.

Izazovi

- Utvrditi da krivični zakon, prvenstveno fokusiran na zabranu „prljavih bombi“, takođe obuhvata upotrebu nedozvoljenog rendgen uređaja.
- Prevazići argument odbrane o postavljanju zamke da je plan previše nerealan i da optuženi ne bi učestvovali da nije bilo uloge tajnih agenata.
- Stvoriti realističan i bezbjedan tajni scenario u kojem bi optuženi mogao da demonstrira svoj kriminalni plan. Okrivljeni je napravio komponentu za inicijaciju, prilagodio je rendgen aparatu i završio sklapanje improvizovanog oružja bez povrjeđivanja sebe, tajnih policajaca ili javnosti.
- Edukovati porotu o improvizovanom oružju, koje nije bilo moguće konstruisati u sudnici zbog prostornih i bezbjednosnih razloga.

Ishodi

- Osoba koja je pokušala da iskoristi svoje specijalizovano znanje o rendgenskoj tehnologiji da bi naudila drugima uhapšena je prije nego što je njegov teroristički plan doveo do smrti ili povrede nevine osobe.
- Okrivljeni je osuđen nakon suđenja na 30 godina zatvora. Njegova presuda i kazna su potvrđene u žalbenom postupku.
- Uspješno procesuiranje ilustruje kako se legitimni komercijalni uređaji koji sadrže radiološke komponente mogu zloupotrijebiti u kriminalne ili terorističke svrhe.

Međunarodne organizacije

DESETO POGLAVLJE

Agencija Evropske unije za saradnju u sprovođenju zakona
(Europol)

Evropska unija (EU)

Međunarodno udruženje tužilaca (IAP)

Međunarodna agencija za atomsku energiju (IAEA)

Međunarodna pomorska organizacija (IMO)

Međunarodna tehnička radna grupa za nuklearnu forenziku (ITWG)

Zajednički istraživački centar Evropske komisije (JRC)

Inicijativa za nuklearne prijetnje (NTI)

Međuregionalni institut Ujedinjenih nacija za istraživanje u oblasti kriminaliteta i rada pravosuđa (UNICRI)

Kancelarija Ujedinjenih Nacija za borbu protiv droge i kriminala (UNODC), Odjeljenje za borbu protiv terorizma (TPB), Program za sprječavanje hemijskog, biološkog, radiološkog i nuklearnog terorizma (CBRN)

Izazovi koje zlonamjerna upotreba RN materijala predstavlja međuresornoj zajednici jedne države su opsežni i složeni. Sljedeće regionalne i međunarodne organizacije mogu se kontaktirati za podršku i u fazama planiranja i u operativnim fazama procesuiranja kriminalaca zbog nezakonite upotrebe nuklearnih i drugih radioloških materijala van regulatorne kontrole.

Agencija Evropske unije za saradnju u sprovođenju zakona (Europol)

Opšti opis/Nadležnost

Opšta nadležnost Europola obuhvata sljedeće ključne oblasti: operativnu podršku, analizu i obavještajne podatke, stratešku podršku i koordinaciju, procjenu prijetnji i rano upozoravanje i međunarodnu saradnju.

Kapaciteti za podršku zemljama u istrazi, procesuiranju i donošenju presuda za RN zločine

Europol pomaže državama članicama EU i partnerima u prikupljanju i analizi obavještajnih podataka vezanih za radiološka i nuklearna krivična djela, identifikovanju obrazaca i pružanju strateške podrške istragama. Takođe pomaže u koordinaciji prekograničnih operacija, olakšava razmjenu najboljih praksi i podržava razvoj specijalizovanih programa obuke.

Kontakti

Eisenhowerlaan 73, 2517 KK Hag, Holandija.

Telefon: +31 70 302 5000

Veb-sajt

https://www.europol.europa.eu

Evropska unija (EU)

Opšti opis/Nadležnost

Centri izvrsnosti EU u okviru inicijative za ublažavanje rizika od hemijskog, biološkog, nuklearnog i radioaktivnog materijala su globalna inicijativa koju finansira EU kao dio svog cilja promocije mira, stabilnosti i sprječavanja sukoba. Sprovodi se u saradnji sa UNICRI. Cilj inicijative je ublažavanje rizika i ojačanje sistema bezbjednosti za sve vrste prijetnji u 64 partnerske zemlje, prateći dobrovoljni pristup zasnovan na potražnji.

Kapaciteti za podršku zemljama u istrazi, procesuiranju i donošenju presuda za RN zločine

Serija vodiča za tužioce o CBRN zločinima nudi tužiocima, organima za sprovođenje zakona i pravosudnim organima smjernice za podršku uspješnoj istrazi, procesuiranju i presuđivanju incidenata koji uključuju namjerno nabavljanje, skladištenje, proizvodnju, transfer, upotrebu ili zloupotrebu CBRN materijala. Pored toga, izrađen je i trenutno se sprovodi poseban paket za izgradnju kapaciteta i obuku kako bi se ovi priručnici sa uputstvima integrisali u profesionalne odgovornosti tužilačkih i pravosudnih organa.

Kontakti

Telefon: 00 800 67 89 10 11

Veb-sajt

https://cbrn-risk-mitigation.network.europa.eu/eu-cbrn-centres-excellence_en

Međunarodno udruženje tužilaca (IAP)

Opšti opis/Nadležnost

IAP je jedina svjetska mreža tužilaca. IAP je posvećen postavljanju i podizanju standarda profesionalnog ponašanja i etike za tužioce širom svijeta, kao i promociji vladavine prava, pravičnosti, nepristrasnosti i poštovanja ljudskih prava. IAP je takođe posvećen poboljšanju međunarodne saradnje u borbi protiv transnacionalnog, organizovanog i teškog kriminala.

Kapaciteti za podršku zemljama u istrazi, procesuiranju i donošenju presuda za RN zločine

Olakšavanje komunikacije između tužilačkih organa radi razmjene najboljih praksi i omogućavanja tužiocima da napreduju u operativnom radu na slučajevima putem direktnog kontakta sa svojim kolegama.

Kontakti

sg@iap-association.org

Veb-sajt

https://www.iap-association.org/

Međunarodna agencija za atomsku energiju (IAEA)

Opšti opis/Nadležnost

IAEA ima zadatak da ubrza i proširi doprinos atomske energije u promociji mira, zdravlja i prosperiteta širom svijeta. Njeno osoblje teži da osigura da se pružena pomoć, bilo direktno ili pod njenim nadzorom ili kontrolom, ne koristi na način koji unaprjeđuje bilo kakve ofanzivne vojne operacije. Cilj ove agencije je da podstakne i pomogne u istraživanju, razvoju i praktičnoj primjeni atomske energije u mirnodopske svrhe. Pored toga, podstiče razmjenu naučnih i tehničkih informacija vezanih za mirnodopsko korišćenje atomske energije.

Kapaciteti za podršku zemljama u istrazi, procesuiranju i donošenju presuda za RN zločine

IAEA podržava države članice u izgradnji kapaciteta u upravljanju mjestima radioloških zločina i nuklearnom forenzikom na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom nivou. Ova podrška obuhvata pružanje smjernica, sprovođenje kurseva obuke, radionica i stručnih misija, ponudu savjetodavnih usluga i koordinaciju istraživačkih projekata u ovim oblastima. Agencija takođe igra ulogu u organizovanju međunarodnih događaja kao što su konferencije i tehnički sastanci, služeći kao forumi za razmjenu dobrih praksi, diskusiju o naučnim dostignućima i podsticanje međunarodne saradnje.

Kontakti

Vienna International Centre, PO Box 100, 1400 Beč, Austrija Tel: (+43-1) 2600-0

Veb-sajt

https://www.iaea.org/

Međunarodna pomorska organizacija (IMO)

Opšti opis/Nadležnost

Protokol iz 2005. godine uz Konvenciju o suzbijanju nezakonitih akata uperenih protiv bezbjednosti pomorske plovidbe (SUA)

Protokol iz 2005. godine uz Protokol o suzbijanju nezakonitih akata uperenih protiv bezbjednosti fiksnih platformi koje se nalaze u epikontinentalnom pojasu (koji sadrži slične odredbe kao Protokol SUA iz 2005. godine, koji se odnose na nezakonite radnje protiv fiksnih platformi koje se nalaze u epikontinentalnom pojasu).

Protokoli SUA iz 2005. godine unaprjeđuju odredbe Konvencije o suzbijanju nezakonitih radnji uperenih protiv bezbjednosti pomorske plovidbe iz 1988. godine i Protokola iz 1988. godine koji se odnose na nezakonite radnje protiv fiksnih platformi koje se nalaze u epikontinentalnom pojasu. Ovi protokoli uspostavljaju međunarodni pravni okvir za kriminalizaciju određenih terorističkih djela i podsticanje saradnje

između država ugovornica u sprječavanju, istrazi i procesuiranju sumnjivih krivičnih djela navedenih u Protokolima.

Kapaciteti za podršku zemljama u istrazi, procesuiranju i donošenju presuda za RN zločine

Protokoli SUA iz 2005. godine značajno proširuju spektar krivičnih djela: uključujući, na primjer, korišćenje plovila na način koji uzrokuje smrt ili teške povrede ili štetu, prijevoz terorista radi izbjegavanja procesuiranja ili neovlašćeni pomorski prevoz oružja za masovno uništenje. To je prvi međunarodni instrument koji se bavi određenim vrstama terorizma na moru i ilegalnim transportom oružja za masovno uništenje na brodovima, uključujući nuklearni ili drugi radioaktivni materijal, i relevantnu opremu, materijale i tehnologiju.

Protokoli SUA iz 2005. godine usklađeni su sa rezolucijom 1540 (2004) Savjeta bezbjednosti UN, koja u svrhu rezolucije definiše „srodne materijale“ kao materijale, opremu i tehnologiju obuhvaćene relevantnim multilateralnim ugovorima i aranžmanima ili uključene na nacionalne kontrolne liste, koje bi mogle biti korišćene za projektovanje, razvoj, proizvodnju ili upotrebu nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja i sredstava za njihovu isporuku. Protokoli SUA iz 2005. godine zahtijevaju od država ugovornica da preduzmu mjere koje su takođe usklađene sa rezolucijom, na primjer, uspostavljanje i održavanje strogih graničnih kontrola i sprovođenje efikasnih nacionalnih kontrola nad izvozom i pretovarom.

Protokol SUA iz 2005. godine takođe uvodi odredbe o postupcima između država ugovornica za ukrcavanje na plovila za koja se sumnja da su umiješana u terorističke aktivnosti.

Kontakti

International Maritime Organization (IMO) 4 Albert Embankment, London SE1 7SR, Ujedinjeno Kraljevstvo.
Tel: +44 (0) 20 7735 7611
Email: info@imo.org

Veb-sajt

www.imo.org

Međunarodna tehnička radna grupa za nuklearnu forenziku (ITWG)

Opšti opis/Nadležnost

Cilj ITWG je unaprjeđenje naučne discipline nuklearne forenzike i pružanje zajedničkog pristupa i efikasnih tehničkih rješenja nadležnim nacionalnim ili međunarodnim organima koji traže pomoć. Od svog osnivanja 1995. godine, ITWG se fokusira na najbolju praksu nuklearne forenzike kroz razvoj tehnika i metoda za forenzičku analizu nuklearnih, drugih radioaktivnih i radiološki kontaminiranih materijala.

Kapaciteti za podršku zemljama u istrazi, procesuiranju i donošenju presuda za RN zločine

Nuklearna forenzika predstavlja ključnu komponentu nacionalnih i međunarodnih planova za odgovor na događaje koji uključuju radioaktivne materijale odvučene izvan regulatorne kontrole. Sposobnost prikupljanja i očuvanja radioloških i srodnih dokaza dok je materijal zaplijenjen, i sprovođenja analize nuklearne forenzike, omogućava uvid u istoriju i porijeklo nuklearnog materijala, mjesto nezakonitog preusmjeravanja materijala i identitet počinilaca. ITWG širi informacije o najnovijim dostignućima u nuklearnoj forenzičkoj analizi i interpretaciji ka širem krugu tehničkih i bezbjednosnih stručnjaka koji mogu imati koristi od ovih napredaka. Kao tehnička radna grupa, prioriteti ITWG obuhvataju identifikaciju zahtjeva za primjenu nuklearne forenzike, procjenu trenutnih kapaciteta nuklearne forenzike i preporučivanje kooperativnih mjera koje omogućavaju svim državama da odgovore na radnje koje uključuju nelegalnu trgovinu i neovlašćeno posjedovanje nuklearnih ili drugih radioaktivnih materijala. Kako bi se ojačali nacionalni kapaciteti nuklearne forenzike, ITWG organizuje vježbe, razvija smjernice i objavljuje kvartalni bilten. ITWG je organizovao sedam zajedničkih vježbi sa materijalima u kojima laboratorije imaju priliku da primjene forenzičke tehnike na radiološkim materijalima u kontekstu nuklearnog krijumčarenja. ITWG je takođe sproveo pet nacionalnih vježbi za nuklearne forenzičke biblioteke kako bi se popularizovale i identifikovale najbolje prakse za ovaj novi alat.

Kontakti

ITWG co-chairs

Veb-sajt

http://www.nf-itwg.org/

Zajednički istraživački centar Evropske komisije (JRC)

Opšti opis/Nadležnost

Zajednički istraživački centar (JRC) Evropske komisije pruža nezavisno znanje i nauku zasnovano na dokazima, i pruža podršku politikama EU u njihovim pozitivnim uticajima na društvo. Kao odsjek Evropske komisije, JRC igra ključnu ulogu u više faza ciklusa primjene politike. Blisko sarađuje sa istraživačkim i strateškim organizacijama u državama članicama, sa evropskim agencijama i sa naučnim partnerima u Evropi i na međunarodnom nivou, uključujući sistem Ujedinjenih nacija. Takođe sarađuje sa institucijama EU, naročito sa Evropskim parlamentom. Prvobitno osnovan prema Euratom ugovoru, fokus JRC je tokom vremena značajno proširen. Iako određeni dio njegovog rada i dalje ostaje u nuklearnom sektoru, JRC sada nudi naučnu ekspertizu i kompetencije iz vrlo širokog spektra naučnih disciplina u podršci gotovo svim politikama EU. JRC se finansira iz okvirnog programa EU za istraživanje i inovacije – trenutno Horizon Europe – kao i iz Euratom programa istraživanja i obuke. Dodatni prihodi ostvaruju se kroz dodatni rad za službe Evropske komisije, a u znatno manjoj mjeri i kroz ugovorni rad za treće strane. JRC ima na raspolaganju i posebna sredstva u okviru programa upravljanja nuklearnim otpadom i dekomisije.

Pored toga, osnovan je i Evropski centar za obuku u oblasti nuklearne bezbjednosti (EUSECTRA) kako bi se riješila pitanja krađe radioaktivnih materijala koji bi potom mogli biti povezani sa kriminalom i terorističkim aktima. Ove zabrinutosti, proistekle iz široke upotrebe

radioaktivnih materijala u medicinske i industrijske svrhe, međunarodna zajednica prepoznaje kroz brojne međunarodne obaveze i rezolucije.

Kapaciteti za podršku zemljama u istrazi, procesuiranju i donošenju presuda za RN zločine

Saradnja sa nacionalnim institucijama (kao što su organi za sprovođenje zakona, regulatorna tijela i tijela za zaštitu od zračenja) i međunarodnim organizacijama (kao što su IAEA, Europol) je od ključnog značaja za razvoj sveobuhvatnog plana odgovora na incidente nelegalne trgovine. Istrage karakterističnih parametara, tj. informacija svojstvenih materijalu, sprovode se u forenzičke svrhe i u podršku nuklearnim garancijama bezbjednosti. JRC razvija specifične metode mjerenja i tehnike interpretacije podataka, uključujući odgovarajuće aktivnosti obuke.

Kontakti

Rue du Champ de Mars 21, 1050 Brisel, Belgija.

Veb-sajt

https://joint-research-centre.ec.europa.eu/index_en

Inicijativa za nuklearne prijetnje (NTI)

Opšti opis/Nadležnost

NTI je neprofitna, nestranačka organizacija za globalnu bezbjednost usmjerena na smanjenje nuklearnih i bioloških prijetnji koje ugrožavaju čovječanstvo. NTI uspostavlja praktična rješenja za jačanje nuklearne bezbjednosti okupljanjem lidera, izradom praktičnih preporuka i praćenjem napretka u ispunjavanju obaveza.

Kapaciteti za podršku zemljama u istrazi, procesuiranju i donošenju presuda za RN zločine

NTI radi na jačanju globalne nuklearne bezbjednosti i provjerljivom sprječavanju širenja nuklearnih materijala koji bi se mogli koristiti za

stvaranje nuklearnog oružja. Program tesno sarađuje sa vladama, međunarodnim organizacijama, industrijom i nevladinim organizacijama kako bi se ojačala bezbjednost nuklearnih materijala ili eliminisali materijali gdje je to moguće. Indeks nuklearne bezbjednosti NTI procjenjuje uslove nuklearne bezbjednosti u 175 zemalja i Tajvanu. Veb-sajt NTI pruža informacije o ugovorima, organizacijama i režimima koji se odnose na nuklearnu bezbjednost, uključujući izmijenjenu Konvenciju o fizičkoj zaštiti nuklearnih materijala i postrojenja i Međunarodnu konvenciju o suzbijanju akata nuklearnog terorizma.

Kontakti

Scott Roecker, Vice President, Nuclear Materials Security
Roecker@nti.org
+1-202-296-4810
1776 Eye Street, NW. Suite 600, Washington, DC 20006.

Veb-sajt

https://www.nti.org/area/nuclear/

Međuregionalni institut Ujedinjenih Nacija za istraživanje u oblasti kriminaliteta i rada pravosuđa (UNICRI)

Opšti opis/Nadležnost

UNICRI ima zadatak da pomaže međuvladinim, vladinim i nevladinim organizacijama u razvijanju i implementaciji unaprijeđenih politika u oblastima prevencije kriminala i pravde. Djeluje sa svojim partnerima kako bi olakšao međunarodnu saradnju u sprovođenju zakona i pravnu pomoć, zalaže se za poštovanje međunarodnih instrumenata i standarda, unaprjeđuje razumijevanje pitanja povezanih sa kriminalom i promoviše pravedne i efikasne sisteme krivičnog pravosuđa.

UNICRI se fokusira na specijalizovane niše i određene oblasti povezane sa prevencijom kriminala, krivičnim pravosuđem, upravljanjem bezbjednošću, borbom protiv terorizma, kao i rizicima i koristima tehnološkog napretka.

Kapaciteti za podršku zemljama u istrazi, procesuiranju i donošenju presuda za RN zločine

UNICRI se bavi pitanjima kriminaliteta i rada pravosuđa unutar šireg okvira politika za socio-ekonomske promjene i razvoj, kao i zaštite ljudskih prava.

UNICRI podržava države članice u ublažavanju rizika povezanih sa nezakonitom upotrebom CBRN materijala i tehnološkog napretka (uključujući rizike finansiranja širenja CBRN, reagovanje na CBRN incidente, dezinformacije u vezi sa CBRN, hemijski i biološki terorizam, i prevenciju i suzbijanje RN trgovine). U sklopu Centara izvrsnosti EU u okviru inicijative za ublažavanje rizika od CBRN materijala, UNICRI osigurava koherentnu i efikasnu nacionalnu, regionalnu i međunarodnu saradnju. Institut značajno doprinosi jačanju kapaciteta i znanja osoblja u oblasti krivičnog pravosuđa i službi za sprovođenje zakona u rješavanju pitanja vezanih za CBRN.

UNICRI je učestvovao u sponzorisanju sljedećih publikacija: IAEA NSS publikacija br. 47-T: „Detekcija nuklearnog i drugog radioaktivnog materijala izvan regulatorne kontrole unutar države“; IAEA NSS br. 44-T: „Detekcija nuklearnog i drugog radioaktivnog materijala izvan regulatorne kontrole na državnim granicama“. UNICRI takođe podržava države članice u unaprjeđenju bezbjednosti na velikim događajima, zaštiti prostora na kojima ima puno ljudi i ranjivih ciljeva (uključujući infrastrukturu i turističke objekte), osiguravanju bezbjednosti turizma, jačanju otpornosti zajednice na nasilni ekstremizam i terorizam, kao i unaprjeđenju sajber bezbjednosti. Da bi postigao ove ciljeve i odgovorio na sveobuhvatan spektar tradicionalnih i novih prijetnji, UNICRI primjenjuje multisektorski i holistički pristup koji obuhvata primjenjena i praktična istraživanja, razmjenu i širenje znanja, zagovaranje, obuku, terenske aktivnosti i uspostavljanje snažnih partnerstava kao integralne komponente svoje strategije.

Kontakti

Viale Maestri del Lavoro, 10
10127 Torino, Italija
Tel.: (+39) 011 6537 111
Fax: (+39) 011 6313 368
Email: unicri.publicinfo@un.org

Veb-sajt

http://www.unicri.org

https://unicri.it/threat-response-and-risk-mitigation-security-governance

Kancelarija Ujedinjenih nacija za borbu protiv droge i kriminala (UNODC), Odjeljenje za borbu protiv terorizma (TPB), Program za sprječavanje hemijskog, biološkog, radiološkog i nuklearnog (CBRN) terorizma

Opšti opis/Nadležnost

Misija UNODC je doprinos globalnom miru i bezbjednosti, ljudskim pravima i razvoju čineći svijet sigurnijim od droge, kriminala, korupcije i terorizma.

U okviru UNODC/TPB, Program za prevenciju terorizma korišćenjem CBRN materijala promoviše univerzalizaciju i efikasnu primjenu sedam međunarodnih pravnih instrumenata u borbi protiv nuklearnog i radiološkog terorizma. To su: Konvencija iz 1980. o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala; Međunarodna konvencija iz 1997. za suzbijanje terorističkih napada bombama; Međunarodna konvencija iz 2005. za suzbijanje akata nuklearnog terorizma (ICSANT); Amandman iz 2005. na Konvenciju o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala; Protokol iz 2005. uz Konvenciju za suzbijanje nezakonitih djela uperenih protiv bezbjednosti pomorske plovidbe; Protokol iz 2005. uz Protokol za suzbijanje nezakonitih radnji uperenih protiv bezbjednosti fiksnih platformi u epikontinentnom pojasu; Konvencija iz 2010. o suzbijanju nezakonitih akata uperenih protiv bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva. UNODC pruža tehničku i pravnu pomoć u skladu sa mandatom koji mu je dodijelila Generalna skupština UN.

Osoblje UNODC pomaže državama članicama da odredbe ovih instrumenata uključe u nacionalno zakonodavstvo i izgrade kapacitete svojih sistema krivičnog pravosuđa za njihovu efikasnu primjenu, u skladu sa vladavinom prava i uz poštovanje ljudskih prava. Tokom

protekle dvije decenije, UNODC je organizovao brojne obuke za promociju poštovanja i efikasne primjene međunarodnog pravnog okvira, uključujući i u borbi protiv radiološkog i nuklearnog terorizma.

Kapaciteti za podršku zemljama u istrazi, procesuiranju i donošenju presuda za RN zločine

Pored promocije univerzalizacije i efikasne zakonodavne primjene ključnih instrumenata, UNODC radi na tome da službenici krivičnog pravosuđa dobiju obuku potrebnu za pravilno istraživanje, procesuiranje i donošenje sudskih presuda u predmetima koji se odnose na terorizam i druga krivična djela koja uključuju nuklearni ili drugi radioaktivni materijal. Višejezični tim Programa za prevenciju terorizma korišćenjem CBRN materijala čine stručnjaci za nuklearno pravo, sa bogatim iskustvom u pružanju pomoći za efikasnu primjenu međunarodnog pravnog okvira za borbu protiv nuklearnog terorizma.

Tokom perioda 2023–2026, uz podršku EU fondova, UNODC sprovodi nacionalne seminare u školama za obuku sudija i tužilaca. Cilj ovih seminara je da obuče nove generacije sudija i tužilaca, pružajući im uvid u složenost i izazove povezane sa predmetima koji uključuju nuklearni ili drugi radioaktivni materijal. Kao dio projekta, UNODC pruža zakonodavnu pomoć kako bi se omogućila primjena odredbi ICSANT i omogućilo sprovođenje zakona od strane tužilaca. Uz to, UNODC razvija setove alata koji pokrivaju različite aspekte ICSANT relevantne za tužioce (npr. nadležnost, ljudska prava, zaplena i zaštita materijala izvan regulatorne kontrole i međunarodna saradnja).

Godine 2017, UNODC je, kroz Globalnu inicijativu za borbu protiv nuklearnog terorizma i u partnerstvu sa Kanadom, bio koautor Vodiča za obuku „Vigilant Marmot“. Ovaj vodič obrađuje izazove vezane za usvajanje ili ažuriranje nacionalnih pravnih okvira za nuklearnu bezbjednost i ističe obaveze predviđene međunarodnim pravnim instrumentima protiv nuklearnog terorizma. UNODC je preveo vodič za obuku na druge službene jezike UN i održao sesije o njemu na približno deset događaja.

Osoblje UNODC i međunarodni stručnjaci, uz finansijsku i materijalnu podršku Vlade Kanade, razvili su scenario simuliranog suđenja zasnovanog na ICSANT kroz niz sastanaka ekspertskih grupa. Ovaj scenario biće korišćen za sprovođenje šest regionalnih simuliranih suđenja na različitim službenim jezicima UN u periodu 2024–2026. Pilot događaj koji je uključivao krivičnu istragu i vježbu simuliranog suđenja u vezi sa Međunarodnom konvencijom o suzbijanju akata nuklearnog terorizma (ICSANT) održan je 2022. godine.

Godine 2023, UNODC je organizovao regionalnu radionicu o efikasnoj primjeni ICSANT za zemlje Jugoistočne Evrope. Radionica je obuhvatila sesije fokusirane, između ostalog, na upravljanje mjestom radiološkog zločina, nuklearnu forenziku, očuvanje i prihvatljivost dokaza, i koordinaciju među agencijama. Takođe je prikazala prednosti ICSANT u olakšavanju međunarodne saradnje u slučajevima vezanim za radiološki ili nuklearni terorizam, uključujući razmjenu informacija, procesuiranje i izručenje.

UNODC je razvio modul pod nazivom „Međunarodni pravni okvir protiv hemijskog, biološkog, radiološkog i nuklearnog terorizma“, koji pruža detaljnu analizu međunarodnih pravnih instrumenata koje je međunarodna zajednica razvila za sprječavanje i suzbijanje akata CBRN terorizma, uključujući ICSANT.

UNODC je takođe izradio dva modula za e-učenje o međunarodnom pravnom okviru protiv CBRN terorizma i ICSANT, koji su korisni za službenike organa krivičnog pravosuđa, jer osim konvencija, obrađuju nekoliko ključnih oblasti, uključujući nadležnost, uzajamnu pravnu pomoć, izručenje i zahtjeve za kriminalizaciju.

Ostale publikacije i alati UNODC koji mogu biti od interesa za tužioce su: „Međunarodna saradnja u krivičnim stvarima: borba protiv terorizma“, „Priručnik o uzajamnoj pravnoj pomoći (MLA) i izručenju“, „Praktični vodič za traženje elektronskih dokaza preko granica“ i „Alat za kreiranje zahtjeva za uzajamnu pravnu pomoć“.

Pored toga, UNODC je učestvovao u sponzorisanju sljedećih publikacija IAEA:

- NSS br. 15: Preporuke za nuklearnu bezbjednost o nuklearnom i drugom radioaktivnom materijalu izvan regulatorne kontrole
- NSS br. 44-T: Detekcija nuklearnog i drugog radioaktivnog materijala izvan regulatorne kontrole na državnim granicama

Kontakti

Vienna International Centre Wagramer Strasse 5. A 1400 Beč,
Austrija

Tel: + (43) (1) 26060

Email: UNODC-ICSANT@un.org

Veb-sajt

https://www.unodc.org/icsant/

Fotografije

© Adobe Stock

(Slike na stranama

18, 21, 74, 75, 133, 160, 186, 187, 236, 237,

253, 284, 285, 306, 307, 323, 330, 332)

© Unsplash

(Slika na strani 102
Fotografija autora David von Diemar on Unsplash)

Dizajn

Marianna Fassio | UNICRI

Izgled

Jasmine Massoumi

©2024 UNICRI

